

અનુક્રમ

પ્રકરણ	વિષય	પેઠાવિષય	પૃષ્ઠાંક
૧	માણુમ અને તક-તકને માટે ગદ જોતા નહિ . તક જોવી કરા	૯
૨	ભાવિ વગરના છાંકરા--શ્લેષિયાત એક અમૂલ્ય ખાતસાહન છે	૨૫
૩	દૃઢ મંડપરાશ્ચિ-એ યુવાનમા નિશ્ચયનું બળ અને દેગવણી હોને તો તેની ઉત્પત્તિને કોઈ પણ વસ્તુ મર્યાદિત કરી શકશે નહિ		૩૪
૪	અવકાશના સમયમાં--નહિ ધારેરી અવકાશની એક પાણુ કાણુ ક્યા ન જાય તે માટે એડસ્ટન જેવા પ્રતિભા શાળી પુસ્તક હરહમેશ પોતાના મજવામાં એક પુસ્તક લઈને રૂ- તો ર જતા કિમતે કાણુ બચાવવાને સામાન્ય શક્તિવાળા આપણા જેવા માણુએ એ ન કરવું જોઈએ ?		૩૯
૫	પ્રતિકૂળતા અને યુવાનો--પોતાને અનુકૂળ સયોગોમાં માણુસ ન મુગવ તો તેને માટે નિત્ય નિષ્કૃષ્ટતા અને નિરાશા લખાયેના ગદ છે, તે પોતાનો નિભાવ પોતાના બગથી કરતો નથી પણ નિર્બંજતાથી કરે છે		૪૮
૬	કયો ઉદ્યમ ?--તમારી છુદ્ધિશક્તિ તમારી લાપકાત બનાવી આપે છે, 'તમે શુ કરી શકશો ?' એ જ આ જમાનાનો પ્રશ્ન છે, ખીજની જગાને માટે કાંઈ મારવા કગતા તમે તમારી પોતાની જગાને શાલાવો		૫૯
૭	શક્તિઓની એકાગ્રતા--એક અશિશિન મજબૂત હેતુ, તમારા દેતુમાં લીલાપણુ રાખતા નહિ જેદરકારીથી ધણી ચીને કરવી નહિ પણ એક ચીજ ધણી સરસ રીતે કરવી		૭૭
૮	અંધી કાચ કરવાથી મળતી ફોલ--બૂતકાળનું ચિનન ક્યાં કરતા નહિ, તેમ ભાવિના સ્વપ્નમાં ગહેતા નહિ વર્તમાન સમયને પકડી લો અને નેમાથી બોધ મહણુ કરો		૯૦

૯. ખુશમિજાજ અને દીર્ઘાયુષ-તમારે તમારી સાથે આનંદ લઈને ફરવું જોઈએ; નહિ તો સ્વર્ગમાં પણ તમને તે મળશે નહિ. ૧૦૧
૧૦. સંપત્તિનું કારણ : સારી રીતભાત સારી રીતભાત-વાળા માણસ પેસા વગર ચલાવી શકે છે; તેમને માટે સઘળાં દ્વાર ખુલાં રહે છે; પેસા વગર, કિંમત આધ્યા સિવાય તેઓ દરેક દેકાણે પ્રવેશ કરી શકે છે. ... ૧૧૧
૧૧. ઉત્સાહની ફતેહ-અનહદ, ઉત્સાહના ધગકારા જેમાં વાગી રહ્યા છે, તેવા આત્મા આગળ સંકટ, ઉપદાસ, કનકગન, પરિશ્રમ, ખીમાગી શી હિસાબમાં છે? ૧૩૨
૧૨. કામ કરવાની કળા-કળા આગળ શક્તિ હિસાબમાં નથી. આપણે તેની નિષ્ફળતા દરેક સ્થળે જોઈએ છીએ. જિંદગીની શરતમાં સામાન્ય સમજને માર્ગ મેળવવાનો હક મળે છે. ૧૪૧
૧૩. સ્વમાન અને વિદ્યાસ-આપણી પોતાની કિંમત આપણે પોતાના ઉપર મૂકીએ છીએ અને તે કરતા વધારે કિંમત મેળવવાની આપણે આશા રાખી શકીએ નહિ. ૧૫૨
૧૪. પૈસાથી પણ અધિક-એક માણસ લાખખો રૂપિયા મેળવે તોપણ તેનું જીવન નિષ્ફળ નીવડે જે માણસ માનવજાતિને (તર્વ પ્રકારની સંપત્તિ વડે) સઘન કરે છે, તે જ વધારેમાં વધારે ધનવાન છે. .. . ૧૫૬
૧૫. ફતેહ શી રીતે મળે? -કામ કરો અગર ભૂખે મરો કુદરતનું સૂત્ર છે. તે ગ્રહો ઉપર તેમ માટીના ટેકા ઉપર સમાન રીતે લખાયેલું છે, કામ ન થાય તો માનસિક રીતે, નૈતિક રીતે તેમ શારીરિક ભૂખે મરવાનું જ થાય છે. ૧૭૭
૧૬. ચારિત્ર્ય એ બળ છે-વોશિંગ્ટનના ચારિત્ર્ય આગળ અનેક અમેરિકનોના લાખખો રૂપિયા શુદ્ધ, તિરસ્કારને પાત્ર જણાય છે. ચારિત્ર્યની ફતેહ એ જ ફતેહ છે, અન્ય કોઈ નથી. ૧૯૧
૧૭. થોડાકાઈ-અર્ધા દિલથી અગર અર્ધી કરેલી વીસ ચીજ કરતાં સારી રીતે કરેલી એક ચીજ વધારે સારી છે. તદ્દન ખરોખર અને થોડાક ખરાબ વર્તનમાં ઘણો તફાવત રહે છે. ૨૦૮

૧૮. જીવનને આપણે જેવું બનાવીએ તેવું બને છે-
જીવનમાં આપણે જે મૂકી શકીએ તેના પ્રમાણમાં જ
આપણે કાંઈક મેળવી શકીએ. જગતને માટે આપણી
પાને જે કાંઈ હોય તેટલું જ જગત આપણે માટે રાખે. ૨૨૪
૧૯. પરાજયમાં વિજય-આપણા પરાજયમાંથી પણ વિજય
શી રીતે મેળવવો અને એ જ વિજેતામાંથી પણ વિજયના
માર્ગ શી રીતે કાઢવા તેવું જ્ઞાન એ જ વિજયનું રહસ્ય છે. ૨૩૫
૨૦. નિર્ભયતા, દૃઢતા, આગ્રહ, પૌરુષ-પોતાનો સારામાં
સારો પ્રયાસ કર્યા પછી પણ જે યુવાન મોટી નિષ્ફળતા
મેળવે છે અને તે પછી પણ પાછો ઠહ્યા વગર, હિંમતથી
અને ખેવડા બળ સાથે ધીરુ અને ત્રીરુ વારંતે જ
કામમાં પડે છે, તે યુવાનમાં કાંઈક ભવ્યતા, કાંઈક
પ્રેતસાહક, ચેતન આપનાર તત્ત્વ માલુમ પડી આવે છે. ૨૪૯
૨૧. ખંતનો બહુલો-એટલી પ્રતિભા નીકળે છે, તરફકાંટ
કરે છે અને ચાકી ન્ય છે, પણ આગ્રહ સાબો વખત
ટકે છે અને વિજય મેળવે છે. ... ૨૬૮
૨૨. દીર્ઘાયુધ્ય અને તે કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરવું? -ફતેલ
માટેની પહેલી જરૂરિયાત પહેલા નંબરના જ્ઞાનવર ચક્ર
એ છે. આપણી મહત્ત્વાકાંક્ષાને અનુસરતો પરિશ્રમ નિર્ભળ
શરીર ઉઘાવી શકે નહિ, તો મોટામાં મોટા જીવોગોનું
પણ ફળ આવી શકે નહિ. ... ૨૮૮
૨૩. દૂંકામાં પતવનું-યુદ્ધિમાન પુરોનો મુખ્ય લક્ષણ સંક્ષેપ
છે. દરેક બાબત સત્વરપે, સંક્ષેપમાં રજૂ કરે. ... ૩૦૫
૨૪. મહત્ત્વાકાંક્ષા-માણસની નજર જેનીચી રહે તો તે મહત્ત્વા-
કાંક્ષા રાખી શકે નહિ. જિંચી નજર રાખે, ઉચ્ચ જીવન રાખે. ૩૦૮
૨૫. અનામત બળ-કાંઈ પણ જરૂરિયાતને પ્રસંગે, માણસ-
નું અનામત બળ બહાર પડી આવે નહિ ત્યાં સુધી તે,
માણસમાં શું છે તે આપણે કાઢી શકીએ નહિ અને
તેનામાં જે કાંઈ સંગ્રહ થયો હોય તેના કરતાં થોડું પણ
વધારે તે બનાવી શકે નહિ. ... ૩૨૨

આગળ ધસો

૧ : માણસ અને તક

એવુ કોઈ પણ માણસ જગતમાં જન્મ પામતુ નથી કે જેને માટે કાંઈ પણ કામ નિર્માણ ન થયુ હોય.' લોવેલ

‘સંશોધનનો વિશાળ સમુદ્ર આપણી આલુબાલુ આવી રહ્યો છે. જેમ વધારે શોધ કરવામાં આવે છે, તેમ તેમાંથી વિરોધ નવીનતા મળી આવે છે આ સમુદ્રમાં સંશોધન કરવા નીકળી પડવા કોઈ બાહરાહી પરવાનગીની જરૂર પડતી નથી.’
એડવર્ડ એવરેટ

‘કોઈ પણ માણસ ન્યાં સુધી કોઈ વસ્તુ માટે પરિશ્રમ ન ઉઠાવે, ત્યાં સુધી તે વસ્તુ તેની મેળે તેની આગળ આવી પડતી નથી.’ બારફિલ્ડ

‘નવા જમાનામાં આપણે જીવીએ છીએ તેમાં આગળ વધવાની તકો જેઈએ તેટલી મળે છે. આપણે ઇતિહાસ માનવજાતિના કલ્યાણ માટે પ્રભુનો ઉક્તિમાં ઉઠવો પ્રયાસ હોય એમ જણાય છે.’ એમસૉન

‘તક તપાસવાની સાવધાનતા, તક પકડી લેવાની કુશળતા અને હિંમત, વધારેમાં વધારે ક્ષમ મેળવવા જેટલે દરમળે તકનો ઉપયોગ કરવાનું બળ અને આગ્રહ-આ એવા મદોની ગુણો છે કે જે વડે વિજય મળ્યા વગર રહે જ નહિ.’
ઓસ્ટીન કેટપ્સ

‘કાં તો હું રસ્તો શોધી કાઢીશ અગર રસ્તો કરીશ. આગળ ન થઈ શક્યુ હોય-એવુ અને ફરી ન થઈ શકે એવું હિત કરવાની તક ન મળતી હોય તેવા ભાગ્યે જ કોઈ દિવસ પૈસાર થાય છે.’ ડબલ્યુ. એચ. બાર્લિ

‘કામ કરવાની તમારી મરજી છે? એમ હોય તો આજ ક્ષણનો ઉપયોગ કરો. તમે જે કાંઈ કરી શકો અગર જે કાંઈ કરવાનો તમને જરા પણ ખ્યાલ હોય તેનો પ્રારંભ કરો.’

સેં બનાઈને વિષ્ટ, ક્યહર ધાટ તપાવવાને માટે મોકલેતા એન્જિનિયરોને નેપોલિયને પૂછ્યુ કે, 'એ માર્ગે ઓળગીને જવાય એવુ છે કે ?' આ પ્રશ્નો દીલો જવાબ મળ્યો કે, 'હાથ જવાય, તેમ જનુ મખવિન છે' નેપોલિયને કહ્યુ : 'હારે આગળ ધરો' દેખાતી રીતે, અનિવાર્ય એવી મુશ્કેલીઓની વાતો તેણે ગળુમાડી નહિ લ્યા પ્રઈ દિવસ પેક ફર્ડ નદોતું અતે દરવાનો સભવ પચુ નદોતો ત્યા હાર તોપખાનુ, તોપના હજગે મચુ ગાળા અને લડાઈના ખીજ જખરદખ્ત સામાન તામે સાક હજર માધ્યસતુ લશ્કર આદપસ ઓળગી જાય, એ વિચારની ઇજ્યાક અને ઓસ્તિયા ટેકડી કરવા લાગ્યા, પચુ ઘેરાયેલો મેગેના અને તેણુ લશ્કર છનો-આમા ખૂણે મરતા હતા અને ફતેહમદ ઓસ્તિયાનો નાઈનના દરવાજા ઉપર તોપની ગર્જના ચનાવી રજા હતા જોખમના અને લયના સમયમા તેમને-પોતાના મિત્રોને-સજુ દે, તેમનો દ્રોહ કરે એવો નેપોલિયન નહોતો

સૈનિકો અને તેમની સામગ્રીની તેણે સલાજપૂર્વક તપાસ લીધી. ધસાયેના ખૂટ, ફાટેનો કોટ અને નુકસાન પામેલી બદ્દક તેણે દુસ્ત કરાવ્યા અગર તેને બદલે બીજા આખ્યા અને પોતાના સરદારના શૌર્યથી, જુગ્મસાથી પ્રોત્સાહિત થયેલી ટુકડીઓ ધસારા બધ આગળ વધી

જેથી જોયી બેખડોવાળા ઢોળાવો ઉપર હુમ્મસમા પ્રકાશમાન શસ્ત્રયુક્ત સૈનિકોની પરાક્રમી ટોળાઓ પડકારવાની માફક જણાતી હતી તેમની નીચે, પગ આગળથી ગરુડપક્ષીઓ ચીસ નાખતા સુસવાટ સહિત પસાર થઈ જતા હતા પર્વત ઉપરના બકરા આ અપરિચિત દેખાવથી ભય પામી ફૂંકો મારી નાસતા હતા અને આ એકાતમા એકદમ થઈ ગયેલી વસતી-આ લશ્કરી વ્યૂહ-જોવાને એકાદ ટેકરી ઉપર તે ઘોલી જતા હતા કોઈ ખાસ મુશ્કેલીવાળી

જગાએ લશ્કર આવી પહોંચતું ત્યારે આગળ વધવા માટે બચ્ચગવનો અવાજ થતો અને તે પ્રતિધ્વનિ શિખર પ્રતિ શિખરને આંદોલિત કરી દેતો. નેપોલિયનનો તેના લશ્કર ઉપર એટલો બધો પ્રભાવ હતો કે એક પણ સૈનિક લશ્કર છોડી જતો નહિ. માર્ગમાં ગમે તેવી ભારે મુશ્કેલી આવતી તો તે કોઈ પણ બેખમે દૂર કરવાની ઝોડવણી કરવામાં આવતી હતી. વીસ માર્છલ સુધી લંબાયેલી લશ્કરની આ હાર ગૂંચવાડામાં પડી ન જાય તે માટે અનેક રીતે સાવધાનતા રાખવામાં આવતી હતી. પરિણામે ચાર જ દિવસમાં લશ્કર ઇટલીના મેદાન ઉપર કૂચ કરતું જણાયું.

આ પ્રમાણે બ્યારે આ અશક્ય કાર્ય પણ કરવામાં આવ્યું, ત્યારે ખીજાએને એમ માલૂમ પડ્યું કે પહેલા પણ આ કાર્ય થઈ શકત. ધણાએ સરદારો પાસે જરૂરી સાધન, ઝાંબર અને સંકટ સહન કરે તેવા બળવાન સૈનિકો હતા; પણ નેપોલિયન બોનાપાર્ટનું પરાક્રમ, તેની દૃઢતા અને તેનો નિશ્ચય તેમનામાં નહોતાં. મુશ્કેલીઓ વિકટ છે, દૂર ન થઈ શકે તેવી છે, એમ કહી તેની સામે થવાના સંબંધમાં ખીજા બ્યારે કેટલાંક બહોના કાઢતા ત્યારે ગમે તેવી મોટી મુશ્કેલીથી પણ તે પાછો હઠી જતો નહિ. પોતાની જરૂરિયાતને અનુસરી યોગ્ય તક તે સાધતો અને વિજય મેળવતો.

આ પ્રમાણે ઓછી સંકલ્પશક્તિવાળાને જે કાંઈ અશક્ય લાગે તેને શક્ય બનાવવા સારુ જે માણુસોએ યોગ્ય અવસર સાધી કામ કર્યું હોય તેવાં માણુસોના અનેક દષ્ટાંત ઇતિહાસમાં છે.

એ ખરી વાત છે કે નેપોલિયન તો એક જ થઈ ગયો છે; પરંતુ ખીજા બાબુ તપાસીએ તો અમેરિકન યુવાનોની પ્રગતિમાં જે આદ્વસ સાધારણ રીતે વિક્ષેપરૂપે આવી રહે છે, તે નેપોલિયને ઓળંગેલા આદ્વસના શિખર જેટલો ઊંચો તેમ ભયંકર હોતો નથી.

અસાધારણ પ્રમંગ આવે ત્યા મુખી બેસી રહેતુ એ યોગ્ય નથી સાધારણ પ્રમંગોના પણ લાલ લેવો અને સાધારણ પ્રમંગને પણ મહાન બનાવવો

ઈ સ. ૧૮૫૪ મા એક ડેટ-બોટ ન્યુ પોર્ટ આર. આઈની લાઈમરોક દીવાદાડી આગળ ઊંધી પડી. ઊંઘી રહેલા સમુદ્રમાં ચાર જુવાનો તરફડિયા મારવા સાગ્યા દીવાદાડીનો રક્ષક મકાન પર હતો નહિ તેની બીમાર સ્ત્રીથી કાઈ બને તેમ નહોતું તેની બાર વર્ષની છોકરી આ જુવાનોને બચાવવા એક નાની બોટમાં હલેસા મારતી ચાલી અને તેમને બચાવી લીધા એ પછીના ત્રીસ વર્ષમાં જુદા જુદા સમયે બીજા નવ માણસોને તેણે બચાવી લીધા હતા કાઈની પણ મદદ વગર આ કામ તેણે કર્યું હતું તેનામા જેટલી હિંમત હતી, તેટલાજ તેનામા હોશિયારી અને સહનશીલતા હતા.

એક સમયે બિનોર ફાલિયેરોએ મધ્યાબ્ધ માણસોને મિજબાની માટે આમ રજુ આપ્યા હતા મિજબાનીને વખતેજ મીકાઈ બનાવનાર અને ટેબલના શણગાર કરનારે કહાવ્યુ કે, શણગારની ચીજ બગડી ગઈ છે સૌ ગલરાટમાં મડી ગયા આ પ્રસંગે બિનોર ફાલિયેરોને ત્યા વાસણ સાફ કરવા રહેલા નોકરે કહ્યું 'તમે મને કહો તો હું નિભાવી લઉં' ફાલિયેરોના કારભારીએ પ્રશ્ન કર્યો 'તું શું કરવાનો હતો ? તુ વળી કાણુ ?'

જુવાને ઉત્તર આપ્યો કે, 'પથ્થર વહેરનાર પિસેતોનો પુત્ર હું એન્ડોનિયો કેનોવા છુ' કારભારીએ કહ્યુ કે, 'તું શું કરવા માગે છે ?' તે જુવાને જવાબ આપ્યો કે, 'ટેબલના મધ્યભાગમાં શણગાર તરીકે ચાલી શકે તેવું ટું કાઈક કરવા ધારુ છુ'

મુખ્ય નોકરે મૂઝાયો અને જે કાઈ શઈ શકે તે કરવા તેને કહ્યું એન્ડોનિયોએ ઘોડુક માખણ મગાવ્યુ અને ઝડપથી તેણે બેકકની સ્થિતિમાં એક સિંહ બનાવી કાઢ્યો સિંહના વખાણ કરતા

કારભારીએ તે સિંહ ટેબલ ઉપર મૂક્યો.

પછી વેનિસના મોટા મોટા વ્યાપારીઓ, રાજકુમારો અને ઉમરાવો જન્મવાના ઝોરકામા દાખલ થયા આ મંડળમા કલાની કદર કરે તેવા હોશિયાર માણસો હતા.

ન્યારે તેમની નજર માખણના આ સિંહ ઉપર ગઈ, ત્યારે આ કલાકૃતિથી થયેલા આશ્ચર્યમા તેઓ જે કાર્ય માટે આવ્યા હતા, તે ભૂલી ગયા લાભો વખત તપાસી તપાસીને તે સિંહ તેમણે જોયો અને થોડો જ વખત નભી શકે તેવા આ પદાર્થમાથી સિંહ બનાવવા કયા મહાન શિલ્પીને મરજી થઈ આવી હતી એવો સિનોર ફાલિયેરોને તેમણે પ્રશ્ન કર્યો ફાલિયેરો કાઈ ઉત્તર આપી શક્યો નહિ. તેણે પોતાના કારભારીને પ્રશ્ન કર્યો કારભારીએ આ મંડળ આગળ એન્ટોનિયોને રજૂ કર્યો.

સૌ નામાકિત મહેમાનોને ન્યારે ખબર પડી કે વાસણ સાફ કરનાર છોકરાએ ટૂંક વખતમા તે સિંહ બનાવ્યો હતો, ત્યારે તેઓએ જાહેર કર્યું કે, 'આજની આપણી મિળખાની કેનેવાના માનમા ગણુવી' આમ નથુ કરનાર સિનોર ફાલિયેરોએ જણાવ્યું કે, 'હું તે યુવાનને મારા ખર્ચથી સારા ઉસ્તાદો પાસે શિલ્પીવિદ્યાનું શિક્ષણ અપાવીશ' તેણે પોતાનું વચન પાળ્યું એન્ટોનિયોનું ભાગ્ય ફર્યું પહેલવહેલી ઉપર જણાવેલી જે સારી તક એન્ટોનિયોને મળી તેનો તેણે કેવો લાભ લીધો તેની ઘણાને ખબર નહિ હોય; પણ એને જ પરિણામે જગતના મહાનમા મહાન શિલ્પીઓમા કેનેવાનું નામ સુપ્રસિદ્ધ થયું.

નખળાં માણસો તકને માટે રાહ જોઈ બેસી રહે છે; ત્યારે મજબૂત માણસો તક મેળવે છે—તક હીલી કરે છે.

જે લોકો તકની રાહ જોઈ બેસી રહે છે, તેઓ સર્વોત્તમ મનુષ્ય હોતા નથી, જેઓ તકનો લાભ લે છે, તકને ઘેરી લે છે, તક ઉપર

ખટારાવાળાને કહ્યું કે, 'જ હવે આ ચા વેચી દે. બજારલાવથી થોડાક હવકા ભાવે તેણે ઝપાટાબંધ પોતાની સઘળી ચા વેચી નાખી અને થોડા જ વખતમાં તેની પાસે પચાસ હજાર ડોલર થયા. તકનો લાલ લેવાનું આ એક દર્શાવતું છે.

આ પ્રકારની મદદ મળે એવો સાખમાં પણ એક સંયોગ તમને પ્રાપ્ત ન થાય, પણ એવી તક ઘણી વખત આવે છે જેનો તમે તરત લાલ લો તો તે તમને અત્યંત લાલગ્નક થઈ પડે

મેન્સેસ્ટરના એક કારખાનાના મેનેજર માટે જાહેર ખબર આપનારે એક ઉમેદવારને પ્રથમ નજરે જ કહ્યું: 'તમારી ઉંમર ઘણી નાની છે' રોબર્ટ એએને ઉત્તર આપ્યો કે, ચાર-પાંચ વર્ષ પહેલા તેઓ મારી સામે આવો વાધો ઉઠાવતા; પણ આવો વાધો હવે ઉઠાવે એમ હું ધારતો નહોતો વળી એએનેને પ્રશ્ન પૂછવામાં આવ્યો કે, 'તમને કાંઈ વ્યસન છે કે?' જવાબ દીધો કે, 'મને કશું જ વ્યસન નથી.' 'તમે કેટલા પગારથી રહેશો?' 'વર્ષના ત્રણસો પૌંડ.' 'ત્રણસો પૌંડ! આ જગ્યા માટે બધા ઉમેદવારોના પગારની માગણીનો સરવાળો કરીએ તોપણ તે પગારથી ઓછો થાય'

'બીજો ગમે તે પગાર માગે પણ મારે ઓછો પગાર જોઈતો નથી. હું મારા પોતાના ધંધાવ્યાપારથી જ વર્ષે દહાડે ત્રણસો પૌંડ કમાઉ છું.'

આ યુવાન કદી કાપડની મિલમાં રહ્યો નહોતો. પાંચસો કામદારોવાળા કારખાનાનો તેને ચાજ આપવામાં આવ્યો. ય નો, કાપડ અને કાપડ બનાવવાને લગતી રીતોનો રાત્રે અભ્યાસ કરી આ ધંધાની સઘળી માહિતી તેણે મેળવી લીધી. થોડા વખતમાં એ સ્થિતિ થઈ કે આખા મેન્સેસ્ટરમાં પોતાના ધંધામાં તે સર્વોપરી થયો.

'તક મળતી નથી' એ તો નબળા મનના મનુષ્યોનું જ હેમશનું બહાનું છે. દરેક મનુષ્યને જીવનમાં અનેક તક મળે છે. વર્તમાન-

પત્રનો એક સીપ પણ એક તક છે, દરેક અસીલ પણ એક તક છે, દરેક ઉપદેશમાં કાંઈક તક છે, દરેક વ્યાપાર-ધંધામાં એક તક છે, સમ્મતા બતાવવાને, મદદ થવાને, મદદનીશી બતાવવાને, પ્રામાણિક થવાને, મિત્રતા કરવાને અનેક તક મળે છે. તમારામાં અન્યનો વિશ્વાસ છે, તેવું દરેક પ્રમાણ તે પણ તક છે. તમારું બળ અને તમારી પ્રતિષ્ઠા જોઈ તમને કાંઈ જવાબદારીવાળું કામ સોંપવામાં આવે તો તે પણ એક તક છે. પ્રવૃત્તિશીલ મનુષ્યોને જ જીવનનો અધિકાર છે અને આ અધિકાર મદદનીશી માફક જોગવાઈમાં આવે તો તમારી યોગ્યતાને અનુસરતી કુતોડ માટે તમે ઉપયોગ કરી શકો, તેના કરતાં પણ વધારે તક મળશે. ફેડ અજ્ઞાસ જેવા ગુલામ પણ શક્તા, અધિપતિ અને રાજદારી થઈ શક્યો તો તેના પ્રમાણમાં જેને ધણી તક મળે છે, તેવા યુવાનોએ કટકું વધારે કરી બતાવવું જોઈએ ?

‘ મને વખત મળતો નથી. મને તક મળતી નથી. ’ એવું કાંઈ મહાન કાર્ય કરનાર કહેતો નથી. સુસ્ત માથું જ તેમ કહે છે. જેની ધણી લોહા દરકાર કરતા નથી, તેવી જૂજ તકનો ધણી યુવાનો લાલ લઈ, આખી જિંદગીની તકમાંથી બીજાને જે લાભ મળતો નથી તે તેઓ મેળવે છે. મધમાખની માફક તેઓ દરેક ફૂલમાંથી મધ ચૂસે છે. તેમને મળતા દરેક માથુંસ, દિવસનો દરેક સંનેગ-સર્વમાંથી તેઓ પોતાના જ્ઞાનનો અને અંગત શક્તિનો લાંડાર વધારે જાય છે.

આવ્યાં. આમાં એકનું મોં વાળથી ઢાંકેલું હતું, તેના પગ ઉપર પાંખો હતી. પેલાએ શિલ્પીને પ્રશ્ન કર્યો કે, ‘આ દેવીનું નામ શું?’ શિલ્પીએ ઉત્તર આપ્યો, ‘તક.’ ‘તેનું મોં કેમ છુપાયેલું છે?’ જવાબ મળ્યો કે, ‘જ્યારે માણસની પાસે તે આવે છે, ત્યારે તે ભાગ્યે જ તેને ઝાળખે છે,’ ‘તેના પગ ઉપર પાંખો કેમ છે?’ કારણ કે તરત હટકી જાય છે અને એક વખત ગઈ કે ફરી મળતી નથી.’

જીવન તકથી ભરપૂર રહે છે. આ તકો રંગભૂમિ પર રેજૂ થાય એવી નાટકીય કે મોટી હોતી નથી; પણ જેમને દુનિયામાં આગળ વધવું હોય છે, તેમને તેા તે ઉપયોગી થઈ પડે છે.

સ્ટીમખોટથી પોતાને આગળ વધવાની તક મળશે, એમ ટ્રાનો-લિયસ વેન્ડરગિલ્ટને માલૂમ પડ્યું અને સ્ટીમથી વઢાણ ચલાવવાની કલા સાથે પોતાનું નામ જોડાઈ રહે એવો યત્ન કરવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો. પોતાનો આખાઠ ધંધો તેણે મૂકી દીધો ને વર્ષના એક હજાર ડોલરના પગારથી, પહેલામાં પહેલી પાણીમાં ઉતારવામાં આવેલી ‘સ્ટીમખોટનો તે ક્ષાન બન્યો. ન્યૂયૉર્કના દરિયા ઉપર વરાળથી વઢાણ ચલાવવાનો સઘળો હક્ક લિવિંગ્સ્ટન અને ફૂલ્ટને મેળવ્યો હતો. વેન્ડરગિલ્ટ ધારતો હતો કે વઢાણને લગતો કાયદો બરાબર નથી અને તે કાયદો રદ થયો ત્યાં સુધી તે તેની સામે થયો.

એક સ્ટીમખોટનો તે તરત જ માલિક થયો. યુરોપની ટપાલ લઈ જવા માટે સરકારને જ્યારે મોટી ફી ભરવી પડતી, ત્યારે તેણે મક્ત અને ઝડપથી તે લઈ જવા માથે લીધું. તેની માગણીનો સ્વીકાર થયો અને આ રીતે તેણે પુષ્કળ માલ અને પેસેન્જરો લઈ જવાની જખરદસ્ત ધરાકી બાંધી. પોતાના દેશમાં રેલવેનું સારું ભવિષ્ય જોઈ તે પોતાનાં સઘળાં બળ અને ઉત્સાહ સાથે તે

સાઉસમાં પશો અને વિશાળ તથા પ્રસિદ્ધ વે-ડરગિસ્ટ લાઈનનો તેણે પાયો નાખ્યો.

જેન ડી. રોકફેલરે પેટ્રોલિયમમાં પોતાની તક સાધી, દેશની ઘણી મોટી વસતીને જરોજર અગ્નિવાણું મળતું નથી, એમ તેને માલૂમ પડ્યું. પેટ્રોલિયમ તો ધણુયે હતું પણ તેને સાફ કરવાની રીત એવી ખરાબ હતી કે તે ઘણું ઊંચા પ્રકારનું અને પૂરતી રીતે સ્વીસવામત હોય તેનું મળતું નહિ. પેટ્રોલિયમની આ સ્થિતિ તેને માટે સુંદર તક સમાન થઈ પડી પોતે બંધા ઠામ કરતો હતો ત્યાંની ધંત્રને લગતી કુદાનમાના પોર્ટર સેમ્યુઅલ એન્ડસની સાથે તેણે લાગીદારી કરી અને પોતાના ભાગીદારે ગાંધી કાઢેલી સુધરેલી પદ્ધતિથી ૧૮૭૦માં એક પીપની લટ્ટી તેણે ચક્ર કરી. તેઓએ ઊંચા પ્રકારનું તેલ જનાવ્યું અને અપાટણધ તે ચાલવા મારડ્યું. તેઓએ ફ્લેન્ચરને ત્રીજા ભાગીદાર તરીકે દાખલ કર્યા; પણ એન્ડસ મોડા વખતમાં નારાજ થયો. રોકફેલરે પૂછ્યું: 'તમારો ભાગ છોડી દેવા માટે તમે શું લેશો?' એન્ડસે બેદરકારીથી એક ઠાગળ ઉપર દશ લાખ ડોલર લખ્યા. ૨૪ કલાકની અંદર રોકફેલરે તેને તે રકમ આપી અને તે બોલ્યો કે ભવિષ્યમાં એક કરોડ ડોલર આપ્યા કરતાં હાલ ૧૦ લાખ ડોલર આપવા સારા છે. મકાન અને ધંત્રસામગ્રી સાથેનું આ નાનું કારખાણું, જેની કિંમત એક હજાર ડોલર પણ હતી નહિ, તે ત્રીસ વર્ષમાં 'સ્ટેન્ડર્ડ ઓઈલ ટ્રસ્ટ'ને નામે પ્રસિદ્ધ થયું. તેની ધાપણ નવ કરોડ ડોલરની થઈ. તેનો ભાવ ૧૭૦ ઉપર ગયો એટલે બજારમાં તેની કિંમત એક અબજ અને પાંચ કરોડની થઈ.

જોકે આ તો થોડા પેદા કરવા માટેની તકનો લાભ લેવાના દાખલા છે, તોપણ સદ્લાજ્યે હવે વિદ્યુતવિશાનને જાણનાર નિપુણ પુરુષો, એન્જિનિયરો, વિદ્વાનો, કલાવિશારદ સંજ્ઞનો, અધિકારો અને કવિઓનો નવો જમાનો આવ્યો છે. આ લોકોને માત્ર પૈસા પેદા

કરવા કરતા કાંઈ વિરોધ ઉચ્ચ કાર્ય કરવાની તક મળે છે. જેમો કાંઈ પ્રાપ્તવ્ય નથી, પણ તે એક તક છે માનવજીવનમાં વધારેમાં વધારે મેળવવા જેવી સર્વોત્તમ વસ્તુ તે નથી. પ્રાપ્તવ્યની તે એક શરૂઆત છે.

ઇન્ડ્યાડમાં એક છોકરા ઉપર ગાડી ફરી ગઈ. તૂટી ગયેની ધોરી નસમાંથી લોહીની ધાર વહેવા લાગી થુ કરવું એની કાંઈને સૂઝ પડી નહિ આ અરસામાં એસ્ટિલ કુપરે પોતાનો રૂમાલ લઈ ધયેવા ધાની જરા ઉપરના ભાગ ઉપર બાધી દબાણુ વડે લોહી વહેતુ અટકાવ્યુ આ છોકરાની જિંદગી બચાવવા માટે એસ્ટિલના ભારે વખાણુ થયા અને તેથી પોતાના સમયનો સર્વોત્તમ સર્જન થવા તેને પ્રોત્સાહન મળ્યુ

રોકસપિયરે પોતાની અદ્ભુત કલમ ચલાવી અને જગતની ખરી વસ્તુસ્થિતિ દર્શાવનાર નાટક લખી કાઢ્યું, ત્યાં સુધી એક બાર જ લીટીના 'શાયલોક અને રોર માસ'ની જૂની અને નાનકડી વાતની શી કિંમત હતી ?

આંખો ઉઘાડી રાખવામાં આવશે તો બ્યાં ત્યાં તક જોવામાં આવશે, કાન ઉઘાડા રાખવામાં આવશે તો મહક માગતાં માગતાં મરી જનારની જૂમો સાંભળવામાં આવશે. કંઈ લાયક ખાખતમાં મહક આપવી તે માટે ખુલ્લા દિલને ખોટ પડશે નહિ. હાથ ઉઘાડા હશે તેને ઉદારતાભર્યાં કામ કરવાની ખોટ પડશે નહિ.

પાણી ભરેલા વાસણમાં કાંઈ નક્કર વસ્તુ નાખવામાં આવે ત્યારે પાણી જિયુ આવે છે, પણ કાંઈએ પોતાના જ્ઞાનનો એટલો ઉપયોગ કર્યો ન હતો કે, જેથી નક્કર ચીજનુ જેટલુ કદ હોય તેટલી જ જગા પાણીની અદર તે રોકે છે, બ્યારે આર્કિમિડીસને આ ખબર પડી, ત્યારે ગમે તેવા અનિયમિત આકારની વસ્તુઓનુ ઘન પરિમાણુ કાઢવાની સહેલી રીત તેને તેથી માલૂમ પડી આવી.

દરેક જાણુ જાણું છે કે એક લટકાવેલા વજનને ઠંડાવવામાં આવે તો ન્યા સુધી ઢાઈ ઘર્ષણ અથવા હવાનો ધક્કો તેને અટકાવે નહિ, ત્યા સુધી તે આમતેમ ઠાલ્યા કરે છે પણ આ જ્ઞાન જરાયે મહત્વ નુ છે એવે ઢાઈને પણ વિચાર થયો ન હતો નાના ગેલિલિયોએ પાઈઝા નગરના દેવાલયનુ ફાનસ અકસ્માત હાલતુ જોયું તેના હાલવાથી ઘડિયાળના લોલકમાં રહેલો અત્યનો સિદ્ધાત તેને માલુમ પડ્યો કેદખાનાના લોખડના બારણા પણ તેને સહાયન કરતા અટકાવી શક્યા નહિ તેણે ટુરગની ઝોરડીમાની પરાળ વડે પણ પ્રયોગ કર્યા અને સરખા ઘેરાવાની નળાઓ અને સળિયાની શક્તિના જુદા જુદા પ્રમાણુ વિષે ખિતી જ્ઞાન મેળવ્યુ

આવા માણુસો મહાન ઠહેવાય છે, એનુ કારણુ જ્ઞાન એટલું જ કે મનુષ્યજાતિને મળી આવતી તકનો તેમણે લાલ લીધો

જે પોતાને મળેલો અવસર સુધારી લે છે, તે એવુ ખીજ વાવે છે કે જ્યાં પોતાને તેમ ખીજને નવા અવસર મળી આવે છે જે માણુસોએ જૂતમળમ પ્રમાણુકતા સાથે ઉલોજ કર્યો છે, તેમણે હમેશા વધતી જતી મનુષ્યની વસ્તીની સમીપ જ્ઞાન અને સુખ લાવી મૂકવાના કામમાં મદદ કરી છે

ઠરેલ કરકસરવાળા અને હોશિયાર કારીગર માટે, કેળવાયેલા યુવાન માટે, ઓફિસના મારકુનો અને નોકરો માટે જગતના ઇતિહાસમાં પહેલા નહિ જણાયેલા તેવા જિંદગીમાં જે વડે મોટી ફતેહ મળે તેવા સખ્યામાં વધારે વિસ્તારમાં જલોળા અને સદ્ગતિથી દાખલ થઈ શકાય તેવા અનેક માર્ગ મળી આવે છે થોડા વખત પહેલા જ્ઞાન નુ-ચાર જ ધધા હતા હાલ પયાસ છે જ્યા એકાદ વેપાર હતો, ત્યા હાલ સેકડો થયા છે

તમના આગલા લાગમમાં વાળ છે અને પાછલા લાગમમાં તેને ઠાલ છે તેના આગલા ગુચ્છાથી તમે તેને

પકડો તો જ તેને પકડી શકાય; પણ છોડી દીધી તો પછી ધંદ પણ તેને પકડી શકશે નહિ.

જે પોતાને મજેલી તકનો ઉપયોગ ન કરી શકે, તેને માટે સંસારમાં સારી તક પણ શા કામની છે ?

વિદ્યાર્થીઓ તરીકે જેઓ નિશાળે મોડા જાય છે, તેમના ધરના કામમાં તેઓ અનિયમિત રહે છે. આ રીતે તેમને મોડા પડવાની તથા અનિયમિત થવાની ટેવ પડી જાય છે; અને જ્યારે તેમને માથે જવાબદારી આવે છે ત્યારે માત્ર કાલે જ તેઓ ગયા હોત તો તેમને નોકરી મળત એવા તેઓ વિચાર કરે છે. પૈસા મેળવવા તેમને અનેક સંયોગો મળ્યા હતા એમ તેમને સાંભરે છે. કાં તો 'હાલ' એટલે વર્તમાન સમય સિવાય ખીજે વખતે પૈસા મેળવતાં તેમને આવડે છે, એ વસ્તુસ્થિતિ હોય છે; લવિધ્યમાં પોતાની સુધારણા કરવી અગર ખીજાઓને લવિધ્યમાં મદદ કરવી, એ તેમને આવડે છે; પણ વર્તમાનમાં તેમને કાંઈ તક જણાતી નથી. તેઓ હુમેશાં જળાશય આગળ હોય છે; ત્યારે તેમને અંદર નાખનાર કાંઈ હોતું નથી. પોતાને મજેલી તકનો તેઓ લાભ લઈ શકના નથી.

જેઓ ફરી તક મેળવવા તથા ઘણા વખત પહેલાં કરેલી જૂલ સુધારવાને, પાછળથી પોતાની જિંદગી આપવાને માટે પશુ તૈયારી બતાવે છે, એવાં ઘણાં માણસ સ્વગત કબા કરે છે :

‘ મેં આમ કર્યું હોત તો, મેં આમ ન કર્યું હોત તો. ’

ટૂટલીક ક્ષણે એવી હોય છે કે જે વર્ષો કરતાં વધારે મૂલ્યવાન હોય છે. એમાં આપણું કાંઈ ચાલી જ ન શકે. મહત્ત્વ અગર કિંમતની બાબતમાં વખતના લુદા લુદા વિસ્તારણ પ્રમાણ કામ આવતું નથી, એક અનિશ્ચિત અણુધારી પાંચ મિનિટમાં તો જિંદગીનો મોટામાં મોટો બનાવ બને. આ ઘણી મહત્ત્વની પાંચ મિનિટ ક્યારે આવશે તે કહી શકાતું નથી.

આનોડ દહે છે કે, જેને આપણે દયા કરવાનો સમય હતીએ છીએ, તે પણ દાર્દ આમ પ્રસંગ, દાર્દ ખાસ તક દોષ છે આગળ દાર્દ પણ બાબતની જે દાર્દ તાલીમ મળી દોષ છે, તેવું એકંદર પરિણામ આ ખાસ પ્રસંગે જ દેખાઈ આવે છે આકસ્મિક સંયોગોનો લાભ લેવાનું જેમને શિક્ષણ મળ્યું છે, તે સિવાયના સર્વને આકસ્મિક સંયોગ દાર્દ પણ દામના ઘઈ પડતા નથી દાર્દ પણ તકનો લાભ લેવાને તમે તૈયાર નહિ હો તો તે તકથી જ તમે હાસ્યારૂપદ થનો

આપણને મુશ્કેલી એ છે કે આપણે ઉમેશા પૈસા, ક્ષાતિ કે લાભકાત મેળવવાનો બાદશાહી અવસર જેના ગીએ છીએ એમર્સન દહે છે કે અમેરિકાની ઉપર ઉપરની બાબતો, ઉપર ઉપરના દેશાલિ માનથી આપણે અભઈ ગયા છીએ ઉમેશવારી કયાં વગર આપણે ઉસ્તાદ થવા માગીએ છીએ; અભ્યાસ કર્યા વગર આપણે જ્ઞાન મેળવવા માગીએ છીએ અને મૂડી વિના જ ઉધારથી પૈસા મેળવવા માગીએ છીએ રાજદારીઓ જૂપા મંડળોને લાય આપી સત્તા મેળવે ■ હેટવવાળાઓ સાથે રહી તેઓ વગસગ મેળવે છે, કપટથી તેઓ પૈસા મેળવે છે, બચુરીને પ્રસોલના આપી કેદથી આ લોકો બચી બચ છે, તેથી બિધા દાસથી બિંદગીના પ્રશ્નો તપાસવાનો આપણને મોહ થાય છે દોલેરાથી, રસેગથી આપણે દૂર રહીએ છીએ તેમ આવી તકથી અને આવી ખરાબ લાલચોથી યજુ આપણે દૂર રહેવું જોઈએ ઉપરથી તો આ બધાનો પાયો સગીન છે એમ આપણને જણાય છે, પણ તેથી આખરે આપણી અપકીર્તિ થાય છે, ગુના કરવા પડે છે માનવજાતિને હાનિકારક થવાના પ્રસંગ આવે છે અને વખતે આત્મઘાત કરવાની સ્થિતિ ઉપર પણ આવવું પડે છે

પુવાન પુરષો અને સ્ત્રીઓ ! આજો દિવસ તમે સુસ્ત કેમ

પડી રહ્યા છે ? તમે જન્મ્યાં તે પહેલાં શું સઘળા જન્મીન ખેડાતી હતી ? ખેડાયા વગરની ખિલકુલ જન્મીન નહોતી ? શું જન્મીન ઉત્પન્ન આપતી બંધ થઈ ગઈ છે ? સઘળા જન્માઓ શું પુરાઈ ગઈ છે ? બધા પ્રસંગ શું આલ્યા ગયા છે ? તમારા દેશનાં સઘળાં સાધનોનો પૂરેપૂરો વિકાસ થઈ ગયો છે ? કુદરતનાં શુ બધાં જ રહસ્ય જાણ્યાં ગયાં છે અને તાબે કરવામાં આવ્યાં છે. તમારી સુધારણા માટે અગર અન્યના કસ્યાણુ માટે વર્તમાન સમયનો ઉપયોગ કરવાનો શું દોઈ માર્ગ જ રહેલો નથી ? વર્તમાન જીવનની રૂપધાં શું એટલી બધી સખત, એટલી બધી ડરી જવા જેવી છે કે માત્ર પ્રમાણિકપણે, નિભાવ જેટલું મજા તેટલાથી તમારે સતોષ માનવો જોઈએ ? આ પ્રગતિશીલ જમાનો, જેમાં તમારા પ્રોત્સાહન માટે ભૂતકાળના અનુભવનો સંબંધ કરી રાખવામાં આવ્યો છે, તેમાં તમને જીવન ગાળવાનું મળ્યું છે તે શું એટલા જ માટે કે માત્ર પાશવી જીવનના સરવાળામાં તમે એક વધારે છો એટલું જ તમે બતાવી શકો ?

દરેક ટેકાણે જૂનાને બદલે નવું આવતું જાય છે. બીજાં વધારે સારાં યંત્રો નીકળવાથી માત્ર દશ જ વર્ષ પહેલાંનાં યંત્રો જૂના લોહા તરીકે તરત જ વેચી નાખવાં પડે છે. આપણા પૂર્વજોની પદ્ધતિઓ દિનપ્રતિદિન અદસ્ય થતી જાય છે. ઉદ્યોગ અને પ્રગતિ માટે જીવન અર્પણ કરનાર મનુષ્યો એક પછી એક મૃત્યુ પામતાં જાય છે અને જેમ જેમ જીવનના નિર્વાહ માટેની લડત વધતી જાય છે, તેમ તેમ લડતમાં ખાલી પડતી જગ્યાઓ લેવાને વધારે મજબૂત હાથ અને વધારે સાચા હૃદયનાં સ્ત્રીપુરુષોની જરૂર પડે છે.

તમે એવા જમાનામાં અને દેશોમાં જન્મ પામ્યા છો કે જ્યાં સ્થળે સ્થળે દોઈ સમયે નહિ જણાયેલાં તેવાં સાધન અને તક જીલરાઈ જાય છે; તો પછી જે કામ માટે ઈશ્વરે પૂરતી બુદ્ધિ અને શક્તિ આપ્યાં છે તેમાં પણ તેની મદદ માગીને શા માટે તમારે

અદા વાળી ખેતી રહેતું જોઈએ ?

પરવા જેવું કામ જગતમાં ઘણું છે માનવસ્વનાવની ધર્મના એવી છે કે એક મારો ચબ્દ, અગર જૂઠું જેવી પણ મદદ અને સમયે પોતાના જાતિનકુ ઉપર આવતી આપત્તિનો ધત્તારો અપાવી શકે અગર ફોદનો તેનો માર્ગ મોકળો કરી આપે આપણી છુદ્ધિ શક્તિની એવી ગ્યના પરવામાં આવી છે કે, પ્રમાણિક, માયા ક્ષયના અને આમહૂં પૂર્વકના યત્નોમાં જ આપણું વગાએમાં વધારે સુખ રહેલું છે એમ માલૂમ પડે છે હિંમત આપ અને કામ કરવાનું નથી ઉત્તેજન મળે તેવા અસખ્ય દેશાન તમારી આગળ રજૂ છે તે સાથે મત પરવાની, લાભ મેળવવાની તક દરેક પતે તમારી સ સુખ આવી જીવી રહે છે

તમ માટે ગહ જોતા નહિ, તમારી તક તમે જ ઉત્પન્ન કરો. કોઈ પણ પ્રયાન કરવા લાયક વ્યાજન પરિપૂર્ણ કરવાને દરેક માણમે તક મેળવની જોઈએ તે પ્રમાણે તમે પણ મેળવો. એના જેવી તકો પણ સુસ્ત માણસોને ઉપયોગી થતી નથી, ત્યારે ઉઘોગીને સાધારણમાં સાધારણ તક સોનાની થઈ પડે છે

માનવજીવનમાં અમુક એવા સયોગ આવે છે, જેનો ખરે વખતે લાભ લેવામાં આવે તો નસીબ ખૂદી જાય છે જે તે સયોગ વિસારી દેવામાં આવે તો તેમના જીવનનો પ્રવાસ કુદ્રતા અને સહટમાં આવી અડકે છે બ્યારે સયોગ લાભજનક હોય તે વખતે જ આપણે તેનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ નહિ તો આપણા કામ નિબળ જાય છે

‘તમ જે વાર મળતી નથી માટે બ્યારે તકથી દેવ અનુકૂળ દેખાતું હોય અને ધર્તવ્યની દષ્ટિએ અમુક માર્ગ છૂટ માલૂમ પડતો હોય તે સમયે તેનો ઉપયોગ કરો. બહાદુરીથી હિંમત સાથે નક્કી કરવા લક્ષ્ય તરફ આગળ વધો.’

૨ : ભાવિ વગરના છોકરા

‘હાળામાં હાળી ચોંચમાં જ સુંદરમાં સુંદર ફૂલ ઉત્પન્ન થાય છે અને હિયામાં હિયા તથા મજબૂતમાં મજબૂત ગ્રાહ ખડકોમાંથી જન્મ મળ તરફ આગળ વધે છે.’

જે. જી. ડૉલેન્ડ

‘ગરીબી ધણી ભયંકર છે અને ઠેકઠીક વખત આપણામાં જે કંઈ ‘આધ્યાત્મિક’ હોય છે, તેનો તે નાશ કરે છે, પરંતુ હિતર તરફના પવનથી જ માણસોમાં હિંમત અને મજબૂતી આવે છે. દરિયાકાંઠા આનંદગનક પવનથી તે માણસ માત્ર મીઠા સ્વપ્નમાં જ પડી જાય છે.’

ઉર્હાડ

‘ગરીબી કડવી અને તિરસ્કરણ તોય છે, છતાં તે કલ્યાણકારક હોય છે. તેના સદ્ગુણ સમજવામાં આવતા નથી, પણ જેનો વિચાર આવેલા અશક્ય છે, એવી અનેક બાબતો ગરીબીથી જ, વંચીથી જ સંપૂર્ણ થઈ શકે છે. માણસના હૃદયમાં હિંમત તેથી જ ઉત્પન્ન થાય છે, તેનાથી સુદ્ધિ તીવ્ર બને છે. આમલ ઉત્પન્ન થાય છે, એકદમ દીર્ઘદષ્ટિ ઉત્પન્ન થાય છે, ધૈર્ય આવે છે અને તેને જે સહનશીલતાથી નિભાવી લેવામાં આવે તે જીવન સુખરી જાય છે.’

ડાયડન

‘ગરીબી એ છટ્ટી ઇદ્રિય છે.’

જર્મન કહેવત

‘આપણે હમેશા શાપ સમાન હોતી નથી. પહેલી આફત એ પાછળથી ધણીવાર સુખકર થઈ પડે છે, મુશ્કેલીઓની પાર જવાથી જામ મળે છે, એટલું જ નહિ, પણ આપણી ભવિષ્યની લાડતમા હિંમતમા આવે છે.’

શાપ

‘હવોજના અજેસરોએ ચોતાના જીવનની રાજમાત છોકરાઓ તરીકે કરી હતી તે વિષે કંઈ પણ શક નથી.’

રોથલો

‘નમ્રતા એ નવીન મહાવાકાંક્ષાની નિસ્તરણી છે, એ એક સાધારણ રીતે સાબિત થયેલી બાબત છે.’

રોકસપિયર

‘૩-માર્કમાં બાળકોની એક પાર્ટીમાં એક ખૂબસૂરત નાની છોકરીએ કહ્યું કે, ‘હું તો દરબારમાં જઈ છું, આણું છું, મારા

પિતા દરબારી ઘોડાવાળા છે. આ જગા ધોળી જિંવી કહેવાય છે. તેણે વળા ઉમેયું કે, 'જેમના નામને છેડે 'મેન' આવે છે તેમનો શો દિનાળ? અમારે અમારા હાય કમાનદાર અને ઢાણીએ ઢાણીદાર રાખવી પડે છે, જેથી જેમના નામને છેડે 'મેન' હાય તેમને દૂર ને દૂર રાખી શકાય.'

ધેસાદાર વેપારી પિત્રમેનની ઊકરીએ કહ્યું: 'ગાળકામા વહેંચવા માટે સો ગોલરની મીઠઈ ખરીદી શકે તેટલી મારા પિતાની શક્તિ છે. તમારા પિતાની તેટલી શક્તિ છે?'

એક અધિપતિની ઊકરીએ કહ્યું કે, 'હા, પણ મારા પિતા તારા અને દરેકના પિતાને હાથે ચડાવી શકે માગ પિતા કહે છે કે દરેક માણસ તેમનાથી ખીએ છે; કારણ કે પોતાના પૈપર વડે તે ધારે તે કરી શકે છે.'

રસોઇયા તરફથી યાજ્ઞો ફરવતો અને તેની પરવાનગીથી એરડાની ફાટમાથી ઊકરીએની છપલી પાટી જોતો એક ઊકરી વિચાર કરવા લાગ્યો: 'હું જેમાના બધા જેવો માઉં તો કેવું સારું?'

પણ તેમ થવું સભવિત લાગતું નહોતું. તેના જમાતાપિતા પાસે એક દોકડો પણ હતો નહિ અને તેમના નામને છેડે 'મેન' લખાતું હતું.

ઢેટલાક વર્ષ પછી જ્યારે આ પાટીવાળા ઊકરા પુરુષ અને સ્ત્રીની અવસ્થામા આવ્યા ત્યારે સુંદર મૂલ્યવાન વસ્તુથી ભરપૂર એક સુંદર મકાન તેઓ જોવા જયા, ત્યા તેઓ તેમના માવિકને મળ્યા. પેલો એરડાની ફાટમાથી જોનાર ઊકરો જ આ મકાનનો માલિક બન્યો હતો!

થોર્વાર્ડસેનના નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલો શિલ્પી આ જ માણસ હતો.

ઈસપ ગુલામ હતો પણ કીર્તિ મેળવવાનો માર્ગ સહુને માટે ઉઘાડો છે, તે સર્વને વિદિત થાય તે માટે એથે-સના લોકોએ તેના સન્માનમાં તેણે એક પૂતળું ઊભું કર્યું હતું ત્રીસમા ને ત્રીસ કલા, સાહિત્ય અગર યુદ્ધમાં નોમના કાઢે તેને દ્રવ્ય અને અમરત્વ ખાતરી પૂર્વક મળતા આ પ્રકારના ક્રમોમાં પ્રયાસ કરતા ગુણવાન માણસોને ઉત્તેજન આપવા માટે તેના જેટલું ખીજા કાઈ દેશ તરફથી થયું નથી પ્રતિભા, નિપુણતા અને સૌંદર્યને ત્રીક લોકો પૂજતા.

પ્રેસિડેન્ટ વિલ્સન કહેતો કે, હું ગરીબીમાં જન્મ્યો હતો. મારા પારણાને ને દરિદ્રતાને છેડું નહોતું કેટલીક વખત એમ બનતું કે હું રોટલો માગું, પણ ધરમાં રોટલો મળે નહિ દસ વર્ષની ઉંમરે હું ધર છોડીને નીકળ્યો હતો અગિનાર વર્ષ સુધી મેં ઉમેદવાર તરીકે કામ કર્યું હતું અને તે દરમિયાન દર વર્ષે એક મહિનો મેં શિક્ષણ લીધું હતું ૧૧ વર્ષની સખત મહેનત પછી બળદની બે બેડ અને અને છ બેટા મને મળ્યા આના મને ૮૪ ડોનર બિપલ્યા આનંદને માટે મેં એક પણ ડોનર ખર્ચો ન હતો જન્મથી માડી એકનીમ વર્ષનો હું થયો ત્યાં સુધી એક પેની પણ હું ગણી જોતો માર્દનના માર્દલ સુધી કટાણાબરેલી મુસાફરી કરવાનો અને 'કાઈક મહેનતનું કામ આપો-ઉઘમ આપો' એમ કહેવાનો મને અનુભવ છે એકવીસ વર્ષનો હું થયો તે પછીના પહેલા માસમાં હું જગનમાં જતો, બળદની જોડી હાકતો અને લાકડાના વેદા ચીરતો દિવસ બિગત પહેલા હું જીતો અને સાંજે અધારુ થયા પછી પણ સખત મહેનત કરતો અને આખા મહિનાના આવા કામ માટે મને ૭ ડોલર જેટલી રકમ મળતી। રાત્રિએ ચદ્ર દેખાય છે, તેટલો મોટો ગાડીના પૈડા જેવો, આ દરેક ડોલર મને જણાતો

સ્વસ્થધારણા માટેની આગળ વધવાની એક પણ તક નહિ એવાને મિ વિલ્સને નિશ્ચય કર્યો હતો અવકાશના વખતની દિ મત તેના

નેટલી કાર્થક ન જાણું હરો. આ મમય સોનામદાર નેવે દોષ એમ ગણી તેને તે પકડી લેતો અને તેગાથી ને કાંઈ મળી શકે તે મેળવ્યા વગર તે પસાર થવા દેતો નહિ. એકવીસ વર્ષ પહેલાં તેણે એક હજાર સારી ચોપડીઓ વાચી હતી, ખેતીનો ધંધો છોડી, સો માર્કલ કરનાં પશુ વધારે દૂર મોચીનો ધંધો શીખવા તે મેસાયુસેટ્સમાં નાટિક ગયો જાંકરહિલનો ક્ષીર્તિસ્થાલ અને બીજાં હદનિશાન તે વ્તેઈ શકે તે માટે જોસ્ટન ધઈને તે ગયો. આખી મુસાફરીતુ તેને એક ડોલર અને છ સેન્ટ ખર્ચ થયું. એક વર્ષમાં તે નાટિકની ડિબેટિંગ ક્લબનો આજેવાન થયો. આડ વર્ષ પૂરાં ન થયાં તેટલામાં તે તેને મેસાયુસેટ્સની ધારાસભામાં ગુલામી વિરુદ્ધ લાવણું કર્યું. બાર વર્ષ પછી સંસ્કારી અને શિષ્ટ સભરની સાથે રહી કોંગ્રેસમાં તે કામ કરવા લાગ્યો તેને મન દરેક પ્રસંગ મહાન પ્રસંગ હતો. પોતાની જિંદગીનો દરેક સંગેત્રને તે હોતેહના સાધનરૂપ યનાવતો.

ડૉ ટાલમેજર યુવાન યુરુપો સાથે વાત કરતાં કહેતા કે, 'તમારા સયોગો પ્રતિકૂળ છે' એના જવાબમાં મારે તમને કાર્થક કહેવું છે છેવટે નેઓ દુનિયામાં કૂતેહ મેળવવાના છે, નામ કાઠવાના છે, તેમની સાથે હાલ તો તમે સમાન પંક્તિ ઉપર છો એમ તમને માલુમ પડશે મારા શબ્દો ઉપર ખાસ ધ્યાન આપજો અને ફેટલાક વર્ષ પછી તેનો વિચાર કરસો તો માલુમ પડશે કે હવે પછી દેશમાં નેઓ લક્ષાધિપતિ થનાર છે, નેઓ વક્તા થનાર છે, નેઓ કવિ થનાર છે, દુનિયાના મોટા વેપારી થનાર છે, દેશના મોટા પરદુ-ખલજન નર નીવડનાર છે, ધાર્મિક તથા રાજકીય બાબતમાં નેઓ જગતમાં પોતાનું બળ જમાવનાર છે, તેઓ હાલ તો તમારા નેટલા ન અને તેવા જ છે, તમારાથી એકેય જરા પણ આગળ અગર જરા પણ ઉચ્ચ નથી, તેઓ પણ હાલ સંકટમાં જ છે

શરૂઆત કરવાને તમારી પાસે કાંઈ પણ થાપણ

નથી, એમ કહી ઈશ્વરની નિંદા ન કરો. ઈશ્વર જે કાંઈ સારામાં સારાં સાધન આપી શકે તે સઘળાં સાધન ગરીબમાં ગરીબ છોકરાને પણ તેણે આપ્યાં છે.

ઔદ્યોગિક પુનરુદ્ધાર માટે જે મહાન પુરુષનો અમેરિકા આજે પણ આભાર માને છે, તેણે ત્યાની ગ્રેન્ડ ટ્રંક રેલવે ઉપર દૈનિક પત્ર વેચવાની શરૂઆત કરી હતી. ટોમસ આલ્વા એડિસન તે વખતે પંદર વર્ષની ઉંમરનો હતો. તેણે રસાયનશાળાના પ્રયોગ કરવા માંડ્યા હતા. એક જગાએથી ખીજી જગાએ લઈ જઈ શકાય તેવી (ફરતી) પ્રયોગશાળાની તેણે રચના કરી હતી. એક દિવસ તે કાર્બક ગૂદ પ્રયોગ કરતો હતો, તેવામા ટ્રેને વળાક લીધો અને સત્ક્રિયિક એસિડની શીશી ભાંગી. પરિણામે અસાધારણ ગંધ ફેલાઈ ગઈ અને અસ્વાભાવિક ગૂંચવણો ઊભી થઈ. ટ્રેનનો ગાર્ડ જેણે આવી જ સ્થિતિ અનેક વાર સહન કરી લીધી હતી, તેણે આખરે આ રસાયનવિદ્યાનુરાગીને ધોકલી કાઢ્યો અને તેને કાઢતાં કાઢતા તેના કાન ઉપર એક જખરદસ્ત ધરપક લંગાવી દીધી.

એક પછી અનેક હૃદયદ્રાવક, હૃદયને હલાવી નાખે તેવી સ્થિતિમાથી એડિસન પસાર થયો. દરેક સ્થિતિમાં, દરેક પ્રસંગે તેને ફતેહ મળતી રહી અને આખરે જગતનો વૈજ્ઞાનિક તાજ તેણે નાની ઉંમરે મેળવ્યો. તેની ફતેહનું કારણ તેને પૂછવામા આવ્યું ત્યારે તેણે જવાબ દીધો કે, તે બિલકુલ મદ્યપાન કરતો નહિ અને કામ કરવાની, મહેનત કરવાની બાબત સિવાય ખીજી સર્વ બાબતમાં તે મિતાહારી હતો.

બિલકા કામ કરતા ચીથરેહાલ યુવક હેત્રી કલેને ખીજ છ ભાઈ હતા અને એક સાધારણ ગામઠી શાળા સિવાય ખીજી કંઈ નિશાળે આ છોકરાને મોકલવાના સાધન તેની ગરીબ માતા પાસે નહોતાં, અહીં તેને માત્ર વાચન, લેખન અને અકમ્પ્યુતનુ યાન

મનુ હદ્દ, પણ શિક્ષક વગર પણ પોતાના અવગણના સમયનો તે ઉપયોગ કરતો સાબળનારમાં ગાય અને ઘોડો એવા તબેલામર ને છોપ્પે લાપણુ કરતા ચીખ્યો હતો, તે અમેરિકાનો મહાનમાં મહાન વક્તા અને રાજ્યપ્રમુખી પુરુષ થયો.

ગરીબી અને હાડમારીની સાથે ટકર ગ્રીનનાર કેપ્લર, જેના પુસ્તક સરકાર તરફથી વાળી નાખવામાં આવ્યા હતા, જેના પુસ્તક લખને જેસુઇટોએ તાણુ માર્યું હતું અને લોડોની જૂમથી જેને દેશ નિધન કરવામાં આવ્યો હતો, તેણે દૃષ્ટાત જુઓ એબ્જેક્ટ ફેર સૂર્યની સાથે મહો અંકામરે ફેર છે પૃથ્વીના મધ્યલાગને સૂર્યના મધ્યભાગ સાથે જેડનાર લાઈન સરખા સમયમાં સગળી જગા ઉપરથી પસાર થઈ જાય છે અને મહો જેટલી વાર ફેર તેના ચોરસ સૂર્યના અને તેમના સામાન્ય અતરના ધનના પ્રમાણમાં ટાય છે—આ નિહાતોના પ્રતિપાદન માટે સત્તર વર્ષ સુધી તેણે શાંતિથી કામ કર્યું ઢકાયેના ભાવીવાળે આ યુવક જગતનો મહાન ખગોળવેત્તા થયો.

ગેલિલિયોના માળ્યાપ જ્યારે તેને વૈજ્ઞાનિક શાળામાં મોકલવાને દ્વાશિશ પ્રેરતા હતા તો પછી તે શાળામાં પદાર્થવિદ્યામાં અને ખગોળ વિદ્યામાં ખ્યાલિ મેળવવાને ગેલિલિયોને ક્યા સમવ હતો ? પણ જ્યારે વેનિસના લોકો સૂતા હતા, ત્યારે સેટ માર્ક્સ દેવળના ધુરજ ઉપર જીભા રહી, ગરીબ હોવાથી પોતાના હાથથી બનાવેલા દૂરબીન થી જ્યુપીટરના નજીકના ઉપગ્રહ અને વિનસના જુદા જુદા દર્શન તેણે રોધી મઢ્યા પૃથ્વી સૂર્યની જાસપાસ ફેર છે—આ મતનો ત્યાગ કરવાને પોતાને ફેર પાડવામાં આવી ત્યારે ધર્મસભાના જુનમથી પણ પૃથ્વી ફેર છે એમ કહેતા આ સિત્તર વર્ષનો છુટો કંગો નહિ તેને કેદખાનામાં નાખવામાં આવ્યો ત્યારે પાંચ વૈજ્ઞાનિક સંશોધન માટે તેને એટલી આતુરતા રહેલી કે તેની ઝોરડીમાંના

તણુખનાથી તેણે સિદ્ધ કર્યું કે, એક પોલી નળી તેજ કદના રગીન સળિયા કરતા પ્રમાણુમા વધારે મજબૂત હોય છે જ્યારે તે તદ્દન આધળો થયો, ત્યારે પણ તે કામમા મચ્યો રહેતો.

સ્ટીવન છરાડને કાઈ પણ તક નહોતી તે દસ વર્ષનો હતો ત્યારથી તેણે પોતાનું ઘર છોડ્યું અને વડાણુમાના એક પિદમતદાર તરીકે તે અમેરિકા ગયો. કાઈ પણ આત્મભોગથી આગળ વધવું, ફતેહ મેળવવી એ તેની મહત્વાકાંક્ષા હતી. કામ ગમે તેડું સખત અને ન ગમે તેડું હોય, તોપણ તે માથે લેતો. મિડાસની પેઠે જેને તે હાથ લગાડતો, તે સોનું બની જતું. ફિલાડેલ્ફિયાનો તે સૌથી શ્રીમાન વ્નાપારી બન્યો. દ્રવ્ય ઉપરનો તેનો અસાધારણ પ્રેમ પમદ કવ્વા લાયક નહોતો. પણ તે જે કાઈ કામ કરતો, તેમાની પરિ પૂર્ણતા, પ્રજાકીય જરૂરિયાતના વખતમા તેનો જાહેર જુસ્સો, પ્રાણુધાતક પીળા તાવથી પીડાતા ખીમાર અજાણ્યા માણુસોને બચાવવા પોતાની જિંદગી જોખમમા નાખવાની તેની ઉત્કંઠા-એ તેના ચારિત્રના લક્ષણુ ખરેખર અનુકરણુ કવ્વા લાયક છે.

જગતના ઉચ્ચાલન હાલ જેમના હાથમા છે, જેઓ તે હાલ ચનાવે છે તેઓ સરળા પ્રથમ લગભગ ગરીબ છોકરાઓ હતા.

એન્ડ્રુ જોન્સનને તેની માતાએ દશ વર્ષની વયે દરજીને ત્યાં મૂક્યો હતો તે શાળામા જઈ શક્યો નહોતો.

શાળા વગર, પુસ્તકો વગર અને તક વગર ઝૂંપડીમા જન્મેલા તે એક સાધારણ છોકરાએ સિવિલ વૉરમા (દેશની માહોમાટેની લડાઈમા) પ્રેમિકટ તરીકે પોતાના સરળ અને વ્યાવહારિક ડહાપણુથી માનવજાતિમા વાહવાહ મેળવી અને ચાળીસ લાખ યુનામેને મુક્ત કર્યાં.

ઓહિયોના જગનની એક ઝૂંપડીમા ૧૮ માસના એક છોકરાને તેડી એક ગરીબ વિધવા પોતાના નાના છોકરાનું કેમ પૂરું કરવું તે

વિચારે છે. છોકરો મોટા થાય છે અને ઘોડાં વર્ષમાં પોતાની માતાને મદદ કરવાને લાકડાં કાપતો અને જંગલમાંની ઘોડી સાફ જમીન ખેડતો જોવામાં આવે છે. પોતે નહિ ખરીદી શકે તેવા પુસ્તકનો અભ્યાસ કરવામાં પોતાના અધકાશનો સઘળો સમય તે માગે છે. ૧૬ વર્ષની ઉંમરે કેનાલના ઢોડી ખેંચવાના માર્ગ ઉપર ખચ્ચર દાકવાની તક તે સ્વીકારે છે, પણ તરત જ ઝાકૂ મારવા માટે અને શાળામાં લખવાની હી માટે શાળાને ઘંટ વગાડવાની જગા માટે તે અરજ કરે છે.

ગોગાશાળાના પહેલા છ માસની હી તેને ૧૬ ડોલર પડી. બ્યારે ફરીને તે શાળામાં આવ્યો ત્યારે તેની પાસે માત્ર અર્ધાં શિક્ષિત હતો તે તેણે ખીજો દિવસે દેવળની પેટીમાં મુકી દીધા. અડવાડિયાના એક ડોલર અને છ સેન્ટથી ખાવાની, ધોવાની, બળ-તણ અને ખતીની એક સુતારને ત્યા તેણે ગોડવણુ કરી હતી અને રાત્રિએ અને દર શનિવારે જે સમય મળે તેમા કામ કરવાની ગોડ-વણુ રાખી હતી એક શનિવારે તે આવ્યો ત્યારે તેણે ૫૦ પાટિયાને રંધી માર્યો હતો. આ કામ માટે તેને એક ડોલર અને બે સેન્ટ મળ્યા હતા. બ્યારે ટર્મ પૂરી થઈ, ત્યારે પોતાનું સઘળું ખર્ચ આપતા તેની પાસે ત્રણ ડોલર વધ્યા.

ખીજો શિવાળે એક મહિનાના બાર ડોલર અને બોજનની ગોડવણીથી શાળામાં તે શિક્ષક તરીકે રહ્યો. વર્તમાનમાં તેને ૪૮ ડોલર મળ્યા અને બ્યારે તે શાળામાં પાછો આવ્યો, ત્યારે અડ વાડિયાના ૩૧ સેન્ટ પ્રમાણે તે ખાતો, પીતો અને રહેતો.

ઘોડા સમયમાં તે વિલિયમ કોલેજમાં દાખલ થયો અને માન સાથે મેન્યુએટ થયો. ૨૫ વર્ષની ઉંમરે તે કોંગ્રેસમાં દાખલ થયો.

છીરેમ કોલેજમાં ઘંટ વગાડવા માટે પોતે અરજ કરી તે પછી ૨૭ વર્ષે નેમ્સ એ ગાર્ડિનર મુનાઈટ્સ સ્ટેટ્સનો પ્રેસિડન્ટ થયો. એ સ્ટોર્સ, વેન્ડરગિલ્ટ્સ અને ગુલડસની સઘળી ટોવન કરતા આ

દષ્ટાત અમેરિકાના યુવાનોને વધારે પ્રોત્સાહક છે. જગતના મહાનરાં મહાન વીર અને પરદુઃખલંબકોમાં એવા અનેક માણસો છે, જેઓ ઝૂંપડીઓમાં તંગીમાં ઊછર્યા હતા, છતા ઈશ્વરની દયા અને પોતાના ખંત વડે પ્રારબ્ધના મોખં ખાળી પાર ઊતર્યા હતા.

પ્રખ્યાત અમેરિકનોના ચરિત્રની ઝોપડી જેનાર એક અંગ્રેજ અંધકાર બોલ્યો હતો કે, તમારા સઘળા મહાન પુરુષોનો જન્મ નાની ભૂરા રંગની ટાટડીઓમાં થયેલો છે.

દરેક બાબુએ પાચ તક હોય અને એક પશુ અડગ હેતુ હોય તો છોકરો ગમે તેવો ગરીબ હોય તોપણ તેણે નિરાશ થવું નહિ પોતાની તકનો ઉપયોગ કરવાની જેનામાં ખંત અને શક્તિ છે, તેવા દરેક યુવક માટે રોડી અને ફૂતેલ બને છે. પછી તે છોકરો ઝૂંપડીમાં જન્મેલો હોય કે મહેલમાં જન્મેલો હોય તે કાંઈ મહત્વનું નથી. દલ હેતુનો આવેશ તેનામાં હરો અને સ્વાશ્રય રાખરો, તો માણસ, દેવ કે દાનવ તેને આગળ વધતા અટકાવી શકરો નહિ.

‘શ્રીમતના છોકરાને જમીન, ઈંટા અને સોનાના ઢગલા વારસામાં મળે છે ! તેને મૂઠુ, દ્રમગ હસ્ત અને શરદી લાગે તેવું પોચું શરીર મળે છે એક જૂઠું કપડું પહેરવાની તેની હિંમત ચાલતી નથી મને એમ લાગે કે, આવો વારસો મેળવવો ભાગ્યે જ કોઈને પસંદ પડે શ્રીમતના છોકરાને વારસામાં ચિતાઓ મળે છે. બે ઢા તૂટે, કારખાતું સળગે, એક ફૂલ જ શેરના પરપોટા ફોડી નાખે એવા સમયમાં દોમળ અને ગોરા ગોરા હાથ બેઈએ તેવાં નિર્વાહિના સાધન ઊલા કરી શકે નહિ.’

‘ગરીબના છોકરાને વારસામાં શું મળે છે ? મજબૂત સ્નાયુ અને બળવાન હૃદય, મજબૂત બધિ અને તેના કરતા વધારે મજબૂત બુસ્સો બે હાથનો તે રાજ, દરેક ઉપયોગી ઉદ્યોગથી, કળાથી પોતાનું કાર્ય તે કયે જાય છે. આવો વારસો મેળવવાની તો રાજને પણ મરજી થાય.’

૩ : દહ સંકલ્પશક્તિ

'સાચામાસાચુ અને ખરામા ખરુ ડહાપડુ તે દહ સ કલ્પ છે 'નેપોલિયન
 જેનામા દહ સ કલ્પશક્તિ નથી, તેનામાં ડહાપણુ નથી રોકસચિયર
 'તમા દહ અને નિર્લગ્નામક આત્મા જેવામા આવે છે ત્યા માલસની
 આત્મુખાત્મુ જગા કેવી મોકળી થઈ જાય છે અને તેને જગા અને સ્વાતંત્ર્ય
 મળે છે તે જેવા આકર્ષ' થાય છે ' જોન ફોર્સ્ટર

'બળવાન અને કામ કરવાની તૈયારી સાધના હેતુવાગા માલુસને ધક્કા
 હાથ હોય છે પોતાને ઉપયોગી થઈ પડે તેથી નહીં દરેક સીંગ ઉપર તે
 પોતાનો હાથ મૂકે છે એવાને મળી-જગતી વસ્તુને પોતાની તનફ મિથવાની
 તેન મા આકર્ષ'શક્તિ હોય છે ટી. ટી. મંગરા

'પોકોમા બળની ન્યૂનતા હોતી નથી પણ તેમનામા શક્તિપરાક્તિની
 ન્યૂનતા હોય છે ' થિક્ટર હુગે

'અવડુ કે મરડુ એવા જેવે નિશ્ચય ક્યો છે તેને લગ્યે જ ગઈ
 છતે છે આથી ઉમદા નિરાશા મુકેની સાથે નાશ પામે છે ' કોર્નિલ

'દરેક માલુસ પોતાની કિ મત પોતાના ઉપર ભરે જ મૂકે છે અને આપની
 ઉચ્ચશક્તિ મુજબ જ આપણે નાના અમર મોદા હોઈએ છીએ ' સ્માર્થ'સ

'કેતેહ મેળવવા માટે જે શક્તિ અને સ કલ્પ ભેઈએ તે નહિ બતાવવાથી
 અવનની મહાનમા મહાન નિષ્ફળતા ઉત્પન થાય છે વડીપદ

'ગિરદીમા આવજ વધતા માલુસ માટે જેમ લોકો સ્વાભવિક રીતે
 જગા કરી આવે છે, તે જ પ્રમાણે જેના હેતુ પોતાના કરતા આગળ હેય
 છે, તેને આવજ વધવા માટે માનવભવિત જગા કરી આવે છે ' ડીવાઈડ

'મૂખ' માલુસ નિરર્થક ઉચ્ચાઓમા પ્રમાણથી પડી રહે છે ત્યારે
 ઉચ્ચશક્તિય જા ડાહ્યા માલુસોને માર્ગ મળે છે ।'

પર્વતના શિખર પર આવેલો એક દિલ્હો ન લેવાયો ત્યારે એલેકઝાંડરને એક સૈનિકે કહ્યું કે, તમારાથી તે લેવાનું નહિ બને, એ ઠામ અશક્ય છે.

મહાન સિકંદરે ગર્જના કરીને કહ્યું કે, 'દૂર જા, જે ક્ષણિક કરશે તેને માટે કશું અશક્ય નથી.' આ પ્રમાણે કહીને તેણે એક દુકડીની સરદારી લઈ દુસ્મનોને ઢાંકી કાઢ્યા.

જે લેલિકા નિષ્ફળ જતા તેને સુવાચી કહેતો કે, તમારી ઇચ્છા-શક્તિ પૂરી નહિ હોય. ઇચ્છાશક્તિ પણ ક્ષેત્રનો એક માર્ગ છે એમ તે કહેતો. 'હું જાણતો નથી,' 'હું નહિ કરી શકું,' 'અશક્ય છે.' એવા ઉદ્ગાર તે સાલળતો નહિ. તે કહેતો કે શીખો, મહેનત કરો, પ્રયાસ કરો.

ઇજિપ્તમાં પ્લેગના દરદવાળા સૈનિકાની મુલાકાત નેપોલિયન લેતો. આમ કરીને તે એમ બતાવતો કે જે માણસને ભય નથી, જે માણસ ખીતો નથી, તે મહામારીનો પણ પરાલભ કરી શકે છે.

આ પ્રકારની ઇચ્છાશક્તિ શરીરને પણ મજબૂત અવલંબન-રૂપ થાય છે, તેને બળ આપે છે અને તેથી અદ્ભુત કાર્ય કરવાનું પ્રોત્સાહન માણસને મળે છે. એવી ઇચ્છાશક્તિ વડે, દેખીતી રીતે મૃત્યુશય્યાએ પડેલાં માણસો જીવાં થયાં છે અને તે વડે તેઓ અદ્ભુત પરાક્રમ કરી શક્યાં છે.

પંચાવન વર્ષની ઉંમરે સર વોલ્ટર સ્કોટને ૭ લાખ ડોલરનું દેવું હતું. તેણે નિશ્ચય કર્યો કે પૂરેપૂરું દેવું આપવું.

આ દટ સંકલ્પથી શારીરિક અને માનસિક અન્ય શક્તિઓ અને તેના વ્યવહારને ટેકા તથા પ્રોત્સાહન મળ્યાં. તેના શરીરના દરેક તંત્રનો જ્વાળ્ય એક જ હતો : 'દેવું આપવું જોઈએ.' તેના લોહીમાં એ જ પ્રેરણા વહેતી હતી અને જે શક્તિથી તેની કલમ

ચાલતી, તેના બગમા વધારા કરવા માટે આ જ સોડી મગજ પર
જતું તેણે સઘળું દેવુ વાળી આપ્યું તેની ડાયરીમા તેણે લખ્યું છે
કે, 'મે સખત દુખ વેડ્યું છે વારવાર મને એવી ઇચ્છા થાય છે
કે હું આત્મઘાત કરું, પણ હું એવા વિચારને ફાવવા દઈશ નહિ'
તેની બીજી શક્તિઓ ગઈ એમ જણાયા પછી પણ તેની 'બાવાન
ઇચ્છા આગળ ને આગળ વધતી ગઈ જોન હટ્ટર કહેતો કે મુશ્કેલી
ઓથી નિરાશ થાય એવો કોણ છે? તેવો માણસ ઘણું જ ઓછું
કામ કરશે વિજય મેળવવાનો જોને નિશ્ચય છે, એવો કોઈ માણસ
છે? આવો માણસ મદી નિષ્ફળ થશે જ નહિ

સવારના છ-હુ, એડવર્ડ ઇરવિંગ ખાતરીથી કહ્યું છું કે,
ઈશ્વરની મહેરબાનીથી આડ વાગ્યા પહેલા હું બારાખડી શીખી
જઈશ આ શબ્દો તેણે પોતાની ત્રીક ડિક્શનરી ઉપર લખ્યા હતા
તે પછી તેણે આવા શબ્દો લખ્યા

સવારના આઠ-હુ, એડવર્ડ ઇરવિંગ ઈશ્વરની મહેરબાનીથી
બારાખડી શીખ્યો છું.

જગતમાં નવું પ્રમારના મનુષ્ય હોય છે 'કરીશુ', 'નહિ
કરીએ' અને 'કરી શકીશુ નહિ' પહેલા બધું જ પુરું કરે છે, બીજા
દરેક બાબતમાં વિરુદ્ધ થાય છે અને ત્રીજા દરેક બાબતમાં નિષ્ફળ
જાય છે શ્રદ્ધામાં એવું બગ છે કે જ્યારે પાર્થિવ બાબતોમાં પણ જ્યાં
માનવ હોય છે ત્યાં અમુક સમયે અસાધ્ય જાણાતી બાબત પણ કોઈ
દિવસ તે પોતે કરશે એવી કોઈ પણ માણસને દૃઢ માન્યતા હોય તો
જીવનના અંત પહેલા ઘણું લાગે તે બાબત તે અવશ્ય કરે છે જ

જોનો હેતુ અન્ય છે, પરાલભ પામવો તે શું છે એ જે બહુતો
નથી અને જ્યારે પણ લાગે ત્યારે જે લાકડીના ટેકા ઉપર રહીને લડે
છે, તે ધારે તે થઈ શકે છે મુશ્કેલીઓ અને વિરુદ્ધતા તેને ખાળી
શક્તિ નથી કનડગતથી તે પાછું હાંતો નથી અને આગળ ને

આગળ વધે જ નય છે; તેથી તો તેને વધારે નિશ્ચયાત્મક પ્રયત્ન કરવા પ્રોત્સાહન મળે છે. માણસને બારાખડી આવડતી હોય અને તેની સંકલ્પશક્તિ દબ હોય તો પછી તેની ફતેહને કાણુ રાખી શકે ?

સંપત્તિના કિનારા પ્રશસ્ત જુદિશક્તિવાળા પશુ હિંમત, શ્રદ્ધા અને નિશ્ચય વગરનાં માણસોના તૂટેલા ખોખાથી ઢંકાયેલા છે. વધારે નિશ્ચયવાળા અને ઓછી શક્તિવાળા પશુ જેઓ સંપત્તિને ખંદેરે જીતેલા, તેઓની આગળ તેમનો નાશ થયો છે. સંકડો માણુનો અપ્રસિદ્ધિમા મરણુ પામે છે. તેનું કારણુ એ છે કે, પહેલો પ્રયત્ન કરવા જેટલી હિંમત તેમનામા હોતી નથી. આવા માણુસોએ જે શરૂઆત કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હોત, તો તેઓએ પોતાના પરાક્રમ અને ફતેહથી જગતને ચક્રિત કરી નાખ્યું હોત.

વિલિયમ દશ વર્ષનો નહોતો અને તેની માતા મિસીસ રોસે તેને કહ્યું : 'લંડન સોસાયટી બોફ આર્સના ઓકાદ ઇનામ માટે તુ ઉમેદવારી કર.' 'હું પ્રયત્ન કરીશ.' એવો ઉત્તર આપ્યો અને વોટ ટાઈલરના મરણુને લગતા તેના ચિત્રને પહેલુ ઇનામ મળ્યું. પાછળથી તે મહારાણી વિક્ટોરિયાનો ચિત્રકર થયો અને તેને 'નાઈટહુક'નો ખિતાબ મળ્યો.

પોતાના તેમ અન્ય પ્રમ્ના સંસ્થાનો ઉપરની ઈંગ્લાડની બળવાન સત્તાનુ એક રહસ્ય તેની અજિત ઇચ્છાશક્તિ છે. તેની પકડ પ્રારબ્ધ જેવી છે; પણ તેને હમેશાં યાદ રહેતુ નથી કે, તેનાં બધાં બાબક એક જ લોહીના છે. એમ ન હોત તો પેટ્રિક હેત્રીએ કહેલી વૃત્તિ જાગૃત કરવામા તેણે સંક્રાય જતાવ્યો હોત. 'શુ જિંદગી એટલી બધી મોઘી છે, સુલેહ અને શાંતિ શુ એટલાં બધાં મીઠાં છે કે બંધન અને ગુલામગીરી પણ કબૂલ રાખીને તે ખરીદવાં ? ઈશ્વર તેવુ કરે નહિ. અન્ય લોકો કયો માર્ગ લેશે તે હું જાણુતો નથી.' 'સ્વતંત્રતા અગર મૃત્યુ એ જ મારે માટે તો એક-

માત્ર રસ્તે છે.' આવા બુસ્સાને લીધે જ અમેરિકન સરકારને
ગિલાયા નહિ

નેપોલિયન કહેતો કે, અશમ્ય એ શબ્દ મૂર્ખ લેણીના શબ્દ
દ્વારા જ હોય છે જે મહાન ઇચ્છા આગળ સુરોપ મૂળતુ તે
ઇચ્છાશક્તિ તેણે ગુમાવી ન હોત તો સેટ ટેનિનામા રટવા પહેલા
તેણે સેટ હેસિનાના ખડક પિંગાવી નાખ્યા હોત !

કાર્વિનની ઇચ્છાશક્તિ ઠી બગવાન હતી ! તેને મદવાક તો
હમેશનો હતો હમેશા તે દુખમા ને દુખમા રહેતો તે જે કાઈ
સહન કરતો, તે તેની સ્ત્રી સિવાય અન્ય કાઈ બાલુતુ નહિ તેના
છોખરાએ લખ્યું છે કે, ૪૦ વર્ષ સુધી એક દિવસ પણ તેની
નખિયત સારી રહેતી નહિ, છતાં તે ૪૦ વર્ષમા લતલલા મન
અને શરીર જેથી પાછા હકે તેનું કામ તેણે અવિગત કર્યા કર્યું
કાઈ પણ બાબતમા વળગી રહેવાની તેનામા અદ્ભુત શક્તિ હતી
પોતાની ધીરજના સબધમા તે હમેશા માફી માગતો અને પરાજય
પામ્યું તે નિર્બળતાની નિશાની છે, એમ સમજી તે પરાજય સહન
કરી શકતો નહિ તેની એક પ્રિય કહેવત એ હતી કે, 'જે આમહી
હોય તે જ કાઈ કમી શકે છે' તેના અદ્ભુત ધૈર્ય, આમહ અને
સલાજની સાબિતી એ છે કે ૨૦ વર્ષમા 'બલિની ઉત્પત્તિ' એ
લેખનુ વસ્તુ તેણે એકદુ કર્યું અને 'માણસની આસાદ' એ લેખનુ
વસ્તુ લગભગ ૩૦ વર્ષમા તેણે એકદુ કર્યું

ઉપર નામના માણસે નીચેની ચાર લીટી લખી જે સદા
અમર રહેશે

'વિશ્વાસ માણસો ઉપર જ્ય મેળવે છે તેમના ઉપર અને તેમની
અદર પણ તે જ્ય મેળવે છે એક મળજૂત હૃદયની ઇચ્છા આગળ
હજારો કપે છે એક નિર્જિવામનજી નિર્લય નિશ્ચયનો હોય તો
તેથી લકાર્ણતુ સ્વરૂપ બદલાઈ જાય અને નાસતા દેવોને પણ
વીખરાતા અટકાવી કરી તેમને તે એકડા કરી શકે'

૪ : અવકાશના સમયમાં

‘અવન ઉપર તને પ્રેમ છે? એમ હોય તો સમય ગુમાવતો નહિ, કારણ કે અવન સમયનું જ બનેલું છે’

‘અનંતતા પણ મિનિટની ખામ પૂરી શકતી નથી માચીન કવિ

‘કવાકોનો નારા યાચ છે અને તે આપણે નામે ચઢે છે’

એકસફર્ડના એક ઘડિયાળના ચંદા ઉપરનો લેખ :

‘મે વખત ગુમાવ્યો અને સમયથી જ હું હવે ફી ગુ બનું છું’ રોકસપિયર

‘માણસની જિંદગીના દરેક કલાકમાં તેનાથી બને તેવું ખાસ કામ કરવાનું હોય છે આખી જિંદગીના ખીખ કોઈ પણ કલાકમાં તે કામ થઈ શકે એવું હોતું નથી એક વખત એક મ્સાક ગયા તો તે ગયા જ’ નોયલ પેટન

‘કોઈ પણ માણસ ઉમરમાં નાનો હોય પણ તેણે સમય ગુમાવ્યો ન હોય તો કલાકોમાં તે મોટો હોય’

‘મારું કહેવું ખરું માનજે કે તમારા સ્વપ્નમાં પણ જેનો તમને ખ્યાલ નહિ હોય તેવા જ્યાજના જ્યાજ સાથે વખતની કરકસરનો સાલ તમને યાદગની જિંદગીમાં મળશે સમય ગુમાવવાથી માણસનો માનસિક તેમ જ નૈતિક બાવો વધારેમાં વધારે, આપણે ધારીએ તેના કરતા પણ વધારે જીતરી ભય ■’

‘જીવાનીનો એકપણ કલાક એવો નથી કે જેમાં કોઈ ભાવી ન હોય, એવી એક પણ મળ નથી કે જે એક વખત ભય તો ફરીથી ધારેલું કામ થઈ શકે, એક ધા બૂલવામાં આવ્યો તો પછી ઠંડા લોખંડ ઉપર ધા કરવા પડે છે રસ્કિન

‘સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્ત વચ્ચેના કોઈ સમયમાં હીરા જેવી સાઠ મિનિટથી જડેલા બે સોનાના કલાક તેને પકડવા માટે ઇનામ નથી, કારણ કે તે પકડાય એવા નથી હમેશને માટે ગયા છે’

‘વર્તમાનની દૃષ્ટિ તમને મળે તો માચીન અને સવિધ્યની દુનિયા તો તમારી આખ આગળ ખસી ચઈ ભય’

‘માણસને પોતાને વૃત્તિ હોય તો એવો કોઈ પણ ધ ધો નથી, એવો

કાઈ પણ ઉદ્યોગ નથી, જેમાં પોતાની યુવાવસ્થાના અવધાસ માટે દરરોજ ઘોડો વખત પણ મળે નહિ ' વિટનબેક

'સુધારણાની ઇચ્છા આપણને એટલી બધી થાય છે કે આપણે આપણા વખતના દાસના ઉપયોગ વિષે અભારતાથી વિચાર કરવાનું શરૂ કરીએ ત્યારે અમુક માણસને સુધારણા માટે સમય નથી એવું બહાનું અર્થ થાય છે ' મિ. ડુ. આર્નોલ્ડ

જે જામિન ફે કિલનની ન્યૂસપેપરની ઓફિસ આગળ એક રસળનાર માણસે પૂછ્યું કે, 'પેલા પુસ્તકની શી કિમત છે ?' કારકુને જવાબ દીધો કે 'એક ડોલર,' પેલા રસળનારે કહ્યું કે 'એક ડોલર ? તેનાથી કાઈ ઓછી કિમત નથી ?' એનો ઉત્તર એવો મળ્યો કે, 'એક ડોલર કિમત છે' વેચવાની ચોપડીઓ ઉપર તે ખરીદનારે ફરી ઘોડી વાર નબર કરી અને વળી પૂછ્યું 'મિ ફે કિલન અદર છે ?'

કારકુને ઉત્તર દીધો કે, 'હા, છે, પ્રેન્સિપલ મા તે ઘણા કામમા રોકાયેલા છે' તે ફરી પૂછવા લાગ્યો 'વારુ, મારે તેમને મળવું છે' મિ ફે કિલનને જોવાવવામા આવ્યા તેમને પેના માણસે પ્રશ્ન કર્યો 'મિ, ફે કિલન ! આ પુસ્તકની શી કિમત છે ?' તેનો તરન ઉત્તર મળ્યો કે 'સવા ડોલર !' 'સવા ડોલર ! તમારા કારકુને તો હમણા એક ડોલર કિમત બતાવી હતી' ફે કિલને કહ્યું કે, 'મારું કામ છોડી અહીં તમને જવાબ આપવા આવવું તે કરતા એક ડોલર લેવા વધારે સારું, એમ ધારી એક ડોલર કિમત રાખવામા આવી છે હું આવ્યો માટે સવા ડોલર'

તે માણસ ચકિત થઈ ગયો, પણ પોતે જ શરૂ કરેલી વાત પૂરી કરવાની ઇચ્છાથી તેણે પૂછ્યું 'વારુ, લો, આ ચોપડીની જે ઓછામા ઓછી કિમત હોય તે કહો' ફે કિલને કહ્યું, 'દોઢ ડોલર' 'તમે પોતે પણ હમણા તેનો સવા ડોલર કહેતા હતા' ફે કિલને કહે પેટ કહ્યું, 'હાલ દોઢ ડોલર લેવા કરતા તે વખતે સવા ડોલર લેવા સારું હતું હવે તેનો દોઢ ડોલર પડશે'

તે માણસે મૂંગે મોંએ ગળા ઉપર પૈસા મૂક્યા, ચોપડી લીધી અને ધરુણ પ્રમાણે વખતના પૈસા કે ડહાપણ ઉપજવવાની કળાને બોધગ્નક પાઠ આ મહાન ગુરુ પાસેથી લઈ, તે સ્ટોર છોડી ગયો. દરેક જગાએ આવા વખત ગુમાવનારા માણસો હોય છે.

દિવસો મિત્રના વેશમાં આપણી સમીપ આવે છે અને કુદરતના અદ્દશ્ય હસ્ત તરફથી અમૂલ્ય બક્ષિસ લાવે છે; પણ તેમનો આપણે ઉપયોગ કરીએ નહિ, તો તે મૂંગા મૂંગા જતા રહે છે અને ફરી પાછા આવતા નથી. એક પછી એક આવતી દરેક સવાર નવી નવી બક્ષિસો લાવે છે; પણ ગઈ કાલ અગર પરમ દિવસે આવેલી બક્ષિસોનો લાભ આપણે ન લીધો તો તેનો લાભ લેવાને દિનપ્રતિદિન આપણે ઓછા શક્તિમાન થતા જઈએ છીએ અને છેવટે તે બક્ષિમોનું મહત્વ વિચારી તેનો ઉપયોગ કરવાની આપણી શક્તિ ખૂટી જાય છે. ઘણા જ ડહાપણથી કહેવામાં આવ્યું છે કે, બોધેલી મિલકત, અભ્યાસથી ગુમાવેલું આરોગ્ય એ સર્વ મિતાચાર અને અપેક્ષાથી પાણું મળે છે; પણ ગયો વખત પાછો મળતો નથી.

હવે તો જન્મવાના વખતને પાંચ-દશ મિનિટ બાકી છે, હવે કાંઈ પણ કામ કરવાનો વખત નથી. એવા શબ્દોનો ઘણો જ ઉપયોગ કુટુંબોમાં થાય છે; પણ વખતના લાભાત્વદયા જે દુકકાઓ ઘણા ફેંકી દે છે, તેમથી લાવી વગરના છોકરાઓ દેવા દેવા મહાન કાર્ય કરે છે। જે ક્વાક્રા તમે ગુમાવ્યા છે તે સુધાર્યા હોત, તો તમને વિજય મળ્યો હોત.

એડસ્ટન જેવો પ્રતિલાશાળી માણસ પણ બ્યારે પોતાની કોઈ એક અણુધારી અવકાશની મિનિટ નકામી ન જાય તે માટે પોતાના ખીસામાં એક નાની ચોપડી રાખતો, તો આપણે સાધારણ માણસોએ પોતાનો કિંમતી સમય નકામો ન જાય તે માટે શું ન કરવું

નેઈએ ? સમયના નાનામાં નાના ટુકડાનો ગેડન્ટન જેવા મહાન વક્ત્રુ પુરોહિ ઉપયોગ કરે અને હજારો યુવાન સ્ત્રીપુલો આજ્ઞા મદિ નાના મદિના અને વર્ષના વર્ષ વેક્ટરી દે તેમને તે મહાન નગ્ની જિહ્વા પૃથ્વી જેવો ઠપકા મારે છે ? ખીજા માણસો જેઓ પોતાની નિષ્ફળતાથી આશ્ચર્ય પામે છે અને જેઓ પોતાને કુન્દળા વખત મારે તે કહી દે છે, તેવા જ વખતના સદુપયોગથી ધ્રુવે માણસો એ પોતાની આખર મેળવી છે

જ્યારે મિકાઇલ રેસડે પુસ્તક બાધતો તે વખતે અનકાશનો વખત તે પ્રયોગો કરવામાં આજતો એક વખત તેણે પોતાના મિત્રને લખ્યું હતું કે, 'મારે જે નેઈએ છે તે વખત છે હાલના 'જેન્ટલ મેન' લોકોનો જુલોક અવકાશનો સમય અને સરતે ભાવે વેચાતો મારે તો તે પશુ હું ખરીદી લઉં '

અવિરત ઉદ્યોગમાં અમ કાર બતાવવાની જ્વા શક્તિ છે ।

ધ્રુવ બાબતોમાંથી એક કલાક પણ બચાવવામાં આવે અને તેનો સદુપયોગ કરાય તો સાધારણ શક્તિનો ઘાટ માણસ ઘાટ ગમે તે એક વિદ્યાનશાસ્ત્રનું પૂરું જ્ઞાન તે વડે મેળવવા શક્તિમાન થાય. ફરરોજના એક કલાકના સદુપયોગથી ફરી વખતો ગમે તેવો અજ્ઞાત માણસ પણ સારા જ્ઞાનવાળો થઈ ગમે, દિવસના એક કલાકની કમાણીથી બે દેનિક, બે અઠવાડિક, બે આગેવાન માસિક અને છત્રનેક સારી ચોપડીઓ ખરીદી શકાય. એક કલાકમાં એક છોકરો અગર છોટી વિચારપૂર્વક વીસ પાના અને એક વર્ષમાં સાત હજાર પાના અગર અઠાર મોટા પુસ્તકો વાચી શકે 'માન નિર્વાહ' કરી જાણનાર મનુષ્ય આ પ્રમાણે દિવસના એક કલાકમાંના ઉપયોગથી પોતાના હૃદયને 'ઉપયોગી અને સુખી હૃદય'માં ફેરવી શકે છે દિવસનો એક કલાક આવી ગતિ એક અપ્રસિદ્ધ માણસને

પ્રસિદ્ધ અને એક નિરુપયોગી માણસને પોતાની જાતિનો દિલ્લેખી કરી શકે છે, ત્યારે હદ્યામસ્કરીની ચાલુ અત્રાંત ઇન્દ્રિયામાં આપણાં યુવાન સ્ત્રીપુરુષો બે, ચાર કે છ-છ કલાકો દરરોજ ફેંકી દે છે, તેના ભાવી પરિણામનો તો વિચાર કરો ! પોતાનો અવકાશનો સમય ગાળવા માટે, પોતાને અવકાશ હોય ત્યારે આનંદ સાથે તે અવકાશ ગાળી શકાય તે માટે દરેક માણસને ઢાઈ ને ઢાઈ કામની ધૂન હોવી જોઈએ. પોતાના હરરોજના કામને ને તેને નિસ્ખાલ હોય કે ન હોય, પણ તેનું હૃદય તો તેમાં હોવું જોઈએ. એક પથ્થર વહેરનારને પતંગિયાની જ ધૂન હતી. જ્યારે તે મરી ગયો ત્યારે દુનિયામાં બધાથી સારો પતંગિયાનો સંગ્રહ તેની પાસે હતો !

જે માણસની પસંદગી કહાપણુ લરેલી હોય તો આવી ધૂન માટે પણ જે અભ્યાસ, જે મંશોધન અને જે ઉદ્યોગ કરવો પડે છે, તેથી ચારિત્ર્ય વિશાળ થાય છે અને ધરતું રૂપ ફરી બન્ય છે.

આજસ વગર માણસને ઢાઈ અટકાવી શકતું નથી. આજસ માણસનો સઘળો વખત સંપૂર્ણ રીતે લઈ લે છે અને ઢાઈ પણ ઉદ્યોગથી માણસ પરાધીન બને તેના કરતા તે વધારે આજસ-થી થાય છે.

થોડી થોડી કરકસર કે જેનો ખીજા તિરસ્કાર કરે છે, તેથી જેમ ઢાઈ માણસ પોતાની દોલતનો સંગ્રહ કરે છે, તેવી રીતે જે જૂજ જૂજ વખત ખીજા બેદરકારીથી ફેંકી દે છે, તે વખતમાં કેટલાક છોકરા કેળવણી મેળવી શકે છે. સ્વસ્થુધારણા માટે દિવસનો એક પણ કલાક ન મળે એવો ધંધામાં રચ્યોપચ્યો રહેતો કયો યુવક છે ?

વર્મન્ટના પ્રખ્યાત મોચી ચાર્લ્સ સી. ફોસ્ટે દિવસનો એક કલાક અભ્યાસ કરવામાં ગાળવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના સર્વથી પ્રસિદ્ધ ગણિતશાસ્ત્રીઓમાં તેની ગણના થઈ

અને યાનના અન્ય પ્રદેશમા પણ તેણે ખૂબજ સન્માન મેળવ્યું નેપોલિયનની માફક જોન હટ્ટર પણ ચાઠ કલાક સુતો ટુવનાત્મક શરીરઉદનશાસ્ત્રના જે ૨૪,૦૦૦ નમૂનાઓ હટ્ટરે મહામહેનતે એકાઠા કર્યા હતા, તે ગ્રાહ્યવા તેમજ તેણે વર્ગીકરણ કરવા માટે પ્રોફેસર ઓએનને દશ વર્ષ થયા હતા સુધારકામ કરતા કરતા અભ્યાસની શરૂઆત કરનારનો આ કેવો અસાધારણ દાખલો !

જે લોકોને તેનો વખત લેવાને કાઈ પણ હક્ક નહોતો અને જેઓ તેનો વખત લેતા, તેમને માટે તે કઠવી ફરિયાદ કરનારા એક ઇટાલિયન પડિતે પોતાના પ્યારણા ઉપર નીચેનો લેખ મૂક્યો હતો 'જે અહીં જીભો રહે તેણે મારી મહેનતમા ભાગ લેવો ' બેક્ટરને ત્યાં ફેટલાક માણસ મળવા આવ્યા તેઓ જોલ્યા 'અમે તમારો વખત લીધો છે એમ અમને લાગે છે ' કબૂસ જેમ ધન એમ્બુ કહે છે તેમ પોતાની ક્ષણોનો સમઠ કરનાર બેક્ટરે ઉતર દીધો 'ખરેખર, તમે વખત લો છે ' -

વેલિંગ્ટન કહે છે કે, બ્યારે માણસ પથારીમા ઠાલવા મડિ છે, ત્યારે પથારીમાથી જીવવાનો તેનો વખત થયો છે એમ જાણવું જોઈએ

ધણા સૌકા જે વખત ગુમાવે છે, તે વખતમા ઇતિહાસમાના ધણા મહાનમા મહાન પુસ્ત્રોએ પોતાના હમેશના ધધાની ખડાર પણ કાર્તિ મેળવી છે હોથોર્નની નોટણુક ઉપરથી જાણાય છે કે, તે એક પણ પ્રસંગ એક પણ વિચાર કે એક પણ સજોગ ખાલી જવા દેતો નહિ ફેકલિન અશ્રાત પરિશ્રમ ઉગવનાર મહાન પુરુષ હતો પોતાને જમવાનો તથા લિધવાનો વખત તે એટલી મર્યાદામા રાખતો કે જેથી નેને અભ્યાસનો વખત મળી શકે બ્યારે તે ખાળક હતો, ત્યારે તે જમવાના વખતની તેના પિતાની લાખી લાખી પ્રાર્થનાઓથી કટાણા જતો અને એક સામટી પ્રાર્થના કેમ ન

કરી લેવી એમ તે કહેતો. નીકાશાસ્ત્રનો સુધારો અને ધુમાડાવાળા ચીમનીઓ એવા વિષયના ક્રેટલાક સારામાં સારા લેખ તેણે વહાણ ઉપર લખ્યા હતા.

મહાન સ્ત્રીપુસ્તક સમયનાં ઘણાં ક'ન્ગ્રૂસ હોય છે. સિસેરો કહેતો કે, ખીન્ન લોકો જે વખતનો ઉપયોગ જાહેર તમાશા અને રમત-ગમત માટે કરે છે અગર તે માનસિક કે શારીરિક વિશ્રાંતિમાં ગાળે છે, તે હું તત્ત્વચાનના અભ્યાસમાં ગાળું છું. પોતાને જન્મવાને વાર હોય તેવા અવકાશના સમયમાં ફાંસના એક મહાન ચાન્સેલરે એક કિંમતી પુસ્તક લખ્યું હતું. ઇંગ્લાંડના ચાન્સેલર તરીકેના ઠામ-માંથી અવકાશના સમયે બેકને કીર્તિ મેળવી હતી.

હાલનો વખત 'વર્તમાન' કાચો પદાર્થ છે. તેમાંથી આપણે ચાહીએ તે બનાવી શકીએ તેમ છીએ. ભૂતકાળ વિષે બહુ વિચાર ન કરતા, હાલના સ્વપ્ન આણુતા નહિ. હાલની પળનો જ ઉપયોગ કરો અને તેમાંથી જ બોધ ગ્રહણ કરો. એક કલાકનું પણ જે ખરું માપ લે છે અને જેને તેની કિંમતનો ખરો ખ્યાલ છે તેવો માણસ હજી જન્મ્યો જોવામાં આવ્યો નથી. ફેનલોન કહે છે તે પ્રમાણે એકીવખતે ઈશ્વર એક જ પળ આપે છે અને જ્યાં સુધી તે જાય નહિ, ત્યાં સુધી બીજી મળતી નથી.

એક મિનિટ પણ નકામી બચ તે લોડ લોહામ સહન કરી શકતો નહિ; પણ તે એવો નિયમિત કામ કરનાર હતો કે તે જે કામ કરતો તેનો થોડો પણ લાગ નહિ કરનારા ઘણા માણસો કરતાં તેને વધારે કુરસદ હોય એમ જણાતું. રાજપ્રકરણ, કાયદા, વિજ્ઞાન અને સાહિત્યમાં તેણે નામના મેળવી હતી.

બધું કામ કરતાં કરતાં અવકાશના સમયમાં લિંકને કાયદાનો અભ્યાસ કર્યો હતો અને સ્ટોરનું રક્ષણ કરતાં કરતાં તેની સાધારણ શાખાઓને લગતું કામ ડ્રાઈની પણ મદદ વગર તે શીખ્યો હતો.

શુભાવવામાં આવેલા ક્યાકમાં, કલાક શુભાચો તે ખરાબમાં ખરાબ નથી, પણ તેટલી શક્તિ શુભાવી તે છે સુસ્તીથી યાનવત્ત કટાય છે અને સ્નાયુઓ તતડે છે કામમાં નિયમ હોય છે, સુસ્તીમાં હોતો નથી

કાપડ બનાવવાના કામખાનામાં એક તૂટેલો દોરો આખા તાકાને ખરાબ કરે છે, જે છોકરા અગર છોકરીઓ તે બૂલ કરી હોય છે તેને શોધી કાઢવામાં આવે છે અને તેથી થયેલું નુકસાન તેના પગારમાંથી કાપી લેવામાં આવે છે, પણ નિદ્રાથી તાકામાંથી તૂટેલા તારનું નુકસાન કાણુ આપશે ? ખાલી કાલો આપણે પાછો ફેરી શકીએ નહિ આપણે આપણા ભાવિરૂપ તાકો ગૂંથીએ છીએ ત્યારે એ દિલચાલની વાસે દાર્દ તાર ફરે છે શુભાવેલા ક્યાક અગર શુભાવેલી તકનો તૂટેલો તાર આખા બનાવટને નુકસાન કરે અને કારીગરને પશુ ખેદ પમાડે તેવો નીવડે છે વળી આ તાર સોનાનો પણ હોય અને તેના સૌંદર્ય અગર પ્રકાશમાં વધારો કરે, આપણે કાલો અખાલી શકીએ નહિ અગર તે તે બનાવટની આલુબાલુનો કમનસીબ દોરો જે આપણી મૂર્ખતાના નિત્ય પ્રમાણરૂપ છે તે આપણે ખસેડી શકીએ નહિ વખત મળે, એ વિચારથી સારાં કામ કરવાનું મુક્તિથી રાખતા નહિ; કેમ કે અવકાશના વખતમાં ઘાટુ જ સારું કામ થઈ શકે છે અને જે સૌપુરુષો કામમાં જ રચ્યાપચ્યા રહે છે, તેઓ જ હોસ્પિટલો, દેવાલયો અને અનાયાશ્રમો બંધાવી શકે છે અને દુનિયાની મોટામાં મોટી તખાવતો કંડી શકે છે દાર્દ પણ મુવાન માણસ બ્યારે ધંધામાં જાગેલો હોય છે, ત્યારે તેને માટે દાર્દ ચિનાતુર હોવું નથી, પણ તે બંધારે ક્યા ખાવા બંધ છે ? સારો ધર તે છેડે છે ત્યારે તે ક્યા બંધ છે ? વાળુ ક્યા પછી તે શુ કરે છે ? તેનો રવિવાર અને તહેવારો તે ક્યા ગાળે છે ? પોતાનો અવકાશનો સમય તે સેગા ગાળે છે ? તે ઉપરથી જ તેનું ચરિત્ર બન્યાઈ આવે છે મુવાનોનો ઘણું મોટું લાજ વાળું

ક્યાં પછીના વખતમાં બચે છે જેઓ માન અને કીર્તિ મેળવે છે, તેઓમાના ધણાક પોતાની સાજ અબાસ, કામ અગર શાણા અને સજ્જનની સોળતમાં ગાળે છે આ કુરસદના દનાક જેને આપણે જિંદગીનો ધસારો (વેસ્ટ) કહીએ છીએ, તેને માટે સાધારણ રીતે ગુમાવેલી કુટકળ પળો માટે, લેખક દરેક યુવાનને સાવધ રહેવા વિનવતી કરે છે યુવાન મનુષ્યની જિંદગીમાં દરેક સાજ એ એક ખારી સંભોગ છે

‘આજે જ આપણે આપણ’ પ્રારબ્ધ રચીએ છીએ. આપણું પ્રારબ્ધ આપણે ગૂઢીએ છીએ. ભાવીને માટે આજે જ આપણે પવિત્રતા અગર પાપ પસંદ કરીએ છીએ.’

સમય એ જ દ્રવ્ય છે આપણે તેના ઉપયોગમાં કબૂલ અગર હલકા ન થવું જોઈએ, પણ આપણે રૂપિયા ફેંકી દેતા નથી તેમ સમય ફેંકી દેવો જોઈએ નહિ; કેમ કે વખત ગુમાવવો એ બળ, ચૈતન્ય અને ચારિત્ર્ય ગુમાવવાની બરાબર છે. વખતનો નાશ કરતા પહેલાં એવો, કારણ કે તમારું સધળું ભવિષ્ય તેના આધારે રહેલું છે

‘સ્મરણને લગતા અનેક કાવ્ય કવિઓ રચે છે આશા વડે કવિતાની અનેક પકિતઓ લખવા માટે પ્રેરણા થાય છે, પરંતુ ‘વર્તમાનકાળ’ માટે કાલુ પોતાના સંગીતનો ઉપયોગ કરે છે ?

બ્યારે યૌવન અને આરોગ્ય જોઈએ તેવા હોય, ત્યારે ભૂત કાળ માર્ગદર્શક થાઓ, ભવિષ્ય આશાજનક રહે, પરંતુ તમારી વધારેમાં વધારે ચિંતાનો ગભીર વિષય વર્તમાન રહે.’

એડવર્ડ એવરેટ કહે છે કે, ‘દરેક શક્તિની ખિલવણીથી સુધા રણની દરેક તકની તપાસ ગરુડની તીક્ષ્ણ દષ્ટિ રાખીને, વખત બચાવીને, લાલચને તરછોડીને અને વિષયસુખનો ત્યાગ કરીને પોતાની જાતને ઉપયોગી, સન્માનપાત્ર અને સુખી કરવી એ માણસના પોતાના હાથમાં છે.’

૫ : પ્રતિક્ષણતા અને યુવાનો

‘આપણી જે કામ ઉપર પ્રીતિ છે, તે કામ કરવા માટે આપણે વેગાસર જીવીએ છીએ અને તેમાં આનંદ સાથે આપણે વળગી જઈએ છીએ.’ શેક્સપિયર

‘કોઈ પક્ષ દલોગ ઉપરની પ્રીતિ કે જેથી માણસ રોહાયેલા અને સુખી રહે છે, તેથી પ્રીતિ સાથે જન્મ પામતું, એ જીવનની મૂલ્યવાનમાં મૂલ્યવાન બાબત છે, મોટામાં મોટી દોષન છે.’ એમસૉન

‘પ્રતિભાશાળી યુવોના ઇતિહાસમાં આપણે વારંવાર જોયું છે કે, તેમને જે અભ્યાસમાં અગર ધર્મમાં નાખવામાં આવતા તે વરફ તેઓ ધ્યાન આપતા નહિ અને પોતાની કચિને વધારે અનુકૂળ હોય તેવા ઉદ્યોગમાં તેઓ પડતા. માતાપિતા અને વાલીનાં ફરમાન અને ચોક્કસલેખી સામે ધર્મ પોતાની ચોક્કસલેખી પોતે જ કરી લેતા આપણે તેમને વારંવાર જોઈએ છીએ.’ ફોબર્ટ વોલ્ડસ

‘જીવનના બિન બિન ભાગને આપણે એક ટેબલ ઉપરનાં-જુદી જુદી આકૃતિના કોઈ ગોળ, તે કોઈ ત્રિકોણ, તે કોઈ ચોરસ, તે કોઈ લંબચોરસ કાઢ્યાં’ ૩૫ આપીએ અને તે લાગ જીવનનાર માણસને આપણે લાકડાના જેવી જ આકૃતિના કકડાં’ ૩૫ આપીએ તે સામાન્ય રીતે આપણને જણાઈ આવશે કે ત્રિકોણ માણસ ચોરસ કાણુમાં છે, સમચોરસ ત્રિકોણમાં અને ચોરસ માણસ ગોળ કાણુમાં રોહાયેલા-ચંપાયેલા છે.’ સિડની સ્મિથ

‘વારંવાર કહેવું જરૂરી નથી કે કોઈ પક્ષ માણસ પોતાના ચારિત્ર્ય સામે હમેશાં તેમ જ ફોર્ટુનથી લડત ચલાવી શકતો નથી’ સાર એચ. યુન્વર

‘બાળક વખાણે છે, યુવાન પ્રયત્ન કરે છે અને મર્દ મેળવે છે.’

‘માનવજીવિના ઇતિહાસમાં કાચે જ કોઈ એવો કવિ હતો, કોઈ કારીગર

હશે, કોઈ તરવેતા હશે, કોઈ વૈજ્ઞાનિક હશે કે જેની પ્રતિભાની સામે, જેની પ્રુદ્ધિના અલૌકિક મલાવ સામે તેનાં માતાપિતા, તેના વાલી, તેનાં. શિક્ષક ન ધર્મા હોય. આવા કેસોમાં કુદરત સીધી રીતે વચ્ચે પડીને વિજ્ય પામે છે. કુદરત પોતાનાં વડાલાને તેમના દક્ષ અપાવે છે અને પોતે જેમને પરિશ્રમથી ઉત્પન્ન કર્યાં છે, તેમને યુભાવવા કરતાં, તેમને છાદી દેવા કરતાં, આજ્ઞાભંગ, વાત છાની રાખવી, જૂઠું બિલવું, ઘેરથી નાસી જવું અને વખતોવખત ભટકવું અને એને પણ તેઓ ઉત્તેજન આપે છે. ઈ. પી. બ્લીપક

‘તમે જે અવાજ સાંભળતા નથી, તે અવાજ હું સાંભળું છું.’

તે કહે છે કે, ‘હું રહીશ નહિ.’

તમે જોતા નથી તે હાથ હું ભેડું છું, તે મને

ધસારત કરે છે અને બિલાવી લે છે.’

ટિકેટ

પ્રતિભાશાળી માણસ ગમે તેટલું નુકસાન બોગવે અને ગમે તેટલો અફસોસ કરે, પણ પોતે જે ધંધાને માટે નિર્માણ થયો હોય છે તે તરફ જ તે દુનિવાર આવેશથી દોરાય છે. ગમે તેવી મુશ્કેલીઓ તેની આજુબાજુ હશે, લાવી ગમે તેવું નિરાશાજનક ઠરો; પણ પોતાના વડાલા ઉદ્યોગને જ તે રસ અને આનંદથી વળગી રહેશે. નિર્વાહના સાધન મેળવવાના તેના પ્રયત્ન નિષ્ફળ જશે અને તે ગરીબ છે, સાધનહીન છે અને તેના તરફ કોઈ ધ્યાન આપવું નથી, એમ તેને માલૂમ પડતો ત્યારે બર્સની માફક નિશ્વાસ નાંખી ભૂત-કાળ તરફ તે જોશે અને વિચાર કરશે, કે ખીજે કોઈ ઉદ્યોગ તેણે કર્યો હોત તો ‘કેવું સારું’! આમ છતાં પણ પોતાને પ્રિય લાગતા ઉદ્યોગને જ તે વળગી રહેશે.

દરેક માણસ બ્યારે પોતાનો પ્રિય ધંધો પસંદ કરશે, ત્યારે જ સુધારો તેના ઉચ્ચતમ શિખરે પહોંચશે. બ્યાં સુધી માણસે પોતાની જગા ખોળી કાઢી નથી, ત્યાં સુધી તે આદર્શરૂપ વિજ્ય મેળવી શકતો નથી. એન્જિનની માફક તે તેના ચીલા ઉપર દબ હોય છે. પણ ચીલાની બહાર તે તેની જ માફક અશક્ત રહે છે.

એમર્સન હશે છે કે નહીં ઉપરની જોટની માફક એક જ બાલુ સિવાય બીજી બધી બાલુએ અડચણોની સામે દરેક ઊંચકારને અને દરેક સુવકને યત્ન પડે છે. બીજી બાલુ કરી અડચણ હોતી નથી અને ગંભીરતા સાથે જીંડી ખાડીમાં યઈ તે અનંત સાગર ઉપર પ્રવેશ કરે છે.

બાળકોની શુભાશીર્ષી વિષે, ઊંચકારોની આદાક્ષાઓને અચાનક માખાપ તરફથી કેવી રીતે દુખાવી દેવામાં આવે છે તે વિષે બાળકોને પ્રતિકૂળ સ્થળે મૂકી તેમને સુસ્ત, મૂર્ખ અને નબળાં ગણી કાઢવામાં આવે છે ચોરસ ઊંચકારોને જાળ જગામાં મૂકવામાં આવે છે અને નબળા ગણી કાઢવામાં આવે છે અને તેઓ પછી તેને લાયક ન નીવડે તો તેઓ ઉપર જીલમ કરવામાં આવે છે. સુવકોની પોતાની માગણી સ્વાસ્થ્ય, વૈદ્ય, વિદ્યા, કળા કે ધર્માધ્યાપાર માટે હોય, ત્યારે તેમને શુદ્ધ ઈશ્વરીય જ્ઞાનની ચોષડીઓ વાચવાની ફરજ પાડવામાં આવે છે. જે ધર્માને ઊંચકારો તિરસ્કારતા હોય તેમની રજેરજ જેનો વિરોધ કરતી હોય તે માટે તેઓ ઉત્સાહ પ્રદર્શિત ન કરે તો તેમને દુન્ય દેવાય છે.

પોતાનો ઊંચકારો પોતાના જેવો જ થાય એવી ધ્વજ માળાપને થાય એ તેમના મનુષ્ય સાંકડાપણું બતાવી આપે છે. 'તમે આ ઊંચકારને બીજો તમારા જેવો બનાવવા વાતન કરો છે, પણ તમારા જેવો તો આ જગતમાં તમે' એક જ બસ છે.'

કુદરત માણસને એકસરખા બનાવતી નથી. દરેક નવા બાળકના જન્મ વખતે જૂના નમૂનાનો તે નાશ કરે છે. એક અદ્ભુત મિશ્રણ બીજી વાર વપરાતું નથી. ફેઝરિક પ્રી પ્રેટને કલા અને સંગીત ઉપર અત્યંત પ્રેમ હતો. ઇસ્કરી ક્વાયલ ઉપર તેને પ્રેમ નહોતો. આ કારણથી તેના પર પ્રાણોનો વરસાદ વરસતો. તેનો પિતા લલિતકળા લખકારતો, તેથી તેણે ફેઝરિકને ક્રેડિટનામાં નાખ્યો હતો. તેણે પોતાના

છોકરાને મારી નાખવાનો પણ વિચાર કર્યો હતો; પણ તે પોતે જ મૃત્યુ પામવાથી અઠાવીસ વર્ષની વયે ફોરેનિક તેની ગાઠીએ આવ્યો. સંગીત અને દલાના પ્રેમને લીધે નાલાયક ગણાતા આ છોકરાએ એશિયા ને યુરોપમાં મહાનમાં મહાન પ્રજા બનાવી

આઈઝેક ન્યૂટનના ઘેટા બ્યારે ખોવાતા અને ઢાર બીજનેા પાક ખૂંદી નાખતા અને ખાઈ જતા, ત્યારે તે પોતે ઠા તેા ચોપડી-ઓ વાંચતો, ઢાઈ નમૂને બનાવતો, પોતાની બનાવેની પાણીની ચક્કી ઉપર દેખરેખ રાખતો અગર ઢાઈ નજીકના પાણીના ઝરામાથી પોતાની પ્રકાશમાન પિચકારી છોડતો. આ સઘળા ઉપરથી તેની માતાને ખાતરી થઈ હતી કે તેણે આશા રાખી હતી તે પ્રમાણે તે ખેતી માટે નિર્માણ થયો નહોતો.

આખ ઉઘાડમીંચ કરણું ખેટેયું ગરુડપક્ષી કેવું મંદ, કેવું કઠંચ જણાય છે; પણ ચોખ્ખા જૂરા આકાશમા તે બ્યારે પોતાની બળવાન પાંખે ચલાવે છે, ત્યારે તેના અપોટા કેવા દઢ અને આબાદ હોય છે ?

અચાન માખાપે આર્કરાઈટને હજમનેા ધંધો શીખવા મૂક્યો હતો; પણ માનવજાતિને સુખી કરે, ઇજ્લાડનાં લાખો ગરીબ માણસની વેડ ઉઢાવી લે એવી એક યુક્તિ કુદરતે તેના મગજમા ચોડવી હતી.

ગેવીલિયો માટે વૈદ્યવિદ્યા નક્કી કરવામા આવી હતી; પણ બ્યારે તેને શરીરવિદ્યાન અને શરીરછેદનશાસ્ત્ર શીખવાની ફરજ પાડવામા આવી, ત્યારે તે પોતાના યુક્લિડ અને આર્કિમિડિસને સંતાડી રાખતો અને ગુપ્ત રીતે ગૂઢ પિદ્ધતિ ગણ્યો. પાઈઝાના દેવાલયમા લટકતા લેગ્ગ ઉપગ્યા લોલકનેા સિદ્ધાત તેણે શોધી કાઢ્યો, સૂક્ષ્મદર્શક તેમ દૂરદર્શક બને યંત્ર તેણે ખોળી કાઢ્યા અને વિશાળ તથા બ્યારીક, બંનેના જ્ઞાનનેા વિસ્તાર તેણે વધાર્યો.

શિલરને સ્ટેટગાર્ટની લશ્કરી શાળામા વાઢકાપ શીખવા મોકલ

વામાં આવ્યો; પણ ત્યાંથી છાનામાના તેણે 'રેબર્સ' નામનું પોતાનું પ્રથમ નાટક લખ્યું. આ નાટકનો પહેલો ખેલ તેણે વેશ બદલીને જોયો. કદખાના જેવી તેની સ્કૂલના કંટાળાપ્રી તેને એટલો હિંદેગ થયો અને અંધકાર થવાની લાલસાથી તે એટલો મોહિત થયો કે પામે પાઈ નહિ છતાં તે સાહિત્યના આદર વિનાના પ્રદેશમાં દાખલ થયો. એક દયાળુ બાઈએ તેને મદદ કરી અને અદ્ય સમય-મા તેણે બે સરસ નાટક પ્રકટ કર્યાં જેથી તે અમર થયો.

ડેનિયલ ડીફોએ પોતાની મહાન કૃતિ 'રેબિન્સન ક્રૂઝો' લખી તે પહેલા તેણે અનેક હિલોગ કર્યાં હતા. વ્યાપારી, સૈનિક, સેક્ટરી, કારખાનાનો મેનેજર, કમિશનરનો એકાઉન્ટન્ટ, એલચી અને કેટલાંક પુસ્તકોનો લેખક પણ તે બન્યો હતો.

પક્ષીવિદ્યાનો જાણુનાર વિલ્સન પાચ જુદા જુદા ધંધામાં નિષ્ફળ ગયો અને પછી તે પોતાના અનુકૂળ સ્થાને આવ્યો.

જીજ્ઞસની એક વાતમાં ખીમ સર્વ જાડેમાં અંજરના જાડને જંગમના રાજ થવાને કહેવામાં આવ્યું. જાડે ઉપર રાજ્ય કરવા ખાતર, ઈશ્વર અને મનુષ્યને પ્રિય એવું પોતાનું જાડાપણું ખોવા બોલાઈવ જાડે ના પાડી; ત્યારે અંજરના જાડે જવાળ દીધો કે, જાડ પર શ્રેષ્ઠતા મેળવવા માટે મારી મીઠાશ મારે શા માટે મૂકવી ?

પોતે જે કાઈ કરવાને નાલાયક હોય તે કરવા જતા પોતાની સ્વાભાવિક મીઠાશ અને સમૃદ્ધિનો ત્યાગ કરનાર હજારો માણસને આ વાર્તા ઉપરથી કેવી ચાનક મળી આવે છે.

જેમ આપણા કેટલાક સિજદારીઓ નિષ્ફળ જાય છે, તેમ મજબૂત એક અને જિંયા પાછનરના પણ રાજ થવામાં અંજરનું જાડ જરૂર નિષ્ફળતા મેળવત અંજરને તેના ફળ આવે છે, માટે એક અને પાછન તેનાથી હલકા છે. અંજર આવતા તે અંજરના

આઠ માટે મોટામા મોટી બાબત છે તે પોતાના પ્રદેશમા દીપી નીકળે છે અહીં આવવાની તેની સ્થિતિ ધીનવી લેવામા આવે તો પછી તેનું અસ્તિત્વ પણ નકામું છે કેટલીક વાર એમ બને છે કે, એક માતા જે પોતાના ઘરમા એક દમામદાર રાણી તરીકે રાજ્ય કરે છે, તે બે પોતાના ગૃહરાજ્યની મીઠાશ છોડી, ગરબડવાણુ, મુસ્કેલ બહેર જીવન, જેને માટે તે બિલકુલ લાયક ન હોય તેમા પડે તો તે પણ આના જેવું જ છે

એક ઘોડાગાડીનો ઘોડો શરતના મેદાન ઉપર કેવુ પરાક્રમ બતાવી શકે ? આમા જેટલો વિરોધ લાગે છે તેટલો વિરોધ કાયદો, વૈદક અને ઈશ્વરીય જ્ઞાન તે જ માન ઇચ્છવા યોગ્ય ધધા છે એવા લોકોના વિચારમા રહેલો છે. કોલેજનો છોકરાઓનો બાવન ટકા ભાગ કાયદોનો અભ્યાસ કરે છે, એ કેવુ હાસ્યારૂપદ છે ? પોતાના બાપ સારા પાદરી હતા માટે પોતે પણ ગરીબ પાદરી બનનાર કેટલાક યુવાન હોય છે આ જ કારણથી ગરીબ અને નિષ્ફળ ડોક્ટર તથા વકીલ નીવડનાર કેટલા યુવકો હોય છે ? પોતાના યોગ્ય પ્રદેશની બહાર ગયેલા, નિરાશ કટાણુ-કટાણેલા મોવાળા, ખરાબ થયેલા, ઘેર બેઠેલા, પૈસા વગરના, શાખ વગરના, હિંમત વગરના, ચીંથરેલા અને રખડતા માણસોથી દેશ ભરપૂર છે ખરી બાબત એ છે કે, કોલેજનો વિદ્યાર્થી જે ખરી રીતે ક્ષેત્ર પામે છે તે સ્કૂલમા તૈયાર થાય છે, પછી એન્જિનિયર થયા પછી તે ખરો માણસ બને છે તેના શિક્ષક સારામા સારુ તેને જે કાર્ક શીખવ્યુ છે, તે ક્રમ અભ્યાસ કરવો એ છે તે કોલેજ છોડે છે કે તરત જ જે પુસ્તકો અને જે સાધનોથી તેણે પોષણ ચણુ નથી, તેનો ઉપયોગ કરવાનું તે બંધ કરે છે ને જે પોષણ કરે તેવા હોય છે તેનો આશ્રય લે છે એક પણ માણસ કોઈ પણ બાબતમા ખરી રીતે સઘના પ્રયત્ન કરવા છતાં નિષ્ફળ બન્ય માટે એવું અનુમાન ન બાધી શકાય કે બીજી બધી બાબતમા તે નિષ્ફળ જરો. રેતી ઉપર

તરફડિયા ભારતી, પોતાને તોડીફોડી નાખતી માછલીને એક વાર લુઓ. પછી તેનો જ ખીજો દેખાવ લુઓ. એક મોટું મોલું કિનારા ઉપર આવે છે અને તે દુર્લાભી પ્રાણી ઉપર ફરી વગે છે. તેની પાખોને પાછી અડે છે કે તરત જ તે ફરી સજીવન ધાય છે. મોર્નમા વીજળાની અડપથી તે નાસે છે. મોર્નમા ત્યારે તેની પાખ કામ કરે છે, ત્યારે જમીન અને હવામા તેની પાખના તરફડિયાં નકામા અને મદદરૂપ થવાને જદસે અડચણરૂપ થઈ પડે છે.

તમારાથી બનતો પ્રયત્ન ક્યાં પછી તમે નિષ્ફળ જાઓ તો તમારું કરેલું કામ તમે તપાસો અને તમારી વૃત્તિ અગર શક્તિને અનુસરણ તે કામ છે કે નહિ તે લુઓ મોડરિમિથને માલૂમ પડ્યું હતું કે, તે તખીબતું કામ કરવાને લાયક નહોતો; પણ તેણે 'વિકાર એક વેકફિલ્ડ' અગર તો 'ડેઝર્ટ્સ વિલેજ' ખીલું કાચુ લખી શકત ? કાઉપરને વડીવ તરફ નિષ્ફળતા મળી. તે એવો ખીકલું હતો કે તે કાઈ કેસમાં દલીલ કરી શકતો નહિ; પણ તેણે આપણા સુંદરમા સુંદર કાવ્ય લખ્યાં છે

તેર વર્ષની ઉંમરના આપણે થઈએ ત્યાં સુધી અભ્યાસ અગર કામની કાઈ પણ લાઈન માટે પ્રતિલા અગર જાણવાનેગ શક્તિ આપણામા માલૂમ પડતી નથી. છોકરાછોકરીઓમા ધણીને સ્વાતંત્ર્ય આપવામા આવે છતાં નિર્વાહ માટે શુ કરવું તે વિષે પંદર કે વીસ વર્ષની વય પહેલા નક્કી કરવું તેમને મુશ્કેલ લાગે છે દરેક મનુષ્ય આ બાબતમા અત્યામીની, અત.કરણની સલાહ લે છે અમુક ક્યો માર્ગ, અમુક ક્યો નિશ્ચિત માર્ગ એવો તે માટે અદ્યુત યોગ્યતા માગે છે; પણ તે યોગ્યતા તેનામા હોતી નથી. આથી પોતાની આગળ આવેલું કર્તવ્ય શા માટે છોડી દેવું અગર તો જે પરિશ્રમ પોતાને કરવાનો આવે તે શા માટે ન કરવો એને માટે કાઈ પણ કારણ જણાવું નથી જે ધંધા ઉપર મેગ્યુઅલ સમાઈલ્સ-

ને પ્રીતિ નહોતી, તેવા ધંધાની તેને જીવણી મળી હતી; છતા તે ધંધા તેણે એવા આગ્રહ સાથે કર્યો કે, મંથકારતું કાર્ય કે જેને માટે તે લાયક હતો તે કાર્યમાં પણ તેને તે પડે મદદ મળી. જે કામ કરવા માટે પોતાની આગળ આવી પડ્યું હોય તેને વળગી રહેવું. આપણા માતાપિતા, આપણા શિક્ષક, આપણી ભતિ તેમ જ ઈશ્વર પ્રત્યેની જવાબદારી—એની સાચી લાગણી રાખવી. આથી આપણે સર્વ યોગ્ય સમયે આપણા ખરા સ્થાન ઉપર આવીશું.

પ્રથમથી જ જે ગાર્ફિલ્ડ, આગ્રહવાળો શિક્ષક, જવાબદારીવાળો સૈનિક અને અંતઃકરણ મુજબ કામ કરનાર રાજદ્વારી ન હોત તો તે યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સનો પ્રેસિડન્ટ થઈ શકત નહિ વિંકન તેમ જ ગ્રેન્ટ બાલ્યાવસ્થાથી જ વ્હાઈટ હાઉસ માટે—અમેરિકાના પ્રેસિડન્ટ થવા માટે પરિપક્વ બુદ્ધિ અગર મનુષ્યો ઉપર રાજ્ય કરવાની અસ્ખલિત શક્તિ ધરાવતા નહોતા. આ કારણથી પારણામાંથી જ અદ્ભુત શક્તિઓ કોઈને ન મળી હોય તો તેણે નિરાશ થવું જોઈએ નહિ. જે જગાએ પોતાને કામ કરવાનું આવી પડ્યું હોય ત્યાં પોતાનાથી બનતો સઘળો પ્રયત્ન કરવો અને પોતાનું અંતઃકરણ બતાવે તે દિશામાં દરેક સારા અવસરે, સારા પ્રમંગે આગળ વધવું એ જ તેનું કામ છે. કર્તવ્યને જ મુખ્ય માર્ગદર્શક રાખવું અને તેથી મનુષ્યની શક્તિ અને તેની ઉદ્યોગના પૂર્ણતા પ્રમાણમાં તેને ફેલ મળશે.

પણખરું કામ પસંદ પડે તેવું હોતું નથી અને સ્ત્રીપુરુષોનો મોટો ભાગ એમ ધારે છે કે, ખીણ કોઈક જગાએ તેમને વધારે સુખ મળત. લગભગ દરેકને અમુક બાબત, અમુક કામ પસંદ કરી લેવાનો વખત આવે છે. કયો ધંધો મારે કરવો ? જિંદગીમાં મારે કયું કામ કરવું ? જે પ્રેરણા, બુદ્ધિ અને હૃદય એમ કહે કે સુતાર-કામ તો સુતારકામ. ડોપ્ટરનું કામ તો ડોપ્ટરનું કામ. દહતાથી

કરેલી પસંદગી અને સાચા દિલનો ઉઘોમ એ વડે સી અગર પુરુષ ક્તેહ મેળવ્યા વગર રહેશે નહિ; પણ જો પ્રેરણાશુદ્ધિ ન હોય અગર તો તે નબળા કે ઓછા હોય તો પોતાને શું બંધબંધનું આવશે તે તપાસી પોતાની યોગ્યતા અને તકને અનુસરી માણસે સાવધાનપણે કામ પસંદ કરવું. જગતને તેનો તેમ જ અન્ય સર્વને દરેકનો ખપ છે, એ વિષે કાંઈએ શંકા રાખવી નહિ; પરંતુ કીર્તિ, નામ અગર દોહન બધાને મળતાં નથી. પોતાનું કામ પોતે સારી રીતે કરવું એમાં ખરી ક્તેહ રહેલી છે અને એટલું તો ફરેકથી થઈ શકે. પહેલા વર્ગના તગારાં ઊંચકનાર થવું; પણ કોઈ પણ કામમાં ખીજ વર્ગમાં આવવું નહિ. જગતમાં પહેલાં જેઓ મૂર્ખ અને અકક્ષ વગરના તરીકે જાણાયા હતા, તેઓ પાછળથી જહુ મોટી ક્તેહ પામતાં જગતે તેમના તરફ પ્રીતિ બનાવી છે. નિરાશા અને જેરસમજૂતીની વચ્ચે રહીને આગળ વધવાનો તેઓ પ્રયાસ કરતા, તે વખતે દુનિયાની તેમના તરફ નજર, તેમના પર પ્રીતિ નહોતી. આવાં જીવનો ઉપરથી શું એમ નથી માલૂમ પડતું કે, મંદ સુદ્ધિવાળા પણ ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ સ્થાને જઈ શકે? પોતાના વર્ગનો છેલા નંબરનો છોકરો ઢેવી વોર્ડ ખીચરના ઉચ્ચ સ્થાને પહેલિયો તે ઉપરથી એવું અનુમાન બાંધવાને કારણ નથી કે ખીજ વર્ગનો દરેક છેલ્લો છોકરો પણ એવું મહાન પદ મેળવી શકે છોકરામાં પોતાનામાં અવસ્થ કાંઈ ક્ષિન્ય જેઈએ, નહિ તો કોઈ પણ સંજોગમાં જગતનો અંત આવે ત્યાં સુધીમાં પણ તેનો ઉદ્ધય થાય નહિ. જીવનનો આરંભ જ નિષ્ફળતા જેવો હશે અને કોઈ પણ રીતે પણ તે પૂર્ણપણે જામત નહિ થાય. તો તેનો અંત પણ એમ જ આવવાનો. કોઈ પણ છોકરા અગર છોકરીને પૂરતી તક અને વાજબી ઉત્તેજન આપો. તે અરેખર મૂર્ખ હોય તો તે જ કારણથી તેનો તિરસ્કાર, કરતા નહિ; કારણ કે આવાં જ પંચા કાંઈ પણ કસ વગરના કહેવાતા મૂર્ખ, મંદમતિ,

સુસ્ત અગર મૂઠ છોકરાઓ, પોતાના યોગ્ય સ્થાનમાં હોતા નથી; પણ ચોરસ જગામાં મૂકેલા ગોળ કકડા જેવા હોય છે.

આપણે જે અસાધારણ અકલના અગર પંડિત હોઈએ તો આપણી માફક જેનામાં મહાન શક્તિઓ ન હોય તેવાને માટે પણ નરમાશ-દયાની લાગણી રાખવી જોઈએ. મૂર્ખ મનુષ્યો માટે પણ મને હમેશા સન્માનની વૃત્તિ રહે છે મારી શાળામાંના મૂર્ખ ધણુ જ આનંદી હતા. જિંદગીમાં તેઓ સર્વથી વધારે સુસ્ત કે મંદ માલૂમ પડ્યા નથી આથી જીવડું કવિતાના રચનારાઓ અને પૂરા વાચાળ માત્ર નિર્ગળ અને દલી માલૂમ પડ્યા છે. બાલ્યાવસ્થામાં જે યુદ્ધિ હતી તેના કરતા તે વધારે વધી નથી.

ગોલ્ડસ્મિથના શિક્ષકો હમેશા તેની હાસી કરતા. તેને બધા હમેશા 'બુડન સ્પૂન' કહેતા, જે શબ્દ કોલેજમાં બેવકૂફ માટે વપરાતો. વાઢકાપના શિક્ષકના વર્ગમાં દાખલ થવાનો તેણે યત્ન કર્યો, પણ તેને ના પાડવામાં આવી તે પછી તેને સાહિત્યનો માર્ગ લેવો પડ્યો ધણી ગરીબ અવસ્થામાં તેમ દેવા માટે પકડાવાની હાલતમાં ડો બેન્સનની નજરે તે પડ્યો. ગોલ્ડસ્મિથ પાસેથી બેન્સને 'વિકાર ઓફ વેકફિલ્ડ'નો હસ્તલેખ લઈ લીધો અને તેણે તેણે આપ્યું આ હસ્તલેખથી ગોલ્ડસ્મિથ પ્રખ્યાત થયો.

બેન હાર્વર્ડ મોટા માણસ થશે એવું એની નાની વયમાં કથું મિહન નહોતું; પણ તેણે હાર્વર્ડ કોલેજની સ્થાપના કરી અને પોતાની જાતિના ખરા હિતૈષીનું કાર્ય કર્યું.

ડેવિડ રૂ પોતાની પડોસમાં જડમાં જડ અને બિલકુલ હોશ વગરના છોકરા તરીકે ગણાતો હતો; છતાં એક જીવલેણ અકસ્માત પછી અને પોતાના લાઈના મૃત્યુ પછી અભ્યાસમાં તેણે ચિત્ત એટલું બધું લાંબુ-તે એટલો બધો ઉઠોગી થયો કે એક ક્ષણ પણ શુભાવધી તેને પાવવતી નહિ, તે તે સહન કરી શકતો નહિ. દરેક

આણા વખતે પણ તે વચિતો અને પોતાને જે વખત મળે તેનો ઉપયોગ તે સ્વચ્છુધારણા માટે કરતો. પેનના 'લુહિનો જમાનો' એ પુસ્તકને લીધે તે મંચકાર થયો હતો; કારણ કે તેની દલીલો ખોટી પાડવાના થયેલા પ્રયત્નોને લીધે એક જગવાન અને પગકમી લેખક તરીકે તે પંદાયો હતો.

આને નો ઉપરચોટિયુ કામ કરનાગ, કામને ઉપરચોટિયુ ધનાધનારા જમાનામા આપણે રહીએ છીએ. આપણા શરીર અને મનની શક્તિઓ જાણ્યા વગર અગર તેની દરકાર રાખ્યા સિવાય સઘણું સહેલું છે એમ જ ગણીને આપણે આગળ વધીએ છીએ. સારી છુદ્ધિ ધરાવનાર યુવક તેમ જ સામાન્ય છુદ્ધિવાળા છોકરા-છોકરીએ અને મૂર્ખે પણ પોતાનું જગ, પોતાની નિર્જનતા, પોતાને ગમતી તેમ નહિ ગમતી બાબતો, પોતાની વૃત્તિ અને પોતાની સચિ-એ સર્વનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. તત્ત્વજ્ઞાનનો સર્વોચ્ચ પ્રદેશ આપણી પોતાની પ્રકૃતિના અભ્યાસમા આવી રહેલો છે જેમ કાઈ જૂઠાણા અગર નામોશીનો ત્યાગ કરવામા આવે, તેમ આ જ્ઞાન વડે જ છોકરા-છોકરીએ પોતાને માટે નાકામક તેમ જ અતિકૂળ જગાનો ત્યાગ કરવો. પોતાની છુદ્ધિશક્તિને સમજનાર માણસની નાલેશી ધની નથી અને જે માણસ તે વાત સમજ્યો નથી, તે સારી જામના મેળવતો નથી, એમ કહેવાય છે, તેમા કાઈ પણ ખોટું નથી.

૬ : કયો ઉદ્યમ ?

‘ પોતાની સ્થિતિઓ કેવી છે તે પશુઓ પણ સારી રીતે જાણે છે રીઠ ઊડવાનો પ્રયત્ન કરી કરશે નહિ પણ સંજિયાના ઝાપાની અજમાયશ કરતા જંગલો ઘોડો બહુ વિચાર કરશે અને ઊડી અને પહોળી બીજી જોઈ કુતરો પ્રેરણાથી જ પાછો વળી જશે, પરંતુ માણસ જ એકલુ એવું પ્રાણી છે કે જે કુદરતની જેને અમુક મર્યાદામાં રહેવાની સ્પષ્ટ આજ્ઞા છતાં પોતાની મૂર્ખતાને કીધે કુદરતની વિરુદ્ધ વર્તન કરે છે દુરામદથી તે મર્યાદા બહાર જવા પ્રયત્ન કરે છે અને જે તરફ તેની પ્રવૃત્તિનું પ્રલણુ નથી, તે તરફ પોતાની સંપૂર્ણ તકબીરોનો તે મૂર્ખતાથી ઉપયોગ કરે છે ’

સ્વિકૃત

‘ કાઈ પણ ઉદ્યોગ, પછી તે ટોપલીઓ બનાવવાનો, તરવારો, નહેરો, પૂતળા અગર કાંચ બનાવવાનો હોય-જે વડે માણસને કામ અને સુખ મળે છે તે ઉદ્યોગ માટે જન્મવું એ માણસનું મોટામાં મોટું લાગ્ય છે એમ સ્પર્શન ’

‘ પોતાનું કામ નહીં થવા માટે જે રાહ જોઈ બેસી રહે છે, તે મરશે અને તેનું કામ અપૂર્ણ રહી જશે ’

લોબેશ

‘ કુદરતથી જે કાઈ તમે હો તે જ રહેવા પ્રયત્ન કરો તમારી પોતાની પ્રવૃત્તિનો માર્ગ છોડતા નહિ કુદરતથી તમે જેને માટે નિમાણુ થયા હો તે જ થશો, તો તમે ક્ષતોડ પામશો તેનાથી બીજી કાઈ થવા પ્રયત્ન કરશો, તો તમે દરેકમાં નિષ્ફળ અને નાલાયક નીવડશો ’

સિદ્ધાન્તી સિમ્મથ

‘ જે પ્રમાણમાં તમે તમારું કર્તવ્ય કરવા પ્રયત્ન કરશો તે પ્રમાણમાં તમારામાં શુ પાણી છે તે જણાઈ આવશે, પણ તમારું કર્તવ્ય શું છે ? સમયની જરૂરિયાત ’

ગેટ

‘ હવે કાર્યો કરો આજો દિવસ માત્ર તેના સ્વપ્નમાં રહેલો નહિ આથી જીવન, મૃત્યુ અને જન્મ-સર્વ એક મહાન, મધુર અને શાન્ત સંગીત બનશે ’

ચાલ્સર્સ કિંગ્સલી

દરેક માણસમાં અમુક કાર્ય કરવાની યોગ્યતા હોય છે અમુક માણસમાં અમુક કાર્ય કરવાની લાયકાત હોય છે તો અમુક માણસમાં

ખીજું કાર્ય કરવાની લાયકાત હોય છે. વળી સંખ્યાબંધ માણસો એવા પણ હોય છે કે જેઓને કાંઈ હેતુ દેતો નથી અને જેમનામાં કાંઈ પણ કરવાની લાયકાત હોતી નથી. જે કામ કરવાની મારી લાયકાત નહોતી એવું કામ કરવાના જે પ્રસંગ મારે આવ્યા હતા. એક વખત મારે તંબૂ તોડનાર એક ઉડાવગીરની સાથે મારે લડાઈ થઈ હતી. મેં તેને કહ્યું કે, 'ચાલ્યો જ, નહિ તો અહીં ને અહીં તું પૂરો થઈ જઈશ' પેલાએ જવાબ દીધો કે, 'તારા જેવા મેં ઘણાં જોયા છે' એમ કહી તેણે મારા માથા ઉપર ફટકા લગાવ્યો અને જાંચકાને મને જોયરમાં ફેંકી દીધો વળી ત્યાંથી ઉડાવી મને તેણે એક કાદવના ખાડામાં ફેંકી દીધો. બ્યારે હું માંડ માંડ જીમો થયો ત્યારે જ મને ખ્યાલ આવ્યો કે આ કામ મારું નહોતું. હવે હું ખીજા પ્રસંગની વાત કરીશ. હું કહી દારૂ પીતો નથી; પણ એક વખત મારે વાઘ વગાડનાર તાવથી સપડાયો અને મરણ પામ્યો. આ પ્રસંગે હિંમત આણવા માટે શરમાતાં શરમાતાં મેં દારૂ પીધો પરિણામ એ આવ્યું કે મને કાંઈ વાતનું જ્ઞાન રહ્યું નહિ.

સાર : જે કામ કરવાની લાયકાત ન હોય, તે કરો નહિ; કારણ કે તમે જો તે કરશો તો પરિણામ નહેરમાં ફળકાં ખાવા જેવું આવશે.

જો તમને તમારું યોગ્ય સ્થાન મળ્યું હશે તો તમારા ઉદ્યોગમાં તમારી દરેક શક્તિની સંમતિ તથા સહાયતા મળશે.

તમારા વધારેમાં વધારે અનુભવને અને રચિને કેન્દ્રસ્થાને લાવનાર ધંધા જોને ત્યાં સુધી પસંદ કરો. આથી તમને મનપસંદ ધંધા મળશે એટલું જ નહિ, પણ તમારી કારીગરી અને ઉદ્યોગનું જ્ઞાન કે જે તમારી આપણ છે તેનો જલ્દી મોટો ઉપયોગ તમે કરી શકશો.

તમારી ધૃતિને અનુસરો : તમારી પોતાની આકાંક્ષો-

ઓની વિરુદ્ધ ઘણાં લાભો વખત તમે ફતેહ સાથે લડત ચલાવી શકશો નહિ. માતાપિતા, મિત્રો અગર આફતને લીધે, ન ગમે તેવાં કામ કરવાની ફરજ પડવાથી તમારા હૃદયની અભિલાષાઓ દબાઈ જશે, પણ છેવટે જ્વાળામુખીની માફક પોપડામાં રહેલો અદરનો અગ્નિ ફાટી નીકળશે અને તેથી દબાઈ રહેલી વક્તવ્યશક્તિ, સંગીત-કલા અગર કાઈ પણ મનોગમ ઉદ્યોગને લગતી શક્તિપ્રતિભા પ્રકટ થઈ આવશે; જે શક્તિનો પરિપૂર્ણતા સાથે અમલ કરી શકવા તમને આશા ન હોય તેનાથી તમે સાવધાન રહો ખામીવાળા તેમ જ અધૂરા હોય એવા સઘળા કામોની કુદરત અવગણના કરે છે. તેવા કામને તે કદી ફતેહમદ થવા દેશે નહિ.

મેથુ આનેલ્ડની પેઠે અમે પણ કહીશું કે, 'કાયદો નહિ જાણનાર ખાલી મગજવાળા વકીલ થવા કરતા જૂટને બ્લેકિંગ કરવાના અગર ઝાકુ મારવાના કામમા ઊંચા નીવડવું એ વધારે સારું છે.'

રોજર આશામ કહે છે કે, 'કયા સમય અને કઈ વસ્તુ માટે પોતે લાયક છે તે જાણતવું જ્ઞાન નહિ હોવાથી કેટલાક માણસ, જેઓને માટે ગરીબ રહેવું એ જ સારું હોય છે, તેઓને ધનવાન થવાની ઇચ્છા થાય છે. વળી જેઓ ગાકું ફેરવવા માટે લાયક હોય છે, તેઓને દરબારમા દાખલ થવાની ઇચ્છા થાય છે, જેઓ પોતાના ઉપર કાબૂ રાખતા શીખ્યા નથી, તેઓને રોક થવાની અને ગેઠાઈ કરવાની ઇચ્છા થાય છે; જેમને શીખવાની જરૂર છે તેઓને શીખવાની વૃત્તિ થાય છે અને જેઓ કારકુન થવાને લાયક હોય છે તેઓને પાદરી થવાની ઇચ્છા થાય છે.

માનવશક્તિને જાણે ધર્તીકંપનો આગ્રહ લાગ્યો હોય અને એકબીજાની જગા બદલાઈ ગઈ હોય, તેમ જગતનો અર્થો લાગ પોતાને અણગમતા ધધામા પડેલો છે, એક દાસી થવાની લાયકાત-

વાળા બાઈ શિક્ષકનું કાર્ય કરે છે અને જે શિક્ષક થવાને લાયક છે તે દ્વાર સાયવે છે સારા ખેડૂત થવા માટે જેઓ લાયક હોય છે તે કાયદાનું ખૂન કરે છે, પોતાના લાવિમા કાઈ ઉત્તિ છે, એમ આવા દરેક માણસને વિચાર આવી વેદના થયા કરે છે જે લોકોએ ત્રીક અને અને લેટિનનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ તેવા છોકરાઓ કારખાનામાં પોતાના દુન્ય રચા કરે છે, અને જે લોકોએ ખેડૂત અગર નાવિનો ધધો કરવો જોઈએ, તેઓ કોલેજના અસાધારણ ખોળથી કટાણી કચકચ કર્યા કરે છે જે લોકો ભીતિ અગર પારિયા ધાળતા હોવા જોઈએ, તેઓ કેનવાન ઉપગ ટપકા પાડે છે ગ્લેસની પાછળ એવા કારકુન બિમા રહે છે કે જે ભરવાનો વાર પકડવો એ તિરસ્કારને લાયક કામ છે એમ ત્રણે છે અને ખીજ ધધાના વિચારમાં-સ્વપ્નમાં પોતાનું કામ જૂની જાય છે એક સારો મોઝી ગામડાના પેપરમાં થોડીક કવિતાઓ લખે છે અને તેના મિત્રો તેને કવિનું ઉપનામ આપે છે કનમનો ધધો કે જે તેને પૂરો આવડતો નથી, તે કરવા જતા ખૂટ ખનાવવાનું કામ જે તેને આવડે છે, તે પછુ તે ગુમાવે છે રાજપ્રકરણને યોગ્ય માણસો કાવજૂટ ઠોકવાનો ધધો કરે છે, ત્યારે જોડા સીવવાને લાયક માણસો મેંચેસમાં ખેસી થાગડધીગડ જેણુ કામ કરે છે ઉપદેશ કરવો એ જેણુ કામ નથી તે ઉપદેશના કામને લખવે છે

એક માણસ પોતાની પ્રકૃતિને અનુસરતા ધધાને લીધે જેવા થાય છે, જે કાઈ ઉત્તિ મેળવે છે, તેટલો ખીજ કશાથી થતો નથી ને તેટલી ઉત્તિ ખીજ દ્વાઈ પચુ રીતે પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, તેથી તેના સ્નાયુ અને શરીર મજબૂત થાય છે, તેણુ લોહી વધારે જલદી ફરતું થાય છે, તેની બુદ્ધિ તીક્ષ્ણ અને છે તેની વૃલનાશક્તિ સુધરે છે સંશોધનની તેની પ્રતિભાશક્તિ જગૃત થાય છે, તેની બુદ્ધિનો ઉપયોગ થાય છે, જિંદગીની શરત ઉપર તે દોડતો થાય છે, તેની મહેત્વાકાક્ષા જગૃત થાય છે તે મરદ છે અને તેને

મરદનો લાગ લગવવાનો હોઈને પોતાની મરદાનગી બતાવી આપવાની છે એવી તેને લાગણી થાય છે. મનુષ્ય તરીકે જે ઉદ્યોગ કરતો નથી તે માણસ મરદ હોય એમ તેને પોતાને પણ લાગતું નથી. ઉદ્યોગ વગરનો માણસ એ માણસ નથી. હાડકા અને સ્નાયુના દોઢસો રતલના બોજમાનથી, મગજવાળી ખોપરીમાનથી માણસ માણસ બનતો નથી પણ હાડકા, સ્નાયુ અને મગજથી મરદની માફક વિચાર કરતાં, મરદ તરીકે કામ કરતા, મરદની માફક માર્ગ કરતા અને ચારિત્ર્ય તથા કર્તવ્યથી પોતાનું વચન રાખતા તેને આવડવું જોઈએ. જે માણસ એકલો વિચાર કરવા બેઠો નથી, અમુક કાર્ય કરવાનો જેનો નિશ્ચય નથી, તે માણસ વિજ્ય મેળવવાને લાયક નથી એમ છુદ્ધવર કહે છે.

અમુક કામમા ફતેહ માટે તે કામ તરફ પૂરું ધ્યાન આપવું, તે પહેલી જરૂરની ચીજ છે; અને તેને વળગી રહેવું એ ખીજી બાબત છે. સાધારણ સંજોગોમા વ્યાવહારિક સાદી સમજ જેનામા માર્ગદર્શક તરીકે છે અને જેનામા ઉપરની બંને બાબતો છે, તે કાઈ પણ કાર્યમા કદી નિષ્ફળ જશે નહિ

મોટી જગા અગર મોટા પગાર માટે રાહ જોતા નહિ. તમે જે જગાએ હો તેને મોટી કરો, તેને મહત્વની બનાવો, તેમા કાઈ નવીનતા આણો. પહેલા ત્યાં જે કાંઈ કામ ન થતું હોય તે કરો. પહેલાના માણસ કરતા તેમજ તમારી સાથેના કામ કરનાગ કરતાં તમારા કામમાં વધારે ઝડપ આણો, વધારે આગ્રહ રાખો, વધારે સત્યતા લાવો. તમારા કામનો અભ્યાસ કરો, કામ કરવાની નવીન પદ્ધતિઓ સોધી કાઢો અને તમારા રોડને નવી નવી બાબતો સુઝાડો, રોડને માન સતોષ આપવામા, માન તમારી જગાનું સામાન્ય કામ કર્યા કરવામાજ કળા રહેવી નથી, પણ તે ધારવા કરતા વધારે સારી રીતે કરવામા, તમારા રોડને તમારા કામથી અગ્રણ્ય કરવામા કળા

રેની છે; અને આખરે, આ સધળાનો જલ્લો વધારે સારી વસ્તી અને વધારે પુસ્તકથી અવસ્ય જ મળે.

ત્યારે તમે મોડી 'કે' ઉચોત ઠોડી ઠીધાં લેવ, ત્યારે જે પણ પડેલું સારું કામ મળે તે કાંઈ લેજો. તમારી શક્તિ અને તમારા કામની વચ્ચે અતર વધારે લેવ, તોપણ તે ઉપર ધ્યાન આપવા નહિ. જે તમારા પરિશ્રમમાં તમારી મર્યાદાઓનો ઉપયોગ કરો, તો તમને તેથી પણ વધારે સારું કામ કરવા માટે મળશે. શુદ્ધિ-વિષયક જીવનનો પરિશ્રમ ઉગવવાને પોતાનામાં પૂરવું જણ છે કે નહિ તેની કોઈ પણ દિવસ તપાસ નહિ કરવાથી જે યુવાન ધીમે ધીમે દેવામાં આવી પડે છે અને કોલેજના જીવન માટે તેનામાં જે કાંઈ આગળ, તેનું જે કાંઈ શરીર લેવ છે તેનો જે જે ભાગ આપ્યો છે, તેનો દેખાવ દિવસો ભરેલો થઈ પડે છે. પ્રથમથી જ કાંઈએ તેને એમ ન હતું કે, 'તું કોઈ મેળવીશ તોપણ માનસિક ઉદ્યોગમાં ઉત્તમ નીવડવા માટે તું તદ્દન નાવ્યાયક ગૃહીય અને કાવ્ય માટે જ સાધારણ સ્થિતિમાં જ રહીશ.' આ યુવાન એમ ધારે છે કે, કોલેજના કાર્સમાંથી તે માત્ર પસાર થશે અને આગળ તથા નાણા સંબંધી તેની કુદૃશ્ય દને તોપણ કાંઈક રીતે તે આગળ વધશે. પોતાની પડેલાંની સ્થિતિથી તે અંતુષ્ટ નથી. અસાધ્ય લક્ષ્યના આગમમાં તેની મહત્વાકાંક્ષા વિષયક બને છે, તેનું ઈત્યાદિ ખૂટી જાય છે અને તેની શક્તિઓ વીખગઈ જાય છે. આ રીતે જે યુવક એક ઉપયોગી ખેડૂત અથવા દોશિયાર યંત્રવિદ્યા જાણનાર થવો જોઈએ, તે દેવુ, અનાજોગ્ય અને અવૃત્ત મહત્વાકાંક્ષાના બોળ ખીચે લયડિયાંખાય ❀ મૃત્યુ તેને તેની આ આપત્તિથી 'મુક્ત ન કરે ત્યાં સુધી તેની આ ને આ સ્થિતિ રહે છે.

મિ. ઝલેકસ્ટન કહે છે કે, મનુષ્યના શરીરથી, મનુષ્યના મગજ-થી મેળવવાના કામની પણ કાંઈક હદ લેવ છે અને પોતાને અયોગ્ય

ઉદ્યોગમાં જે માણસ પોતાનું બળ ગુમાવતો નથી, તે શાણો માણસ કહેવાય છે.

દાર્દ્રાઈલ કહે છે કે, જે માણસને પોતાનો ઉદ્યમ મળ્યો છે તે સુખી છે. બીજાં કોઈ પણ સુખ તેણે માગવું નહિ. તેને કામ મળ્યું છે, જીવનમાં કરવાના કાર્યનો હેતુ તેને મળ્યો છે, તેણે ઉદ્યોગ મેળવ્યો છે અને તે ઉદ્યોગ કરશે.

ધંધા પસંદ કરતી વખતે તમને વધારે પૈસા અગર વધારે પ્રસિદ્ધિ શાથી મળશે તે વિષે વિચાર કરતા નહિ; પરંતુ જે કામથી તમારી શક્તિઓ વધારે ને વધારે બહાર આવે, તમારી મરદાનગીને વધારેમાં વધારે બળ અને પરિપૂર્ણતા સાથે વિકાસ થાય, તે કામ પસંદ કરો. પૈસા, પ્રસિદ્ધિ અને કીર્તિની પણ તમારે જરૂર નથી; શક્તિની તમારે જરૂર છે. પૈસા કરતા મરદાનગી વધારે મહાન છે. કીર્તિ કરતા તે વધારે ભવ્ય છે કીર્તિમાન કારકિર્દી કરતા ચારિત્ર્ય એ વધારે મોટી બાબત છે. દરેક શક્તિ ડુંગવાવી જોઈએ. તેને તાલીમ આપવામાં ખામી રહેશે તો તમે જે કાંઈ કરશો એમાં તે ખામી જણાઈ આવશે. હાથ સુદર થાય, દંઢ થાય, મજબૂત થાય તે માટે તેને ડુંગવણી મળવી જોઈએ. આખું ચપળ થાય, વિવેક-શક્તિવાળા થાય, સૂક્ષ્મદર્શક થાય તેવી રીતે તેને ડુંગવણી મળવી જોઈએ. હૃદય મૃદુ થાય, સહાનુભૂતિવાળું થાય અને સાચું થાય તે માટે તેને તાલીમ મળવી જોઈએ યાદદાસ્ત સચોટ, ધારણાશક્તિવાળા અને સર્વગ્રાહી થાય તે માટે તેને તાલીમ મળવી જોઈએ. તમે વકીલ થાઓ, પાદરી થાઓ, દાકતર થાઓ, ખેડૂત થાઓ, વિજ્ઞાનવેત્તા થાઓ કે વેપારી થાઓ, એવી જન્મતની માગણી નથી. તમારે શું કરવું તે વિષે જગત કાંઈ કહેતું નથી; પણ તમે જે કાંઈ કરવાનું માથે લો તેમાં સર્વોપરી, શ્રેષ્ઠ બનો એમ તેનું કહેવું છે. જે તમે તમારા ધંધામાં, તમારા કામમાં,

તમારી લાઇનમાં સર્વોપરી હોતો તો જગત તમારી વાહવાહ કરગે અને સઘળા દરવાજા તમારે માટે ખુલા થતો; પણ યાગડધીગડ કામ, કામનું અધૂરાપણું અને નિષ્ફળતાને દુનિયા વખોડે ■

જે માણસ માણસનું કર્તવ્ય કરવાને સારું શિક્ષણ પામેલો છે, તે તેને લગતી કોઈ પણ જગાનું કામ કરવાને નાલાયક ઠેતો નથી મારા શિષ્યો, લશ્કર, દેવળ અગર કાયદાને માટે નિર્માણ થયા છે કે કેમ તેની મને ફિકર નથી. સમાજની આપણી જગા પહેલાં માનવજીવનની જગા માટે કુદરતે આપણને નિર્માણ કર્યા છે જીવન એ એક ઉદ્યોગ છે, ધંધો છે, એ હું તેને ધીખવીશ તેવું શિક્ષણ આપ્યા પછી, એ વાત ખરી છે કે, તે સૈનિક, વકીલ અગર પાદરી થશે નહિ; પણ સૌથી પહેલાં તે મરદ થાય, એવી મારી ઇચ્છા છે. લાઝવેથી પોતાની મરજી મુજબ લાલે તેને એક પદથી ખીજા પદ ઉપર ચૂકે, પણ તે સ્થાનમા પણ તે મરદ જ રહેતો.

જિંદગીની મદાન શરતમા સાદી સમજવાળાને માર્ગ મને છે પૈસો, ડિગ્રી, વય, શક્તિ કે પ્રતિભા લાલે હોય પિયુ કળા અગર સાદી સમજ ન હોય તો તેનું સારું પરિણામ આવતું નથી. શક્તિ વગરના અને જેમણી કોઈ પણ પરિણામ ન આવે તેવાઓની પાસે ગમે તેવી ડિગ્રીઓ હોય અગર સર્ટિફિકેટો હોય પણ તે પાછળ જ રહી જાય છે તમે શું જાણો છો અગર તમે કોણ છો તે હાલના જમાનામાં પૂછવામાં આવશે નહિ, તમે શું કરી શકો છો તે જ આ જમાનાનો પ્રશ્ન છે.

જ્યોજ્જ હર્જેટ્ટે સારી રીતે કહ્યું છે કે, આપણે જે કોઈ કરીએ તેના કરતાં આપણે જે ખરી રીતે છીએ તે જ આપણને તો વધારે ઉપયોગી છે, વધારે મહત્વનું છે કોઈ પણ હેતુ જેમા ન્યાયપરા યજ્ઞતા, આખર અગર જેની સત્યશીલતા વિશે સદા હોય તે એકદમ છેડી દેવો જોઈએ ખોટી બાબત સારી દેખાય અર્થાત્ તે સારી

હોય એવો અનુભવ થાય એવી રીતે તે ખોટી બાબતને શણગારવાની કલા આગળના ખીજા કોઈ પણ સમય કરતા આ સમયમાં વધારે ખીલવવામાં આવી છે.

એ એક જાણવા જેવી બાબત છે કે દુબાઈ થતા બુદ્ધિ માણુસની સત્ય વિષેની કુદરતી પ્રેરણાનો નાશ કરે છે એક પ્રખ્યાત વિદ્યાનવેતાએ કહ્યું છે કે, માણુસ જો તસ્દી લે અને મહેનત કરે તો બુદ્ધિ વડે સમ્યક્તાની પ્રેરણા પણ મૂકી દે. આથી બ્યારે કોઈ શંકાસ્પદ અગર લલચાવનાર લાવિ કોઈની આગળ રજૂ થાય છે, ત્યારે જેમ એક બાહોશ રસોઈયો લાતલાતના વધાર અને મસાલા ભેળવીને એક સાદી ચીજમાંથી એક સુદર વાની બનાવે છે, તેમ અસત્ય સત્ય દેખાય તેવી રીતે તેની સાથે હાથચાલાકી કરવાની તેને બહુ મોટી લાલચ થાય છે, છતાં કોઈ પણ હેતુ, જેમાં અનીતિ રહેલી છે તેમાં પૂરી અને નિશ્ચિત નિષ્ફળતાના તત્ત્વ રહેવા હોય છે આ નિષ્ફળતા શારીરિક તેમ જ આધ્યાત્મિક હોય છે જીવનના પોતાના ખાસ કર્તવ્ય માટે દરેક મનુષ્યમાં ખાસ યોગ્યતા હોય છે એ વિષે કોઈ પણ શક નથી થોડા પ્રતિભાશાળી મનુષ્યોમાં આ યોગ્યતા અસાધારણ હોય છે અને બાલ્યાવસ્થાથી પણ તે જોવામાં આવે છે.

મોઝાર્ટ બ્યારે ચાર વર્ષનો હતો ત્યારે વાદ્ય વગાડી શકતો અને હજુ પણ પ્રચલિત છે તેવું સંગીત રચતો એટલે બાર જ વર્ષની વયે પોતાના કરણુ રસના નાટક રચ્યા હતા પદર વર્ષનો પોતે હતો તે પહેલાં ગ્રોટિયમે તત્ત્વજ્ઞાનને લગતુ એક સરસ પુસ્તક લખ્યું હતું. નેપોલિયન ધિએન આગળ ઠાકગ ફેંકતો હતો ત્યારથી જ તે લશ્કરની સંભારી કરતો. પહેલી જ રાત્રીએ છતાં પાછળના જેવી જ સાગી રીતે કીને શાયનોકનો ભાગ ભજવ્યો હતો. આ સમયના બ્યારે નાના હતા, ત્યારથી જ તેમની વૃત્તિઓ જણાઈ હતી;

અપવાદરૂપ મનુષ્યો સિવાય, આપણા સ્વભાવમાં જે દોષ બાબત તરફ ખાસ પક્ષપાત, દ્વેષ તે આપણે ખોળા કાઢવા જોઈએ આ પક્ષપાત ખોતાની મેં પ્રગટ થાય તેની રાહ જોઈને આપણે ખેમવું જોઈએ નહિ અને એક વખત અમુક બાબત તરફ પક્ષપાત જણાય તો તે સીના કરના પથ વધારે મૂલ્યવાન થઈ પડે છે

આપણને વધારે સુખ મળે તે માટે ઈશ્વરે આપણે માટે જે કામ નિર્માણ કર્યું હોય તે કામથી વેગળા નાસવું એ મિથ્યા વિચાર છે આ નિર્માણને પ્રીતિપૂર્વક અનુસરવું એમાં જ ઈશ્વરનું સંપૂર્ણ અસ્તિત્વ માણવું પડી આવે છે અને આ રીતે શોધવાને બદલે અન્ય દોષ રીતે તે શોધી કાઢવાની ધારણાઓ નિષ્ફળ જાય છે.

હરેક માણસ ખોતાના જમાનાનો તૈયાર લાલ સર્પ શકે ખરો, પણ તે લાલ શો છે અગર ક્યા છે તે શોધી કાઢવાનું કામ પણ તેનું જ છે

તેમાંથી મુક્ત થાઓ.

તમારો ધંધો હલકો હોય તો ખીજાઓ કરતા હોય તેના કરતાં વધારે પુરુષાર્થ તેની પાછળ કરીને તેને ઉત્તર કરો; નૈસર્ગિક પદ્ધતિથી તેને વિશાળ કરો; સાહસ અને ઉદ્યોગથી તેનો વિસ્તાર વધારો; એક એક ખાસ ધંધાની માફક તેનો અભ્યાસ કરો; તે વિષે જે કાંઈ જાણવા જેવું હોય તે સઘળું શીખો અને તેને માટે તમારી સઘળી શક્તિઓ એકાગ્ર કરો; કારણ કે મોટામાં મોટી ફતેહ ફક્ત એક જ હેતુ અને એક જ બાબત પાછળ એકચિત્તે મંડી પડનારા માણુસને વરવા માટે સર્જાયેલી હોય છે. કોઈ પણ ઠરીક સત્તાઓથી, આવા માણુસના આત્માના સામ્રાજ્યના અથવા આત્મબળના લાગ પડતા નથી. ખીજની જગા માટે ફાંફા મારવા કરતાં તમે તમારી પોતાની જ જગાને શણગારો અને શોભાવો.

ઊંચામાં ઊંચી ટાચે, ઊંચામાં ઊંચા શિખરે તમારે પહોંચવું હોય તો તમારા ઉદ્યોગની નીચામાં નીચી જગા-એથી કામ શરૂ કરો. તમારા ધંધા સાથે જેનો સંબંધ હોય એવી કોઈ પણ બાબતને નજીવી કે નિરુપયોગી નહિ સમજતાં તેને લગતી એક એક વિગતોનું 'પૂરેપૂરું' જ્ઞાન મેળવો.

પોતાના પ્રાપ્ત સંયોગો પોતાના ભાવિ માટે ફેટલા સાધક-બાધક છે, તેનો નિર્ણય કરતાં સઘળા જમાનાના મહાન બુદ્ધિમાન મનુષ્યો પણ ગૂંચવાયા છે. એ સંબંધમાં તેમજ આપણે શું કરવું તે સંબંધમાં એક પ્રખ્યાત પાદરી કહે છે કે, તમારી જાત માટે અગર તમારા વંશ માટે તમે જવાબદાર નથી. તમારા બાપદાદાના વંશમાં કોઈ માંદલા હોય, ઠોંગી હોય અને જેઓ તમારાથી સોએક વર્ષ પહેલાં જન્મેલા હોઈને જેમની ઘોડી ઘણી અસર આને પણ તમારામાં રહેલી હોય, તેવા કોઈને માટે તમે જવાબદાર નથી.

તમારું શારીરિક કે માનસિક બંધારણ હોય, ઉદ્દેશ્ય, ફિક્કું અગર ઢીલું હોય તે બાબત માટે પણ તમે જવાબદાર નથી ન્યૂ ઈન્ડિયાની પથરની ટેકરીઓ, લુહવાનાના કપાસના વાવેતરવાળી જગાઓ, દનાઈડ, નીપર, શાનન અગર સીનનો કાંઠો એ તમારી જન્મભૂમિ હોય કે ખીજી હોય તેને માટે તમે જવાબદાર નથી તમારા પિતાના ધરમા જે ધર્મનું શિક્ષણ મળે છે તેને માટે અને તમારા બાપના ધર્મને માટે પણ તમે જવાબદાર નથી જેમા તમારાથી કાઈ ન થઈ શકે અગર જે સન્નેત્ર તમે નિર્માણ કર્યા નથી, તેને માટે તમે ભાગ્યદ કરતા નહિ જેવી વસ્તુસ્થિતિ હોય, તેવી જ ગણીને પ્રશ્નનો નિર્ભલ કરે, જેથી તમે સહીસલામતીથી કહી શકો કે, આ હેતુ માટે જ મારો જન્મ થયો હતો, તેનો નિર્ણય તમે શી રીતે કરશો ? તમને જવાબ આપવાને જે એકલો જ શક્તિમાન છે, તે સર્વશક્તિમાન પ્રભુને સીધી વિનવતી કરીને તમારા અનર્થામીને-તમારા અન કરણને પૂછીને જ તમે તે નિર્ણય કરી શકશો.

‘ પ્રેમ ’ એ જ સમ માટેની દલીલ અને કારણ રહેવા જોઈએ એ વડે જ માણસ વિવાહિત જીવનની અડચણો અને મૂઝવણોમાંથી સહીસલામત પ્રસાર થાય છે, તેવી જ રીતે, ખીજા ધર્માત્માના ઘણાને અને વ્યાપારીઓના સેકડે પચાણને મૂઝવણુલરી અડચણોમાંથી ખાતરીપૂર્વક અને સહીસલામતીથી પાર પાડી શકે એવી દોઈ પણ ચીજ હોય, તે તે ઉદ્યોગ માટેનો પ્રેમ છે.

વિહારિયરે એક સ્થળે કહ્યું છે કે, જગતમા કશુંક કરવા માટે હું જન્મ્યો છું એમ મને લાગ્યા કરતું અને એવા જ ચિન્ચાર મને આવ્યા કરતા તેના આ કથન ઉપરથી તેની મહાન શક્તિઓનું સ્વસ્થ જણાઈ આવે છે કાચદો, સાહિત્ય વેદક અથવા પ્રધાનવટુ અગરે ખીજા દોઈ પ્રકારના માણુસોથી હદ ઉપરાત લરાઈ ગયેરા એકાદ ધર્મા મા જ મારે તો દાખલ થવું જોઈએ એવી જોને વૃત્તિ થયા કરે

છે, તેના તે કાર્યમાં ફતેહ મળ્યા વગર રહેતી નથી. તેની આવી નિશ્ચિત વૃત્તિ અને તે ધંધા અથવા કાર્ય માટેનો તેનો પ્રેમ અને તેની શ્રદ્ધા, એ તેની કારકિર્દીમાં અસરકારક અને મદદગાર તત્ત્વ થઈ પડે છે. પોતાના પૂર્વજોએ અમુક ધંધામાં નામ કાઢવાથી તે ધંધા સંબંધી કાંઈ પણ પ્રેમ અગર યોગ્યતા ન હોવા છતાં જે માણસ તે ધંધામાં દાખલ થવા ઇચ્છતો હોય, તેણે તેમ કરવા કરતા દિવસનો એકાદ રૂપિયો કમાનાર મજૂર બનવું એ વધારે સારું છે; કેમ કે તેવા કામમાં પણ પોતાની છુદ્ધિથી તે આગેવાન થઈ શકશે. રેલગાડીને એક મોટા પથ્થર નેટલું તુકસાન કરે છે, તેટલું તુકસાન તે પોતાને પ્રતિકૂળ ઉદ્યોગમાં નાખીને કરે છે.

થોડા વર્ષ પહેલાં 'પરણવું' એ જ માત્ર છોકરીઓ માટે ક્ષેત્ર હતું. જે સ્ત્રી પુરુષના જેવા વિચાર કરે છે તે પોતાના મો ઉપર પાછકર છાંટનાર પુરુષના જેવી હાસીને પાત્ર બને છે મહત્વાકાંક્ષી સ્ત્રીઓ, જેઓ વાયવા-લખવાને હિંમત કરતી, તેમને ત્યાં કોઈ આવે ત્યારે તેમને પોતાની ચોપડી અગર હસ્તલેખ ઉપર ભરતકામનો કોઈ કકડો નાખવો પડતો.

ફ્રાન્સિસ વિવાડ કરે છે તે પ્રમાણે આ જમાનાની મોટામાં મોટી શોધ, તે સ્ત્રીઓના ખરા મહત્વની-તેમની શક્તિઓની શોધ છે. આપણે તેમને સ્વતંત્ર કરી છે અને લગ્ન સિવાય તેમને માટે અન્ય અસંખ્ય તકો આપણે જોણીએ છીએ. પહેલાં માત્ર છોકરાઓ જ પોતાનો કામધંધો જોણી શકતા, હાલ સ્ત્રીઓ પણ તેમ કરી શકે છે આ સ્વાતંત્ર્ય ઝોગણીસમી સદીના કીર્તિમાન અનાવોમાનું એક છે. પણ સ્વાતંત્ર્યની સાથે જવાબદારી પણ આવે છે અને આ ફેરફારની સ્થિતિમાં છોકરીઓ માટે પણ કાંઈ ચોક્કસ હેતુ હોવા જોઈએ

રેના એલ માઇનર છોકરીઓને સંબોધી કહે છે કે, બિંદગી-

નો હેતુ નક્કી નહિ કરવાને લીધે તમે તમારી જાનને ઢલકી પાડો છો. તમારો અભ્યાસ કરવામાં તમે પ્રશંસાપાત્ર ઉત્સાહ બતાવો છો. તમારી સમજ્જક્તિની ચાલાકી અને મુશ્કેલ સવાલોનો દુકનો આણુવાની તમારી શક્તિ જલુ જાણીતી છે આ જાળતમા દત્તમાથી નવ કેસમાં તમારા ભાઈઓથી તમે આગળ વધી જાઓ છો; પણ જ્યારે હેતુ પરિપૂર્ણ થાય છે અને લક્ષ્ય પ્રાપ્ત થાય છે પછી તે લક્ષ્ય કાઢી ડિમી સર્ટિફિકેટ અગર કોલેજનો ડિરેક્શન લેાય, પણ દસમાથી નવ છોકરીઓના નામની પાછળ 'આગળ વધવામાં મુડદાલ'ના જેની સ્થિતિ ઉત્પન થાય છે

તમારા જીવન માટે જે કાંઈ ખર્ચ થયું છે અને જે કાંઈ પરિશ્રમ વેડવામાં આવ્યો છે, તેનું પરિણામ દેશનેજલ ભરતકામ, ભપકાદાર પોશાકો, મુલાકાતો, સંગીત અને હાવભાવમાં જ આવે છે તમારા નિલાવ માટે કમાવાની તમને જરૂર પડે છે, તો તમે ગયાની પાછળ ઊભા રહીને અગર તો એક જ એકમાં પડી રહીને એકાદ સ્કૂલમાં શિક્ષણ આપ્યા કરીને સંતોષ માનો છો, ત્યારે જે છોકરાઓ તમારી સાથે જ એન્જુએટ થયા હોય છે તે નિસરણીના પગથિયાની માફક એડો ચડે છે, પ્રોફેસરો થાય છે અને સારા પગાર મેળવે છે વગી મુશ્કેલીઓ અને અડચણોને દૂર રાખીને તેઓ કામદા, પદાર્થવિજ્ઞાન અગર ધારા ઘડવાના કામમાં પડે છે તમારી સાધારણ સ્થિતિથી સંતોષ માનનારી છોકરીઓની—મુખ્ય નજર માન એક જ મુખ્ય ચાન્સ માટે—લગ્ન માટે હોય છે જે તમે પૈસાદારને પરણો છો તો તમે વધારે સારો પોશાક પહેરો છો, વધારે દેશનેજલ મડદામાં લગો છો અને તમારું સઘળું વિચારવાનું કામ તમારા ધણી માટે રાખો છો તથા જીવનવ્યવહારમાં તમે જાણે કાંઈક જડ ઓજ હો તેવા થાઓ છો જે તમે પ્રીતિને મોલ્લા દો છો અને તે માટે ગરીબી પસંદ કરી હોય છે, તો તમે રાધી છો, પકવો છો, ધુઓ છો, છોકરોને લપકાક મારતા રહો છો અને તમારા

નિલાવ કરવા માટે પરિશ્રમ ઉગવનાર પોતાના ઠાકર પિતા અને
 બાળકોને સારી સારી ચીજો મળે તે માટે પોતાને જે કાંઈ મળે
 તેથી ઉમેશા ચલાવી લેનાર, નમ્ર, માતાનો પૂરો વિચાર કરનાર,
 તેમની કદર કરનાર, ખર્ચની ગણતરી કરનાર, જરૂરી અને બિનજરૂરી
 ખર્ચ વચ્ચેનો તફાવત સમજનાર, સંભાળથી કામ કરનાર અને કાઠી
 છોકરીઓની આપણને જરૂર છે જે છોકરીઓ ખર્ચવાને નહિ પણ
 બચાવવાને મહેનત કરે છે, જે છોકરીઓ સ્વાર્થત્યાગી છે અને
 ધરમા ખર્ચાળ અગર નિકપયોગી બનવાને બદલે આનંદ આપનાર-
 સુખ આપનાર બનવા ઉત્સુક હોય છે, તેવી છોકરીઓ આપણે
 જોઈએ છીએ મૃદુતાથી, સહાનુભૂતિથી ખીન લોકોને માટે વહેતા
 આસુવાણી અને પોતાના સુંદર વિચાર પ્રકાશમા આજીવન સ્થિત
 સુકત હૃદયવાળા છોકરીઓ જોઈએ છીએ આપણામાં પુષ્કળ હોશિયાર
 છોકરીઓ છે, આપણામાં પુષ્કળ પ્રકાશમાન અને ધૃતિમાન સ્ત્રીઓ
 છે, પરંતુ આપણને તો આનંદી, હોશીલી, આવેશવાળી, સ્વજનને
 આનંદ આપનાર, માયાળુ, મિથ્યાભિમાન વગરની અને દુનિયામાં
 બહાર પડવાની ઘોડી ધમ્મલાવાળા ઘણી છોકરીઓ જોઈએ છીએ
 આપણી આજીવન આવી છોકરીઓ હશે તો ઉનાળામાં જાપતાની
 બંદુભરી અક્ષરથી જેમ હવા તાજ અને ખુશનુમા થઈ પડે છે, તેમ
 આપણી જિંદગી પણ નવચૈતન્યમુક્ત અને ખુશનુમા બને છે સીઓના
 કર્તવ્યની બાંહે કાંઈ અત્યુક્ત જ સીમા હોય એમ તે વિષે સોઠા વાત
 કરે છે, પરંતુ-

પૃથ્વી ઉપર કે સ્વર્ગમાં એવી કોઈ મણુ જગા નથી
 મનુષ્યભવિતિનું એવું કોઈ પણ કામ નથી,
 એવું કોઈ પણ સુખ અગર દુઃખ નથી,
 એવી કોઈ પણ જાની વાત, હા અગર ના નથી,
 એવી કોઈ પણ જિંદગી, મૃત્યુ અગર જન્મ નથી.

કે જેની કાંઈ કિંમત હોય અને તે છતાં તે સ્ત્રી વગરનાં હોય. એમર્સન કહે છે કે, તમને જે સોંપવામાં આવ્યું છે તે કામ કરો. બહુ મોટી આશા અગર સાહસ નકામું છે.

રસલ સેને કહ્યું છે કે, જે યુવાન માણસને મિત્ર અગર વગ નથી, તેને માટે શરૂઆત કરવાનો પહેલો સારામાં સારો માર્ગ એ છે કે જગા મેળવવી. ખીલું ચીન, ત્રીલું અવલોકન, ચોથું નિમક-હલાલી, પાચમું તેનો રોક એમ ધારે કે તેના વગર તે મુશ્કેલીમાં આવી પડશે, છટું સભ્યતા.

આમલ, પ્રમાણિકતા, વિગતો ઉપર ધ્યાન, વિવેકની જાહેર ખબર સાથે બહાર પડવું, એ કલેક્ટના ચાર સ્તંભ છે.

પુસ્તક કહે છે કે, ગાડાની હોસ્પિટલ બહારની દુનિયામાં એવો કોઈ માણસ રહેતો નથી કે જેનામાં લાલ્ચું કરવાની સત્તા ન હોય. લેખકો, અવકારયુક્ત બેલનારાઓ અને સદા કરનારા તે કરતાં વધારે શું કરે છે? તમે કોઈ દિવસ ચૂંપડામાં પેસા છો? ગાડીમાં મુસાફરી કરી છે? ખેતરમાં કોઈ ગામડિયા સાથે વાત કરી છે? શાળ ઉપર કામ કરનારની સાથે ક્યાં છો? તમને એમ માલુમ નથી પડવું કે તમારામાં જે શક્તિ નથી તે તેમનામાં છે? તમે જે ટેટલીક ચીજો જાણતા નથી તે તે જાણે છે? કવઓમાં બગાસાં મારતા નકામો માણસ પણ અક્કલની ખામી માટે બહાનું બતાવી શકે એમ નથી. માણસને જે જરૂર છે તે શુદ્ધિશક્તિની નથી પણ હેતુની છે. ખીજ શબ્દોમાં કહીએ તો મેળવવાની શક્તિ નહિ પણ મહેનત કરવાની મરજીની માણસોને વધારે જરૂર છે. તમે જે કાંઈ જગતમાં કરો છો તે તમારા ધંધા કરતા વધારે ઉચ્ચ છે, એમ માનીને કરો. ધંધા એ માણસ માટે નિર્વાહ મેળવવાનું સાધન છે, એમ ધણા માણસ ગણે છે. જિંદગીની મહાન શાળામાં માણસની સારી રીતે ખિલવણી કરનાર અને તેનું ચારિત્ર્ય રચનાર યોજના

એ ધધો છે અને તેનો દુસ્તો સામ્રો વિચાર કરવામા આવે છે ।
જેવું પશ્ચિમ ઈશ્વરત સર્વ શક્તિઓની વિશાળતા, જી । યુ,
જિયાણ અનનસગતિ અને ગૌર્વમા આવે, તેનો દેવો સામ્રો
અને હલો વિચાર કરવામા આવે છે ।

અર્થ જેમ યુવના સુદ અને સુખમય પડને-પડને ઉઠે છે,
તેમ જે મામ અને જે ઉપદેશનો હેતુ જીવનની મદાન શમ્પતાઓ
માથી ઉપયોગિતા અને બા જલા મ્વાનો દેવ છે તેથી આપણે
કેવા ધાખ હડી જઈએ છીએ ।

ઈશ્વરે માર માટે નહી મ્વેનુ કામ ખુશખુશાનીથી શાધી
મદવા તથા કરવા બધાયેલો હુ જીન ઈજીવો

સબળા ધધા અને ઉદ્યોગમા દાખલ થઈ શકે એનું એક જ
તત્વ છે અને તે મનુષ્યજાતિની મેવા છે કાઈ પશુ પ્રમાણિક
ઉદ્યોગ અગર તેની કૃતેહની આડે આ તત્વ આવતું નથી જિયામા
જિથી મોટામા મોની કૃતેહ, નિત્યમા નિત્ય જીવન અને દાખ
અમરત્વ આપનાર કાઈ પશુ યીજ દેવ તો તે આ ધાર્મિક તત્વ
જ છે આપણે જે કાઈ કરવાનું છે તે આપણે પસદ કરતા નથી
અને તેની સાથે આપણે સબધ નથી આપણુ કર્તવ્ય આપણે
બરાબર કરવું એ જ આપણી રૂપદ ફરજ છે એપિકેટલસ

હમેશ માટે પ્રસિદ્ધ થવું-તેને માટે મારે શુ કરવું ? કર્તવ્ય

જેઓ સબળા અપ્રસિદ્ધ મરણુ પામેલા છે, તેઓએ પશુ
કર્તવ્ય કર્યું છે

તમે જેમને જાણુતા નથી તેઓ અપ્રસિદ્ધ રહેને એવા વિચાર
કદી મ્વતા નહિ તેમના વખાણુ સ્વર્ગદુતો રણુસિંગાથી કરે છે,
તેમનું લાગ્ય દિવ્ય છે

૭ : શક્તિઓની એકાગ્રતા

‘આ એક જ બાબત હું કરું છું.’

સેંટ પોલ

‘જગતમા ડહાપણુ ભરેલી એક જ બાબત એકાગ્રતા છે. શક્તિઓને વેરી નાખવી તે અનિષ્ટમાં અનિષ્ટ બાબત જ આપણા ઠંડાઈપણામા ગ્રામ્યતા હોય કે લાસિલ્ય હોય એમા કાંઈ ફેર પડતો નથી આપણા કોઈ રમતના વિષય અગર ભ્રમણાને જે કોઈ ખસેડે અને જેથી આપણે ઘેર જઈ આગ્રહપૂર્વક સારું કામ કરીએ, તે દરેક બાબત સારી છે.’

એમર્સન

‘તમારી આંખ વડે પોપચા સીધાં રાખી તમારી સન્મુખ તમે જુઓ.’

કહેવતો

‘જે માણસ જીવનમા એક જ ચીજ માટે પ્રયત્ન કરે તે ચીજને જીવન પૂરું થતાં સુધીમા તે અવશ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે છે પરંતુ જે માણસ પોતે જ્યાં જાય ત્યાં સઘળી ચીજ માટે કાંકા મારે છે, તે આ રીતે તેણે જીવી કરેલી નવી નવી આરાઓના ફળરૂપે નિષ્ફળતા અને ક્ષેમ જ પ્રાપ્ત થાય છે.’

ઓગોસ્ટ મેરીકીથ

‘જેમ જેમ મારું આયુષ્ય વધતુ જાય છે, તેમ તેમ મારી પૂરી ખાતરી થતી જાય છે કે મનુષ્ય મનુષ્યમાં, બળવાન અને નિર્બળમાં, મોટા અને નાનામા જે ભેદ જણાય છે તે શક્તિનો-આગ્રહ છે એક હેતુ નક્કી કર્યા પછી, કાં તો તેની પાછળ મરણ કાં તો ક્ષેત્ર મેળવવી એવા અન્ય સહનનો છે.’

ફ્રાન્સિસ બેકન

‘એક પ્રતિભાને એક જ વિદ્યા અનુકૂળ થશે.’

પોપ

‘તેણે તે કામ પૂરું દિલથી કર્યું અને તેને ક્ષેત્ર મળ્યું.’

વૃત્તાંત

પોતાના વિષે અને પોતાના ચાર લાઈઓ વિષે બોલતા નેધન મેયર રોલ્સચાઈલ્ડે જણાવ્યું હતું કે, ફેન્કફોર્ટમા અમારા ચારે માટે પૂરતી જગા, પૂરતો ધંધો નથી. હું અંગ્રેજી માલનો વ્યાપાર કરતો આપું બજાર જેને કબજે હતું તેવા એક વેપારી મારી પાસે આવ્યો. તે ખરેખર મહાન પુરુષ હતો. તે અમને માલ વેચતા જણે અમારા ઉપર મહેરબાની કરતો હોય એમ હતું. એક વાર કોઈ પધ્ધતિ મેં

વિસ્તારમાં તેનું કૃષ્ણ આવી શકતો નહિ

દાઈ હેતુ યોગ્યો ગેવાની શક્તિની જિંદગી ઉપર કેમલી સત્તા હોય છે ? જ્યારે ડાઈ હોયે અગર હોકરી ડાઈ હેતુથી કામની શરૂઆત કરે છે ત્યારે તેનો અવાજ, પોશાક, દેખાવ અને દરેક દિનચાન નિશ્ચિતપણે જણાય છે—બહુવાય છે જે ઉદ્યોગી અને સુખી સ્ત્રીઓ પાતાનો નિભાવ કરે છે, તેઓને મહોલ્લામાં લોકોના ટાળામાંથી તેમના દેખાવ વજરે ઉપરથી હું તરત જ શોધી આપુ ફાટ્યાતુલ્યા આનખાકાથી ઢઢાય નહિ રેશમની ટોપી જેમાં વધારો ન કરી શકે ખીમારી અગર થાક જેને છીનવી ન શકે તેવા સ્વચાન, સ્વમાન અને સંતોષના દેખાવ સાથે તેઓ ઉરેકરે છે પોતાને કયે બદરે જવું છે એ જે ખનાસી જણવતો નથી તેને મુસાફરી માટે

તો તે છોડ ઉછેરવાની બાબત હોય-પણ પૂરી રીતે જાણનાર અને ખીજા બધા કરતાં સારી રીતે કરનારને જનસમાજ ઉત્તમ ગણે છે. ખોતાની સઘળી શક્તિઓ એકાગ્ર કરી એ કામમાં વાપરીને તે સારામાં સારા છોડ ઉછેરે છે, તો તે માનવજાતિને ઉપકારક થઈ પડે છે.

લાયક હેતુ માટે દબતા અને આગ્રહથી ખોતાની સઘળી શક્તિઓ સાથે કામ કરે છતાં જિંદગી નિષ્ફળ જાય એવો ડાઈ પણ માણસ નથી. શિયાળામાં પણ સૂર્યના કિરણોને કુંદમાં આપુશો તો તમે સહેલાઈથી દેવતા સળગાવી શકશો.

માનવજાતિના સઘળા મહાન પુરુષો એકાગ્રતાવાળા હોય છે. ખોતાના હેતુ પરિપૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી તેઓ એક જ જગાએ ખોતાનો પ્રયત્નરૂપી હથોડો ટોકે છે. વર્તમાન સમયના ફોલોમંદ માણસો એક જ સર્વોપરી વિચારવાળા, એક જ દબ વિચારવાળા, એક જ આવેશયુક્ત હેતુવાળા હોય છે. ઘણા માણસો ચોવીસ ભાષામાં વાતચીત કરે છે, પણ તેમાંની એકમા પણ જણાવવા જેવા વિચાર તેમની પાસે હોતા નથી.

અભ્યાસમાં તેમ જ ધંધામાં લોહું ગરમ હોય તે જ વખતે આપણે ધા મારવા જોઈએ, ટીપ્પું જોઈએ, એટલું જ નહિ, પણ તે ગરમ રહે ત્યાં સુધી ધા માર્યા કરવા જોઈએ.

અમેરિકાના મહાન વિદ્વાનોમાંના એક કહે છે. તે વિદ્વાન ખોતાના લેટિન પાઠ માટે દરરોજ બે કલાક ગાળતો. એ જ પાઠ એક કલાક અને પચાસ મિનિટમાં કરવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો અને ફોલો પામ્યો. પછી બ્યારે તે ખોતાનું લેટિન શીખવા બેઠો ત્યારે ઓછા વખતમાં તે પૂરું કરવા તેણે ખોતાની સઘળી શક્તિઓનો ઉપયોગ કર્યો. હમેશના પ્રયોગથી તેને માલૂમ પડ્યું કે તે એક કલાક અને ૪૫ મિનિટમાં તે પાઠ કરી શકતો અને છતાં પણ તે વખતમાં

એને ખરાબ લગાડ્યું અને તેણે પોતાના નમૂના બનાવવા ના પાડી. આ વાત મંગળવારે બની. મેં મારા પિતાને કહ્યું કે હું તો ઈસ્ટાંડ જર્જશ. હું ગુરુવારે નીકળ્યો. 'જેમ જેમ હું ઈસ્ટાંડની સમીપ આવતો ગયો તેમ તેમ એ જ માલ મને સસ્તો લાગ્યાવા લાગ્યો. હું મેન્જેસ્ટર પહોંચ્યો કે તરત જ મેં મારા સઘળા પૈસા રોક્યા. માલ એટલો સસ્તો હતો કે મને સારો નદી મળ્યો.

ઉપલી વાત સાંભળનાર એક જણે કહ્યું કે, હું આશા રાખું છું કે તમારા છોકરાની પ્રીતિ વધારે મહત્વની બાબત ઉપર નથી; પણ ધંધા અને પૈસા ઉપર જ છે. એ વસ્તુસ્થિતિ તમને પસંદ નહિ હોય.

રોસચાઇલ્ડે જવાબ આપ્યો કે, મને તો ખાતરીપૂર્વક તે જ પસંદ છે. તેઓ પોતાનું તન, મન, હૃદય, આત્મા અને સઘળું ધંધામા લગાડે એવી મારી મરણ છે અને સુખી થવાનો એ જ રસ્તો છે. તેણે એક યુવાનને કહ્યું હતું કે, જમે તે એક જ ધંધા પકડો તેથી તમે તેમા વધારેમા વધારે, ક્ષેત્ર, વધારેમા વધારે કાર્તિ મેળવી શકશો. તમે એકી વખતે જ ભડિયારા, નાણાવટી, વેપારી અને કારીગર સઘળું થવા માગશો તો છાપામાં નાદાર તરીકે તમારું નામ પ્રસિદ્ધ થતા વાર લાગશે નહિ

લક્ષ્યને વેરી નાખીને ધણી ચીજો કરવી નહિ. પણ દૃઢતા અને આગ્રહ સાથે એક જ ચીજ કરવી, તે આ સમયમાં જરૂરની અને મહત્વની બાબત છે.

આ જ્યરદસ્ત ઉદ્યોગના જગાનામાં જે પોતાને પ્રયત્ન ગુમાવે છે, તે ક્ષેત્ર મેળવવાની આશા રાખી શકે નહિ.

જે લોહા ક્ષેત્ર પામે છે અને નિષ્ફળ બન્ય છે, તેઓ વચ્ચે તેઓ દરેક ક્ષેત્ર કામ કરે છે તેનો ત્યાગ લેવો નથી; પણ ક્ષેત્ર સમજીને કામ કરે છે તેનો ત્યાગ લેવો જોઈએ

નામોશી સાથે નિષ્કળ જાય છે, તેઓ પણ મહાન ક્ષેત્ર મેળવવા બનતી કોશિશ તો કરે છે જ, પણ તેઓ અનિયમિત રીતે, જેમ આવે તેમ મહેનત કરે છે; અર્થાત્ એક હાથે તેઓ અમુક રચના કરે છે અને બીજા હાથે તેને તોડી પાડે છે. તેઓ અમુક સંજોગને પકડી લઈ તેને તકતું રૂપ આપતા નથી; નિર્દોષ પરાજયને અસરકારક વિજયના રૂપમાં તેઓ ફેરવી શકતા નથી. પુષ્કળ શક્તિ અને પૂરતો સમય જે ક્ષેત્રનો તાણો-વાણો છે, તે બંને સાધનો છતાં ખાલી કાંઠલો તેઓ હમેશાં ફેંક્યા કરે છે અને જીવનનો ખરો તાકિ, સાચો અને પૂરો તાકો કદી વણાતો નથી—કદી તૈયાર થતો નથી.

જીવનનો ખરો હેતુ શા છે, તે તમે તેમાંના કાંઈ પણ એક માણસને પૂછશો તો તે કહેશે કે, શાને માટે હું સૌથી વધારે લાયક છું, તે હું હજી પણ જાણતો નથી; પણ સાચી, સખત મહેનત પર મને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે. મારી આખી જિંદગી સવાર-સાંજ હું યોગ્ય કરીશ; અને હું જાણું છું કે મને કાંઈ પણ સોનું, રૂપું અગર લોખંડ તો મળશે જ. કાંઈ મળે છે કે કેમ, તેની તજવીજ હમેશાં જે માણસ રાખ્યા કરે છે તેને કાંઈ પણ મળતું નથી. આપણે જે કાંઈ ધ્યાનપૂર્વક શોધીએ છીએ તે જ આપણને મળે છે અને કાંઈ ખાસ યાજના આપણે યોગ્ય કરતા નથી તો આપણને જેવું તેવું જ મળે તથા તેથી વધારે મળતું નથી. અનેક જીવજંતુ ફૂલની મુલાકાત લે છે, પણ મધ લઈ જનાર જીવકું તો માત્ર મધમાખ જ છે. મુલાવસ્થામાં અનેક વર્ષોના અભ્યાસ અને પરિશ્રમથી આપણે જમે તેટલાં કિંમતી સાધન મેળવ્યાં હોય તે કાંઈ કામ આપતાં નથી. આપણા ભાવિ કામ-કાજ વિષે કોઈ નિશ્ચિત ખ્યાલ વગર જે આપણે જીવન-નિર્વાહ કરીએ તો ગમે તેવા સારા સંજોગોથી પણ કોઈ આકર્ષક પરિણામ આવી શકશે નહિ—વિશાળ અને ભવ્ય

વિસ્તારમાં તેજુ ફળ આવી શકે નહિ

દાઈ તેજુ ચોખ્ખો દેવાની શક્તિની જિંદગી ઉપર કેટલી સત્તા હોય છે? બ્યારે દાઈ છોડે અગર છોડકરી દાઈ હેતુથી કામની શરૂઆત કરે છે, ત્યારે તેનો અવાજ, પોશાક, દેખાવ અને દરેક દિલચાન નિશ્ચિતપણે જાણાય છે—બદલાય છે જે ઉલોગી અને સુખી સ્ત્રીઓ પોતાનો નિભાવ કરે છે, તેઓને મહોત્સામાં લોકોના ટાળામાંથી તેમના દેખાવ વગેરે ઉપરથી હું તમને જ શોધી આપુ ફાગ્યાતૃયા આનંદપાકથી ઠગાય નહિ, રેશમની ટાપી જેમાં વધારો ન કરી શકે ખીનારી અગર થાક જેને છીનવી ન શકે તેવા સ્વમાન, સ્વમાન અને સતોપના દેખાવ સાથે તેઓ ઉરેફરે છે પોતાને ક્યે બદરે જણુ છે એ જે ખનાસી જાયુતો નથી, તેને મુસાફરી માટે પવન અનુકૂળ જણાયુતો નથી

એક જ વિષય ઉપર પોતાની શક્તિઓ એકાગ્ર કરવાથી નબળામાં નબળું પ્રાણી પણ કાઈક કરી શકે છે; પરંતુ એ— બગવાનમાં બગવાન માણસ પણ પોતાની શક્તિઓ ધણા વિષયમાં વીખેરી નાખે છે તો પછી તે કાઈ પણ કરી શકતો નથી. ટીપુ ટીપુ પણ હમેશા એક જ જગ્યાએ પડ્યા કરે છે, તો તે સખતમાં સખત પથ્થરને પણ કારે છે, પરંતુ પાણીનો એમદ મોઠો ને ઉતાવળો ધાધ તેના ઉપરથી પસાર થઈ જાય છે, તોપણ તેજુ નામનિશાન રહેતુ નથી

શક્તિઓને એમદ પ્રવાનો અને તેને અમુક એક જ ખાસ રસ્તે વાળવાનો આ જમાનો છે એક હોર્સ પાવરવાળા એન્જિનની જ જગ્યા રોકે તેવા એન્જિનમાંથી દત્ત હોર્સ પાવર કેવી રીતે મેળવવવા તે દાલ સવાત છે આ સવાલના નિર્ણયથી જ ઉડવાના સવાલનો ફક્તો પણ આવશે આ જ રીતે એક વ્યક્તિ પામેથી દેશ જાયુ જેટલુ બગ જનસમાજ માંગે છે એક જ જાળન—અમે

તો તે છોડ ઉછેરવાની વ્યાખત હોય-પણ પૂરી રીતે જાણનાર અને ખીજ ખદા કરતા સારી રીતે કરનારને જનસમાજ ઉત્તમ ગણે છે મોતાની સઘળા શક્તિઓ એકાગ્ર કરી એ કામમા વાપરીને તે સારામા સારા છોડ ઉછેરે છે, તો તે માનવજાતિને ઉપકારક થઈ પડે છે

લાયક હેતુ માટે દહતા અને આગ્રહથી પોતાની સઘળા શક્તિઓ સાથે કામ કરે છતા જિંદગી નિષ્ફળ જાય એવો કાઈ પણ માણસ નથી શિયાળામા પણ સર્વના કિરણોને કેદમા આણુશે તો તમે સહેનાઈથી દેવતા સળગાવી શકશે

માનવજાતિના સઘળા મહાન પુરુષો એકાગ્રતાવાળા હોય છે. પોતાના હેતુ પરિપૂર્ણ થાય ત્યા સુધી તેઓ એક જ જગ્યાએ પોતાનો પ્રયત્નશ્રી હથોડે ઠેકે છે વર્તમાન સમયના ફતેહમદ માણુશે એક જ સર્વોપરી વિચારવાળા, એક જ દહ વિચાર વાળા, એક જ આવેશયુક્ત હેતુવાળા હોય છે. ધણા માણુસો એવીસ ભાષામા વાતચીત કરે છે, પણ તેમાની એકમા પણ જણાવવા જેવા વિચાર તેમની પાસે હોતા નથી

અભ્યાસમા તેમ જ ધધામા લોહુ ગરમ હોય તે જ વખતે આપણે ધા મારવો જોઈએ, ટીપુ જોઈએ, એટલુ જ નહિ, પણ તે ગરમ રહે ત્યા સુધી ધા માર્યા કરવા જોઈએ

અમેરિકાના મહાન વિદ્વાનોમાના એક કહે છે તે વિદ્વાન પોતાના લેટિન પાડ માટે દરરોજ બે કલાક ગાળતો એ જ પાડ એક કલાક અને પચાસ મિનિટમા કવવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો અને ફતેહ પામ્યો પછી જ્યારે તે પોતાનુ લેટિન શીખવા બેઠો ત્યારે ઓળ વખતમા તે પૂરુ કવવા તેણે પોતાની સઘળા શક્તિઓનો ઉપયોગ કર્યો હુમેશના પ્રયોગથી તેને માલૂમ પડયુ કે તે એક કલાક અને ૪૫ મિનિટમા તે પાડ કરી શકતો અને છતા પાણુ તે વખતમા

ઘટાડો થવા માંજો. દિવસે આ કામમાં જ પોતાનું 'સઘળું' લક્ષ્ય શેકવાથી તે જ વિષય તે દોઢ કલાકમાં શીખવા લાગ્યો. પછી તેમાંથી પણ ૫, ૧૦, ૧૫ અને ૩૦ મિનિટ ઓછી થઈ. ઉત્સાહ વધતાં તેણે પોતાનો પ્રયત્ન બેવડો કર્યો. એમ કરતાં કરતાં ઘોડા જ મહિનામાં પોતાનો પાક તે અર્ધા કલાકમાં કરી રહેવાની સ્થિતિમાં આવ્યો. પોતાનો પાક ટૂંક સમયમાં શીખવાનો પ્રયત્ન કરવામાં તે એકામતાની કાર્ષક કિંમત શીખ્યો હતો. જ્ઞાન મેળવવા કરતાં આવી (એકામ ધનવાની) શક્તિ મેળવવી એ વધારે કિંમતી છે.

ચાર્લ્સ ડિક્સ કહે છે કે, દરેક અભ્યાસ અને ઉદ્યોગમાં કામ લાગે તેવો સહીસલામત, ચોક્કસ, લાલકારક અને મેળવવા લાયક શુદ્ધ ધ્યાન આપવું એ છે. 'ખાતરી સાથે મારે કહેવું' નેઈએ કે વિનીત, ધૈર્યશુક્ત અને દરરોજની મહેનતવાળા ધ્યાન સિવાય મારી પોતાની શોધ અગર કલ્પનાશક્તિથી મારું કામ બિલકુલ થયું હોત નહિ. તેની કહેલના રહસ્ય વિષે ખીજે પ્રસંગે બ્યારે તેને પૂછવામાં આવ્યું ત્યારે તેણે જવાબ દીધો કે, જે કામમાં હું મારી સઘળા શક્તિઓ વાપરી શકું તેમ હોય તેમા એક જ શક્તિનો હું ઉપયોગ કરતો નથી.

ચાર્લ્સ કિંગ્સલી કહેતો, હું મારું દરેક કામ કરતી વખતે દુનિયામાં તે વખતે ખીજ કોઈ ચીજ હોય જ નહિ એમ માની તે કામ કરું છું. સખત ઉદ્યોગ કરનારા સઘળા માણસોનું આ રહસ્ય છે, છતાં પણ ઘણાં માણસો પોતાની રમત-ગમત નેવી ખીજ-ત્રીજ વ્યાખતોની આડે તેમ કરી શકતા નથી.

પ્રયોગ મળતો નથી.

એકવર્ડ યુલ્કર લિટન કહેતો કે, ઉદ્યોગી જીવનમાં મને અત્યંત રોકાયેલો જોઈ અને તે સાથે હું કોઈ દિવસ અભ્યાસ ન કરતો હોઉં અને જગતમાં ફરતો ન હોઉં એમ બાપી ધણા માણસો મને પૂછતા કે આટલી બધી યોગ્યતાઓ સખવાનો વખત તમે ક્યાંથી મેળવો છો ? આટલું બધું કામ કરવાની જોડવણી તમે શી રીતે કરી શકો છો ? મેં ઉત્તર આપ્યો : કોઈ વખતે પણ જોઈએ તે કરતાં વધારે કામ હું કરતો નથી અને તેથી જ હું એટલું બધું કરી શકું છું. કોઈ પણ કામ સારી રીતે કરવું હોય તો તે પોતાના ગમ કરતાં વધારે કરવું નહિ. આજ તો તે ગમ કરતા વધારે કરશે, પણ યાકની પ્રતિક્રિયા થશે અને તેથી તે કાલે થોકું કામ કરી શકશે. મેં કોલેજ છોડી અને હું દુનિયામાં પશ્ચો ત્યાં સુધી ખરી રીતે અને સાચા દિલથી મેં અભ્યાસ કરવા માંજો નહોતો; પણ તે પછીના સમયમાં મેં વાચ્યું અને હું કદાચ કહી શકું કે મારા સમયના લગભગ સઘળા માણસો જેટલું જ સામાન્ય વાચન મેં કર્યું હતું. મેં ઘણી મુસાફરી કરી છે અને ઘણું જોયું છે. મેં રાજદ્વારી બાબતોમાં અને જીવનના અનેક ઉદ્યોગોમાં ઘણો ભાગ લીધો છે અને આ બધા ઉપરાંત મેં સારું પુસ્તકો પ્રકટ કર્યાં છે. આ પુસ્તકોમાંનાં કેટલાંક તો સંશોધનને લગતાં છે; અને એ સર્વ છતાં પણ સામાન્ય રીતે કેટલો સમય અભ્યાસ, વાચન અને લેખન-માં મેં ગાળ્યો હતો એમ તમે ધારો છો ? દિવસના ત્રણ કલાક કરતાં વધારે નહિ અને બ્યારે પાર્લામેન્ટ ચાલતી હોય ત્યારે હમેશાં તેટલો પણ નહિ; પણ આ ત્રણ કલાકમાં હું જે કાંઈ કરતો તેની જ ઉપર ધ્યાન આપતો.

દરેક મહાન પુરુષ મહાન બન્યો છે, દરેક ક્રેટોલમંદ માણસે ક્રેટોલ મેળવી છે, તે તે માણસે અમુક ખાસ

દિશામા જ પોતાની સઘળી શક્તિઓનો ઉપયોગ કર્યો છે તેથી જ.

રસ્તા ઉપર જ્યારે એક મોટું સરઘમ પસાડ્યું હતું હોય, મટોલાઓ ઉપર લોહની હારો ગોઠવાઈ ટોચ અને બેન્ડ પૂર્ણ આવેશથી વાગના હોય, ત્યારે ખેરેસ ટ્રોલિ મહાનના પ્રશ્નિયા ઉપર બેતનો, પોતાની ટોપીનું મથાણું ટેનન તરીકે વાપરતો અને 'ન્યૂયોર્ક ટ્રિબ્યુન' માટે અગ્રસેખ લખતો આ લેખનું અવતરણ ઠેર ઠેર લેવામાં આવતું એક કડવા લેખથી શુરમે થઈ એ માણસ 'ટ્રિબ્યુન' પરની ઓફિસમાં ગયો અને તેને એક લાખી ઓરડીમાં લઈ જવામાં આવ્યો અહીં ટ્રોલિ બેગે બેગે કામળ તમ્ક માથું નીચું નમાવી ઝડપથી લખતો હતો 'તમે ટ્રોલિ છો?'—એમ કહી તે શુરમે થયેના માણસે શરૂઆત કરી પોતાના કાગળમાંથી નગર બહાર મહ્યા તિવાય મિ ટ્રીવિએ ઝડપથી જવાબ દીધો 'હા જી, તમારે શું કામ છે?' તે છેડાયેલા માણસે પછી સમ્પતા, ખાનદાની છુદ્ધિ અને સઘળું દોરાવે મૂકી પોતાની જીલની લગામ છોડી દીધી તે દરમિયાન ટ્રોલિ લખે જતો હતો ઘણી જ આવેશ ભરી શૈલીમાં જરા પણ ચહેરો બદલાયા વગર અને પેના ઉપર કાઈ પણ ધ્યાન નહિ આપતા પાના ઉપર પાના તેણે લખી કાઢ્યા અધિપતિની ઓફિસમાં દોઈ દિવસ ઠપકાનો વરસાદ નહિ વરસા વધામાં આવ્યો હોય તેવો આવેશયુક્ત વરસાદ ૨૦ મિનિટ સુધી વરસાવ્યા પછી તે શુરમે થયેના માણસને કટાંગે આવ્યો અને એમદમ તે ઓરડીમાંથી નીકળી જવા પાછો ફર્યો ત્યારે પહેલી જ વાર ટ્રીવિએ ઠગે જોયું પોતાની ખુરસીમાંથી તે ઉભો થયો અને પેલા ગૃહસ્થને કહેવા લાગ્યો 'મિત્ર! જતા નહિ બેસો, બેસો અને તમારું હૃદય ખાલી કરો, તેથી તમને લાલ થશે, તેથી તમને સારુ લાગે, વળી હું જે લખવાનો છું તેમાં તે મદદરૂપ થઈ પડશે, માટે જશો નહિ

એક જ દૃઢ લક્ષ્ય તે ફતેહમંદ મનુષ્યોનું ખામ લક્ષ્ય હોય છે.

એરેમ કહે છે લોડ પ્રોહામમા અનેક શક્તિઓ હતી. અને વધીય તરીકેના તેના ધધામા તેને પહેની જ્યા મળી હતી. તે ઇંગ્લાંડનો લોડ આન્સેવર યથો હતો અને વિગાનની તેને ગોધો માટે વૈરાનિકોએ તેને શાળાથી આપી હતી; જ્યાં એકંદરે તેનું જીવન નિષ્ફળ હતું. તે ઘોડું ઘોડું ખંડુ જાણુનો હતો પણ પૂરું એક પણ જાણુતો નહોતો. તેની ઘણી સરસ શક્તિઓ હોવા છતાં ઇતિહાસ અગર સાહિત્ય ઉપર તેની કાંઈ પણ ઊપ રહી નહિ અને પોતાની કીર્તિ ગયા પછી પણ તે ઘણું જ જીવ્યો હતો.

આનાથી તદ્દન જીવદું દેશાત વિલિયમ પિટ્ટુ છે. તેના દૃઢ લક્ષ્યથી તે જ્યાઈ આવે છે. રાજદ્વારી સર્વોપગીપણા માટે તેનું જીવન હતું અને તે મૂઓ પણ તેમા જ એના ઉચ્ચ આશય આગળ સખ્યાનો પરાજય યતો; પરંતુ ખીજ દરેક જાળતમા તે બેદરકારી ખતાવતો. પોતાના મિત્રોની તેમ જ ખર્ચની પણ તે દરકાર રાખતો નહિ અને તે એટલે સુધી કે ૧૦,૦૦૦ પોંડની આવક જમા અને કુટુંબમાં કાંઈ ન હોવા છતા પણ પોતાની પાછળ તે જહુ મોટું દેવું મૂકી મયો. પોતાની મહત્વાકાક્ષાની આડે આવવાના કારણથી પોતાના પ્રીતિપાત્રને (સ્ત્રીને) પણ તેણે પોતાના હૃદયમાથી સમૂળ ઉખેડી નાખી હતી; મૂઆ પછીની કીર્તિની તેને ગિલકુલ દરકાર નહોતી, તેથી પોતાનું એક પણ જાપણુ લવિખની પ્રજા માટે મૂકી જવાની તેણે દરકાર કરી નહિ સત્તા મેળવવા માટે તેણે પોતાની સઘળી શક્તિઓનો ઉપયોગ કર્યો અને ૨૫ વર્ષ સુધી ઇંગ્લાંડનો કારભાર ચલાવ્યો; પણ તે સિવાય ખીજ કાંઈ પણ જાળત તરફ તે જરૂ પણ જોતો નહિ. તે પોતાના લક્ષ્ય તરફ જ સીધો ચાલ્યો જતો. સ્વપ્રમા રહેવું અગર તર્ક-વિતર્ક કરવા એ એનામા નહોતું. એક જ દષ્ટિ, એક જ હેતુ, આગળ અને આગળ અને જીવે ફતેહ

તરફ જવું એ જ એવું ખાસ લક્ષણ હતું.

સાધનો સાધારણ પ્રકારનાં હોવા છતાં પણ અસાધારણ ઉદ્યોગ અને એક જ વખતે એક જ સીઝમાં પોતાનું સર્વ લક્ષ્ય રાખવાથી પોતાને ફતેહ મળી હતી, એમ ફેવેલ બક્સ્ટન કહેતો : દલતાથી એક જ વસ્તુને—એક જ આશયને વળગી રહેવાથી વિજય મળે છે. ‘ધણી બાબતો નહિ, પણ ધણી એકનિત્ર’ એ કોકનું મન હતું.

સોયની એકાદ દેખાય નહિ તેવી અણી અથવા તો અસ્તરા અગર કુહાડીની તીણી પાતંગા ધાર જ સોયના, અસ્તરાના તેમ જ કુહાડીના બાજીના બહા લાગને માટે જગા કરે છે. અણી અગર ધાર સિવાયને તેનો બાજીનો બધો ભાગ નિરર્થક જ થઈ પડે. એક જ કામને પસંદ કરી તેની પાછળ જ સમગ્રું લક્ષ્ય આપવાવાળો માણસ જ વિદ્વોમાંથી પોતાને માર્ગ કરે છે અને ફતેહ મેળવે છે. એક જ વિચાર તરફ મંકુચિત વૃત્તિ રાખવાથી પણ આપણી શક્તિઓના વિકાસમાં અડચણ આવે છે. માટે એનો આપણે ભાગ કરવો જોઈએ. મનુષ્યનું અષ્ટાધ્યાન-પદ્ધતિ પણ આપણે તજવું જોઈએ; કેમ કે એકાદ નહી જેમ અપાટાબંધ ટેકરી ઉપરથી નીચે વહે છે, તેવા તેની વાતનો પ્રવાહ પણ બદલાયા કરે છે.

ચાલતા શીખતા કોઈ બાળકની નજર તમે કોઈ વસ્તુ ઉપર ડેરવી શકો તો સામાન્ય રીતે પગ વગર તે પોતાના મુકામે પહોંચી જરો; પણ તેનું ધ્યાન તોડશે કે તરત તે પડી જશે.

જેઓ પોતાની માર્ગમાં આમતેમ અદઢ—અસ્થિર થઈ ચાલ્યા કરે છે, તેઓ પોતાની મુસાફરી પૂરી કરે તે પહેલા જ ખૂલા પડી જાય છે. પવનચક્કીની જેઠે ચાલનારા માણસો હંમેશાં નિષ્ફળ જ જાય છે. જેનામાં દઢ અને નિશ્ચયાત્મક હેતુ તથા પોતાનો આશય પરિપૂર્ણ કરવાની આગળ શ્રદ્ધા હોતી નથી, તે ફતેહ પામી શકતો

નથી એક સીધા લક્ષ્યથી જિંવે અગર નીચે એક વાળ નેટલું પણ આપણે જો ખસ્યા તો નિશ્ચય અધોગતિ જ થશે.

આંજો કાઈ સુવાન માણસ કાઈ જગા માગે છે તો તે કઈ કોલેજમાંથી આવે છે અગર તેના પાપદાદા ઢેણુ હતા, એમ પૂછવામાં આવતું નથી; પણ તમે શું કરી શકશો એ જ મોટા પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે છે. એક જ લાઈનની—એક જ જાતની ખાસ તાલીમની જરૂર છે. મોટી મોટી પેઢીઓ અને મોટાં મોટાં સાહસોમાં જોયો મુખ્ય મુખ્ય જગાઓ ઉપર હોય છે, તેઓ ક્રમે ક્રમે નીચેથી જ જિંવે ચલા હોય છે.

જનરલ એન્ટ પોતાની સાથેના જનરલો કરતાં એકામતાની આ કળાનો વધારે પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરતો, તેથી જ તે સિવિલ વોરનો જલદી અંત આણી શક્યો. યોરિંગ્ટનના ચારિત્ર્યમાં પણ આ લક્ષણ દૃઢ સ્થિતિ કરી રહ્યું હતું એમ જણાઈ આવ્યું હતું. ખારીક અને ખરું અવલોકન એ એકામતાની શક્તિ સંપાદન કરવાનો એક માર્ગ છે. ડાર્વિનની અદ્ભુત ફેલેટુ' મુખ્ય કારણ આ જ હતું.

ફરેક પ્રકારની મુશ્કેલી છતાં માથે લીધેલા કામમાં આમહુ રાખવાની અને સઘળા કસોટીના પ્રસંગોમાં નિરાશા અને લાલચોને વેઠી લેવાની શક્તિ તથા હિંમત રહેલી આપણે જોઈએ છીએ.

રસાયણશાસ્ત્રીઓ કહે છે કે, દુનિયાની સઘળી મિલો અને સ્ટીમથી ચાલતી ગાડીઓ ચલાવવાને જોઈએ તેટલી શક્તિ એક એક જમીનના ઘાસમાં રહેલી છે; પણ આપણે તેને સ્ટીમ એન્જિનના 'પિસ્ટન રોડ' ઉપર લગાડવી જોઈએ; પણ આ એક જમીનના ઘાસમાંની તે શક્તિ સુસ્ત છે અને તેથી વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ તે પ્રમાણમાં કિંમત વગરની છે.

હું જુના માણુઓ અને તેઓ જે ફોલ્ડ અગ્ર નિમ્નતા મેળવે છે, તેમા દૃષ્ટિ તકાવન દોષ છે પોતાની શક્તિનો અણુએ આણુ એકન કરવાની શક્તિનો જ આ તકાવન છે. આની શક્તિ માર્ગે મોઢી દાદને અગ્ર માર્ગે કરગે અને અટ્ટવધાની-વગી બાબતો ઉપર લગ્ય આપનારો માણુન તે ઉપર ચોટિવા ગાનવાળો જ દોષ છે.

જો મેરુ કહે છે કે, જે માણુન પોતાની શક્તિ ધણી બાબત-મા વિખરી નાખે છે, તે પોતાની શક્તિ ગુમાવે છે તેની શક્તિ સાથે તેનો ઉન્સાદ પાડુ જાય છે અને ઉન્સાદ વગર ફતેહ પડુ શી રીત પડિપૂર્ણ થઈ શકે ?

પોતાના નાના નીકાસિન્ય ઉપર અમગ વડાણો તોપનો મારા ચલાવના હતા, તેની દરકાર કર્યા વગર ઢામોગર મેકરોનોએ કાઢીનીન્ય મોટા વડાણ ઉપર પોતાના સધગા વડાણોનો મારો ચલાવ્યો અને તે મોટા વડાણની તોષો એકદમ બધ કરવામા આવી આથી પછી બાકીનાની સભાળ સટેવાઈથી લઈ શકાઈ

મુન્યવસ્થિત જીવન-પછી તે ગમે તેડું ચુણોવાણું દોષ, તેને ગમે તેવા સારા સરકાર મળ્યા દોષ, પધુ તે એક અમુક મુખ્ય મધ્યમાર્ગમા વહેતું દોષ છે અને આત્માની અધગા ગોણુ શક્તિઓ એક જ કેન્દ્રમા લાવવામા આવે છે તથા ત્યા તેઓનું યોગ્ય પ્રકટી-કરણ થાય છે કુદરતમા શક્તિઓનો ફાગર પધુ મિથ્યા વ્યવ આપણે જોના નથી, કાઈ પધુ પ્રારબ્ધ ઉપર એકવાર્માં આવ્યુ નથી અવ્ય વસ્થામાથી પટેલી જ વાર સૃષ્ટિનો કાલો ફેકાયો ત્યારથી દરેક સોનેરી તાગણા માટે એક એકસ યોજનાનુસાર એક અમુક માર્ગ નક્કી કરવામા આવ્યે છે

દરેક પાદડું, દરેક ફૂલ, દરેક સ્ફટિક અને દરેક અણનો પધુ પોતાનો એક દેડુ નક્કી થયેલો દોષ છે સૃષ્ટિમા સર્વોત્કૃષ્ટ ગ્યના મનુષ્યની છે અને તેમા પધુ આવો જ દેડુ કાઈ પધુ શક વગર

જાણ્ય છે.

જિંદગી નિશાન રાખવાને યુવાન માણુઓને કહેવામાં આવે છે; પણ જે નિશાન તાકાને આપણે મારી ચકીએ, તે જ નિશાન આપણે રાખવું જોઈએ. નહિ ઘડાયેલા આરસામાં જે ફિરસ્તાની આકૃતિ જોઈ શકતો નથી, તેમાં તે હથોડા અને ટાંકણાથી કઠી ફેરી શકતો નથી. ધનુષ્યમાથી છૂટકું બાણ પોતાના માર્ગમાં પોતે કોને મારી ચકશે તે જોવાને આમતેમ આથકવું નથી; પણ તે તો સીધું નિશાન તરફ જાય છે. પોતાને કયો પ્રકાશ પસંદ છે તે જોવાને આકાશના બધા પ્રકાશ તરફ લોહચુંબકની સોય વળતી નથી. સૂર્ય આંજી નાખે છે, ખરતા તારા પ્રકાશ છે, અન્ય તારાઓ અગમગે છે અને તેને પોતાના તરફ ખેંચવા પ્રયત્ન કરે છે; પરંતુ તે સોય તો પોતાની જ ગ્રેરણાને વળગી રહે છે અને તડકામાં તેમ તોફાનમાં કઠી ભૂલ કરતી નથી. તે તો દબતાથી ઉત્તર તરફના તારા તરફ વળે છે; કારણ કે જ્યારે સમજા જમાનામાં ખીજ બધા તારા પોતાના મહાન મધ્યબિંદુની આલુબાલુ અવિરત ગતિએ ચાલે છે, ત્યારે એકલો આ જ તારો જે કેટલો દૂર છે તે માણુસ જાણ્યતા નથી, તે પોતાના ૨૫૦૦૦ વર્ષના વર્તુલાકાર પ્રવાસમાં બાદશાહી ગતિથી વ્યાવહારિક રીતે સ્થિર રહીને એક દિવસ નહિ પણ સૈકા સુધી ચાલે છે. આ રીતે જીવનના માર્ગમાં ખીજ તેજોરાશિ આપણા વહાલા હેતુથી સત્ય અને કર્તવ્યના આપણા માર્ગથી આપણને દૂર લઈ જવા પ્રકાશશે, પણ જેનો પ્રકાશમાત્ર ઉઠીને છે, તેવો ચંદ્ર અગર જે પ્રકાશ છે પણ માર્ગ જતાવતા નથી તેવા ખરતા તારા, આપણા હેતુરૂપ સોયને તેની આશરૂપ-ઉત્તર તરફના તારાથી ખસેડે નહિ એ સંબંધમાં આપણે સાવધાન રહેવું જોઈએ.

ધાસ્તી સાથે સરકારી યેપિયાઓ કાગળો લઈ જતા તથા લાવતા. હાલ જે મુસાફરી આપણે થોડા કલાકમાં કરીએ છીએ, તેને માટે થોડાગાડીથી ટપાલ લઈ જવાના જમાનામાં અંકેક મહિનો થતો અને સાથે લય પણ રહેતો. આવી રીતે તે વખતમાં પણ ગિન-જર્ની દીલને એક ગુનો ગણવામાં આવતો. હાલના સુધારાનો પણ મોટામાં મોટો એક લાભ એ છે કે, વખતનું માપ બાધીને તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. સો વર્ષ પહેલાં જે કાંઈ કામ ૨૦ વર્ષમાં થતું, તે હાલ એક કલાકમાં આપણે કરી શકીએ છીએ અને તે જોતાં એક થોડી મિનિટ ગુમાવવા માટે પણ તે વખતે ફાસી મળતી તો તેવા જ ગુના માટે હાલ કેવી સજા થવી જોઈએ !

‘વોશિંગ્ટન ડેલાવર ઝાળ’ એ છે’ એવો કાગળ એક યેપિયો લાવ્યો, ત્યારે ટ્રેનનો હેસિયન સરદાર કર્નલ રાઉલ પત્તા ખેલતો હતો. રમત પૂરી થતા સુધી તેણે તે કાગળ ગળવામાં વાવ્યા વગર ગાખી મૂક્યો. રમત પૂરી થયા પછી તેણે એ કાગળ વાવ્યો અને પોતાના માણસો એકઠા કર્યાં; પરંતુ તે માણસો માર્યા ગયા અને

દરેક લગ્નમાં એ નવોત્કૃષ્ટ અમય એક અનુકૂળ વખત આવે છે, જેનો સાબ લેવામાં આવે તો વિજય મંગલ અને દીલ કરવામાં આવે તો પરાલભ મંગલ છે આ સર્વા રૂપ અનુકૂળ અમય હવે નેપોલિયન ધરો ભાર મૂકતો ઓઝિટ્યનો પાત્ર મિનિનની કિમત સમજતા નહિ અને તેથી જ તે તેમનો પરાલભ કરી શકતો એમ કહેવાય છે કે જે જૂલ વ્યાખ્યાને લીધે ચોટકું આગળ નેપોલિયનની હાર થઈ તેમાં આ લડાઈના નાશકાંગ પ્રભાતે, તેણે તથા માઉચીએ ધાડીક પણ શુભાવી એ વ્યાખ્યા પણ કાગ્યુરુપ હતી બહુશ વખત સર હતો અને માઉચી મોટો હતો નેપોલિયનને સેટ ટેલિના મોલવાને આટલ જ મરણુ બસ થઈ પડ્યુ હતુ આ એ ક્વત સિદ્ધ સૂત છે અને તે પ્રદેવનરૂપ થઈ ગયુ છે કે ગમે તે વખતે જે મર્થ થઈ શકે તેનુ હતો તે મર્થ (તેના તરફ મળજી નહિ રહેવાથી) દોઈ પણ વખતે થઈ શકો નહિ

લડનની આફ્રિકન એસોસિયેશનની ઇચ્છા લેડવાડને આફ્રિકા મોખવાની હતી 'તમે મ્યારે નીમ્જરો ? - એમ તેને પૂછવામાં આવ્યુ ત્યારે આવળી માને સવારે' એવો જવાબ મળ્યો જોન જર્જિસ જ પાછળથી અર્સેટ વિન્સેન્ટ તરીકે જાણીતા થયા હતા, તેમન પૂછવામાં આવ્યુ કે 'તમે તમારા વડાણને મ્યારે જઈને મળરો ? તેણે જવાબ આપ્યો કે 'હમખાજ' કોલિન કેમ્પબેલને હિંદુસ્તાનના લસ્કરનો સેનાપતિ નીમવામાં આવ્યો ત્યારે તેને પૂછવામાં આવ્યુ કે 'તમે મ્યારે નીમ્જરો ?' ત્યારે પિના મકોએ તેણે જવાબ આપ્યો કે 'કાલે.' નેપોલિયન પ્રદેતો કે 'જે પણ શુભાવવામાં આવે છે, તેથી આપતિને તક મળે છે'

આજનુ મર્ત્ય કાલ સુધી મુલતવી રાખવામાં જે શક્તિ શુભાવવામાં આવે છે, તેટલી શક્તિથી તો તે કામ થઈ શકે છે જે કામ મુલતવી રાખવામાં આવ્યું હોય છે તે પાછળથી કરુ કેટલુ

બહુ સખત અને નાપસંદ થઈ પડે છે. જે કામ વખતસર કરવામાં આવે છે, તે આનંદ અને ઉત્સાહ સાથે થાય છે. દિવસો અને અડવાડિયાં સુધી મુલતવી રાખ્યા પછી તે વેડ જેવું થાય છે. કાગળ મળે કે તરત જ નેટથી સહેલાઈથી તના ઉત્તર લખાય છે, તેટલી સહેલાઈથી પાછળથી લખાતો નથી. કેટલીક પેઢીઓનો એવો નિયમ હોય છે કે એક પણ કાગળ એક રાત્રી પણ ઉતર લખ્યા વગર કદી પણ રાખવો નહિ. કોઈ પણ કામ તરત કરવાથી તેમાંનું વેડ જેવું તત્વ નીકળી જાય છે. મુલતવી રાખવાનો અર્થ મૂડી દેવા જેવો જ થાય છે; અને 'હમણું કરું છું' એનો અર્થ 'થવાનું નથી' એવો થાય છે. કામ કરવું એ ખીજ વાવવા જેવું છે. જો બરોબર વખતે તે કરવામાં ન આવે, તો હમેશને માટે તે પછી કમોસમનું થઈ પડશે. દીલથી કરવામાં આવેલા કામનું ફળ પરિપક્વ સ્થિતિમાં આણુવા માટે અનંતતાની ઉણુતા પણ પૂરી થઈ પડે નહિ. એક તારા અગર મહની ત્રિતિમાં એક સેંકડની પણ દીલ થાય, તો તેથી આખા વિશ્વની એકતા તૂટી જાય.

સર વોલ્ટર રેલેને એક માણસે પૂછ્યું કે, 'આટલા ટૂંક સમયમાં આટલું બહુ કામ તમે શી રીતે કરી શકો છો?' જવાબ મળ્યો કે, 'જે વખતે મારે કોઈ કરવાનું હોય છે, તેજ વખતે હું તે કામ ઉપર જઈને તે કરી નાખું છું. દીલ કરનારામાં વિવેક શક્તિ વધારે હોય તો પણ તે નિષ્ફળ જાય છે.' વખતસર કામ કરનારથી પ્રસંગોપાત શુભ થાય તોપણ તેને ફતેહ મળે છે.'

એક ફ્રેંચ રાજદ્વારીને પૂછવામાં આવ્યું કે, અનેક સાંસારિક કર્તવ્યો ઉપર તમારે ધ્યાન આપવાનું છતાં આટલું બહુ કામ તમે શી રીતે કરી શકો છો?' ત્યારે તેનો જવાબ મળ્યો કે 'જે આજે થઈ શકે તે કાલ ઉપર કરવાનું હું રાખતો નથી તેથી જ તે સઘળું હું કરી શકું છું.' જાહેર જીવનમાં નિષ્ફળ ગયેલા એક માણસ

વિષે એમ કહેવાય છે કે આ કહેવતથી ઊલટી રીતે તે કામ કરતો અર્થાત્ કાલ ખની શકે તે આજ્ઞ કરશો નહિ એવી કહેવત તેણે જોડવી હતી; આવા અવળાપણાને લીધે કેટલા બધા માણસો પોતાની ક્ષતેહ શુભાવી બેઠા છે! એમોસ લોરે-સન્ટ' સૂચવે છે, 'પહેલું કામ અને પછી લાઈખ'થી.'

કોટને કહ્યું : 'તે' એમ કહ્યું કે કાલ ? જા, હું તે સાંભળીશ નહિ. કાલ એવી ઢોંગી છે, જે દરિદ્રતાને મૂકી જાય છે અને સમૃદ્ધિ લઈ જાય છે, રોકડ લઈ જાય છે અને મૂર્ખાનું નાણું-ધનજાઓ આશાઓ અને વચનો સિવાય ખીણી કાંઈ પણ આપતી નથી. કાલ, એ એવી મુદત છે, જે વખતનાં જૂતાં પુરાણાં રજિસ્ટરમાં ક્યાંય પણ મળતી નથી. કદાચ મૂર્ખ લોકના પંચાંગમાં તે મળે છે. દીર્ઘદષ્ટિ 'કાલ' શબ્દનો અનાદર કરે છે અને જેઓ તેનો અનાદર કરે છે તેની સંગતિ તે કરતી નથી. ક્ષતેહના માર્ગમાં નિષ્ફળ થયેલા કેટલાય માણસોને એમ જોલતાં સાંભળ્યા છે કે 'કાલ'ની પાછળ મેં મારી નિંદગી એવી ખાતરીથી, એવી આશાથી શુભાવી છે કે કાલથી લવિધ્યમાં મને કાંઈ પણ મોટા લાભ થશે.'

આવતી કાલ એ સેતાનનું સૂચ છે. અર્ધો પૂરી કરવામાં આવેલી યોજના અને અમલમાં નહિ મૂકવા દરાવોને લીધે જાણીતા માણસો તેના ભોગ થઈ પડ્યાનાં અનેક દર્શાતો સર્વ ઇતિહાસમાં જોવામાં આવે છે. શુસ્તી અને નાલાયકોનો તે પ્રિય આશ્રય છે.

લોહું ગરમ હોય ત્યારે જ ટીપો, સૂઈ પ્રકાશતો હોય ત્યારે જ ઘાસ સૂકવો-એ સૂચ સેનાનાં છે. શરૂઆત કરવા અને પોતાને કામે વળગવા આપણાના ધણાને પ્રોત્સાહન જોઈએ છે. પોતાને શુસ્તી ક્યારે આવે છે, તે પણ ધણા માણસો જોઈ શકતા નથી જ્યાં પછી કેટલાક ઉપર તેનો હુમલો થાય છે. દરેક જગ્યાના જીવનમાં

દરરોજ એક કમોડીનો ક્લાક હોય છે. દિવસ બચાવવો હોય તો તે સુમાવવાને બદલે તેના મદુપયોગ થવો જોઈએ.

એક માણસ દેવ્રીની ડાઝરીમાં મેનની હોશિયારી અને ઢિંમ-તનાં વખાણુ કરતો હતો. દેવ્રીએ કહ્યું કે, 'તમારી વાત ખરી છે. તે મોટા કમાન છે, પણ હું હમેશાં પાંચ ક્લાક તેની આગળ રહું છું.' દેવ્રી સવારમાં ચાર વાગે જીડતો અને મેન દસ વાગે જીડતો. તેમની વચ્ચેનો તફાવત આ જ હતો. અનિશ્ચિતપણું એ પણ એક રોગ છે અને મુલતવી રાખવાનો ફુરુષુ એ તેની શરૂઆત છે. અનિશ્ચિતપણાનો ફક્ત એક જ ઉપાય છે અને તે 'તરત નિર્ણય ઉપર આવવું' એ છે: નહિ તો રોગ અપણી ફતેહ અને પરિપૂર્ણતાનો નાશ કરશે. જે અદલ રહેને તેના જ નાશ ને.

એક પ્રખ્યાત લેખક કહે છે કે, પથારી એ અસત્ય આભાસનો વીંટા છે. આપણે કંટાળાને બિજાનામાં જઈએ છીએ, છતાં તે દિવગીરી સાથે આપણે છોડીએ છીએ. વહેલા જીવવા માટે દરેક રાત્રે આપણે નિશ્ચય કરીએ છીએ પણ દર સવારે આપણું દર્શન પડી રહેવાનો નિશ્ચય બતાવે છે; છતાં જે સાકોએ નામ કાઢ્યાં છે તે બધા વહેલા ઊઠનાર હતા. પીટર ધ ગ્રેટ હમેશાં અધારામાં જીડતો. તે કહેતો કે મારે જિંદગી જેમ બને તેમ હાંખી કરવી છે, તેથી હું જેમ બને તેમ થોડી લીંધ લઈું છું. આલ્ફ્રેડ ધ ગ્રેટ પણ અધારામાં જીડતો. ટ્રાવનસે અમેરિકાના અવાસની યોજના સવારમાં વહેલી કરી હતી. નેપોલિયન પોતાનાં મહાન સુદોની યોજનાઓ સવારમાં જ કરતો.

વોલ્ટર સ્કોટ જાણે સમયનું પાલન કરનાર હતો. તેની મહાન ફતેહોનું આ રહસ્ય છે. જે દિવસે ટપાલ મળે તે દહાડે જ તે તેનો જવાબ લખી નાખતો. તે પાંચ વાગે જીડતો. નાસ્તો કરતાં કરતાંમા તે તે દિવસના કામનો મોટો ભાગ પૂરો કરી લેતો. એક સુવાન

જેને જ્યાં મળ્યા હતા અને તેની સનાહ માગી હતી, તેને તેણે નીચે મુજબ સનાહ આપી. તમારે વખત પૂરેપૂરો ન વપરાય એવી જે લાલચ સરેજમાં તમને થાય છે, તેથી હેતુરાર્થ જતા નહિ જે કાંઈ ઠરવાનું હોય તે તરત જ કરી નાખો અને કામ કર્યા પછી જ વિશ્રાંતિના વખતનો ઉપયોગ કરો, તેના પહેલા કદી તેવો ઉપયોગ કરો નહિ.

સવારે વહેલા જાગવાની જગતી ટેવ વિરે આજુ કલેજુ જરૂર નથી. કુટુંબની અવનતિની પહેલી નિશાની માસા ઊઠવું તે છે, કાંઈ પણ માણસ માટે આડ કનાની જિંધ પૂગતી છે ધણી વાર સાત કના પછી પૂરતા થઈ પડે છે જે માણસ તરફ હોય તો જિંધના આડમા નાક પછી તરત જ જીકીને તેણે કામ ઉપર ચઢવું જોઈએ.

કાંઈકે એમ માન્ય છે કે, જડપથી કામ કરવાની ટેવ એ એક એવી પ્રેરણા જેવી છે તે પ્રેરણાએ ટોચ અગર તે પ્રાપ્ત કરવામા આવી હોય પણ સુધારણા માટેના વ્યાવહારિક સહયોગીઓ તે એક ખાસ શુભ છે એ નક્કી જ છે.

કામ જેટલું પવિન છે તેટલી જ પવિન એક બીજી બાબત છે અને તે વાલદા પ્રમાણે મળવાનો તેમ જ કામ કરવાનો શુભ એ છે જે માણસ નક્કી કરેલા સમયે તે કામ કરવામા અથવા મળવામા નિષ્ફળ જાય છે, તેને કાંઈ સખળ કારણ ન હોય તો ખરી રીતે જૂઠાં જ ગણી શકાય અને જગત તેને જૂઠાં જ ગણે છે.

જે માણસ નક્કી કરેલા સમયે નક્કી કરેલા ઠેકાણે જવામા ઢીલ કરે છે, તે કદી સન્માન અગર કુતોહ પામશે નહિ. જે કાંઈ માણસને ખીજા માણસના વખત માટે દરકાર ન હોય, તેના તેમના દ્રવ્ય માટે પણ વિચાર ન જ હોવો જોઈએ એક માણસનો એક ક્યાક લેવો અને તેના પાચ જેવર લેવા એ બરોબર છે એવા ઘણા માણસ છે કે જેમને તેમના ધોધાના સમય

નો દરેક કનાક પાંચ ડોલર કરતાં પેંડુ વધાગે કિંમતી છે.

પ્રેસિડેન્ટ વોશિંગ્ટન બ્યારે ચાર વાગે જન્મતા હતા, ત્યારે વ્હાર્ડટ હાઉસમાં જન્મવા બોલાવેવા કોએસના નવા સલાસદ કેટલીક વખત મોડા આવતા. પ્રેસિડેન્ટને જન્મતા જોઈ તેમને ક્ષોભ થતો. વોશિંગ્ટન કહેતો કે, 'જન્મનાર આવ્યા છે કે નહિ, એમ મારો રસોઈયો કદી પૂછતો નથી. માત્ર જન્મવાનો વખત થયો છે કે નહિ એ જ પૂછે છે.'

'મારી ધડિયાળ પાછળ છે, ધીમી છે' એમ કહી મોડા આવવા માટે વોશિંગ્ટનનો સેક્રેટરી બ્યારે બહાત્રું રજૂ કરતો, ત્યારે વોશિંગ્ટન જવાબ આપતો : 'ત્યારે તારે નવું ધડિયાળ લેવું જોઈએ અગર મારે ખીજો સેક્રેટરી મેળવવો જોઈએ.'

ફ્રેન્કલિનનો એક નોકર હમેશા મોડા થતો અને હમેશાં કાઈક બહાત્રું બતાવવા તે તૈયાર રહેતો. આ નોકરને ફ્રેન્કલિન કહેતો કે, 'મને સાધારણ રીતે એમ માલૂમ પડ્યું છે કે, જે બહાનાં બતાવવામાં હોશિયાર હોય છે, તેઓ ખીજા કરામાં હોશિયાર હોતા નથી.'

નેપોલિયનને એક દિવસ પોતાના સરદારોને જન્મવા બોલાવ્યા; પૃથ્વી નક્કી કરેલા વખતે તેઓ નહિ આવવાથી તે તેમના વગર જન્મવા લાગ્યો. તે જમીને જીડતો હતો તેવામા તે આવ્યા. તેમને તેણે કહ્યું કે, 'ગૃહસ્થો ! હવે જન્મવાનો વખત થઈ ગયો છે અને હવે આપણે હાલ ને હાલ કામ ઉપર લાગીશું.'

લોડ્સ બ્રોહામ જે પોતાની હમેશની મહેનતલરેથી ફરજે ઉપરાત અમીરોની સભાના 'ડાર્ટ્ ઓફ એન્સરી'ના અને ખીજા ડઝન સાહિત્યસલાઓના પ્રેસિડેન્ટ હતા, તેઓ નક્કી કરેલા વખતે પોતાની જગા ઉપર હાજર થતા, ધડિયાળની માફક જ તેઓ વખતસર કામ કરનાર હતા.

ધૂમકેતુ, જે આપણા વાતાવરણની મુલાકાત દસ હજાર વર્ષે એક વખત લે છે, તે એક મિનિટ પાછળ લેતો નથી. ધંધામાં મહત્વની બાબત સમયાનુપાલન છે.

દરેક ધંધાદારી માણસ જાણે છે કે, ટૂટલીક પળો એવી હોય છે કે જેના ઉપર વર્ષોના ભાવિનો આધાર રહે છે.

સમયનું પાલન એ સભ્યતાના સર્વ ગુણોના રાજ્ય જેવો ગુણ છે. પોતાના ધંધાના વખતને પહોંચી વળવા માટે કેટલાક માણસો હમેશાં દોષા કરે છે. તેઓ હમેશાં ઉતાવળમાં હોય છે અને ટૂંક જવાને મોડા પડ્યા હોય એવો ખ્યાલ તેમને આપે છે. તેઓમાં કામ કરવાની પદ્ધતિ હોતી નથી અને તેથી ભાગ્યે જ તેઓ ધણું કામ કરી શકે છે.

— શાળા અને પાઠશાળાના જીવનની સારામાં સારી બાબત એક એ છે કે, જીડવા માટે, મુખપાડને માટે કે ભાષણના સમયને માટે જે ઘંટ વાગે છે, તે માણસને અડપથી કામ કરવાની ટેવ શીખવે છે.

ખરામાં ખરો વખત આપનાર ધડિયાળ દરેક જીવન માણસ પાસે હોવી જોઈએ. જે ધડિયાળ અનિયમિત હોય છે તેથી ખોટી ટેવ પડે છે અને ત્રમે તેવી ભારે કિંમતની તે હોય, પણ તેમાં શેષ્ટલા પૈસા નકામા છે. જે તમારે કાટેલાં લગડાં પહેરવાં જ પડે તો પહેરો; પણ ખોટા દાર્દમ આપનાર ધડિયાળ તો રાખતા જ નહિ.

એચ. સી. બ્રાઉન કહે છે કે, ‘જે છોકરો વખતસર હોય છે, તે મને ધણું ગમે છે. એવા માણસ ઉપર વિશ્વાસ રાખવાની અને વધારે મહત્વની બાબતો વિશ્વાસથી તેને સોંપવાની તમને ટૂંકી અડપથી વૃત્તિ થાય છે. વખતસર કામ કરવાની જે છોકરાએ આખર મેળવી હોય તેણે ભવિષ્યમાં તેના કામકાજમાં ફતેહ આપનાર ધાપણુ-માં મુદ્દામાં વધારો કર્યો છે એમ સમજવું.’

અડપથી કામ કરવાથી વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થાય છે અને શાખ બંધાય છે. આપણાં પોતાનાં કામ સુવ્યવસ્થિત છે તથા સારી રીતે

ચાલે છે, તેની તે સારામાં સારી સાબિતી છે અને એથી કરીને આપણી શક્તિઓ વિશે ખીજને વિશ્વાસ બેસે છે. જે માણસ વખત આપ્યા પ્રમાણે કામ કરે છે, તે એક નિયમ તરીકે પોતાના ખીજાં વચન પણ પાળશે જ.

રેલવેની ઘડિયાળ પાછળ હોય તો રેલવેની અથડાઅથડીને લયંકર અકસ્માત બને છે. કેટલીક વાર એકાદ નજીવી વાત માટે એક માણસને પાંચ મિનિટ રોકવામા આવે છે; પણ એક જ મિનિટ માટે તે ટ્રેન અગર સ્ટીમર ચૂકી જાય છે.

નેપોલિયનની પેઠે જે માણસ સૌથી વધારે મહત્વની વાત તરત પકડી લે અને તેની ખાતર ખીજ ગૌણ ગાખતનો ભોગ આપે તેની ખાતરી પૂર્વક ફતેહ જ થાય છે. કાંઈ પણ ભોગ આપ્યા પહેલા માણસો અમુક બાબત ઉપર વિચાર કરવા માગે છે અને તેથી તેઓ વારંવાર નિષ્ફળ જાય છે. એક બાબતની પસંદગી અને ખીજ બાબતનો ત્યાગ એ બન્ને સાથે ને સાથે જ રહેવાં જોઈએ.

જેનું ટોડ કહે છે કે, કુદરતી રીતે અથવા ટેવ પડી જવાથી આપણે એટલા બધા સુસ્ત છીએ કે, જેથી જરા પણ વખત ચૂકે નહિ તેવા સમયપાલનવાળો માણસ એ જાણે એક દુર્લભ વસ્તુ હોય એમ આપણને લાગે છે. આવા માણસ મળે છે તો તરત જ તે માણસ ઉપર આધાર રાખવાની આપણને યાદના થાય છે અને ગમે તે કિંમતથી પણ તેનો ટેકા ખરીદવાની આપણને મરજી થાય છે; કેમ કે એ ઉપરથી એટલું તો આપણને જણાય છે જ કે તે માણસે પોતાના ઉપર છત મેળવી છે.

ગુમાવેલી જિંદગીની ખરાબીની શરૂઆત ગુમાવેલી પાંચ મિનિટથી થાય છે જે માણસો નિષ્ફળ ગયા છે, તેમની કબરો ઉપર 'મોડા પગા' એ ગુમ શબ્દ વાચી શકાય છે. વિજય અને પરાજય તથા સફળતા અને નિષ્ફળતા વચ્ચેનો તફાવત ઘણી વાર એક થોડીક મિનિટમા આવી રહે છે.

તે ખોડીલો હતો અને ક્રેમ હતો તેને જિંદગી સુધીની ગુલામીની સખ થઈ હતી, વળી પ્રલાતથી છેક અધાર થાય ત્યા સુધી તેને કામ કરવાનું હતું, છતાં પણ હમેશા તે દરેક ચીજની સારી વ્યાજુ જ નેતો એમ જણાવુ તે હસતો અને ગાતો તથા કિલ્લામાં તે સર્વથી સુખી માણસ હોય એમ દેખાવુ

આવા ઉત્સાહી લોકોને મોઝે જ તમે સાલજરો કે, સધળા દેશો સુદર છે સધળા ચિન ઉત્કૃષ્ટ, સધળા પર્વત જિયા અને સર્વ સ્ત્રીઓ ખૂબસૂરત છે એમ તેમનો પ્રશસક કહે છે પ્રશુ । તેમને સુખી કરો જ્યારે આવો માણસ એક વર્ષની સખત મહેનત પછી પોતાના દેશની મુસાફરીથી આવે છે, ત્યારે તેને સગવડવાળી જગાઓ, સસ્તા ધર, સારા ધરધણી, સુદર દેખાવો અને સારામા સારા ખાણા મળે છે, પણ ખીજઓની સ્થિતિ તેથી બિલટી હોય છે તે હમેશા લૂટાય છે તે કશું જ નેતો નથી તેને લૂટી ખાનાર ધર ધણી મજે છે, અને ખાવાનો ખોરાક તેને એટલો ચીકણો લાગે છે કે તેના દાત તેને ચાવી શકતા નથી

મિનિયાપોલિસના એક ગૃહસ્થને પોતાની માલિકીની કેટલીક દુકાનો હતી એક વાર આ દુકાનોનો આગથી તદ્દન નાશ થઈ ગયો આ આપત્તિથી તેને એટલો હિલ્લેગ થયો કે તેની માનસિક દશા બગડરો એમ તેને જણાયુ તેને આનદમાં લાવવા તેના મિત્રો મહેનત કરતા, પણ તેનો છોડો અને અભેદ હિલ્લેગ કશાથી દૂર થાય એમ જણાયુ નહિ તે આપધાત કન્વાની તૈયારીમાં હતો જ્યારે આ ગુન્સાની થઈ ત્યારે તે ઘેર નહોતો અને તેની નાની સાત વર્ષની છોકરીનો નીચે ગુળ્ગ કાગળ આવ્યો

વહાલા પિતાજી,

જળા ગયેલી તમારી વખારો જેવા હું ગઈ હતી અને ખરડથી દ કાયેલી તે જગ્યા ધણી સુદર લાગે છે હું તમને ધરૂ આહુ છું.

મારી ચૂંટી કબૂલ રાખશે.

લિલિયન

પિતાને આ પત્ર વાંચનાં હસવું આવ્યું અને 'ને માણસ ટ્રેનમાંથી ઝૂંદી પડી આપઘાત કરવા માગતો હતો, તે હવે મોટથી હસી પડ્યો. તેના ઉપરનું દિલગીરીનું વાદળ આ પત્રના પ્રકાશથી તૂટી ગયું.

આનંદી માણસ વિશે દરીને ઉપયોગી માણસ છે. તે પોતાનું મન સંકડાવી નાખતો નથી અને માણસો તંથા વસ્તુઓ વિષે તે અર્ધાં અધૂરા વિચારો પાંધતો નથી. તે જાણે છે કે દુઃખ ધારું છે પણ તેથી કાંઈ દુઃખ એ જ નિંદગીને નિયમ દોષો જોઈએ નહિ. તેને એમ માન્ય પડે છે કે દરેક સ્થિતિમાં માણસ આનંદી ઠોઈ શકે. ઘેટાંનાં જગ્યાં ફૂટે છે, પક્ષીઓ ગીત ગાય છે અને આનંદથી જીડે છે; કુરકુરિયાં રમે છે, ગિલાડીનાં જગ્યાં આનંદ કરે છે અને સઘણું વાનાવરણ દોડી રહેલાં આનંદયુક્ત જગ્યાંથી ભરાયેલું રહે છે; દરેક ઠેકાણે ખરાબ કરનાં સારું આગળ પડવું જણાય છે અને દરેક અનિષ્ટમાં પણ કાંઈક જાહલો મજે તેવી શાંતિજનક, સતોષપ્રદ વસ્તુ હોય છે.

ડો. માર્શલ હોલ પોતાનાં દરદીઓને આનંદી રહેવાની સલાહ આપતો અને કહેતો કે, દાકતરને ત્યાં જે કાંઈ દવા મજે તેના કરતાં આનંદી રહેવું એ વધારે અસરકારક છે. આનંદી હૃદય દવાના જેટલો જ શુભ આપે છે. આરોગ્ય એ કહાપણની સ્થિતિ છે અને આનંદીપણ એ તેનું ચિકિત્સન છે.

આનંદને તો તમારે તમારી પાસે જ રાખવો; નહિ તો પછી સ્વર્ગમાં પણ તમને તે મળશે નહિ.

જાનની કિંમત વધારવા માટે તમારામાં કહાપણથી ઉત્પન્ન થતો આનંદ હોવો જ જોઈએ. આપણે કાલથી શી રીતે નિવારી શકીશું? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એક પ્રસિદ્ધ લેખકે કહ્યું છે કે, આનંદી

સ્વભાવ એ જ વસ્તુ તેને માટે જરૂરી છે ઉલ્લેખી જીવનનો ભિન્ન ભિન્ન આળંગનાર મુવાન સ્ત્રી અગર પુરુષને આનંદી સ્વભાવને લીધે એકાદ દેખીતી આકૃત પણ એક ખરા સુખ સમાન થઈ પડે છે, એક દોષત સમાન થઈ પડે છે. જે માણસને દરેક વ્યાપ્તની ઊજળા અને સુખયુક્ત વાણુ જ જોવાની ટેવ પડી છે, જે ઘાસમા કીર્તિ, કૃતોમા સુર્ષનો પ્રકાશ, પથ્થરમા ઉપદેશ અને દરેક વ્યાપ્તમા સારું ભુએ છે, તે પેના હમેશના અજીર્ણથી પીડાતા ઉદ્વેગ-જેને કાઈ પણ વ્યાપ્તમા સારું માલૂમ પડતું નથી-તેના કરતા આગળ પડી જાય છે તેની આ ટેવથી, તેના આનંદી વિચારથી તેના ચહેરા ઉપર હમેશા સૌંદર્ય જ્વાઈ રહે છે અને તેની રીતભાતમા પણ સુદરતા આવે છે

બધા સદ્ગુણોમાં આનંદી સ્વભાવ એ સૌથી વધારે લાભજનક છે. જ્યારે ખીજ સદ્ગુણોનો બદલો મળતા વાર લાગે છે, ત્યારે આનંદી સ્વભાવનો બદલો તરત મળે છે એ એક એવી સૌંદર્યવર્ધક વસ્તુ છે જે જોથી ધર શોભતુ અને મોહક બને છે, આરોગ્યની અભિવૃદ્ધિ થાય છે, મનને આનંદ અને બળ મળે છે તથા વાદળા અને ઉદ્વેગના અધકાગની જગાએ તે વડે હૃદય પ્રકાશ-માન રહે છે.

‘ખીમાર અને નબળા માણસોને માટે આનંદી રહેવાની વ્યાપ્ત ઘણી મહત્વની છે પહેલાને તે પુનર્જીવનની શક્તિ આપે છે અને ખીજને દરદ કરતા વધારે બળ આપી જીવવાનો સંભવ પૂરો પાડે છે. આથી પરિસ્થિતિને અનુકૂળ, મનનું સર્વથી વધારે આનંદી બધારણુ ખીલવવું એ સૌથી વધારે અગત્યની વ્યાપ્ત છે જે શક્તિ માનસિક ઠિલચાલનું સ્વરૂપ લે છે તે શરીરના કામકાજ માટે પણ જરૂરી છે માનસિક અસરોનો શરીરને પણ અસર થાય છે અને આનંદી વૃત્તિ દુ.ખનું નિવારણ કરે છે. એટલું જ નહિ પણ શરીર

મા જીવન-ચૈતન્ય વધારે છે

ગમત અસાધારણ તાજગી આપે છે, 'હુમો અને પુષ્ટ યમો' એ કહેવતમાં સારી દિલસૂઝી રહેલી છે. હસવામાં શરીરને મજબૂતી આપવાની અને તિંદગી લાંબી કરવાની શક્તિ રહેલી છે, એમ કહેક જણ જાણતું હોત તો માણસોનાં મોં ઉપર હાલ જે હસગીરીની છાયા છંદાઈ રહે છે તે ઘણું ભાગે નીકળી જાત અને હજારો, વૈધોનો ધ ધોઃ દુર થાત. આપણા જીવનવ્યવહારમાં એક ડહાપણુ ભરલા હેતુ તરીકે કામ આવે તે માટે હસવાની શક્તિ આપણને આપવામાં આવી છે અહરની હૃદયોને ઠસગત આપવા માટે તથા તે સાથે આપણને આનંદ આપવા માટે આ એક કુદૃગતની યુક્તિ છે ફેરતામાં અને પેટના વચ્ચેના પડદામાં તેની શરૂઆત થાય છે સિવર (પૃથ્ત), પેટ અને ખીજ અહરના અવધવોને તે એક ઝડપવાળા આદોલનમાં મૂકે છે કે જે વડે, ઘોડા ઉપર સવારી કરવાથી જે આનંદગતક અસર થાય છે અને ઠસરત મળે છે, એવી જ અસર અને ઠસરત એથી થાય છે હૃદય એથી વધારે જલદી ચાલે છે, હૃદય મારણુ લોહી તેથી શરીરમાં ફરી વળે છે, શ્વાસોચ્છ્વાસ વધે છે અને આખા શરીરને ગરમી અને પ્રકાશ મળે છે હસવાથી આખા પ્રકાશ આવે છે, પરસેવો વધે છે, છાતી પહોળી થાય છે, ઝોજામાં ઝોજા વપરાશવાળા ફેફસાના છિન્નમાંથી ઝેરી હવા નીકળી જાય છે, અને શરીરના સધળા ધર્મના પાલનથી જે આરોગ્યને સુદર સમતોલપણુ આવે છે, તે તે આપે છે આ મુદુ-નાણુક સમતોલપણુ જે એક જીવ વિનાની રાનિથી, ખરાબ ખબરથી, ઉદ્વેગ અગર ચિંતાથી ખસી જાય છે, તે ઘણી વખત એક ખરા અત કરણના હસવાથી પૂરેપૂરું ફરી મળે છે એક આનંદી દાકતર અગર વૈદ્ય તેની સધળા ગોળાઓ કરતાં પણ ઘણી વખત સારો ધર્મ પડે છે

એક નાની પણ ચરસાળાજ છોકરી કોધની ઉપર ચિડાઈને

કહે છે કે :

‘આ ગરમ હવાને હું ધિક્કારું છું. કાળા પડી જવું એને। તે વિચાર આપે છે, તેથી મારું નાક દાઝીને યજ્ઞી બાય છે અને મારા અંગૂઠાને ‘બ્લીસ્ટર’ લાગ્યું હોય એમ જણાય છે; તથા બ્યાં બ્યાં હું જાઉં છું, ત્યાં ત્યાં મારે પંખો લઈ જવો પડે છે.’

હવે એક નાની હસમુખી છોકરી કહે છે કે :

‘આ પ્રકાશમાન ઉનાળાના દિવસથી મને જે આનંદ મળે છે તેવું અર્ધું પણ વર્ષુનું હું કરી શકતી નથી.’

‘હું તો બસ ગાયે જ જાઉં છું, હું સુંદર ફૂલ ચૂંકું છું અને મધુર સુગંધવાળા ધાસ ઉપર રાણીની માફક સવારી કરું છું.’

‘આ જગતમાં કાઈ ઉદ્વેગ અગર ગુસ્સો કરવા માટે જ માણસોને ઉત્પન્ન કરવામાં આવ્યાં નથી.’ પોતાથી બની શકે તે સઘળું સુખ અને આનંદ પોતાની બહારથી તેમ અંદરથી આકર્ષવું એ દરેક જાણતી ફરજ છે અને સૌથી વધારે તો તેણે સઘળા વસ્તુઓની ઊજળા બાલુ તરફ જોવું જોઈએ. સૂર્યથી પ્રકાશિત દિશાઓને ધુમ્મસ, વાદળાં અને વરાળ વળગી રહે એ આશા જેમ નિરર્થક છે, તેમ બ્યારે કોઈ આનંદી માણસ આવી, ખરા અતઃકરણથી ‘ચુક મોનિંગ’ કહે, છતાં કોઈ પણ ચહેરા ઉપર કલેશ, ઉદ્વેગ રહે એ અશક્ય છે. જે કોઈ તમને મળે તેની સાથે સ્મિત સહિત વાત કરવાને ચૂકતા નહિ. ઉઘોગી જીવન સુખી જ હોય છે. દોહતા પાણીમાં કાઈ દેડકા ખોલતા નથી, સ્થિર જળમાં જ ખોલે છે.’

આપણે કદી આકળા કે ઊંચાનીચા ચવું જોઈએ નહિ : એક તો જે બાબતમાં આપણે ઉપાય ન હોય તે અને બીજી જે બાબત વિશે આપણે ઉપાય હોય તે. બીજા માણસના હસ દોષ ખોળવા કરતાં તમારો એક દોષ ખોળી કાઢો.

આપણે આનંદી અને સતોષી ઠોઈએ, તે સધળી સહિ આપણી સારથે હસે છે, હવા વધારે સુખકર લાગે છે, આકાશ વધારે ચોખ્ખુ લાગે છે, લીલી જમીનમાં દાઈ બુદો જ પ્રમાણ માલુમ પડે છે, વૃક્ષના પથવ વધારે મુદર દેખાય છે, પુષ્પોમાં વધારે સુગંધ માનૂમ પડે છે, પક્ષીઓનું ગાન વધારે મધુર લાગે છે અને સૂર્ય, ચંદ્ર તથા તારા સધળું વધારે મુદર દેખાય છે

એક કેન્દ્રમેને કહ્યું છે કે, એકાદ બે શબ્દથી જ દાઈ માણસ સુખી થતો હોય છતાં દાઈ-બે શબ્દ એવા ન બોલે, તો તે ખરે ખર દુષ્ટ માણસ હોવો જોઈએ પોતાની જાતીથી ખીજની ખેતી સગાવવા જેવું આ ખોટ વગરનું કાર્ય છે આથી ખીજનો પ્રકાશ થાય છે અને પોતાનો ઘટતો નથી

હમેશાં ચીડ કરનારાઓને દુ ખ વધાર નજરે આવે છે તેમ પડોશીના જેટલા તે સુખી ઠોતા નથી તેમને કહી હવા માફક આવતી નથી હવા બહુ અગવડ લરેતી છે, પવન ધજો છે કે ધજો થોડો છે, ઠંડી ધણી વધારે છે અગર હવા ધણી ચૂકી છે, રસ્તા કા તો કાદવવાળા છે અગર ધૂળવાળા છે, એમ તેઓ કહ્યા કરે છે એક શાણો લેખક લખે છે કે, આનંદ એ દેવી ઔષધ છે દરેકે તેમાં સ્નાન કરવું જોઈએ લય કર ચિતા અને ઉદ્વેગરૂપી જીવનનાં આવા સધળા કાટને આનંદના તેલથી સાફ કરી નાખવા જોઈએ સાફ કરવાના કાગળ કરતાં પણ તે વધારે અસરકારક છે દરેક માણસે તેનાથી સાફ થવું જોઈએ કમાન વગરનું ગાકુ રસ્તા ઉપરના દરેક પથ્થરથી આચકા ખાધા જ કરે છે, તેના જેવો આનંદ વગરનો માણસ છે આનંદી માણસ કમાનવાળી ગાડી જેવો છે અને તે તેવી ગાડીની પેઠે ખડખડામાં ખડખડા રસ્તા ઉપર પણ દુખી અથ વિના જઈ શકે છે તથા સુખકર હીડોળાના આનંદ વિના એમાં ખીજનું તેને લાગ્યે જ લાગે છે

પણુ હવે તો નવીન રીતે અને વધારે સારી રીતે ધર્મની વ્યાખ્યતો આપણે સમજતા થયા છીએ હવે ગણુગણુટથી ખરી રીતે આપણે ઈશ્વરનો મહિમા જાતા નથી પણુ ઉપકારથી ઝાંઝાં છીએ. સઘળા સારા વિચાર અને સારા કામને સ્વાભાવિક રીતે આનંદી સ્વભાવ સાથે સંબધ હોય છે. દુષ્ટતા અને દુઃખના વિચાર તે મનુષ્યગતિ કયા સુધી રાખ્યા કરશે ? આશા અને આનંદ વગરનુ જગત કેલ્યા પાપ અને મૃત્યુ કાયમ રહેરો, એવા જગતમા આપણે રહીએ છીએ; એવા આગ્રહ આપણે કયા સુધી રાખ્યા કરીશુ ? પાપ અને મૃત્યુ આત્મઘાતક છે અને આખરે તેમનો નાશ તેઓથી જ થવાનો કુસપનો આખરે સપમા જ લોપ થવાનો, પ્રકાશમા જ અધકારનો લોપ થવાનો, સત્યમા જ ભૂલનો, આરોગ્યમા જ રોગનો અને આનંદમા જ ઉદ્દેગનો લોપ થવાનો; એ શુ આપણે જોઈ શકતા નથી ? કુરૂપતા, રોગ અને કુસપ ઉપર હમેશા વિચાર કરવાની ટેવની વિરુદ્ધ આપણે આપણી માન્યતા બતાવીએ છીએ, તેમ આપણે તેઓની સામે પણુ કેમ ન થવું ?

ધણુ માણુસોના ચહેરા ઉપર ચિંતા અને અકસોસ માલૂમ પડે છે અને તેથી આપણા ગંભીરતાલયો મુધારો જણુઈ આવે છે. વાકા વગેલા શરીર, યુવાવસ્થામા ધોળા થઈ ગયેલા વાળ, ભારે પગલા અને તાવની નાડી જેવી ઉતાવળ-એથી હાલના શહેરી જીવનનુ સ્વરૂપ જણુઈ આવે છે આરામ વગરનું જીવન, ચાચલ્ય અને અસતોષ, એ તો આપણા હમેશના રોગ જેવા અને આપણા જમાનાની પ્રજના લક્ષણુરૂપ-થઈ પડ્યા છે હૃદયશ્લોભ, ઉદ્દેગ, નિરાશ થયેલી ઉમેદો, જિંધી વગેલી આકાક્ષા અને ઉમર પહેલા લાગેલા ક્ષયથી આપણા લાખો માણુઓ દર વોં મરણુ પામે છે. પોતાના લક્ષ્યમા જ મસ્ત રહેતા, સ્વસ્થ અને પોતાની દેવી શક્તિઓમા પૂર્ણ વિશ્વાસ ધરાવનારા મહાત્માઓમા જે ઉદાગતાયુક્ત આનંદી સ્વભાવ માલૂમ પડે છે અને જે સ્વભાવ માનવગતિના સંકટનો

અટકાવ ઠગના મહાન શક્તિરૂપ છે, તે આનંદી સ્વભાવ ખીલવવાનું હજી આપણે શીખ્યા નથી ઉદ્દેશ, ચિત્તા અને ભય એ માનવજીવનમા મહાન દુશ્મન છે અને જેમ આપણે રોગની સામે યર્ધએ છીએ, તેમ તેમની પણ સામે યુવું જોઈએ એ વાત એક પ્રજા તરીકે આપણે હજી શીખ્યા નથી આનંદી સ્વભાવ વગર ઘાઈ પણ શારીરિક, માનસિક અગર નૈનિક દાર્ઢ અગર ક્રિયા બની શકે નહિ, મગ્ય કે આનંદ એ આપણા જીવનનું સામાન્ય બધારણ છે.

પણ સાગ સ્વભાવના માણસો તો કાઈ અજ્ઞા પ્રમરના જ અશમા પહેરે છે કે, જેથી દરેક ચીજ ઉપર પ્રમશિત દેખાવ આવી રહે છે, જૂજ વસ્તુઓથી પણ હલ્લ પ્રુથ થાય છે અને દયાના નાના કામના પ્રતજો મગવાથી પણ ઉપમગ્ધવૃત્તિ ખીલે છે

આપણે કેટલી ઝડપથી જીવનનો ક્ષય કરીએ છીએ ! દમ જન એટની ઝડપથી આપણે દરેક કામમા મગ્યા રહીએ છીએ તમે જે દરક માણસને મળે, તે વામદો કરતા મોડે હોય અને દોડતો હોય એમ માનૂમ પડે છે ચદેગની કરચલી ઉપર હલ્લહારની ઝડપની હાપ પડી રહેલી જણાય છે આપણે ઉલોગી માણસ છીએ, કામ કરનારા છીએ આપણે કામ વગર મરીએ છીએ, એટલું જ નહિ, પણ જેમ વર્ષો જતા જાય છે તેમ આપણે આપણી ઝડપ વધાર્યા કરીએ છીએ, આપણા યત્રિને વધારેમા વધારે પ્રતિ આપીએ છીએ અને ગિલ્દગીનો સોનેરી દોરો એટલો બધો તાણીએ છીએ કે તે તૂટી જાય છે કુદગ્તી મોતે મરવાની તો આપણને કુરસદ જ નથી જોઈનર કાટે ત્યા સુધી આપણે દળાણુ વધાર્યે જ જઈએ છીએ શરીરના આપણા બદલાયેના બધાજીવને અનુસરતા રોગની જત પણ આપણે બદલી નાખી છે આપણા બાપદાદાના ધીરે ધીરે થતા મોતને બદલે આપણે તસ્ત જ પડી જઈએ છીએ અને હલ્લના રોગ અગર માથે લોહી ચડી જવાથી મરણુ પામીએ છીએ આપણી

આ લયંકર ચાલતું જ મૃત્યુએ પણ અનુકરણ કર્યું છે.

‘કામથી માણસ મરતાં નથી, પણ કામના કંટાળાથી લોકો મરે છે. કામ તો આરોગ્ય આપનાર છે. માણસ સદન કરી શકે તે કરતાં વધારે બોલે લાગ્યે જ તમે તેના ઉપર નાખી શકો. ચાપુની ધાર ઉપરના કાટના જેવો કામનો હલ્લહારનો થાક છે. યંત્રને તોડી નાખનાર હિલચાલ નથી પણ ઘસારો છે.’

પોતાના માર્ગમાં ઘણાં ઝેરી ફૂલો અને કાંટાવાળા કાળાઓ છે અને જે ફૂલમાંથી પોતે મીઠું મધ એકઠું કરે છે, તેને કંટાળો આપનાર અનેક જીવડાં બગાડે છે, એવી ફરિયાદ કરવા ઉલોગી મધમાખ રહેતી નથી; પણ તે તો શુંબ્યા જ કરે છે અને બધાં મધ મળે ત્યાંથી તે ચૂસે છે. બધાંથી તે ન મળે તેની પાસેથી તે ચાલી જાય છે.

‘આજની ચિંતાથી નહિ પણ કાલની ચિંતાથી માણસ દબાઈ જાય છે. આજની જરૂરિયાતને માટે પૂરતું બળ આપણને આપવામાં આવ્યું છે.’ જે દુઃખ આપ્યાં નથી તેથી આપણને નુકસાન થયું છે!

‘અડચણ અગર આફત ધારી લેવી નહિ અને જે કદાચ ન પણ બને તેની ફિકર કરતા નહિ. હમેશાં આનંદમાં રહેવું.’

પાપની ખીક અને ક્યામતના દિવસના ત્રાસથી પ્યુરિટનોત્તું જીવન દુઃખમાં જ પસાર થતું અને તેમના ઉદ્દેગની છાયા તેમના વંશને ઉપર પણ છે. અજીવુંના રોગથી ખીડાતા લોકોની બનેલી આપણી પ્રજા છે. આપણે રોટલો કમાઈએ છીએ, પણ તે પચાવી શકતા નથી. આપણે એમ માનીએ છીએ કે, આપણા વાઘમાં આનંદને અનુસરતો તાર નથી, પણ ખેદને અનુસરતો તાર છે. આપણે એમ માનીએ છીએ કે, સારાની પાછળ નડારું હમેશાં હોય છે અને સેતાનની પૂંછડીનો ઝપાટો દરેક વસ્તુને લાગે છે. કેટલાક માણસની આખી જિંદગી ઉપર આંતરઉદ્દેગની છાયા હોય છે અને તેમાંથી મુક્ત થવું અશક્ય છે એમ તેઓ ધારે છે. સુંદર દિવસની

મગ તેઓ ઠી ભોગની શકના નથી.

માત્ર મટોમાં અને બીજી બંધિયાર એકાંત જગામાં રહી ખુદી હવાથી, સૂર્યના પ્રકાશથી, કુદરત અને મનુષ્યજાતિના મહાન ધબકતા અને વેગવાળા હૃદયથી દૂર રહેતા માણસો આ પરિશ્રમપરાયણ, તંદુરસ્ત, મજબૂત અને વ્યાવહારિક જગતને માટે આરોગ્યપૂર્ણ અને મજબૂત ધાર્મિક સિદ્ધાંતો લખી શકે ?

શુનો કરવાની ઘાઈ લાલચની સામે આપણે યતા ટોઈએ તેમ જ મનમાં ઉદ્દેગ કરે અને મનને દબાવી દે, તેવી અસરની સામે આપણે લડત ચલાવવી જોઈએ; કેમ કે મનના ઉદ્દેગને લીધે પેટના પડદાની સ્વતંત્ર દિલચાલ અને છાતી પહોળા થતી અટક છે શરીરના મળને પણ તે અટકાવે છે, મજબૂત તરફના લોહીના પ્રસારમાં તે વિશેષ નાબો છે અને શરીરના સઘળા કામકાજમાં જેરવ્યવસ્થા ઉત્પન્ન કરે છે. લાગ્યા વખતના મનના ઉદ્દેગથી કંઠમાળ અને ક્ષયરોગ ઉત્પન્ન થાય છે ક્ષયની પહેલી સ્થિતિમાં ફેફસાના ઉપરના ભાગમાં જે પ્રાણધાતક રવ સંલગાય છે, તે ઘાઈ મોટી આકૃત અત્ર ઉદ્દેગથી દબાઈ જતી મનોદશાના પરિણામમાં જ થાય છે.

આત્મધાત કરનારાઓ તેમ કરવા પહેલાં ખપી ગયેલી જીવન-શક્તિ, યાનતંત્રની શક્તિની ખામી, અજીર્ણ, હૃદ ઉપરતના કામથી થતો કંટાળો, ચિંતા, અડચણો અને ઉદ્દેગથી થતી જ્વાનિમાં જ

૧૦ : સંપત્તિનું કારણ : સારી રીતભાત

‘કોઈ પણ છોકરાને સત્કારની રીત અને નિપુણતા શીખવો અને તે ન્યાં પણ જરો લ્યા મહેલો ઉપર તથા દોલત ઉપર તેને પ્રભુતા મળશે તેને તે કમાવાની અજર તેના માલિક હોવાની જરૂર રહેશે નહિ બલકા લોકો જ તેને તેમા દાખલ થવાની અને માલિક થવાની માગણી કરશે ‘ એમસાંન

‘ હાથમા ટોપી લઈને માણસ દુનિયામા આગળ વધે છે ‘જમન કહેવત
‘ તારે જે કોઈ મેળવણુ હોય તે તલવારથી નહિ પણ સ્થિતથી જ મેળવ ‘

શોકસપિયર

‘ સ્વચ્ચતા હવાથી બરેલા તકિયા જેવી છે દેખીતી નજરે તેમા કોઈ પણ જણાતુ નથી, છતાં પણ આપણા આચકને અદ્ભુત રીતે તે નરમ લાગે છે ‘

જ્યોત્ એલ. કેરી

‘ સારુ કુળ, જન્મ એ સારી વાત છે, પણ સારી રીતભાત એ વધારે સારી વાત છે ‘

સ્કોલર કહેવત

‘ એક ડભર પોક કટગી રીતે આપો તેના કરતાં પડી ગયેલાં પખો ઉપાડીને સ્વચ્ચતાથી પાછા આપો તે વધારે સારુ છે કોઈ પણ થીજ ન આપવી તે સારી, પણ કટગી રીતે આપવી એ ખરાબ છે. દરેક કામમા રીતભાત ધણી મહત્વની બાબત જ માત્ર સારી રીતભાતથી પણ તમે અન્યને ખુશ કરી શકો છો અને આગળ વધી શકો છો તમારા અમુક જાવાના અધ્યાસથી જ સેકેટરીમાથી એલચી અને એલગીમાથી વઠા એલચી તમે કોઈ યઈ શકો છો નહિ, પણ તમારી સ્વચ્ચતા, તમારો દેખાવ અને તમારી રીતભાત સારા હશે તો જ તમે તેવા પણ યઈ શકો છો. ‘

એસ્પરફિલ્ડ

‘ છવનને ત્રણ ચતુર્થા સ સાનવતનમાં આવી રહેલો છે મેથ્યુ આર્નોલ્ડ

‘ જે માણસમા ધાર્ય તરીકે સારો સ્વભાવ રહેલો નથી, તેના સારા સંસ્કાર હોઈ જ શકે નહિ એમ મે જણ્યું છે ‘

બુલ્વર

‘ સાધારણમા સાધારણ માણસ કે જેનામા કોઈ પણ સમજ અને લાગણી છે, તે મુદર નાજુક સી અનેક કકંશામા રહેલો ફેર નેઈ શકે છે. એકાદ ક્ષત્રો પણ તેની સન્મુખ આ તફાવત નેઈ શકે છે ‘

જ્યોત્ એલિયટ

પશ્ચિમના મૃદુ, મીઠા પવનને પૂર્વ તરફના પવને પૂછ્યું કે, મારી સત્તા તમને મળે તો તે મેળવવાની તમને ઈચ્છા છે ? બુઓ,

મન તેઓ કદી ભોગવી શકના નથી.

માન મદોમાં અને ખીજી બંધિયાર એકાંત જગ્યામાં રહી ખુટી ઉવાથી, સૂર્યના પ્રકાશથી, કુદરત અને મનુષ્યજાતિના મદાન ધન્યતા અને વેગવાળા હૃદયથી દૂર રહેતા માખુમે આ પરિશ્રમપરાધણ, તાંદુરસ્ત, મજબૂત અને વ્યાવહારિક જનને માટે આરોગ્યપૂર્ણ અને મજબૂત ધાર્મિક સિદ્ધાંતો લખી શકે ?

શુનો કરવાની દ્રાઈ લાલચની સામે આપણે થતા હોઈએ તેમ જ મનમાં ઉદ્વેગ કરે અને મનને દળાવી દે, તેવી અસરની સામે આપણે લડત ચલાવવી જોઈએ; કેમ કે મનના ઉદ્વેગને લીધે પેટના પડદાની સ્વતંત્ર હિલચાલ અને છાતી પહેળા થતી અટકે છે. શરીર ના મળને પણ તે અટકાવે છે, મગજ તરફના લોહીના પ્રસારમાં તે વિશેષ નાખે છે અને શરીરનાં સમગ્રાં કામકાજમાં ગેરવ્યવસ્થા ઉત્પન્ન કરે છે. લાગ્યા વખતના મનના ઉદ્વેગથી કંઠમાળ અને ક્ષપરે ઉત્પન્ન થાય છે. ક્ષયની પહેલી સ્થિતિમાં ફેફસાંના ઉપરના ભાગ જો પ્રાણધાતક રવ સંલગાય છે, તે દ્રાઈ મોટી આકૃત અગર ઉદ્વેગથી દબાઈ જતી મનોદશાના પરિણામમાં જ થાય છે.

આત્મઘાત કરનારાઓ તેમ કરવા પહેલા ખપી ગયેલી શુભ શક્તિ, જ્ઞાનતાંત્રની શક્તિની ખામી, અજીજી, હૃદ ઉપરાંતના કામ થતો કંટાળો, ચિંતા, અડચણો અને ઉદ્વેગથી થતી ખલાનિમા રણા કરે છે.

ગોરડામાં ભરાઈ બેઠો. અંદરથી સાંકળ વાસી; પણ પછી પાંચ જ મિનિટમાં તો ઢાઈકે બારણું ઠોકર્યું.

ત્રિ-સે પૂછ્યું : 'તમે કોણ છો ?'

'હું...ની રાણી છું; માટે બારણું ઉઘાડો.' એવો મગરૂરી-ભર્યો જવાબ મળ્યો.

આનો અંદરથી કંઈ જ જવાબ મળ્યો નહિ. એ પછી કેટલાક સમય પછી જરા ધીમે ધીમે બારણું ઉપર હાથ ખખળ્યો અને ધીરેથી નીચેના શબ્દો સંભળાયા :

'હું.. તમારી સ્ત્રી છું.'

કહેવું જરૂરનું નથી કે બારણું ઊધડ્યું અને તકરાર પતી ગઈ. એમ કહેવાય છે કે, સ્ત્રીમાં જેમ સૌંદર્ય છે, તેમ પુરુષને સમ્મતા છે અને તેની અસર તેના લાભમાં તરત જ થાય છે.

કડુક શોફ માર્લબરો ખરાબ 'ઇંગ્લિશ' લખતો અને જોડણી-તો તેનાથી પણ ખરાબ કરતો; છતાં પણ સામ્રાજ્યોના લાવિ ઉપર તે હકૂમત ચલાવતો; કેમ કે તેની રીતભાતનો મોહ અનિવાર્ય હતો અને તેની આખા યુરોપ ઉપર અસર હતી તેના મોહક સ્મિતથી અને આકર્ષક વાણીથી. જૂનીમા જૂની તિરસ્કાર પણ દૂર થઈ જતો અને કદામા કદા દુસ્મનનો પણ તે મિત્ર થઈ જતો.

મેકમ ડી નેકરે કહ્યું છે કે, પુરુષના સ્વક્રમમાં વીરતા ઉત્પન્ન કરવા માટે સ્ત્રીમાં સવ્યતાના ખરેખરા અસ્કાર પડવા જ જોઈએ.

હેઝલિટે કહ્યું છે કે, ખુશ થવાની કળા ખુશ થવામાં રહેલી છે. સુશીલ અને પ્રીતિપાત્ર થવા માટે માણસે પોતે પોતાથી તેમ અન્યથી સંવૃષ્ટ રહેવું જોઈએ.

આર્થર એમ. કાવાના એમ પી. જેને હાથપગ નહોતા એ શી રીતે ખાતો હશે તે જાણવાને તેમનો એક મહેમાન ઘણો આશ્ચર્ય હતો;

ન્યારે હું નીમ્ણુ છું ત્યારે કિનારા ઉપર ન્યા ત્યા તોફાનના નિશાન ચડાવી તેઓ મારો સત્કાર કરે છે તમે આખરને દલાવો તેમ્લામા તો હું મોટા મોટા વડાઓના શબ તોડી પાડું છું મારી પાખના એક ઝપાટે મે લેબ્રેડોગથી ડૅપ ટોર્ન સુધીનો કિનારો, વડાજી તોડી પાડી તેના લામ્બાથી ભરી ઠાઠ્યો એટલેન્કને પણ હું ઉખેડી નાખુ અને ફેલ્કીક વાર મે ઉખેડી નાખ્યો પણ છે સધળા માદા માણસોને પણ હું નાસ આપુ છું અને છે પોતાના ઢાડકા તથા પાસગામા મને પેસી જતો અગ્રવવાને, તાપવા માટે માણસો જન કાપે છે અને પોતાની ભટ્ટીઓને ખોરાક પૂરો પાડવા માટે તથા ખડામા ખાણોની તોધ કરે છે મારા શાસમા તથી પ્રજાઓ કષ્ટસ્તાનમાં સતાર્થ જાય છે તમને મારા જેની સત્તાની ઇચ્છા થતી નથી ?

પશ્ચિમ તરફના વાયુએ કાઈ પણ જવાળ આર્યો નહિ અને આકાશના લતામડપમાથી તે ચાલી નીકળ્યો તેની સાથે જ સધળી નદીઓ અને તળાવો તથા સમુદ્રો, સધળા જંગલો અને ખેતરો, સધળા પશુપક્ષી, માણસો તેના આવવાથી સ્થિત કરવા લાગ્યા બગીચાઓને પલ્લવ આવ્યા, ફળ પાડ્યા, ધડિના રૂપેરી ખેતરો સોનાના બન્યા, ઊનના જેવા વાદળો ઊંચા આકાશમાં ચાલવા માંડ્યા, પક્ષીઓની પાંખો અને વડાઓના શબ ધીરે ધીરે આગળ વધવા માંડ્યા અને દરેક ઠેકાણે આરોગ્ય અને સુખ જણાવા લાગ્યા આ પૃથ્વ અને પુષ્પ, ફળ અને પાક, ગરમી, પ્રકાશ, આનંદ, સૌંદર્ય તથા જીવન, એ ગગર અને દયા વગરના પૂર્વ તરફના પવનના ઉદ્દત પ્રશનો સારામા સારો ઉત્તર છે

એની વાત ચાલે છે કે એકવાર પુરોપના એક રાણીએ કાઈક આપખુદ અખલારીથી પોતાના પતિને કાઈક વાત કરી પુરુપમા સ્વાભાવિક રીતે જે અરદાનગીભરી સ્વમાનવૃત્તિ દોષ છે તેવી પતિની સન્માનવૃત્તિને આથી વ્યસ્થટ થવા લાગ્યો અને તે તરત જ પોતાના

ઓરડામાં ભરાઈ બેઠો. અંદરથી સાંકળ વાસી; પણ પછી પાંચ જ મિનિટમાં તે કોઈકે બારણું ઠોક્યું.

પ્રિન્સે પૂછ્યું : 'તમે કોણ છો ?'

'હું...ની રાણી છું; માટે બારણું ઉઘાડો.' એવો મગરરી-ભર્યો જવાબ મળ્યો.

આનો અંદરથી કંઈ જ જવાબ મળ્યો નહિ. એ પછી કેટલાક સમય પછી જરા ધીમે ધીમે બારણા ઉપર હાથ ખખ્ખો અને ધીરેથી નીચેના શબ્દો સંભળાયા :

'હું...તમારી ભી છું.'

કહેવું જરૂરું નથી કે બારણું ઉઘાડ્યું અને તકરાર પતી ગઈ. એમ કહેવાય છે કે, સૌમાં જેમ સૌંદર્ય છે, તેમ પુરુષને સભ્યતા છે અને તેની અસર તેના લાલમાં તરત જ થાય છે.

ક્યુક એક માર્લબરો ખરાબ 'ઇંગ્લિશ' લખતો અને જોડણી-તો તેનાથી પણ ખરાબ કરતો; છતાં પણ સામ્રાજ્યોના ભાવિ ઉપર તે હકૂમત ચલાવતો; કેમ કે તેની રીતભાતનો મોઢ અનિવાર્ય હતો અને તેની આખા યુગેષ ઉપર અસર હતી. તેના મોઢક સ્મિતથી અને આકર્ષક વાણીથી ઝૂનીમાં ઝૂની તિરસ્કાર પણ દૂર થઈ જતો અને કદામાં કદા દુશ્મનનો પણ તે મિત્ર થઈ જતો.

મેડમ ડી નેકરે કહ્યું છે કે, પુરુષના હૃદયમાં ધીરતા ઉત્પન્ન કરવા માટે સ્ત્રીમાં સભ્યતાના ખરેખરા સંસ્કાર પડવા જ જોઈએ.

હેઝલિટે કહ્યું છે કે, ખુશ યવાની કળા ખુશ યવામાં રહેલી છે. સુશીલ અને પ્રીતિપાત્ર યવા માટે માણસે પોતે પોતાથી તેમ અન્યથી સંવૃદ્ધ રહેવું જોઈએ.

આર્થર એમ. કાવાના એમ પી. જેને હાથપગ નહોતા. એ શી રીતે ખાતો હશે તે બલુવાને તેમનો એક મહેમાન ઘણો આશ્ચર્ય હતો;

પણ કાવાનાની વાનચીન અને ગીતભાત એટલી મોહક હતી કે તે મહેમાન પોતાની ઉમેદ ત્યાં કરવાનું બૂલી ગયો.

એમ કહેવામાં આવે છે કે એટલે બ્યારે કોઈ વિશ્રાંતિશૂદ્ધમાં દાખલ થતો ત્યારે ભોલો તેને જોઈ જુદેવામાં અને તેના વખાણ કરવામાં પોતાના છરીકાટા પણ મૂકી દેતા.

વે-ડેલ દિલિપ્સના તાલમધ ત્ય-જિત્વાળા વસ્તુત્વથી ભોલ સમૂહ છૂટી શકતો નહિ તેને અને તેના પક્ષને ભોલો શિક્ષારવા છતાં કલાકના કલાક સુધી જાણે જાદુ લાગ્યું હોય તેમ તેઓ તેને સાબળતા જેવું અનુકરણ ન થઈ શકે તેની તેની રીતભાતથી અને વર્ણન ન થઈ શકે તેવી તેની મોહકશક્તિથી તેમનું ધ્યાન એકાગ્ર થતું અને તેના આજી નાખે તેવા વસ્તુત્વની આગળ કોઈ પણ રીતે ટકી શકાય એમ નહોતું.

યુરોપમાં પાંચ વર્ષ અભ્યાસ કર્યા પછી એડવર્ડ એવરેટને બ્યારે પ્રોફેસરની જગા મળી, ત્યારે વિદ્યાર્થીઓ લગભગ તેને પૂજતા વિરલ સ સ્મૃતિવાળા ઓઓ સિવાય, ખીજે કોઈ પણ સ્થળે માલુમ નહિ પડતા ઉત્કૃષ્ટ સૌંદર્યની છાંટ તેની રીતભાતને લાગી હોય એમ જણાતું. તેની આલુઆલુના જાદુઈ વાતાવરણમાં તેની પ્રિયતા જામી રહી હતી તેની દરેક જાણને અસર થતી પણ તેનું કોઈ વર્ણન કરી શકતું નહિ. આ વાતાવરણ હમેશા તેની આલુઆલુ રહેતું.

દિલાડેદિક્ષા જતી ટ્રેનના એક ડબ્બામાં ન્યૂયોર્ક જતી એક ખાઈએ જગા લીધી, એવામાં તેની આગળ બેઠેલા માણસે સિગારેટ સળગાવી આથી તેને ઉધરસ આવવા માડી અને તે બેચેનથી હાલવા માડી આ સૂચનાની પેલા ઉપર કોઈ પણ અસર થઈ નહિ, તેથી તેણે મરડાટમાં કહ્યું 'તમે વિદેશી લાજો છો અને ટ્રેનની સાથે ખીડી પીવાનો બુદ્ધો ડબ્બો છે તે તમે જાણતા નહિ છો, ખીડી પીવાની અહીં મનાઈ છે' તે માણસે એનો પણ કોઈ

જવાબ આપ્યો નહિ પણ બારીમાથી પોતાની સિગારેટ ફેંકી દીધી થોડી વારે બ્યારે ગાડે તેને કહ્યું કે, તે જનરલ ચેન્ટના ખાનગી ક્યામા દાખલ થઈ હતી, ત્યારે તેના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. તે ગભરાઈને નીકળી ગઈ; પણ જે સુંદર સમ્યતાથી ગેન્ટે પોતાની સિગારેટ ફેંકી દીધી તે જ સભતા તેણે ફરી ખતાવી, તે દરવાજા સુધી પહોચી ત્યાં સુધી આ મૂંગી સ્થિતિ આરૂંતિ તરફ તે ભય સાથે જોઈ રહી, છતાં તેને દષ્ટિ વડે પણ કાઈ પૂછવાનું હતું તેમ તેણે તેને જણાવ્યું નહિ તેને તેના ખેદ થવા દીધા નહિ પણ તેને તેથી આનંદ થયો હતો તે પણ તેણે જણાવવા દીધું નહિ.

પ્રિન્સ આફ વેલ્સ જેઓ યુરોપના પ્રથમ પંકિતના ગૃહસ્થ ગણાતા તેઓએ એક નામીયા માણસને પોતાની સાથે જન્મવા બોલાવ્યા બ્યારે સૌને કોફી આપવામા આવી, ત્યારે મહેમાનને રકાખીથી કોફી પીતા જોઈ સૌને ગભરાટ છૂટ્યો ખાણુના ટેબલ ઉપર ઉઘાડે છોગ ઢાઢાઠીઠી થઈ રહી પ્રિન્સે પોતાની આખો જીંચી કરી અને આ મજકરી સમયને યોગ્ય નહિ છતાં આનંદનું કારણ તરત સમજી જઈ તેણે પોતાને ખ્યાલો પણ રકાખીમા ઠાલવ્યો અને મહેમાનની ખેટે જ તે પીવા લાગ્યો. રાજકુટુંબના ખીન્ન માણસ મૂંગા થઈ ગયા, સરમાઈ ત્યાં અને પોતાને ઠપકા મળ્યો બાણી પોતે પણ તેમ કરવા નહા.

કેટલાક માણસ જાણે કે રાજસત્તા ચલાવતા હોય અને ખીજાઓ ખુશીથી તેમનું આચારપાલન કરતા હોય, એમ જણાય છે આ જાદુઈ સત્તા તેઓ ક્યાથી મેળવે છે? મેક્સેરિઝમને મળતી આ સત્તા કે જે મેળવવાને આપણે ગમે તે ખર્ચ કરી નાખીએ, તેનું રહસ્ય શું છે ?

સમ્યતા કાઈ જાંચી જગાઓમા અને ઉચ્ચ પદમા જ હોય છે, એનું કાઈ જ નથી. રાજદરબારમા પણ ખરાબ રીતભાતના દાખલા

માલૂમ પડે છે

ઇટલીના લશ્કરનો મુખ્ય સેનાપતિ નેપોલિયન ધરો તે પહેલા તે નેપોલિયનને ધરો હતો, તે તેણે સફળતાથી હવે તેણે દિલ આગળ વધારનાર તેના અનુયાયીઓ જિભા ધરવામાં માનના એક ટકાન માણુમની વફાદારી કામમાં આવે તેના ધરતા નેપોલિયનની આધીન રીતભાત અને સોમને સમજવવાની તેની અભુત શક્તિઓ વધારે અસમ્ભવ નીવડતી જેમ કે રણક્ષેત્રમાં નેપોલિયન જેમ એક વિશિષ્ટ અધિકારી હતો, તેમ ધરવારના દીવાનખાનામાં નેપોલિયન અધિકારી હતો.

તેના વ્યક્તિત્વની છાપણું રહસ્ય છે જેથી તે જે અમે તેના હૃદય ઉપર રાજ્ય ધરનારી રાણી થઈ પડી, એક જ નહિ પણ જેથી તે તેના પતિએ પહેલા સુલોકની પ્રજાના હૃદય પર હકૂમત ચલાવ નાગી રાણી થઈ પડી તે તેણે પોતે જ ધરણી સરસ રીતે કહ્યું છે નિકટના એક મિત્રને તેણે એક પ્રસંગે કહ્યું હતું કે એક જ એવી પ્રસંગ છે કે જેમાં હું સ્વેચ્છાથી, 'મારી ધરણી છે જેવા શબ્દ વાપરીશ મારી આજુબાજુ સઘળા સુખી થાય એવી મારી ધરણી છે, એવું કહેવું હશે ત્યારે જ હું એ શબ્દો વાપરીશ

'તે મારે થઈ-પાસે થઈ-જતી, ત્યારે આનંદજનક પ્રભાત હોય એમ લાગતું

'આખા દિવસ ઉપર પ્રભાતનો મહિમા તે પાથરતી'

કુદરતની સઘળા ખામીઓની ખોટ સુદર રીતભાત ધરણી જ સારી રીતે ધરણી પાડે છે વધારેમાં વધારે આધીન અને મોહક મનુષ્ય સૌથી સરસ શારીરિક સુદરતાવાળું નહિ પણ સૌથી વધારે આધીન રીતભાતવાળું હોય છે મોહક સુલોક જેવા કે આનંદીપણું દયાળુપણું સતોષ, સખાવત અને પ્રેમ, એવું પ્રદર્શન એવું જ નામ સૌંદર્ય છે

મેડમ ડી સ્ટેવ ખૂબસૂરત નહોતી પણ તેનામા જેવું વર્ણન ન થઈ શકે એવું કાર્ષક હવું કે જેના આગળ માન શારીરિક સૌંદર્ય દર્બાર્થ જઈ સાધારણ જણાવું. માણસોના મન ઉપરનો તેનો કાબૂ અદ્ભુત હતો તેઓ તેની મરજી પ્રમાણે ચાલનારો પૂતળાં જેવા હતા અને તે જાણે સર્વશક્તિમાન હોય તેમ અન્ય જીવનને સ્વરૂપ આપતી. લોકો ઉપરની તેની સત્તાથી શહેનશાહ નેપોલિયન એટલું ખીતો કે તેણે તેના લખાણોનો નાશ કર્યો અને તેને ફ્રાન્સ-માથી દેશનિકાલ કરી

કલાની માફક જીવન અને ચારિત્ર્યની સુદરતાને પણ કોઈ અણીદાર ખૂણા હોતા નથી વર્તુલમા વર્તુલ એટલી મદુતાથી મળે છે કે તેની લીટીઓ ચાલુ ને ચાલુ જ જણાય છે. અનેક આત્માઓ જે લગભગ સુદર હોય છે છતાં પણ સુદર નથી જણાતા, તેવું કારણ આ બારીક ખૂણા હોય છે સારુ કથન પણ કાર્ષક એકદમ અસભ્ય, કવખતનું અગર જગાને અનુસંગુ નહિ, તેવું હોય છે; ત્યારે તે સારાની કિંમતમા પણ કાર્ષક ઘટાડો થાય છે માયાભરી સભ્યતા અને સારી રીતભાતથી ઘણાં પુરુષ અને સ્ત્રીઓ પોતાની સત્તા અને ફતેહમાં બેવડા વધારો કરી શકે છે.

કસ્તૂરીનો માત્ર એક જ દાણો પોતાની ખરી કિંમતનો અંશ પણ ખોવાયો હોય એમ જણાવ્યા વિના કોઈના વર્ષો સુધી એક ઝોરકાને સુગંધ આપે છે આ જ રીતે આપણી આજીવ્યાલુ સર્વને જણાઈ આવે તેવી અને સારું કે ખોટું કરવાની શક્તિવાળી રીતભાતની અસર આપણે ફેલાવતા રહીએ છીએ

એક ચાલાક અવલોકનકારે કહ્યું છે કે, ફૂતગને પણ વિના આદરે એક હાડકું નાખરો, તો તેને તે પોતાના મોમા લઈ પૂંછડી હલાવ્યા વગર જ દોડતો; પણ જો તે ફૂતરાને તમે બોલાવરો, તેને માથે હાથ ફેરવરો અને તમારા હાથમાથી તેને પોતાની મેળે તે હાડકું

લેવા દેવો, તો તેની પૂંઝડી વડર આખારથી લાલશે. આ પ્રમાણે સારાં કામની અને સાઈ કામ કરવાની સરસ રીતની કૃતિ પણ પિછાન કરે છે, માટે જ્યો પોતાનાં સારાં કામ માત્ર તોછડાઈથી જ ખીજ તરફ ફેંકે છે. તેમણે તેનો આભારયુક્ત સ્મિત સાથે સ્વીકાર થાય એવી આશા રાખવી નહિ.

ઉત્તમ શિષ્ટાચાર એ ખાસ હોલત છે. સારી રીતલાતવાળાને પૈસા વગર ચાલે છે; કારણ કે તેઓને જ્યાં ત્યાં જવાનો પાસ મળે છે, સધળા પારણાં તેમને માટે ઊઘડી જાય છે અને તેઓ પૈસા અને કિંમત આપ્યા વગર તેમાં લાખલ થાય છે. કાંઈ પણ સ્ત્રીજ ખરીદવા અગર તેના માલિક હોવા સિવાય પણ તે લગભગ દરેક સ્ત્રીજ ભોગવે છે. જેમ સૂર્યના પ્રકાશનો સત્કાર થાય છે તેમ દરેક ધરમા તેનો સત્કાર થાય છે કારણ કે તેઓ પ્રકાશ, તડકા અને આનંદને પોતાની સાથે લઈ ને ફરે છે. તેઓ ઈર્ષ્યા અને અદેખાઈને નબળા પાડી દે છે, કારણ કે તેઓ પોતે સર્વ પ્રત્યે શુભેચ્છા રાખે છે જેને મધ લગાડેલું હોય છે, તેવા માણસને મધમાખ પણ ડંખતી નથી.

ખીજની શત્રુતા થાય એવા ગુણને જેવા કે વેર, તિરસ્કાર, ઈર્ષ્યા વગેરેને ખરા સદ્ગુણસ્થ આશ્રય આપતા નથી; કારણ કે એથી કરીને આધ્યાત્મિક જીવનનાં સાધન વિષમય થાય છે અને આત્માનો નવપધવ સીમ્યાઈ-કરમાઈ જાય છે. સારી રીતલાતવાળા માણસને હૃદયની ઉદારતા અને સર્વ પ્રત્યે આનંદયુક્ત શુભેચ્છાના સદ્ગુણની ખાસ જરૂર રહે છે. જુઓ અમુક આડે, સીડીઓ, કઠોર, ઉદ્દેગી, મૂંગો, ગુસ્સાળાજ, ડંશીલો અને પોતાના કુટુંબ અને નોકરો સાથે હલકું વર્તન કરનાર માણસ કાંઈ જરૂરના પોશાક માટે જોઈતા પૈસા પોતાની સ્ત્રીને આપવાની ના પાડે છે અને લખપતિને પણ ખરાબ કરે એવા ઉડાઉપણનો તેના ઉપર આરોપ મૂકે છે; પણ પછી એકદમ તેણે પારણુ ઠોકાય છે અને કૃતલાક પાડેશીઓ તેના ધરમાં

છે, તે ડેળવાયેલા પૂર્વજના જ વંશમાં જન્મ પામ્યું છે અને તેની ટૂંકી પણ સુંદર જિંદગીમાં સંભાળપૂર્વક ડેળવણી પામ્યું છે.

મગ્ન કહે છે કે, સભ્યતા જેવી અન્ય નીતિ નથી; કારણ કે સારામાં સારી જીલથી પણ બ્યા કાઈ જ બનતું નથી, ત્યાં સારી રીતભાત ઘણી વખતે ફતેહ પામે છે. ખુશ કરવાની કળા એ દુનિયામાં આમળ વધવાની કળા છે.

એમ કહેવામાં આવે છે કે, દુનિયામાં સૌથી સભ્યમાં સભ્ય માણસો યહૂદીઓ છે. સઘળા જમાનામાં તેમના ઉપર જીલમ કરવામાં આવ્યો છે, તેમની અપકીર્તિ કરવામાં આવી છે અને તેમના શહેરી તરીકેના અને સામાજિક હક્ક લઈ લેવામાં આવ્યા છે; છતાં પણ સર્વ ઠેકાણે તે સભ્ય, સુશીલ, આકર્ષક અને દયાળુ જોવામાં આવ્યા છે અને તેઓ નાનો અગર મોટો કોઈ પણ દોષારોપ કરતા નથી. તેઓ જૂના સોબતીઓને વળગી રહે છે. ખીજા લોકો તેમના વિચાર અને રીતરિવાજ પ્રત્યે જે માનની નજરથી જુએ છે તેના કરતા તેઓ ખીજાના વિચાર અને રીતરિવાજ તરફ વધારે માનની નજરથી જુએ છે. સંસાર ઉપર અન્ય લોકોની આસક્તિ હોતી નથી. અન્ય લોકોની સામાન્ય રીતે પૈસા ઉપર જે પ્રીતિ હોય છે, તેના કરતા તેમની પ્રીતિ વધારે હોતી નથી અને દરેક બાબતનો વિચાર કરતાં સમ્મતતામાં, સુશીલતામાં અને ખામેશીમાં તેઓ ખીજા પ્રજા કરતાં ચડી જાય છે.

નેસેફાઈને જનરલ લોર્જિસ નામના એક યુવાન અને ખૂબ સુરત માણસને પોતાના સોફા ઉપર પોતાની પાસે બેસાડ્યો હતો, એ વાત સાંભળીને નેપોલિયન ઘણો ગુસ્સે થયો હતો. નેસેફાઈને આ બાબતનો ખુલાસો કર્યો કે તે જનરલ લોર્જિસ નહોતો પણ તેના લશ્કરનો એક જૂદો સરદાર હતો. દરબારના રીતરિવાજનું તેને બિલકુલ જ્ઞાન નહોતું, તે પ્રમાણિક, શુદ્ધ સિંપાઈની લાગણી દુખવવાને તે

નારાજ હતી અને તેણે ચોતે તેને તેની જગ્યાએ બેસી રહેવા દીધો હતો. આ ખુબસો માલખાને તેની સારી રીતલાલ માટે નેપોલિયને તેને ઘણી શાખાથી આપી હતી.

પ્રેસિડન્ટ જોર્જ્સન એક દહાડો પોતાના પીત્ર સાથે ઘોડે બેસીને જતો હતો, તેવામા તેને એક શુભામ મળ્યો. શુભામે ટાપી ઉતારી તેને નમન કર્યું. પ્રેસિડન્ટ તેને ટાપી ઉતારી વળવું નમન કર્યું; પણ તેના પીત્રે તે હજીની સમ્યતાની અવગણના કરી. તેના દાદાએ કહ્યું : 'ટોમસ! એક શુભામને વું તારા કરતાં સમ્યતામાં ચડી જવા દર્શક !'

ફેક ડોઆસે કહ્યું છે કે, કાર્થ પણ મોટા માણસ અને સહેલી વાર મેં છુટથી વાત કરી હોય તો તે સિકત છે. તેના અને મારા વચ્ચે વધુને કે બીજાને કશો ફેર છે, એવું તેણે એક મધ્ય બાબતમાં મને જણાવવા દીધું નહોતું.

છે અને તેથી મને ઘણું આનંદ થયો છે.

સેંટ હેલીનામાં એક મજૂર તેના માથા ઉપરના ભારથી વાંકા વળી જતો હતો, તેને રસ્તો આપતાં નેપોલિયને સાંકડા રસ્તા ઉપરથી જરા પણ નહિ ખસતી પોતાની એક મિત્ર બાઈને કહ્યું કે બોબવાળાને પહેલો જવા દો—બોબને માન આપો.

યુવાન માણસની સારી રીતભાત વારંવાર દોલત સમાન નીવડે છે. પોવિંડસ આર. ઈ.ને એક વ્યાપારી મિ. બટલર પોતાની વખાર બંધ કરીને ઘેર જતો હતો, તેવામાં તેને એક ઊંકરી મળ્યા. તેને દોરાની એક ફિરકી જોઈતી હતી, તે પાછો ગયો. સ્ટોર ઉધાક્યો અને દોરો આપ્યો. આખા શહેરમાં આ બનાવની વાત થઈ અને તેથી તેના માહોલમાં ઘણું વધારો થયો. તે મોટા ભાગે પોતાની સભ્યતાથી જ મોટા પૈસાદાર થયો.

બ્રિટિશરના રોસ વિનામે બે વિદેશી તરફ જે સભ્યતા બતાવી હતી, તેને લીધે જ ધણું ભાગે તેને ફતેહ અને સંપત્તિ મળ્યાં હતાં. તેનું કારખાનું જોકે ચોથા વર્ગનું હતું, છતાં પોતાને ત્યાં આવતા દરેકને બારીક વિગતો સમજાવવાને લગતી તેની સભ્યતા, બીજાં મોટાં કારખાના કરતાં એટલી સરસ હતી કે તેથી તેને ઘણી પ્રિયતા અને માન મળતાં, ઉપર જણાવેલા વિદેશીઓની ભલામણથી રશિયામાં એન્જિનને લગતા કારખાના ઉધાડવા વિનાસને તરત જ બોલાવવામાં આવ્યો. તે ત્યાં ગયો અને તેની સભ્યતાનો તેનો નફો દર વર્ષે ૧,૦૦,૦૦૦ ડોલર મળતો થયો.

એક મિત્રે સવાલ કર્યો કે, આપણે બીજા મિત્ર તેના ધંધામાં શા માટે ફતેહ પામતો નથી ? તેની પાસે પૂરતા પૈસા છે, ધંધાનું તેને સંપૂર્ણ જ્ઞાન છે અને અપવાદરૂપ ચાલાકી અને અકલ પણ તેનામાં છે. તેનો એ જવાબ મળ્યો કે તે કડવો છે, આનંદી નથી. તેના નોકરો તેને છેતરે છે, એવા વહેમ હમેશાં તેને થતા અને

આઉંઘે પ્રત્યે પણ તે અસભ્ય હતો. આથી તેને માટે કરવામાં આવતા કામમાં દોષ શુભેચ્છા અગર આગ્રહથી કામ કરવું નહિ અને પછી તો તેને ઉત્તેજન આપનારા તેના આઉંઘે પણ બધાં પોતાના તરફ સભ્ય વર્તન થવાની ખાતરી મળે તે દુકાનોએ જતા.

કેટલાક માણસો ઘણી મહેનત કરે છે અને ફતેહ મેળવવાના તેમના આગ્રહી યત્ન માટે જિંદગીના કેટલાક સુખસગવડની પણ તેઓ પરવા કરતા નથી; છતાં તેમની આડાઈ અને અસભ્યતાને લીધે તેઓને ફતેહ મળી શકતી નથી.

તેમને મળવું ઉત્તેજન તેમને લીધે જ ખસી જાય છે અને જેઓ ખીજી રીતે ઓછા લાયક પણ સારી રીતભાતમાં વધારે લાયક હોય છે તેઓને ત્યાં કામે જાય છે.

ખરાબ રીતભાતથી પ્રમાણિકતા, ઉદ્યોગ અને મોટામાં મોટી શક્તિઓ પણ બરબાદ જાય છે, બ્યારે સારી રીતભાત ખીજી ખોડે છતાં પણ ફતેહ પામે છે.

ખીજી બધી બાબતમાં સરખા ગુણુ હોય એવા જે માણસનાં દષ્ટાંત લો. એક સભ્ય, માયાળુ, ઉપકારક અને સમાધાનવૃત્તિવાળો છે ખીજો કૃતમ, જંગલી, કર્કશ અને ઉદ્વેગ રીતભાતવાળો છે. પહેલો તવંગર થશે, ખીજો ભૂખે મરશે.

લિખારીની એક નાની છોકરી જે એક પેનીની છીંકણી ખરીદતી, તેને પણ લેડી કુટ કહેતી કે, 'બહેન! તરડી માફ કરશો, ફની પાછા પધારજો' આવી રીતભાતથી તે લક્ષ્યાધિપતિ થઈ હતી. અમુક કામ તો આપણાથી નહિ થાય એવા અવિધાસને લીધે આપણે જેને ધિક્કારીએ છીએ અને જેથી આપણે પુષ્કળ ઉદ્વેગ અને મૂંઝવણ થાય તેવી ખરાબ રીતભાત આપણે બતાવીએ છીએ હૃદયહારના સરમાળપણાથી પણ સારી રીતભાતમાં વિશેષ આદે છે,

માટે તે પણ મૂકી દેવું જોઈએ માનવજાતિની સારામા સારી આદર્શ વ્યક્તિઓનો તે એક રોગ છે. સર આઈઝેક ન્યૂટન તેના જમાનામા શરમાળમા શરમાળ માણસ હતો. પોતાના તરફ લોકોનું ધ્યાન ખેંચાશે, એવી ધાસ્તીથી તેણે પોતાની મહાન શોધ વર્ષો સુધી પ્રસિદ્ધ કરી નહિ. ચંદ્રની ગતિની તેની માન્યતાના સંબંધમાં તેણે પોતાનું નામ બહાર પડવા ન દીધું. એનું કારણ એ હતું કે, રખેને તેથી તેને ઓળખનાર અને મળનાર વધી પડે. બ્યોર્ન વોશિંગ્ટનની રીતભાત પણ કઠંગી હતી. તે શરમાળ હતો અને ગામડિયા જેવો લાગતો.

એવા ધણા લાયક માણસો છે કે, જેઓ મહોલામા, મેદાનમા બહાદુર હોય છે, જેઓ લડાઈમા તોપને મોઝે ચઢે છે; પણ તેઓ દીવાનખાનામા ખીકણ અને ગાયલા જેવા હોય છે અને સામાજિક મંડળોમા પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવવાની કિંમત ધરી શકતા નથી.

સમાજના ધારામા કાઈ સૂક્ષ્મ જુલમ હોય એમ તેમને લાગે છે અને તેથી તેમના હોઠ બંધ થાય છે તેમની જાહે તાળા વસાય છે. એડિસન ચોખ્ખામા ચોખ્ખું અગ્રજી લખતો, કલમનો તે હિસ્તાદ હતો, પણ વાતચીતમા એકે ડઝન શબ્દ પણ મલરાયા વગર તે બોલી શકતો નહિ.

પોતાને વિષે જ વિચાર કર્યા કરવા, પોતામય જ રહેવું, એ સારી રીતભાતનો ભાગ કર્યા પરાળર છે અને જેથી તેમ જ ખીજા લોકો મારે વિષે શુ ધારશે એવા આશ્ચર્યને લીધે જ, સામાન્ય રીતે શરમાળપણુ આવે છે.

સિડ્નિ સ્મિથે કહ્યું છે કે, પહેલા હું ઘણા શરમાળ હતો; પણ અત્ય સમયમા બે ઉપયોગી શોધો મેં કરી. પહેલી શોધ એ કે, મને જોઈ રહેવામા જ સઘળા દુનિયાનું સમગ્ર ધ્યાન નહોતું અને ખીજી શોધ એ હતી કે, ઢોંગ કરવો નકામો છે દુનિયા ઘણી તીક્ષ્ણ અને સાક્ષ દષ્ટિવાળા છે અને માણસની ખરી કિંમત જાણી

તે તેની કિંમત આંકે છે, આથી હું સુધરી ગયો.

પોતાના ભતિયાંધુઓ માટે તમે માયાળુ અને ખરા હૃદયની સાગર્યાથી ભરપૂર હો, તે છતાં પણ જાહેર બચ્ચાં તમને રાખવામાં આવ્યા હોય તેમ જીવન નિર્ગમન કરવું એ કેવું દુર્લાભ્ય છે। તે એક ભતનો રોગ જ છે, શરમાળ લોકોને પોતાની શક્તિઓનો કદી વિશ્વાસ દોતો નથી અને ખરી રીતે વસ્તુસ્થિતિ જુદી જ હોય ત્યારે આ વિશ્વાસની ખામી તે શક્તિની જ ખામી થઈ પડે છે, એમ તે જાહેર છે. નાનપણમાં બાળકોને સામાજિક જીવનની કેટલીક કળાઓ જેવી કે બોક્સિંગ, ઘોડેસવારી, વૃત્ય, વક્તૃત્વ અને ખીજ તેવી નિપુણતાનું શિક્ષણ આપવાથી આવું શરમાળપણ જરૂર રહે છે. શરમાળ લોકોએ સારો-સ્વચ્છ પોશાક પહેરવો જોઈએ. સારા પોશાકથી રીતભાતમાં સ્વાસ્થ્ય આવે છે અને જીવનમાં તાણાં ઊધડી જાય છે. ધર્મથી પણ રીતભાતમાં જે સુંદરતા અને કુશળતા ન મળે તે પોતે સારો પોશાક પહેરે તે જોઈ એવી સાગર્યાથી આવે છે, બ્યારે હલકા પોશાકથી ઘણી વાર સંકેત ઉત્પન્ન થાય છે. પોશાકની ખાસિયતો ખાતરીપૂર્વક ધ્યાન ખેંચે છે; માટે ચળકતા રંગ અને ઘણી ફેશન દૂર રાખવી અને પોતાની શક્તિ મુજબ સાદાં, શરીરને અનુસરતાં લૂગડાં પહેરવાં સારાં છે.

પોશાકની સુંદરતા એ સારી બાબત છે; પણ તે હલકા પ્રકારની સુંદરતા છે અને તેને માટે ઉચ્ચ પ્રકારની સુંદરતાનો ભોગ આપવો જોઈએ નહિ; હદ બહાર તે ઉપર લક્ષ અપાવું જોઈએ નહિ. જેઓ સૌથી પહેલું લક્ષ પોશાક ઉપર આપે છે અને તેને માટે જ પોતાનો સમયો વખત ગાળે છે, અગર સમયો પેસો વાપરે છે, જેઓ પોશાક માટે માનસિક અને હૃદયની સુધારણા અને સેવાના કામ કરવાનાં ખૂલે છે, જેઓ એમ ખૂલી જવાયેલી ફરજ કરતાં ફેશન વગરના કપડાથી વધારે મૂંઝાય છે, તેઓ પોશાક ઉપર હદબહાર પ્રીતિ રાખે છે એમ જ કહી શકાય.

હારવડના આજેવાન વકીલ અને ઐબ્યુઝેટ એજેક્ટિવ વહીટમેનને માસાયુસેટ્સની ધારાસલામા સલાસદ તરીકે ચૂંટી કાઢવામા આવ્યો ત્યારે તે પોતાનો ગામડાનો પોશાક પહેરી બોસ્ટન આવ્યો અને એક હોટેલમા ગયો તે આગલા ઝોરડામાં જઈ બેઠો, ત્યાં ફેટલીક બાનુઓ અને સદ્ગૃહસ્થોને તેણે નીચે પ્રમાણે વાતો કરતા સાબળ્યા : ' જોયો, આ ધરકૂકડી ગામડિયો ! અરે ભુઓ, ભુઓ, અહીં બરોબર જોવાનુ અને હસવાનું છે. ' તેમણે તેને ઠામશકરીના અનેક પ્રકારના વિચિત્ર પ્રશ્ન પૂછ્યા. પછી વહીટમેને જિલા થઈ ઉતર આવ્યો : ' બાનુઓ અને ગૃહસ્થો ! હું તમને આરોગ્ય અને સુખ તથા તમે જેમ મોટા થાઓ, તેમ સારા અને ડાહ્યા થાઓ એમ ઇચ્છુ છું; પણ તમારે યાદ રાખવું કે, બહારના દેખાવથી આપણે ઠગારીએ છીએ મારા પોશાક ઉપરથી તમે મને ગામડાનો ઠાઈ ગમાર ધાર્યો હશે; પણ તમારી તેમા બૂલ છે. તે જ ઉપલક્ષિયા કારણથી તમે પણ લાયક બાનુઓ અને ગૃહસ્થો હશો એમ હું ધારતો હતો, પણ તમારી અને મારી સરખી જ બૂલ થઈ છે. ' આ કહેતા કહેતામા ગવર્નર કાલેબ સ્ટ્રોન્ગ આવ્યો અને મિ. વહીટમેનની સાથે વાત કરવા લાગ્યો. બધું મંડળ ચક્રિત થઈ ગયું ગભરાઈ ગયું તે મંડળ તરફ ફરી તેણે તે સર્વને સલામ કરી. પેસાની પેઠે પોશાક એ પણ બળ છે પણ આપણે તેના શુભામ થવું નહિ.

સંસ્કૃત રીતભાત એ એક જાતનો ઢોંગ છે, એમ ફેટલાક ધારે છે. તેઓ સાદા, સગીન, લાખા, પહોળા અને કઠોર ચરિત્રવાળાને વખાણે છે. એમ પણ કહીએ તો ચાલે કે, ચથરના ચોરસ કટકામાથી બનાવેલા ચોરસ, સાદા અને શણગાર્યા વગરના ધરોને તે ચાહે છે. સેન્ટ પીટરના દેવળમાં સુંદર સ્ટાંલ અને તેની ભવ્ય કમાનો છે. અનુપમ રંગવાળા, સુંદર કોતરણીવાળા, ઉપસેલા કામવાળા તેના ચોરસ છે, તેથી તે દેવળ ઓધુ મજબૂત અગર ઓધુ સગીન છે એમ નથી, આવા લોકો પોતાના હીરાઓને વગર

ઓપેલા કેમ પહેરના નથી? કુદરત જેવા રૂપમા હીરા આપે છે અને કુદરતે જેવા આકારમાં તેને ક્યાં હોય છે, તેવા ને તેવા હીરા તે કેમ રાખતા નથી? તેમની સાચી કિંમત તો તેની તે રહે છે; પણ આપણે જાણીએ છીએ કે સઘળા માણસો પોતાના હીરાને ઓપ આપવા માટે તેના ઉપર પાસા પડાવવા છડે છે.

આપણા ચારિત્ર્યની પેઠે આપણી રીતભાતની પણ હંમેશાં તપાસ થતી રહે છે. દરેક વખત જ્યારે આપણે મંડળમાં જઈએ, ત્યારે દરેક માણસના અભિપ્રાયના કાંટા ઉપર આપણે ચડવું જોઈએ એને આપણુ છેલ્લા વગ્નથી, વગ્ન વધુ છે કે ઘટવું છે તે સંભાળપૂર્વક આપણે નોંધવું જોઈએ દરેક જાણ્યુ પ્રશ્ન કરે છે કે, આ માણસ જીવો જાય છે કે નીચો જાય છે? દુષ્ટાન તરીકે યુવાન ક્ષાઉન હીવાનખાનામા દાખલ થાય છે. હાજર રહેલાં સર્વ પોત-પોતાના વિચાર મુજબ તેની તુલના કરે છે અને સ્વગત કહે છે કે, આ માણસ આગળ વધે છે; કેમ કે તે વધારે સંભાળથી, વધારે વિચારથી, વધારે સભ્યતાથી, વધારે વિવેકથી, વધારે સત્ય સાથે, વધારે પ્રમાણિકતાથી અને વધારે પરિશ્રમથી કામ કરે છે. તેની આગળ યુવાન જો-સનો પણ દાખલો પડેલો છે. એ ઝડપથી પાછળ પડતો જાય છે; કેમ કે સંભાળ રાખતો નથી, તે ખેદરુકાર છે, અવિનીત છે, ધાર્મિક નથી, તમારી સામે તે જોઈ શકતો નથી, હલકો છે, કંજૂસ છે. તે નોકરોને મારવા જાય છે અને તેમ છતાં અજાણ્યા માણસો તરફ હદ કરનાં વધારે સભ્યતા જતાવે છે, તથા આ જ રીતે જોએ આપણને જોળણે છે, તે સઘળાની અદૃશ્ય ચિહ્નો આપણુ ઉપર ચોટે છે અને આપણે જિંદગી પસાર કરીએ છીએ પોતાના સોજતાઓ પોતાની ઠેવી કિંમત આકે છે, તે જો માણસ જાણે તો તે તેને ધણું લાલકારક ધર્ષ પડે એવો હુકાઈ વખતે વિચાર કરું છું. આપણે લાખો વખત જગતને છેતરી શકતા નથી; કારણ કે આપણે અંતરાત્મા કે જે ન્યાયનાં ત્રાજવા લઈ સદા આપણામા જ રહે છે,

તે આપણને ખરું કહી દેનાર આપણો અંતર્યામી, આપણી આંખમાં અગર રીતભાતમા જણાઈ આવે છે અને આપણને ઉધાડા પાડી દે છે.

પણ રીતભાત જોકે ગૃહસ્થનું આભરણ છે, છતાં માત્ર તેથી જ કાંઈ માણસનું ચારિત્ર્ય બનતું નથી. ચારિત્ર્યને નક્કી કરનારી એક જ બાબત તે નથી.

ઝોકની છાલ જેમ ઝોકના અંદરના ભાગની જગા લઈ શકે નહિ, તેમ માન એકલી સભ્યતા, કાંઈ નૈતિક ઉત્તમતાની જગા લઈ શકે નહિ. તેની અંદર લાકડું ક્યા પ્રકારનું છે, તે તે બતાવી શકે; પણ તે લાકડું સંગીન છે કે દાહેલું છે તે બતાવી શકે નહિ શિષ્ટાચાર માત્ર સારી રીતભાતની જગા લઈ શકે, પણ તે બનાવટી ચીજ છે.

અંતઃકરણનું સાચાપણું એ સારી રીતભાતનો ઊંચામાં ઊંચો ગુણ છે. જેઓ ખરા અર્થમાં સારી રીતભાત મેળવવા માગતા હોય તેમને નીચેની માત્રા બતાવવામાં આવે છે.

સ્વાર્થત્યાગ : ૩ ડ્રામ, પુશમિબળનો અર્ક : એક ઓંસ, દિલા-રામનું સર્વ : ૩ ડ્રામ, શેરોનના ગુલાબનો અર્ક : ૪ ઓંસ, સખાવતનું તેલ : ૩ ડ્રામ અને એક પણ સ્કુપલ (સદ્દાય) નહિ, સાદી સમજ અને કળાનો ઉકાળો : એક ઓંસ, પ્રેમનું મઘ : ૨ ઓંસ.

સ્વાર્થપરાયણતા, એકલપેટાપણુ, અતડાપણુ, હલકાઈ અગર 'હું' તમારા કરતા ધણી સારો છું' એનું પ્રકટ થાય ત્યારે આ મિશ્રણ લેવું.

'જગતનો સર્વની પ્રથમ પંકિતનો સબ્જન' જેને લોકોને અમૂલ્ય સદ્બોધ આપ્યો છે તેનું અનુકરણ કરો.

૧૧ : ઉત્સાહની કૃતોહ

‘ જે મહેનતથી આપણને આનંદ મળે છે, તે બાબિના ઓપપરપ ધઈ પડે છે—વેદનાનું નિવારણ કરનાર ધઈ પડે છે ’ શેકસપિયર

‘ માણસની સચ્ચાઈનું એક જ નિર્ણયાત્મક પ્રમાણ જે છે કે, તે એક સિદ્ધાંત માટે પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરે છે વચન, દ્રવ્ય અને બીજી બધી ચીજો આપી દેતી, એ પ્રમાણમાં સહેલી છે, પણ જ્યારે માણસ પોતાના દૈનિક જીવન અને કામધંધાની બેઠ ધરે છે, ત્યારે સ્વપણ રીતે માણસ પડી આવે છે કે, અમે તે સત્યની ધણી અસર તેના ઉપર ધઈ પડે છે હોલોહ

‘ આપણે આપણા ઉત્સાહ યોઈ હઈએ, તેથી સાવધ રહેવાનું છે કાઈ પણ બાબત માટે આપણને સતત શુભ અભિમાન રહેવું જોઈએ જે કાઈ ઉન્નત કરે તેને આઠવાને આપણે કોશિશ કરવી જોઈએ જે બાબત આપણા જીવનને સ પતિમાન બનાવે આપણા જીવનને સુદર બનાવે તેમાં રસ લેવાનો આપણે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. દ્વિલિપ સુકસ

‘ તેના મનને જ્ઞાનથી તે બેટલુ સમૃદ્ધ કરે છે, તેના ઉપર શાંતિ અને સૌ દર્શની એવી છાપ પાડે છે અને એવા ઉચ્ચ વિચારોથી તેને ધોષે છે કે નિંદા, ઉતાવળા નિર્ણય સ્વર્થી મનુષ્ય વરફની હાસી, વિરસર અગર તેા જ્યાં માયાણુપણુ ન હોય ત્યાં આપવામાં આવતા અભિનંદનની તેવના ઉપર કાઈ પણ અસર થતી નથી અગર તેઓ જે કાઈ જુએ છે તે સુખથી ભરેલુ છે એવી તેમની આનંદુક્રમ અર્ધાનો તેથી નાશ થતો નથી

થયેલું એક સુંદર પૂતળું છે. આ શિલ્પી એટલો બધો ગરીબ હતો કે, તે એક નાના કાતરિયામાં રહેતો અને કામ કરતો. માટીનો તેનો એક નમૂનો લગભગ પૂરો થયો તેવામાં શહેર ઉપર ભારે દિમ પડ્યું. તેણે જાણ્યું કે, માટીની વચ્ચેની કાટોમાંનું પાણી ઠરી જશે તો સુંદર રેખાઓ ચૂંથાઈ જશે : તેથી તેણે પોતાના કપડાં માટીની પ્રતિમાની આબુખાબુ વીંટ્યાં. સવારમાં તે મૂએલો માલૂમ પડ્યો; પણ તેનો વિચાર ખ્યાલ, તેની કલ્પના બધી ગઈ અને ખીજા મનુષ્યના હાથે આરસમાં તેને સ્થાયી સ્વરૂપ મળ્યું.

ઉત્સાહ શુદ્ધ અને અરસિક વિષય અગર ધંધામાં નવીન રહસ્ય આણે છે. યુવાન પ્રેમીઓમાં જેમ વધારે બારીક લાગણી અને વધારે તીક્ષ્ણ દષ્ટિ હોય છે અને પોતાના પ્રીતિપાત્ર મનુષ્યમાં ખીજા માણસને નજરથી તેવા અનેક સદૃશ્યો અને સૌંદર્યની બાબતો તેને જણાય છે; તેમ જે માણસ ઉત્સાહથી પરિપૂર્ણ હોય છે, તેની જ્ઞાનશક્તિ વધે અને ખીજાને ન માલૂમ પડે તે સૌંદર્ય અને મોહક ગુણ તેને જણાય તેટલે દરજ્જે તેની દષ્ટિ વિશાળ થાય છે તથા તેના પરિશ્રમ, તેની તંગી, તેનાં દુઃખો અને જીલમનો બદલો વળી બધા છે.

ડિકન્સ કહે છે કે, તેની વાર્તાઓમાની સંકલનાઓ અને પાત્રો હમેશાં તેનામાં આવી ભરાતા અને તે તેમને કાગળ ઉપર ઉતારતો નહિ ત્યાં સુધી તેઓ તેને સ્વા અગર ઝંપવા દેતાં નહિ. એક ચિત્ર માટે તે એક મહિનો ભરાઈ પેટા અને બ્યારે તે બહાર નીકળ્યો, ત્યારે તે મડામુખો જણાયો. તેનાં પાત્રો રાત્રિદિવસ તેની પાસે આવી ભરાતાં.

ગ્લેડસ્ટન કહે છે કે, 'જે બાબતની જરૂર છે તે એ કે, હોકરાઓમાં જે લુસ્સો હોય તે બગત કરવો. કાંઈ પણ રીતે, કાંઈ પણ અંશે, કાંઈક બજાવાબેગ અંશમાં. દરેક હોકરામાં બગતમાં સારું કામ કરવા માટેની સામગ્રી હોય છે. જેઓ હોશિયાર હોય છે

તેમાં જ નદિ, જેઓ ચપળ હોય છે તેમાં જ નદિ; પણ જેઓ મદ-મદ હોય છે અગર જાણીય છે, તેઓમાંના દરેક છોકરામાં પણ આ સામગ્રી હોય છે. તેઓમાં જે માત્ર શુભેચ્છા હશે, તો તેની અસરથી તેમની મદના ધીરે ધીરે સાફ થઈ જશે.

આરસ અગર દેનવાસ ઉપર પોતાનો વિચાર મુકાય નહિ ત્યાં સુધી તેને આરામ ન મળે, એવો સૌંદર્ય અને રૂપના આવેશનો ધારીગરને નગો ચડે છે, ત્યારે જ કલાની મોટામાં મોટી કૃતિઓ ઉત્પન્ન થાય છે.

મેલિખાનના એક સૂરનાં એક વિવેચકે વખાણુ કર્યાં, ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો હતો કે, 'મે' તેને માટે ઘણા જ પરિશ્રમ ઉઠાવ્યો છે. હું એક મહિને તેની પાછળ પડી છું. દરેક ઠેકાણે, હું કપડા પહેરતી હોઉં કે મારા વાળ સમા કરતી હોઉં, ત્યારે પણ હું તેની પાછળ જ લાગેલી રહેતી.'

પુલ્વર કહે છે કે, 'ઉત્સાહ જેવી એવી બીજી કોઈ પણ ગીજ નથી. પથ્થરને તે હલાવે છે અને પથ્થુને પણ તે વશ કરે છે. સાચા ક્ષિત્રી તે પ્રતિભા છે અને તેના વગર સત્યને પણ જય મળતો નથી.'

એમસૌન કહે છે કે, જગતના ઇતિહાસમાંની દરેક મહાન અને સર્વોપરી કાણુ કોઈ ઉત્સાહની ક્રતેહના પરિણામરૂપ હોય છે. મહંમદ પછીના આરબો જેઓએ ઘોડા વર્ષમાં પોતાની છતાથી રોમથી પણ મોડું સામ્રાજ્ય સ્થાપ્યું, તેનો ઇતિહાસ આજુ દર્શાવે છે. તેઓ શું કરે છે તે તેઓ જાણતા નહોતા. એક વિચાર ઉપર સવાર થયેલી નમ ડેરાંર ઘોડેસવાર લશ્કરને પણ પૂરી પડી, સૌઓએ પણ પુરુષની પેકે લડી અને રોમન પુરવો ઉપર છત્ર મેળવી. તેમનાં સાધનો જૂજ હતા. તેઓની ખોરાકી પણ કંગાળ હતી. તેમણે લશ્કર મિતાચારી હતું. તેમના પોષણુ માટે માંસ અગર મઘની જરૂર પડતી નહિ. જ્ય ખાઈને તેઓએ એશિયા, આફ્રિકા અને સ્પેન છૂટ્યા. બીજાઓની

તલવાર કરતાં ખલીફા ઉમરની ફરવા જવાની લાકડીથી બેનારને એ વધારે ત્રાસ લાગતો.

જે અડાઈનું કામ પૂરું કરવાને એક વર્ષ બેઈએ, તે નેપોલિયન બે અડવાડિયામાં કરી શક્યો. તેનું કારણ તેનો ઉત્સાહ હતો. ઓસ્ટ્રિયનો ગભરાટમાં કહેતા કે, 'આ ફ્રેન્ચમેન માણસો નથી, તેઓ તો જીડે છે.' તેની પહેલી ઇટાલીયન લડાઈમાં નેપોલિયને છ છતો મેળવી હતી, ૨૦ નિશાન લીધાં હતાં, ૫૫ તોપો અને ૫૦,૦૦૦ ફ્રેંચીઓ પકડાયા હતા અને પીડમોન્ટ છત્યું હતું. આ ધસારા પછી એક ક્ષુભિત ઓસ્ટ્રિયન સરદારે કહ્યું કે, આ યુવાન સરદાર લડાઈની કલા વિષે ઠશું જાણતો નથી, તે તદ્દન અજાણ્ય છે, તેનાથી કાંઈ બનવાનું નથી; પણ તેના સૈનિકો આ 'નાના' સરદારને એટલા ઉત્સાહથી અનુસરતા કે પરાજય કે આફત શું તેનું નામ પણ તેઓ જાણતા નહિ.

એ. એચ. કે. બોયક કહે છે : 'કેટલાંક મહત્વનાં દષ્ટાંત જેમાં અધું હૃદય અને પૂરું હૃદય પૂરી હાર અને ઘણી જ સરસ છત વચ્ચેનો ભેદ બતાવી શકે છે.'

ઓસ્ટ્રિયન-સની સરળ નિર્દોષ કુમારિકાએ પોતાની પવિત્ર તલવાર, પવિત્ર વાવટા અને પોતાના મહાન કાર્ય વિષેની શ્રદ્ધાથી ઢાઈ રાબ અને રાજદારી પણ જે ઉત્સાહ ઉત્પન્ન કરી શકે તે ઉત્સાહ તેણે આખા ફ્રેન્ચ લશ્કરમાં દાખલ કરી દીધો. તેના ઉત્સાહ આગળ ખીજ બધી બાબત નરમ પડી જતી. જે આ જગતમાં દરેક માણસ પોતાની શક્તિ બરાબર જાણે તો તે દરેક કેવું મહાન કાર્ય કરી શકે ! પણ ચોક્કાવાળા ઘોડાની માફક માણસ બ્યાં સુધી પોતાને લઈને નાસે નહિ ત્યાં સુધી તેને પોતાના બળનો ખ્યાલ આવતો નથી. ઉત્સાહ એક અનુપમ શક્તિ, એક દૈવી બક્ષિસ છે. રાજપ્રકરણી પુસ્તકો દુનિયા ઉપર એના વડે જ દોર ચલાવે છે.

'આ નીચે આ દેવળ અને શહેરનો બાંધનાર ક્રિસ્ટોફર રેન

છે. જેનું નેત્રું વાંનું જીવન પોતાને માટે નહિ પણ સાર્વજનિક કલ્યાણ માટે વ્યતીત થયું હતું

સહનમા તમે તમે ત્યાં જ્યાં ત્યાં એ માણસ જેણે કાંઈ સિદ્ધી પાનેથી કદી શિક્ષણ લીધું નહોતું, તે માણસની પ્રતિભાના ઉચ્ચ અંશરૂપિણ તમને આગમ પછી શરૂઆત તેણે ૫૦ દેવના અને ૩૬ લોક બાધા હતા સહનના તેટ પોલ કૃષ્ણના પુનરુદ્ધાર માટે વિચાર મેળવવાને તે પંગ્લિસ ગંગા ત્યારે તેણે કર્યું હતું કે, સુમતી સિદ્ધપથાશ્રીના પ્લાન માટે દુઃખારો દેહ પણ અર્પણ કરું હોમ્લન કોર્ટ અને કૅન્સિડનના મહેરોમા, ટેમ્પલ બાગમા, ડુબ્બીસેન સિપે ટરમા, રોડન એક્સનેન્જ અને મહાન ક્રીતિસ્તબર્મા, તેની વિગલ કામગીરી જોવામા આવે છે ત્રીનિય પેલેસનું તેણે ખવારીઆનું વિશ્રામસ્થાન બનાવ્યું અને જોક્સહર્ડમા દેવશા અને કોલેન્ને બાધ્યા મહાન આગ પછી સહન ફરી બાધવાની યોજના પણ તેણે કરી હતી, પણ સામાવાળાઓને તેની સરળ યોજનાનું અનુસરણ કર્યું નહિ એટ પોલ કૃષ્ણના પોતાના સર્વોપરી કાર્ય પાછળ તેણે ૩૫ વર્ષ ગાળ્યા. જેકે તે આટલું બહુ જીવ્યો અને પાછલા જીવનમા સારી રીતે તદુરમ્ત હતો, હતા બાધ્યાવસ્થામા તે એવો નાણુ દનો કે તેના માતાપિતાને તેના શરીર વિષે ધણી ચિંતા રહેતી તેના મહાન ઉત્સાહથી તેના શરીરમા બધા આવડુ દોષ એમ જણાવું

તે ઉત્સાહથી જ છાપખાનાનો ભારે-સળિયો ભિંચકાતો, તે જ ઉત્સાહથી ખંડામા ટાપુના સવારના પવનમાં ડાલવસ ઉપર ફરફરતા 'ભિંચા સદને પવનને અનુસરતો કરવામાં આવતો. સ્વાતંત્ર્યની લડાઈએ જે સમરોરથી લડાઈ છે, તે સમરોરો આ જ ઉત્સાહથી પકડાઈ છે. સુધારા માટે માર્ગ કરનારા બહાદુર લાકડા કાપનારની કુહાડીને સમતોલ રાખનાર આ ઉત્સાહ જ છે. જે મહેન પાનાં ઉપર મિલ્ટન અને શેક્સપિયરે પોતાના ઉત્સાહયુક્ત લેખ લખ્યા તેને હલાવનાર એ ઉત્સાહ જ છે.

હોરૈસ શીલિ કહેતો કે, મહેનતનું સારામાં સારું ફળ પોતાના કામ માટે ઉત્સાહ ધરાવનાર જિયા દિલવાળો કામ કરનાર છે.

સાંલ્લિનીએ કહ્યું છે કે, 'કામ કરવાની સારામાં સારી રીત આગ્રહથી મળે છે તમે જે કહો છો તેની તમને લાગણી છે એવી ખાતરી તમે લોકોને કરી આપશો તો તેઓ તમારી બીજી ઘણી ખામીઓ માટે ફરગુજર કરશે; પણ સર્વથી પહેલાં અભાસ કરો, અભ્યાસ કરવો જરૂરનો છે. વિદ્યાર્થીની તમે જો પરિશ્રમ નહિ કરો તો કોઈ પણ કળા અગર ક્ષેત્રમાં દુનિયાની ગમે તેવી પ્રતિભા તમારામાં હશે પણ તે કામમાં આવશે નહિ. એક જ કામ ઉપર કાબૂ મેળવવામાં મારા વર્ષના વર્ષ ગયાં છે.'

બધા માણસે કૃતેહ મેળવવી હોય ત્યા તેણે પોતાના શરીરના અને મનના સઘળા ઉત્સાહથી ફૂદી પડવું જોઈએ. તેની અસરનો આખરે વિસ્તાર થયો છે અને તે એટલે દરબજે વધ્યો છે કે પહેલાં જે અસર, માન થોડા મહાન શુદ્ધિમાન પુરુષોનું ખાસ બળ ગણાવું હવું, તે હાલ આગેવાન પ્રજામાં ખાસ લાક્ષણિક થઈ પડી છે. ઉત્સાહ તે જાગત જીવન છે. પોતાનું દિલ ચલાવ તે કામ કરવાના પોતાના શરીરના દરેક તંત્રનો તે જમજમાટ છે, ચળવળાટ છે. આ

ઉત્સાહથી જ વિદ્યાર્થીઓએ 'નોટ્સ' લખતા પોતાના કપડાં પેટીમાં મૂકી દીધા હતા પોતાનું કામ પૂરું ન થાય ત્યાં સુધી તે પોતાનું કામ છોડી શકે નહિ એ માટે તેણે કામ કર્યું હતું

સર્વથી વધારે અનુકૂળ સોળતીનું નામ એક માણસે તેના બે સોળતી સહિત કાગળ ઉપર લખ્યું તે બાબતમાં તેની પસંદગીનું કારણ તેને પૂછવામાં આવ્યું ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે, ત્યારે તે કોઈ ટેકાણે આવે છે ત્યારે દરેકે જાણે 'ડોનિક' લીધું હોય, દરેકે જાણ્યું જાણે નવો જન્મ થયો હોય તેમ તેને લાગે છે તે માણસ આતુરતા, જાગૃતિ, આનંદ અને ઉત્સાહથી ભરપૂર રહે છે તેની સહાનુભૂતિ વીજળીના ચમકારા જેવી છે પોતાની પસંદગીના માણસની પ્રશંસા કરતા બીજાએ કહ્યું કે, અમે તે પ્રસંગમાં પણ તે પોતાના સંઘના દિલથી મઠી પડે છે

પોતાના સર્વથી પ્રિય ઓળખીતા માણસ વિષે બોલતા નીજાએ જણાવ્યું કે, દરેક બાબતને તે સારામાં સારા સ્વરૂપમાં લાવે છે

ઉત્સાહ એ નૈસર્ગિક મનુષ્યોની કૃતિઓ ઉપર અસર કરનાર ગુણ અને મોટી વૃત્તિ છે અને તેના વડે જ એક ચોપડીનો વાચનાર અગર પૂતળાનો જોનાર, કૃતિઓને ઉત્પન્ન કરનારના આદર્શની સમીપ આવે છે કોઈ પણ મહાન કૃતિ તરફ આપણને સહાનુભૂતિ હોય તો તેના ઉચ્ચ ચિંતનની સ્થિતિમાં જ આપણે રહીએ છીએ

રેલી ઉપર દોરેલા એક સિદ્ધાંતમાં આર્કિમિડિસ એટલેો લીન થઈ ગયો હતો કે રોમન લશ્કરે સાઈરેક્યુસ લીધું તેની તેને ખબર પડી નહિ જે એથી તલવાર સાથે રોમન સિપાઈ તેના ઉપર ધસી આવ્યો ત્યારે તેણે તેને ઓળખ્યો નહિ અને રેલી ઉપરની આકૃતિઓ જોઈ તેણે કહ્યું 'તારો હાથ ઉપાડવો જરા જામ રાખ હું આ સિદ્ધાંત કરી રહું ત્યાંસુધી મારી જિંદગી બચાવ' પણ તે લશ્કરીએ એક પળની પણ ચેતવણી વગર તે સમયના મહાનમાં મહાન પુરુષનું

પેકું હિસાની દીકું.

ગરેવના કિસ્સાદથી ઇચ્છીના દરેક સ્થાવિદને કેરુમ્મ મળી. તેની મર્યાદાથીસ મોટક રીતવાનથી ઇર્ષ્યા અને અદેખાઈ દૂર થઈ જતાં. કોઈ નામીયા માણસનું જીવન, દુઃખન અગર નિંદા કરનાર સિવાય કશું દોષ, તે તે તેનું હતું.

કાન્સિસ પાર્કમેન ટારવર્ડમાં જ્યારે તે વિગ્રાથી^૯ જના, જ્યારે તેણે ઉત્તર અમેરિકામાંના કેવ અને અચેમેનોના ઇનિટામ લખવાનાં નિશ્ચય કર્યો. અગ્રનિમ દલના અને આવડ આથે પોતાનું જીવન, પોતાની સંપત્તિ, પોતાનું સર્વજ્વ તેણે જા એક લખનું અર્થાત્ કર્યાં. પોતાના ઇનિટાસની મામત્રી એટલી કરવા માટે જ્યારે તે કેદાતાના ઇડિયન્સમા રહેતો, જ્યારે તેણે પોતાની તંદુરસ્તી પા ખરાબ

ઉત્સાહથી જ વિક્ટર લુગોએ 'નોટ્કામ' લખનાં પોતાના ઠપકાં પેટીમાં મૂકી દીધાં હતાં. પોતાનું ઠામ પૂરું ન થાય ત્યાં સુધી તે પોતાનું ઠામ છોડી શકે નહિ એ માટે તેણે ઠામ કપું હતું.

સર્વથી વધારે અનુકૂળ સોળતીનું નામ એક માણ્યે તેના બે સોળતી સહિત ઠાગળ ઉપર લખ્યું. તે બાબતમાં તેની પસંદગીનું કારણ તેને પૂછવામાં આવ્યું ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે, ત્યારે તે કાઈ દેહાણે આવે છે ત્યારે દરેકે જણે 'ડોનિક' લીધું હોય, દરેક જણને જણે નવો જન્મ થયો હોય તેમ તેને લાગે છે. તે માણ્યસ આતુરતા, જગૃતિ, આનંદ અને ઉત્સાહથી ભરપૂર રહે છે. તેની સહાનુભૂતિ વીજળીના ચમકારા જેવી છે. પોતાની પસંદગીના માણ્યસની પ્રશંસા કરતા બીજાએ કહ્યું કે, તમે તે પ્રસંગમાં પણ તે પોતાના સઘળા દિલથી મંડી પડે છે.

પોતાના સર્વથી પ્રિય ઓળખાતા માણ્યસ વિષે બોલતાં ત્રીજાએ જણાવ્યું કે, દરેક બાબતને તે સારામાં સારા સ્વરૂપમાં લાવે છે.

ઉત્સાહ એ નૈસર્ગિક મનુષ્યોની કૃતિઓ ઉપર અસર કરનાર શુભ અને મીઠી વૃત્તિ છે. અને તેના વડે જ એક ચોપડીનો વાચનાર અગર પૂતળાનો જોનાર, કૃતિઓને ઉત્પન્ન કરનારના આદર્શની સમીપ આવે છે કાઈ પણ મહાન કૃતિ તરફ આપણને સહાનુભૂતિ હોય તો તેના ઉચ્ચ ચિંતનની સ્થિતિમાં જ આપણે રહીએ છીએ.

રેતી ઉપર દોરેલા એક સિદ્ધાંતમાં આર્કિમિડિસ એટલે લીન થઈ ગયો હતો કે રોમન લશ્કરે સાધરિક્યુસ લીધું તેની તેને ખબર પડી નહિ. ખેંચેલી તલવાર સાથે રોમન સિપાઈ તેના ઉપર ધસી આવ્યો ત્યારે તેણે તેને ઓળખ્યો નહિ અને રેતી ઉપરની આકૃતિઓ જોઈ તેણે કહ્યું : 'તારો ઠાથ ઉપાડવો જરા બધે રાખ' હું' આ સિદ્ધાંત કરી રહું' ત્યાંસુધી મારી નિંદગી બચાવ.' પણ તે લશ્કરીએ એક પળની પણ એતવણી વગર તે સમયના મહાનમાં મહાન પુરુષનું

એકું ઉડાવી દીધું.

ગદ્યના ઉન્માદથી ઇત્યાદીના દરેક વ્યાવિધને પ્રેરણા મળતી. તેની મર્યાદાનીય મોહક ગીતભાવથી ઈર્ષ્યા અને અદેખાઈ દૂર થઈ જતા. કાઈ નામીયા માણુનનું જીવન, દુઃખન અગર નિંદા કરનાર મિવાય ગ્રયું દોષ, તે તે તેનું હતું.

મનિસ પાર્કમેન હાગવડમા જ્યારે તે વિદ્યાર્થી હતો, ત્યારે તેણે ઉત્તર અમેરિકામાના ફ્રેચ અને અંગ્રેજોનો ઇતિહાસ લખવાનો નિશ્ચય કર્યો અપ્રતિમ દહતા અને આગ્રહ માથે પાતાનું જીવન, પોતાની સ પતિ, પોતાનું સર્વન્ય તંત્ર આ એક કામને અર્પણુ કર્યાં. પોતાના ઇતિહાસની સામગ્રી એકઠી કરવા માટે જ્યારે તે ડેકાટાના ઇડિયન્સમા ગહેતો, ત્યાર તણે પોતાની ત દુરસ્તી પાગુ ખરાબ કરી નાખી હતી પચાસ વર્ષ સુધી એકીસાથે પાચ મિનિટ કરતા વધારે લાગે વખત તે પોતાની આખોનો ઉપયોગ કરી શકતો નહોતો, છતાં તેણે પોતાની યુવાનીમા જે મહાન હેતુ નિર્ણીત કર્યો હતો, તેમાથી એક તસુ પણ તે ખસ્યો નહોતો આ વિષય ઉપર સારામા સારો ઇતિહાસ તેણે રચી કર્યો છે વ્યાકરણુ ઉછીનું લેવાને લિંકન એક વખત છ માર્છમ પગે ચાલીને ગયો હતો અને ત્યાથી ઘેર આવ્યા પછી આ કિ ગતી પુસ્તકનો અભ્યાસ કરવા માટે તેણે બધા છોડિયા બાળી દીધા

અંગ્રેજ ધર્મયોધ ગિલ્બર્ટ બેકેટને કેદ કરવામા આવ્યો ત્યાર સેરેસન ગજકુમારના મહેલમા તેને યુવામ તરીકે રાખવામા આવ્યો હતો અહી તેણે પોતાના માલિકનો વિશ્વાસ મેળવ્યો, એટલુ જ નહિ, પણ તેના માલિકની ખૂબસૂરત છોકરીની પ્રીતિ પણ તેણે મેળવી ધીરે ધીરે તે ત્યાથી નાસી છૂટ્યો અને ઈંગ્લેડ ગયો. તે પ્રેમાસક્ત બાળાએ પણ તેની પાછળ જવાનો નિશ્ચય કર્યો અંગ્રેજી ભાષાના તે જે જ શબ્દ જાણુતી એક લડન અને ખીજે ગિલ્બર્ટ. પહેલું નામ લેવાથી તેણે લડન જતા એક વહાણમા જગા મેળવી

અને ત્યાં પલોંચ્યા પછી મલોલ્લે મલોલ્લે તે બીજું નામ 'ગિલ્પર્ટ' લેતી ફરી. આખરે જે મલોલ્લામા ગિલ્પર્ટ પૂર્ણ આગાદીમાં રહેતો હતો, ત્યાં તે આવી. તેની આલુઆલુના અસાધારણ ટોળાને લીધે તેનું કુકુળ બારીએ આવ્યું. ગિલ્પર્ટ તેને જોઈને ઝોળખી તથા 'ગિલ્પર્ટ' એ પ્રિય નામ જાપતી આ ફરથી આવેલી રાજકુમારિકાને પોતાના ઘરમા લઈ ગયો.

યુવાવસ્થાનું સૌથી વધારે દુર્નિવાર આકર્ષણ યુવાવસ્થાનો જામરાતો ઉત્સાહ છે. સામે આવી રહેલો અધિકાર યુવાવસ્થા જોતી નથી, માર્ગ વગરની નેજા દ્વારા એમ તેને માલુમ પડતું નથી, જગતમાં નિષ્ફળતા જેવું કાંઈ જ નથી એમ તે ધારે છે અને મન્ય, ઉદ્વેગ અને સૌંદર્યને જાંધનમુક્ત કરે તેવા યુવાનો માટે માનવમૃતિ આટલા બધા સૈદ્ધાંતી રાહ જોતી જોઈ છે.

બીજી અવસ્થામા જે કાંઈ કામ ન થઈ શકે તે યુવાવસ્થાના ઉત્સાહથી બની શકે છે. આર્સ કિંગ્સલી કહે છે કે, યુવાવસ્થાના ઉત્સાહ તરફ લોકો સ્મિત કરે છે. જીવો ઉત્સાહ પોતાનામાં નથી તે માટે તેઓ યુમ રીતે નિઃશ્વાસ નાખે છે અને તે તેમણે ધણે ભાગે તે પોતાની બૂલથી જ ખોયો છે એમ તેઓ જાણુતા નથી. ઉત્સાહથી જગતે કેટલું બધું મેળવ્યું છે ?

રસ્કિન કહે છે કે, સઘળા કળાનાં સર્વોત્કૃષ્ટ કામ યુવાવસ્થામાં થયા છે.

ડિઝરાયલી કહે છે કે, જે કાંઈ મહાન છે તે સઘળું યુવાનોએ કર્યું છે.

ડો. રમણુય કહે છે કે, જગતનું કલ્યાણ પ્રખુતા રાજ્યમા યુવાનોના હાથમા છે.

ઉત્સાહી યુવાનો સર્વની સામે જ ધસે છે અને તેનો પડછાયો પાછળ જ રહે છે. તેની યુવાવસ્થામા હૃદય રાજ્ય કરે છે. પુખ્ત ઉંમરમાં મજબૂત રાજ્ય ચાલે છે.

ન્યૂટન ૨૫ વર્ષનો થયો તે પહેલાં તેણે પોતાની કેટલીક મોટામાં મોટી શોધો કરી હતી. ૨૫ વર્ષની વયે લ્યુથરે સુધારાનો અંડો ક્ષેત્ર સાથે ફરકવ્યો હતો. એમ કહેવામાં આવે છે કે, ચેટ્સ્ટન ૨૦ વર્ષની ઉંમરે જે કાંઈ કરતો, તે કાંઈ પણ અંગ્રેજ કવિ કરી શક્યો નથી. વ્હિટફીલ્ડ અને વેસ્લિએ પોતાનું મહાન પુનરુદ્ધારનું કામ તેઓ આકસફર્ડમાં વિદ્યાર્થીઓ હતા ત્યારથી શરૂ કર્યું હતું અને વ્હીટફીલ્ડ ૨૪ વર્ષનો થયો તે પહેલાં તે ઈંગ્લેંડમાં તેના કામની ધણી અસર થઈ હતી.

વિક્ટર હ્યુગોએ કસ્ટ્યુ રસને લગતી પોતાની એક કૃતિ ૧૫ વર્ષની ઉંમરે લખી હતી. એકેડેમીના ત્રણ ધનામ તેણે મેળવ્યાં હતાં અને તે વીસ વર્ષનો થયો તે પહેલાં તેણે 'માસ્ટર' નો ઇલકાબ મેળવ્યો હતો.

જગતમાં મહાનમાં મહાન પ્રતિભાશાળી નરનારીઓમાં ધણીની ઉંમર ૪૦ વર્ષ સુધી ગઈ જ નથી. ઉત્સાહથી પ્રેરિત યુવાનને હાલ જે તકો છે તે પહેલાં કહી નહોતી. યુવાન પુરુષો અને યુવાન સ્ત્રીઓનો આ જમાનો છે. તેઓનો ઉત્સાહ તે તેમનું તખ્ત છે. આ તખ્ત આગળ મંદ અને સુસ્તને નમવું પડે છે.

યુવાવસ્થામાં વિરુદ્ધતાથી, વિમ્મથી હડે નહિ તેવો ઉત્સાહ વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ રાખવામાં આવે તો કેટલો બધો હિપયોગી થઈ પડે ? ૨૫ વર્ષની ઉંમરના યુવાનનું, સમાન લાવનાઓ સાથે જે વજન હોય, તેનામાં જે શક્તિઓ હોય, તેનાથી દસગણ વજન, દસગણી સત્તા ૮૦ વર્ષની ઉંમરે જ્યેડસ્ટનને હતી. ઘડપણનો મહિમા તે ઉત્સાહનો મહિમા છે અને ધોળા વાળને જે માન મળે છે તે નળળા શરીરની ઠંડી અસર થવા છતાં ઉત્સાહી હૃદયને લીધે મળે છે. મિલ્ટને કહ્યું છે કે, 'હું' શબ્દ, અંધ અને ગરીબ છું તેથી ઈશ્વરની શક્તિ અગર ઇચ્છાને હું નિંદતો નથી; તે સાથે હું તલામાત્ર

હિંમત અગર આશા પણ હોડતો નથી. હું હિંમતથી સીધું માર્ગે ધસ્યો જાઉં છું.'

વેનિસનાં ડેબ્ટ ડે-ગ્રેલોએ ૯૪ વર્ષની ઉંમરે ફેટલીક લડાઈએ છૂટી હતી અને ૯૬ વર્ષની ઉંમરે તેને તખ્ત મળતું હતું તેને માટે તેણે ના પાડી હતી. ૮૦ વર્ષની ઉંમરે વેલિંગ્ટન કિલ્લાઓની યોજના ઘડતો હતો અને તે ઉપર દેખરેખ રાખતો હતો.

ડો. બેન્સનનો સારામાં સારો ગ્રંથ 'લાઇવ્ઝ ઓફ ઇ પોએટ્સ' (કવિચરિત્ર) તેની ૭૮ વર્ષની ઉંમરે લખાયો હતો. ડિટ્ટાએ 'રોબિન્સન ક્રૂઝો' પ્રકટ કર્યું ત્યારે તેની ઉંમર ૫૮ વર્ષની હતી. ૮૩ વર્ષની ઉંમરે ન્યૂટને 'પ્રિન્સિપિયા' ઉપરની નવી સ્વિક્ષ લખી હતી. ૮૧ વર્ષની ઉંમરે લખના લખના પ્લેટા મરણ પામ્યો હતો. હિલ્કુના અભ્યાસની શરૂઆત ટોમ સ્કોટે ૮૬ વર્ષની વયે કરી હતી. ગેલીલિયોએ ગ્લિના નિયમો વિષે લેખ લખ્યા ત્યારે તેની ઉંમર લગભગ ૭૦ વર્ષની હતી. ૮૦ વર્ષની ઉંમરે પણ બિસ્માકની ફેટલી સત્તા હતી? પામસ્ટન છેવટ સુધી જીવ હોકરા જેવો રહ્યો હતો. ૭૫ વર્ષની ઉંમરે ખીજી વાર તે ઇંગ્લેન્ડનો વડો પ્રધાન બન્યો હતો અને ૮૧ વર્ષની ઉંમરે તે મરણ પામ્યો ત્યારે પણ વડો પ્રધાન જ હતો. ૭૭ વર્ષની ઉંમરે આંધળો અને શરીરે નબળો ગેલીલિયો ઇટાલિયાના લોલકના સિદ્ધાંતને અનુસરી દરરોજ કામ કરતો.

સીસરોએ ખરાબર કહ્યું છે કે, માણસો દાક્ષિણ્ય જેવાં છે. જે દાક્ષિણ્ય ખરાબ હોય છે, તે વખત બધાં ખોટા થઈ જાય છે, ખમડે છે; પણ જે સારો હોય છે તે સમય જતાં સુધરે છે. ઉત્તર યુરોપની કદિનતાને-કર્કશતાને જેમ અખાતના પ્રવાહ નરમ પાડે છે, તેવી રીતે ઉત્સાહ વડે વાળ રૂપેરી થઈ જાય ત્યાં સુધી જુસ્સાની જુવાનીને આપણે ટકાવી શકીએ. ઉંમર પ્રમાણે તમારું વલણ કઈ તરફ છે? જુવાની તરફ છે? તેમ ન હોય તો કામ માટેની તમારી લાલચ વિષે શક છે.

૧૨ : કામ કરવાની કળા

‘બહાએ પૂછ્યું : તારા કરતાં બજવાન કોણ છે? અને બંને ઉત્તર આપ્યો : ચતુરાઈ.’
વિકટર હુગો

‘ચતુરાઈ તક ઉત્પન્ન કરી શકે છે ચતુરાઈ ન હોય ત્યાં તક મળી આવે, એ સ્થિતિ રહે છે.’
બોપ્પી

‘તે સમયાનુસાર વર્તન કરશે, હસશે, સ્થાબળશે, શીખશે અગર શીખવશે.’
એલીઝા કુક

‘જે માણસે દુનિયાનો અનુભવ લીધો છે, તે પોતે જે જાણે છે તેનો વધારેમાં વધારે લાભ લેશે, એટલું જ નહીં પણ જે ધર્મી ચીજો તે માણસે નથી તેનો પણ લાભ લેશે, પડિન પેતની અક્ષલ અગર વિદ્વાતા બતાવવાના કટંગા પ્રયત્નથી જે કાંઈ મેળવશે, તેના કરતાં પેતાનું અજ્ઞાન હુપાવવાની ક્ષામુક્ત પદ્ધતિથી વધારે આબરૂ તે મેળવશે.’
કોલ્ટન

‘સામાન્ય શક્તિઓના લાભકારક ઉપયોગથી વખાણ થાય છે અને ખરી હોશિયારી કરતાં વધારે લાભ મેળવાય છે.’
રોબર્ટ કોલ્ટન

‘કલાથી ખરીદી થાય છે.’

‘કલાથી સમુદ્રમાંથી બહાર નીકળાય છે.’

‘એક આખા પાકની આશા કરતાં એક તેજાર રેહલો સારો છે.’

એક વૃદ્ધ ટંડેલે બોલતાં કહ્યું : ‘પ્રેસિડેન્ટ સાહેબ! હું તમારી આગળ આ બાબત રજૂ કરીશ અને તમે તે સ્પષ્ટ જોઈ શકશો. બુઓ, હું બાપ છું. મારો છોકરો વહાણનો ઉપરી અધિકારી છે. તેની પદવી મારા કરતાંય મોટી છે, તે તમે જાણો છો? એ કાંઈ ઠીક નથી. તમને તેમ લાગતું નથી?’

પ્રેસિડેન્ટે કહ્યું : ‘ખરેખર, તેની નિમણૂક કોણે કરી?’ તે ટંડેલે ઉત્તર આપ્યો : ‘આ સેક્રેટરીએ. હું તેની નીચે છું તે ઠીક નથી. તમે બુઓ છો ને?’

‘જે હું તેના વહાણ ઉપર જઈ તો છોકરાને મેં મારી દેખરેખ નીચે ઉછેર્યો છે, તે તેના પિતા ઉપર જ હુકમ કરશે. એનો

કાંઈક વિચાર કરો. મારા કરતાં તેને રહેવાનું સારું, ખાવાનું સારું, સરસામાન સારો અને સુંદર સુંવાળા ગિછાનામાં તે સૂઈ રહે છે, તે લુચ્ચો !’

પ્રેસિડેન્ટે કહ્યું : ‘આ દુનિયામાં અસમાનતા પણ ઘણી છે. તમારા જેવા ખીચ્ને કેસ હું જાણું છું.’ કેન્ટકીના નાના શહેરના એક છુટ્ટા પોસ્ટ માસ્ટરને હું જોળણું છું. એક નાના ઘરમાં તે ઘણી સાદાઈથી રહે છે. તે છુટ્ટો માણસ સારો છે, પણ તેની પદવી ઘણી મોટી નથી. તમારા છોકરાની પદવી તમારા કરતાં મોટી છે, પણ એના છોકરાની પદવી એના બાપ કરતાં ઘણી મોટી છે. તેનો છોકરો વૅશિંગ્ટનમાં મોટામાં મોટા ઘરમાં રહે છે, તેને સારામાં સારું ફર્નિચર છે અને પોતાની મરજી મુજબ ખાય છે, પીએ છે, તે ચાહે તો પોતાના પિતાને એક મિનિટમાં તેની જગ્યાએથી ખમેડી શકે. તે વૃદ્ધ માણસનું નામ વૅશિંગ્ટન છે તે તમે જાણો છો ? પદવીની અસમાનતાની તે દરકાર રાખતો નથી. તેનો છોકરો જગતમાં આગળ વધે છે એ જાણી તેને આનંદ થાય છે એમ હું ધારું છું.’

ખીજ ખલાસીએ ઉસવા માંજા. તેમણે તેની પીક ચાખડી અને તેણે ચાલ્યા ગયા.

નેપોલિયને આશ્ચર્ય સાથે પોતાના રસોઈવાને કહ્યું કે, આ બાબત થી રીતે બને છે તે હું જાણતો નથી. પણ હું જ્યારે માથું છું ત્યારે મારો નાસ્તો મને મળે છે અને તે સારી સ્થિતિમાં મળે છે. નાસ્તો લેવાનો મારો સમય નિયમિત નથી, કોઈ વખતે હું ૮ વાગે લઉં, તો કોઈ વખત ૧૧ વાગે લઉં.

રસોઈવાએ કહ્યું : ‘નામદાર ! એવું કારણ એ છે કે દર પા કલાકે હું તમારા માટે જોઈતી ચીજ તૈયાર કરતો રહું છું, જેથી આપ માગો ત્યારે તે ચીજ આપને ખાતરીબંધ અને સારી મળે છે.’

આ જમાનામાં ચતુરાઈ જે કામ કરે, તે સુધ્ધિ કરી શકતી

નથી. બુદ્ધિની નિષ્ફળતા આપણે બ્યાં ત્યાં જોઈએ છીએ. ચતુરાઈ બુદ્ધિને એવી બનાવી શકે કે જિંદગીમાં ચતુરાઈ વગર દસ બુદ્ધિથી જે થઈ શકે, તે આવી એક બુદ્ધિ વધારે ફળ ઉત્પન્ન કરી શકે. બુદ્ધિ એ શક્તિ છે, ચાલાકી એ કારીગરી છે. શું કરવું તે બુદ્ધિ બણે છે, કેવી રીતે કરવું તે ચાલાકીનું કામ છે. બુદ્ધિ વિચાર કરે છે, ચતુરાઈ કામ કરે છે. તત્ત્વવેત્તાઓ ચર્ચા કરે છે. વ્યવહારકુશળ માણસો કામ કરે છે.

માત્ર વિચાર જ કર્યા કરનારા, એક બાલુ જ જોનારા અને વ્યવહારકુશળ વહિ તેવા માણસો, જેઓ એક જ શક્તિ તરફ પોતાનો મધ્યો ઉઘોગ વાળે છે, તેવા આ જગતમાં ઘણા માણસો છે. આવા એક બાલુને જોનાર માણસોને આપણે ઘણી વાર પ્રતિભા-શાળી કહીએ છીએ અને એક બાબત ખીનઓ કરે તેના કરતા તેઓ વધારે સારી રીતે કરે છે, એ કારણથી જગત બાબતમાં તેમની વ્યાવહારિક નહિ તેવી અને લગભગ મૂર્ખતાભરેલી ચાલચલગતની દરગુજર કરે છે. પોતાના વેપારમાં અમુક માણસ જખરદસ્ત હોય છે; પણ હીવાનખાનામાં જે કમઅક્કલ હોય તેની દરગુજર થાય છે.

‘વેદ્ય ઓફ નેશન’ નામના અર્થશાસ્ત્રને લગતા પુસ્તકથી એકમ સિમધે આખી દુનિયાને અર્થશાસ્ત્ર શીખવ્યું; પણ પોતાના ઘરના આવક-ખર્ચનો વહીવટ તે કરી શકતો નહિ. ઘણા મહાન પુસ્તકો જીવનની સાધારણ બાબતોમાં વ્યવહારકુશળ હોતા નથી. આમએક ન્યૂટન સૃષ્ટિના રહસ્ય ઉકેલી શકતો, પણ પોતાના ગિલાડી અને તેના બચ્ચાં માટે બારણું ઉઘાડવા માટે ખુરશીમાંથી જીડવું પડે તે કારણથી, ગિલાડી અને તેના બચ્ચા બચારે ચાહે ત્યારે દાખલ થઈ શકે તે માટે તેના બારણાના કાચમાં ગિલાડી માટે એક મોટું અને બચ્ચા માટે એક નાનું એમ બે બાકા પાખા હતા!

નેપોલિયનનો એક અરદાર તેના પોતાના જેટલી જ લગ્ની કળા જ મૂનો; પણ તે માન્યને જેટલી બધી સારી મને એજબી શકનો નહિ. તેનામાં નેપોલિયનની દેશિયારી કે કળા નોનું નેપોલિયન કદાચ પડે નાપ; તે જિયાડીની માફક પણ ઉપર પડે.

મહાન પુરુષો જેટલીક વાર એટલા બધા દૈવામુલા હોય છે કે તેમનામાં સામાન્ય સમજ પણ દેાતી નથી. આવા દૈવામુલા પ્રાકૃત લેસિત્ર એક દડાડો પોતાને જ ધેર આવી બારણું મોકલુ અધારને ધીધ તેને નાદે ઓળખનાર તેના નોકરે બારીએ આવી કમુ કે પ્રાકૃતર ઘેર નથી. લેમિંગે જવાબ દીધા. વાર ત્યારે દિકર નહિ. ડુ ફરીથી આવીશ

દેખાની મીતે ધણી સારી અકલ્પવાળા અને ઉચ્ચ કુશલપીવાળા છતાં પોતાના નિભાવ જેટલુ પણ કમર્થ ન શકે તેવાં સ્ત્રી-પુરુષોની દુનિયા ભરપૂર છે

ઓસ્ટ્રેલિયામાં ઘેટાને લગના એક ફાર્મમાં એક સ્કૂલમાં એક એલ્યુએટ હતો, એક કેમિશનરો હતો અને એક જર્મન મુનિસિપલિટીનો હતો. કોલેજની ફેજરણી ધીધવા માધ્યમે મધ્યએને ઉઠેગતા હતા મનુષ્યોના નેતા થવાને તેમને સિફત મધ્યું હશે; પણ તેઓ ઘેટા ચારતા હતા. ફાર્મનો માલિક એક અત્યંત નિગદર, હુકો, ઘેટા ઉઠેરનાર હતો. એપરીઓ અગર સિકાતો વિષે તે કશું અજુતો નહિ; પણ તેને ઘેટાં વિષે મન હલ તેના તપુ ભાડૂતી એલ્યુએટો વિદેશી લાવાઓ જેટલી શકતા હતા અને અર્થશાસ્ત્ર તથા તત્ત્વજ્ઞાનના મિદાને વિષે ચર્ચા ચલાવી શકતા; પણ પૈસા તો તે જ પેલા કરી શકતા ઘેટાં અને ફાર્મ સિવાય ખીલુ માર્ક બાબત તે વાત કરી શકતો નહિ. પણ તેણે તો સારા પૈસા એકા કયાં હતા અને કોલેજવાળાઓને નિર્વોદનોં પૂરા સાધન પણ મળતા નહિ. મુનિસિપલિટી પણ સામાન્ય સમજ આપી શકતી નહિ. અત્યંત

સામે જ્ઞાન. રેન્યની (ઘેટાં ઉછેરવાની જગાની) સામે કોલેજ હતી, તેમાં રેન્યની દરેક વખતે ફતેહ થતી.

ખેડન કહેતો કે, માત્ર પુસ્તકોના અભ્યાસથી તેનો ઉપયોગ શિખાતો નથી. અવલોકનથી જે વ્યાવહારિક જ્ઞાન મળે છે, તે તેનાથી મળતું નથી. પુસ્તકોનો ઉપયોગ પુસ્તકોની ખદાર જ જાણવામાં આવે છે. એક ફ્રેંચ વિદ્વાન વિષે કહેવામાં આવે છે કે, તે પોતાની છુદ્ધ-શક્તિમાં ડૂબી ગયો હતો. વ્યાવહારિક જ્ઞાન વગરની ઘણી ઢગવણીથી માણસ નળજો પડી જાય છે અને જિંદગી માટે અયોગ્ય બને છે. એકલી ચોપડીઓની ઢગવણીથી માણસ હદ ઉપરાંત ટીકાખોર, પોતાના-માં જ રહેનારો, ખીકણુ, પોતાની શક્તિ વિષે હદ ખદાર અવિશ્વાસ રાખનારો, વ્યાવહારિક જીવન માટે ઘણું નાણુક, હદખદાર શિષ્ટ અને કામ માટે લાયક નહિ તેવા નાણુક સંસ્કારવાળો બને છે.

પુસ્તકો અને કોલેજના શિક્ષણથી માણસ શિષ્ટ બને છે, સંસ્કારી બને છે; પણ આ શિક્ષણ બળ તથા જુસ્સાનો ભોગ આપીને તે મેળવવામાં આવે છે. માત્ર ચોપડીઓની ઢગવણી વ્યાવહારિક શક્તિઓને ઢીલી પાડનારી, તેનો નાશ કરનારી છે. ચોપડીઓમાં પડી રહેનાર પોતાનું વ્યક્તિત્વ ગુમાવે છે. તેનું મગજ સિદ્ધાંતોથી, વિચારથી ભરપૂર રહે છે. ફાર્મથી તેની સાથે આવેલા મજબૂત મનનું તેજ, બળ, કોલેજમાં ઊડી જાય છે અને જ્યારે તે ગ્રેજ્યુએટ થાય છે, ત્યારે માણસો અને વસ્તુઓની સાથે બાથ લીડવાની—તેની શક્તિ ગઈ છે એમ જાણી તેને આશ્ચર્ય થાય છે; અને જે છોકરાને આગળ વધવાની કોઈ તક નહોતી પણ જેણે જિંદગીની સખત લડતમાં પૂરી સાદી સમજ અને વ્યાવહારિક જ્ઞાન મેળવ્યા છે, તેવો છોકરો જિંદગીની શરતમાં તેનાથી આગળ વધી જાય છે. પોતાની ‘કાખની ઘોડી’ એ પોતાનું બળ છે. એમ કોલેજના ગ્રેજ્યુએટ વારંવાર શૂલ કરે છે. એ એવા ભાવનામય જગતમાં વસે છે કે જ્યાં સાદી સમજ નથી.

તેના સિદ્ધાંતો અગર તે વિવિધ જ્ઞાનમંદીરની જગત દાણી ઓછી દરકાર કરે છે. જ્ઞાનાના પોશ્કર વ્યાવહારિક માણુએને માટે દોષ છે. તમે શું જાણો છો અગર ક્યાંથી આવ્યા છો, તે આ સૈકામાં કોઈ પૂછવું નથી. તમે શું કરી શકો એમ છો, તે જ તે પૂછે છે.

કોઈપણે 'ઈન્ડિયન ગ્રિફસ'ને કહ્યું હતું કે અમે કેટલાક વખતથી તમારે ત્યાં આવ્યા છીએ અને પરેશાં જોઈ તમે અમને મિત્ર તરીકે ગણ્યા હતા, પણ હવે તમે અમારી ઈર્ષ્યા કરો છો અને અમને ઢાકી કાઢવા પ્રયત્ન કરો છો. દરેક સવારે તમે અમારે માટે પુષ્કળ ખોરાક લાવતા પણ હવે તમે ધજો ઝાંછો લાવો છો અને તે પણ દિવસે દિવસે ઘટતો જાય છે. તમે અમને ખોરાકી આપવાને કહ્યું હતું, તે મુજબ તમે લાવતા નથી. તે માટે મહાન વનદેવતા તમારા ઉપર ગુસ્તે થયા છે. પોતાના ગુસ્તામાં તે સૂર્યને અંધારાથી ઢાકી દેશે. સૂર્યનું મહત્ત્વ થવાનું છે, તે તે જાણતો હતો અને તેથી કયા દિવસે અને કયા કલાકે તે ચરો, તે પણ તેણે કહ્યું; પણ ઈન્ડિયનો-એ એ વાત માની નહિ અને ખોરાકીનો જરથો ઝાંછો ને ઝાંછો કરવા લાગ્યા.

જેઓને ખોતાનું નામ પણ લખતા નહોતું આવડતું તેવા લોકોએ અંગ્રેજ સ્વાતંત્ર્યનો પાયો નાખ્યો હતો. 'બુદ્ધિ' એ કાંઈક છે, જ્યારે કામ કરવાની કળા-ચતુરાઈ એ બધું જ છે. એ જીવી ઇન્દ્રિય નથી પણ પાત્ર ઇન્દ્રિયોત્તું જીવન છે. ઉઘાડી આખ, સરવો જ્ઞાન, નિર્ણાયક સ્વાદ, તીક્ષ્ણ ગંધ અને જ્વલંત સ્પર્શ, સર્વમાં તે રહે છે. સઘળા સમસ્યાઓની તે ઉકલનાર, સઘળા મુશ્કેલીઓને તે તરનાર અને દૂર કરનાર છે.

પ્રિન્ટના કિનારા ઉપર જીતરતા જ્યારે સીઝર દોકર ખાધી, ત્યારે તરત જ તેણે એક મૂઠી લરીને રેતી લીધી. ક્ષેત્રની તે નિશાની છે એમ કહી તેણે તે લિખી કરી બતાવી અને તે રીતે ખોતાની ભાવિ

પડતીના આ અપશુકન, પોતાનાં અનુયાયીઓથી ઉંમેશને માટે છુપાવ્યા.

પોતાની અને શેક્સપિયર વચ્ચે કરવામાં આવતા ઠેટલાક મુકાબલા વિષે ગેટએ કહ્યું હતું કે, શેક્સપિયર ઉંમેશાં સમયને ઓળખી લઈ તેને અનુસરતું ત્વરિત કામ કરે છે, ત્યારે મારે અનુકૂળ વખત ક્યો તેનો પહેલાં વિચાર કરવા ઘોભવું પડે છે.

નેપોલિયનના લશ્કરને એક પુલ વગરની નદી ઓળંગવાની હતી. તે નદી પાસે જ્યારે નેપોલિયન આવ્યો ત્યારે તેણે તેના મુખ્ય એન્જિનિયરને કહ્યું કે, 'આ નદીની પહોળાઈ માપી લ્યો.' 'નામદાર શહેનશાહ, મારાથી તે બનશે નહિ. મારાં વૈજ્ઞાનિક ઓળખારો લશ્કર સાથે છે અને આપણે તેનાથી દસ માઈલ આગળ છીએ.'

'એકદમ આ નદીની પહોળાઈ માપી આપો.' 'નેક નામદાર! મારી મુશ્કેલી વિષે વિચાર લાવો.' 'એકદમ આ નદીની પહોળાઈ નક્કી કરો અગર તમારી જગા લઈ લેવામાં આવશે.'

એન્જિનિયરે પોતાના ટોપનો આગલો ભાગ, જ્યાં સુધી તેની કિનારી પોતાની આંખ અને સામા કાંડાના વચ્ચેની એક સીધી લીટીમાં આવે ત્યાં સુધી નીચે આણ્યો. પછી સંભાળપૂર્વક ટકાર થઈને, જે કાંડા ઉપર તે ઊભો હતો તેને કિનારી ક્યાં અડે છે, તે તેણે પગની એડી ઉપર ફરી જઈ જોયું. કિનારી અને કાંડાનું લેવલ એકસરખું હતું. પહેલાં બતાવેલી જગા સુધીનું અંતર પગલાંથી તેણે માપ્યું અને કહ્યું કે, 'આ નદીની આશરે પહોળાઈ આટલી છે' તેને પ્રમેશન મળ્યું.

એક નવી તોપ તપાસવાને કોએસની કમિટીના રિપોર્ટના કાગળનો એક ઢગલો લિંકન આગળ મૂકવામાં આવ્યો, ત્યારે તેણે કહ્યું કે, 'કાઈ માણસને હું મારે માટે ઘોડો તપાસવાને મોકલું તો તેના મુદ્દા હું માપું, તેની પૂંજડી ઉપર કેટલા વાળ છે, તે હું

પૂરું નહિ માગે આધુ યમા વધારા થાય તો જ આ બધું વાચવાનું મારાથી બને '.

એ દેવગના બાર રૂપાના પૂતળા તરફ આમળા કરી નેપો સિયને પૂછ્યું, આ શું છે? જવાબ મળ્યો કે જાગ દેવદૂત નેપોસિયને કહ્યું કે, ' તે લઈ લો, તેને ઓગાયા, તેના પૈસા પાડો અને એ દેવદૂતના પ્રભુએ જન્મ કર્યું હતું તેમ બહુ કાવામા તેનો ઉપયોગ થવા દો '.

બુદ્ધિ અને પ્રતિભા ઉપર ચાલાકી તથા સાદી સમજને મળેલી છતો દરેક દેમણે જોવામા આવે છે વોલ્ફપોલ અચ્ચાન માણસ હતો પણ ઈંગ્લેન્ડ ઉપર તેણે ૨૫ વરસ સુધી હકૂમન ચલાવી પોતાનું લખેલું પોતે ઉંઠેને તેનું પણ ચાર્લમેન લખી જાણ્યુંતો નહિ, પણ આ મહાન પુસ્તકો માણસો અને વસ્તુઓને ઓળખતા અને દુનિયાને હમેશા હનાવનાર, પ્રગતિમાન કરનાર વ્યાવહારિક ડહાપણ અને ચાલાકી તેમનામા હતા.

અત્રાર્થ નહિ છૂટે તેની ગાઠને એલેકઝાન્ડ્રની પેઠે છેદે છે અને તેના બગાડને પ્રતિમાન કૃતેહ દોરી લઈ જાય છે વ્યાવહારિક માણસ માન તમ જોતો નથી, પણ તકનો લાભ લે છે, મુશ્કેલીથી જેનું વર્ણન કરી શકાય એવા પ્રગતિનો એક ચોક્કસ ગુણ છે, અને તે ગુણથી જ દુનિયાના મોટા મોટા ઇનામ મોટે ભાગે જિતાય છે લડાઈની કાગમા બહુનો દારૂ સુધ્ધા, હુકે ચીજ પોતાને હાથે નેપોસિયન બનાવી શકતો સ્પર્ધાના જમાનામા જેને આગળ પડવું ટોચ તેણે ધામધૂમિયા ઉઘોગી જગતના સમાગમમા રહેવું જોઈએ વસ્તુઓના સ્વરૂપની જરાબર જ તેણે પોતાનું મન સાખવું જોઈએ જેઓ નિગ્વધિની સોધ કરે છે અને અનતને પકડે છે પણ શેકડા પૈસા કદી આપતા નથી, તે વર્ગમા તેણે રહેવું જોઈએ નહિ.

બ્યોર્ન સ્ટીવન્સન જે કાઈ જાણ્યુંતો, તેના કગ્તા પણ ઘણું વધારે જાણનાર એન્જિનિયરો છે, પણ આ શબ્દને કવી રીતે

અમલગાં મૂકવું તે તે જ લખતો. એક ખેડૂત જે પોતાનું લરણ્ય-પોષણ કરી શકતો નહોતો તેણે પોતાના કાર્મનો અર્ધો ભાગ એક યુવાન માણસને વેચ્યો. આ યુવાન માણસે તેમાંથી તેની કિંમત જેટલા તેમ જ ણાકીનો અર્ધો ભાગ ખરીદવા જેટલા પૈસા મેળવ્યા, તે ધરડા માણસે પૂછ્યું કે, હું કૃતેહ પામતો નથી અને તમે કેવી રીતે કૃતેહ પામ્યા ? તેના ઉત્તરમાં જવાબ મળ્યો કે કામ કરવાની ચતુરાઈ.

એક જૂના રિવાજ મુજબ કેપ કાઢના એક પાદરીને એપ્રિલ મહિનામાં એક જમીનના ટુકડા ઉપર પ્રાર્થના કરવાને કહેવામાં આવ્યું. જ્યારે તેને જમીન ખતાવવામાં આવી, ત્યારે તેણે કહ્યું કે, ના, હું તેમ નહિ કરું. આ જમીનને પ્રાર્થનાની જરૂર નથી; ખાતરની જરૂર છે.

જીવનમાં, શાળાઓના આપણા સોપતીઓની સ્થિતિમાં કેટલો ફેરફાર થયો છે! જે હોકરો વર્ગનો આગેવાન હતો અને જેની સઘળા અદેખાઈ કરતા તેને, બેવકૂફ અને કંજાળ જણાતા મૂખે પાછળ મૂકી દીધા. વર્ગના આગેવાનને માત્ર વિચારોનું યાન હતું; પણ જમાનાની કોર અને વાસ્તવિક વસ્તુસ્થિતિની સામે થવાની તેનામાં શક્તિ નહોતી.

શૈક્ષણિકવરમાં અદ્ભુત કુશળતા હતી. પોતાના નાટકમાં તે દરેક સ્ત્રીજ બરોબર ઉતારતો. રાજ અને તેના માંડલિક, મૂખ અને ફક્કડ, રાજકુમાર અને ગામડિયો, કાળા અને ગોરા, પવિત્ર અને અપવિત્ર, સાદો અને અંભરિ, આવેશો અને પાત્રો, આબર અને ગેરઆબર—પોતાની દષ્ટિમર્યાદાની દરેક સ્ત્રીને તે ઘૂંટતો અને પોતાના મહાન ચિત્રપટ ઉપર તેને ઉતારતો.

ધ્યાનમાં નહિ લેવા જેવા નાના જૂજ અપમાન માટે, યુસ્તો ખતાવવાથી કેટલાક લોકોની મોટી ખામી જણાઈ આવે છે. વૈશિંતનના ચારિત્ર્યજ્ઞના મહાનમા મહાન અંશમાંનો એક એ હતો કે, જ્યારે

તેના ઉપર જેવાજાણી હુમલો થતો, બ્યારે તેની જેરસજ્જેલી હાસી થતી ત્યારે તે ખામોશી ગખતો.

આર્ટેમસ નોર્ડ કટે છે, એક ગામમાં એમ અધિપતિની ગાળો ખાવાનો વખત મારે આવ્યો હતો તેણે મને પહેલાં તો હાપરે ચાલ્યો. તમે નમ્ર, સજ્જન મેનેજર છે એમ તેણે કહ્યું, પણ બ્યારે હું મારા ટેન્ડિંગનું છપાવવા ખીજી ઓફિસે ગયો ત્યારે આ અધિપતિનું રૂપ બદલાઈ ગયું અને તેણે કહ્યું કે તમારા મીણના કારખાનાના ખામગ કે જાણુ છું છું જાણુ છું જાણુ છું, મૂર્ખ એવા શબ્દોથી તેણે મને ગાળો દીધી પહેલાં તો મેં એને શિક્ષા કરવાનો વિચાર કર્યો પણ તેના પેપરમાં તે મને તેથી પણ વધારે સજ્જ કરતો એમ ધાર્ગને તે વિચાર મેં મૂકી દીધો.

હોમને બ્યારે આવા કાળ પારોની સામે અથડામણમાં આવવું પડે ત્યારે તેના ઉપર લક્ષ આપવું નહિ વળી એટલું તો ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું કે આવા કોઈ અધિપતિ ઉપર હુમલો કરવો નહિ તેથી તેને પ્રસિદ્ધિ મળે છે તેને તો તેટલું જ જોઈએ છે પ્રદેશના કોઈ ખાબોચિયામાં ફૂદી પડવાથી ફાયદો થાય તેવો જ ફાયદો તમને તેથી થશે અધિપતિઓ સામાન્ય રીતે સ્વારા માથુસ, સજ્જન હોય છે પણ ગામ હોય ત્યાં ઢેડવાડો પણ હોય છે.

એક મુસાફરે એક વહીવટીને કહ્યું કે, વહીવટી લોકો તેમની વ્યાપારીશક્તિથી અમેરિકામાં તેમ જ યુરોપમાં આગળ પડતા જાય છે અને વ્યાપારની કેટલીક બાબતોમાં તો તેમને એટલી બધી ઉત્કૃષ્ટતા મળી છે કે કોઈ પણ રીતે તેમને તેમની પાછા હાવી સકાશે નહિ.

તેના સોળતીએ જવાબ દીધો કે તેઓ આગળ વધતા જાય છે એ વાત ખરી છે પણ તમે તેમની વ્યાપારી શક્તિ વિશે વારવાર શા માટે બોલો છો ?

ત્યારે શું તમે તેને શક્તિ તગીક ગણતા નથી ?

શક્તિ! ના, તે તો પ્રતિલા છે. વ્યાપારમાં બુદ્ધિશક્તિ અને પ્રતિલામાં શો ફેર છે તે હું તમને કહીશ. જ્યારે એક માણસ ખીનની વખારમાં ગય છે, ત્યારે તેને જેની જરૂર છે તેને તે વેચે છે, તે બુદ્ધિશક્તિનું કામ છે; પણ ખીનને માણસ તે માણસની વખારમાં જઈને તેને જેની જરૂર ન હોય તે પણ વેચે છે તેનું નામ પ્રતિલા કહેવાય છે અને તે પ્રતિલા મારી ચઢી જતમા છે.

ચાતુર્ય એ એક પ્રજ્ઞાપૂર્ણ લક્ષણ છે અને પ્રજ્ઞા કરતા સૈકાઓ પહેલા ચીનાઓ છાપવાની કલા જાણતા તેઓની પાસે લોહચુબકની સોય અને દારૂગોળો પણ હતો; છતાં પણ તેને પોતાને લાભ થાય તેવી રીતે વાપરવાની તેમનામા વ્યાવહારિક બુદ્ધિ નહોતી; પણ અંગ્રેજ અને ખીજ યુરોપિયન પ્રજ્ઞાઓએ તે વડે દુનિયાના પવરપમા ફેરફાર કરી દીધા.

જરૂરિયાતથી ચાલાકી જન્મ પામે છે ઘણી મરમીવાળો પ્રદેશ જ્યાં વસ્ત્રની બહુ ઝાંઘી જરૂર પડે છે અને જ્યાં ખારેક, નારિયેળ અને કેળા જેવો તૈયાર ખોરાક મળે છે, ત્યાંના લોકોમા ચાલાકી કે ચાતુર્ય જોવામા આવતા નથી. જ્યાં પોતાના નિલાવ માટે માણસને વધારેમા વધારે કાશ મારવા પડે છે, ત્યાં જ તેનો વધારેમા વધારે વિકાસ થાય છે

એક ગરીબ સ્કોચ વાગુર હમેશાં પ્રાર્થના કરતો હતો કે, તેને પોતાને પોતાના વિષે સાચું અભિપ્રાય થાય; કેમ કે જ્યારે હું પોતાને પોતાના મંગલમાં દાખલો ન બેસાડું તો ખીજને મારે વિષે જિયો વિચાર બાધવાનું શી રીતે શીખવી શકું ?

જે માણસને પોતાને માટે માન હોવું નથી, તેને માન આપવામાં કશું નથી. મને મારી જાત માટે માન નથી, એમ દુનિયા જુએ તો મને ટોંગી તરીકે ધોકલી કાઢવાને દુનિયાને હક્ક છે; કારણ કે મને પોતાને મારે માટે સારું અભિપ્રાય ન હોય તોપણ ખીજના સારા અભિપ્રાય માટે હું હક્ક કરું છું ખીજ માટેના માનનો આધાર જે મિલકતો ઉપર છે, તે ઉપર જ સ્વમાનનો પણ આધાર રહે છે. ન્યાયની તુલા દરેક હદયમાં રહે છે. જે ન્યાયાધીશ ખૂનીને મજા કરે છે, તેને પણ ખૂની માન આપે છે; કારણ કે તેનો અંદરનો ધીરો પડેલો પણ અંતરનો અવાજ તેને કહે છે કે, તે ખરું છે.

સિંકને કહ્યું છે કે, તમે બધા માણસને ઘોડાક વખત છેતરી શકો અને ઘોડાક લોઠાને સધળો વખત પણ છેતરી શકો; પણ બધા જ લોઠાને સધળો વખત છેતરી શકા નહિ. વળી આપણે આપણી જાતને તો કોઈ પણ વખતે છેતરી શકીએ નહિ. આપણે માટે સ્વમાન મેગવવાનો તેમ ભોગવવાનો રસ્તો એક જ છે અને તે માનને લાયક થવું એ છે. જે માણસ પોતાના તરફ બેદરકારી બતાવે અને પોતાના પડછાયા તરફ બહુ માનની નજરે જુએ, તેને માટે શો વિચાર બાધવો ? મારી પોતાની મજા કરવા માટે મારી પોતાની તરફ જોવાનો જગતને હક્ક છે. આપણી પોતાની કિંમત આપણા પોતાના ઉપર આપણે પોતે જ લગાવીએ છીએ અને તેના કરતાં આપણે વધારે કિંમત બતાવી શકીએ નહિ. જ્યારે તમે કોઈ મંડળમાં દાખલ થાઓ છો ત્યારે લોઠા તમારા મો અને આંખો સામે જુએ છે અને તમારો તમારે વિષે શો અભિપ્રાય છે—તમે તમારી શી કિંમત આંકો છો,

તે બાણુવા તેઓ ધ્વજા રાખે છે. તેઓ જો તેમાં કાંઈ ઉલટાપણું જુએ તો તમે તમારી કિંમત ઘણી ઉલટી આંકી છે 'કે નહિ તે તપાસવાની તેઓ શા માટે તરફી લે ? તેઓ બાણુ છે કે, તમને તમારી બાતને લાંબો પરિચય છે અને તેથી તમારી કિંમત તેઓ બાણુ તેના કરતાં તમે વધારે સારી રીતે બાણુ છો.

જનરલ ગુરુ બ્યારે કેનેડા ઉપજા તે પહેલાં તેણે સ્વાભિમાન-થી જે શખી ઠરેલી, તે ઠંટાળા સાથે સાંભળ્યા પછી પિટ્ટે લૉડ ટેમ્પકને કહ્યું કે, 'હે ભગવાન ! દેશનું અને દેશના કારોબારનું ભવિષ્ય આવા માણસને મેં ક્યાં સોંપ્યું !' તે યુવાન સિપાઈએ તકવાર ખેંચી હતી, ટેમ્પક ઉપર પછાડી હતી, ઓરડામાં આલુખાણુ ફેરવી હતી અને પોને મદાન દાર્યો કરશે એમ કહ્યું હતું.

વડા પ્રધાનને સ્વાને પચુ ખ્યાલ નહોતો કે આ અડઠારી યુવાન માણસ તાવની ખીમારીમાં પથારી ઉપરથી ઊડશે અને અશ્વા-હામની ટેકરીઓ ઉપર પોતાનું લશ્કર લઈ જઈ વિજય મેળવશે. આ દેખાતો સ્વવિશ્વાસ તેની જીત મેળવવાની શક્તિની ભવિષ્યવાણી જેવો હતો.

પાછળ રહેતા લાયકીવાળા માણસના હક બેદરકારીથી ભુલાઈ જાય છે, એવી વાત આપણે સાંભળીએ છીએ; પણ એમ વારંવાર બને છે કે આ આગળ પડતા માણસોમાં તરત કામ કરવાનો અને ચંચળાનો ગુણ હોય છે. આ ગુણ સિવાયની લાયકાત એ એક કામ નહિ કરી શકે એવી અસ્કયામત છે. ઊંઘતા સિંહ કરતાં એક બસતો કૂતરો ઘણી વાર ઉપયોગી થઈ પડે છે.

ખીનઓમાં આપણને અહમહમિકા એટલે આ હું જ કરું છું, આ મેં કર્યું એવું ઘણી વખત તે માણસોની દાઈ પાણ ચીજ સંપાદન કરવાની શક્તિ વિશેનો તેમનો વિશ્વાસ મગ્નપૂત રીતે બતાવી આપે છે. મહાન પુરોનો હમેશાં પોતાને વિશે ઘણા વિશ્વાસ હોય છે. ઇંગ્લેંડના ઇતિહાસમાના પોતાના પદ વિશે વર્ડ્સવર્થને ખાતરી હતી અને તેમ તે કહેતો પણ ખરો. ક્રિસ્ટલ કહેતો કે, મારા સમકાલીન મારાં પુસ્તકો વાંચે કે ન વાંચે તેની મને દરકાર નથી. બ્યારે ઈશ્વરે મારા જેવા અવલોકનકાર માટે ૧૦૦૦ વર્ષ વાટ જોઈ છે તો એક વાચનાર માટે હું સૈકો રાહ જોઈશ તો ફિકર નથી. એક તોફાનમાં લુસિવસ સીઝરને પોતાના નાવિકને કહ્યું હતું કે, કરીશ નહિ, તું લુસિવસ સીઝરને અને તેના સહલાજ્યને પણ સાથે લઈ જાય છે.

ઉચ્ચ પદવાળા મનુષ્યોમાં સામાન્ય રીતે નં આ બધું હું જ કરું છું એમ જોવામાં આવે છે, તેની પણ જરૂર પડે છે. કુદરત તેવા માણસ આગળ જે ઉચ્ચ લક્ષ્ય રજૂ કરે છે. ત્યાં પહોંચતાં પહેલાં તે લથડી ન પડે તે માટે કુદરત જ તેને મોટી આશા આપે છે; અને તે માટે જ માણસ પોતાના માર્ગમાં આગળ વધવા માટે આમહ રાખે તેવી પોતાને ખાતરી રહે તે સારુ, ઠીક જાણ્યવ તેટલા પ્રમાણમાં પણ કુદરતે માણસને અહમહમિકા વૃત્તિ આપી છે.

સ્વવિશ્વાસ અનામત બળ બતાવે છે. દાઈ પણ કાર્યપ્રસંગને

પરોંચી વળવા પોતે શક્તિમાન છે, એમ કોઈ પણ માણસને જણાવી આપનાર સ્વવિશ્વાસ છે.

નૈતિક દષ્ટિએ વિચાર કરતાં જેઓ પોતાની જાન ઉપર વિશ્વાસ રાખે છે, તેમના ઉપર વિશ્વાસ રાખવો એ સાધારણ રીતે સહી-સલામત છે; પણ જ્યારે માણસને પોતાને જ પોતાની સલામતી વિષે શક દોષ ત્યારે તેને વિશે ખીજાઓને શક દાવવાનો વખત આવે એમ કહી શકાય. નૈતિક અવનતિ ઉમેશાં પોતાના ધરથી અગર જાતથી શરૂ થાય છે.

નેપોલિયન બોનાપાર્ટ જ્યારે એક શુદ્ધ 'સર્જ લેફ્ટેનન્ટ' હતો ત્યારે તે માનતો હતો કે, જંગલને પણ મુજબ તેની તેનામાં શક્તિ હતી.

આ ઉદ્યોગી જગતમાં પાછળ રહેલા લાચક માણસોની અમસિદ્ધ ખૂણાઓમાં શોધ કરવાનો વખત માણસોને હવે મળતો નથી. જ્યાં સુધી એક માણસ નાલાચક જણાઈ આવે ત્યાં સુધી તેની પોતાની ગણતરી મુજબ તેની કિંમત તે આંકે છે. દુનિયા તો હિંમત તથા મદાઈને વખાણે છે અને જે મુવાન માણસ દુનિયામાં હોયું, એ એક પાપ છે, એવા વિચારો સાથે ફર્યા કરે છે તેને જંગલ ધિક્કારે છે.

સ્કેલિંગે કહ્યું છે કે, પોતે શુ છે તેની માહિતી માણસમાં હશે તો પોતે શુ થયું જોઈએ તે વાત પણ તે તરત જ જાણી જશે. તેને પોતાને માટે વિચારમાં સન્માન હશે તો વ્યવહારમાં પણ સન્માન તરત થશે, કોઈ પણ માણસની એવી દૃઢ સમજ હોય કે તેની પાસે અમુક સાધન છે અગર ઊભાં કરી શકશે તો તેની પાસે તે છે જ એમ સમજવું. કોસથે કહ્યું છે કે નમ્રતા એ ડહાપણનો અંશ છે અને માણસની એક શોભા છે, પણ તેથી કોઈએ સ્વાધ્યયને ધિક્કારવો નહિ. ખીજા બધા શુણ્યામાં સ્વાધ્યય ખરી મદાઈગીને મોટામાં મોટો શુણ્ય છે. કાઉટે લખ્યું છે, કે એક જાડને ફળ અગર ફલ આવે તે પહેલાં જમીનમાં તેના મૂળ દૃઢ ચોટવા જોઈએ. પોતાના માનને

ખાતર, અન્યની સખાવતથી અગર અકસ્માતમાં સ્વતંત્ર રહેવા માટે માણસે પોતાના ઉપર આધાર રાખતાં-ટટાર રહેતા શીખવું જોઈએ. આ જ પાયા ઉપર ઈચ્છવા લાયક માનસિક વિકાસની ધમારત બાંધી શકાય.

જે સ્વસન્માન વડે, માણસ હલકાર્થથી દુર રહે છે અને અપમાનમુક્ત રહે છે, તેવી સ્વસન્માનની વૃત્તિ દરેક યુવકે રાખવી જોઈએ.

જૂઠાની પાછળ પડતા નહિ, તેને જોમ ને તેમ રહેવા દો. એની મેળે એનો અંત આવતો. લાવમન ખીચર કહે છે કે, હું હિચ્ચ ચરિત્રનો ઉપયોગ હજી પણ વધારે કરી શકું. હિચ્ચ ચરિત્ર ઉપરનો મારો વિશ્વાસ હગાર્થથી કાઢી ઉડાવી શકે એમ નથી.

જળ રોમિ-મન, જે તેના કેટલાક ખરાબ રીતે લખાયેલાં ખુશામત ને આક્ષેપોથી ભરપૂર ચોપાનિયાં વડે આ જગા સુધી ચડી ગયો હતો, તે વચ્ચે બોલી બહો છે, 'મિ. કરેન! મને વહેમ છે કે કાયદાની તમારી લાયબ્રેરી સંકુચિત છે.' તે વકાલે શાંતિથી અને જળની સામે દઢતાથી નજર કરી કહ્યું: 'સાહેબ! હું ગરીબ છું એ વાત ખરી છે અને તેથી મારે મારી લાયબ્રેરી સંકુચિત કરવી પડી છે તથા મારે ઘણી ચોપડીઓ નથી તે પણ ખરું; પણ જે કાઈ છે તે ખાસ કાળજીથી પસંદ કરેલી છે અને યોગ્ય ક્રમ અને વ્યવસ્થાથી મેં તે વાચી છે, એમ હું ખારું છું. ઘણી ખરાબ ચોપડીઓ વાચી જવાને બદલે થોડી સારી ચોપડીઓનો અભ્યાસ કરી મેં આ જગા ધંધા માટે તૈયારી કરી છે. હું ગરીબીથી શરમાતો નથી પણ ચૈસા માટે દામત્તવ અને લાંચ જેવાં હલકાં કામથી શરમાઉં છું. હું ભાલે કોઈ પદવી ઉપર નહિ ચડું પણ હું પ્રમાણિક તેમ રહીશ. ઘણાં દાખલા ઉપરથી મને માલુમ છે કે ખરાબ રીતોથી થયેલી ચડતીથી હું કદાચ

બહુ જાહેરમાં આવું ખરા, પણ બધા તરફથી તે જ કારણથી કે
તિરસ્કારને પાન પણ જરૂર થઈ પડે '

સ્વાશ્રય એ ચારિ-યનો ઘણો જ સરમ ઉત્તમ અંશ
છે. મોટી મોટી કૃતેહો તે વડે મજે છે દુનિયાના સમગ્રમાં રહેવાનો
દિવ્ય હક્ક જેમણે મેળવ્યો છે, તેવા માણસો સાથે સ્વયં જોડવાના
પ્રસંગ પણ સ્વાશ્રયથી જ પ્રાપ્ત થાય છે

સ્વમાન અને સ્વવિશ્વાસથી શક્તિનું જે ભાન થાય છે, તે
ખીજ કશાથી ઘટુ નથી પોતાના ઉપર આધાર રાખનારમાં જે
ઉચ્ચ સ્વાભિમાન પ્રકાશે છે તે ખીજ ઉપર ટેકા રાખનાર, અદૃઢ
અને નિશ્ચય વગરના માણસો જાણુતા નથી, તેમ જાણી શકે પણ
નહિ સ્વાશ્રયી માણસને રાજપદ મળ્યું હોય તોપણ એ રાજપદનો
આનંદ તેને નથી હોતો, પણ રાજપદ મેળવવાની પોતાનામાં શક્તિ
હો તેનો જ આનંદ તેને હોય છે

સૌથી પહેલી મહત્ત્વની બાબત એ છે કે પોતાને
સાચું લાગે તે કરતું અને જાત ઉપર વિશ્વાસ રાખવો.

અને જેમ રાત્રિ પછી દિવસ આવે છે તેવી ખાતરીથી
માનજે કે, એમ કરવાથી તું કોઈ પણ મનુષ્યનો દોષ કરીશ નહિ
અને તું કોઈ પણ મનુષ્ય આગળ જૂરો પડીશ નહિ

૧૪ : પૈસાથી પણ અધિક .

‘લાકો બંધે તને ખનવાન કહે પણ હું તો તને ગરીબ જ કહું છું, કારણ કે હું ને તારા ખનના સચયનો ઉપયોગ થી શકે નહિ અને કૃત તારા વારસોને માટે જ બચાવી રાખે તો સચય તારો નથી પણ તેમનો જ કાઉપર

‘ પૈસાને જ મોટો ગણી જિંદગી ખરબાદ કરવામાં આવે તો પછી ખરબાદ ગયેલી જિંદગીને પૈસાની કિંમત રહેતી નથી ’ જાપાનિઝ કહેવત

‘ મીતિ વગરની સ્વાયંમય જિંદગી ગાળ્યા પછી બંધેને એક મોટો રોલો બાધવામાં આવે પણ તેના કરતા ઉપયોગી આત્મહયાપૂર્ણ જીવન ગાળ્યા પછી સસ્તુ અને ઠણકુ કૃત તથા સાચી મૃત્યુક્રિયા યાચ એ વધારે સારું જ ’

હું પૈસા સુખ આપી શકે છે ? જરા તપાસ તો કરો તો જાણાય કે એને લગતા આનંદમાં વેળવણી અને ભાષામાં પણ કેટલું દુઃખ રહેલું હોય છે

જરૂરિયાતો ઘેડી ઢેચ અને તેનો આધાર પણ પોતાના ઉપર જ હોય તો એના જેવું સુદર છે ? એમર્સન

તેમ આપણી જરૂરિયાતો ઓછી હોય છે તમ દેવો અને આપણા વચ્ચે સમાનતા વધાર રહે છે મોકેટિમ

ઉાર અને ઉમરાવ દિલના બના એથી કરીને જે મોટાપણુ ખીલ માણસોમાં મૂલ અવસ્થામાં નહિ પણ સુખસિત્તું રહેલું છે તે હામ સાથે જન્મ્યત થશે અને તમારા મોટાપણુનો આદર કરશે સોવેલ

ફ્રાન્સના પ્રથમ રાજવિધાનના સમયમાં ચિત્રકાર ઝ્યુઝ દરેક સવારે પોતાની છોકરીને પૂછતો ‘ હાલ રામ દાણુ છે ? ’ પછી તે પોતે જ ઉમેરતો કે, ‘ આ ક્ષણિક રાજઓ કરતા હોમર અને રેફેલના નામ વધારે ટકશે ’

એક અભીરે સીસેરોને કહ્યું કે, ‘ તમે તો સામાન્ય લોક સમૂહમાં છો ’ તે મહાન રોમન વક્તાએ કહ્યું કે, ‘ હા, હું સામાન્ય

લોખંધમદમોંઠા યુ માગ કુંળની કુલીનતાની શરૂઆત માગથી જ થાય છે ત્યાં તમારી કુલીનતાને તમારી સાથે જ જાન આવશે '

જેનું હવન નિષ્ફળ ગયું છે, તે માન અગ્ર પ્રતિ । મળવવાને લાપ્ત નથી અને જે માન ખાનપાન મેળવવા માટે, પૈમા મળવવા માટે હવે છે, તે કહેલ મેગરી શબ્દો નથી તેના જીવનથી જગનમા કાઈ સારો ફેરફાર થતો નથી, તેણે કાઈ ખિન મુખમુગ્ર ઉપગ્રથી કદી આનુ લખ્યા નથી, દડી પડી ગયેની લાગણીમા તેણે પ્લી ઉત્સાહનો અગ્નિ એવ યો નથી, તેના લ્પમા માસ નથી, મદતા નથી પૈસા વિવાય ખીજ કાઈ દેવને તે પૂજતો નથી

એ પ્રાચીન તત્ત્વવેતાએ પોતાના શિષ્યોને પૂછ્યું હતું કે આપણી પાને રાખના લાનક વધારે સારામા સાગી ચીજ કઈ છે? એકે કહ્યું મીઠી નજર કરતા વધારે સાગી કશું નથી આ અલકાગિક ભતરનો અર્થ કરીએ તો, ઉદાર અને સતોષી વૃત્તિ કરતા વધાર સાગી કશું નથી એ થાય ખીજએ કહ્યું કે, સારા મોખતી જેવી જગનમા કાઈ ચીજ નથી નીજએ સાગ પડોડીની અને ચોશાએ શાલ્યા મિનરી પસદગી બતારની પલ્લુ ધલિયાજરે કહ્યું ખીજી બધી વરતુએ પ્રતા 'સાગી હૃદય' ઉત્તમ હિ શુર ખોલ્યા ખરી વાત ખીજએએ જે કહ્યું તેનો તે બે શબ્દમા સમાવેશ કર્યા છે કાગ્યુ કે જે સતોરી રહેને તે જ સારો સોખતી અને સારો પડેથી થઈ શકે અને પોતાને શુ પ્રડુ યોગ્ય છે એ તે જ જોઈ શકે

ડે-માર્ની રાપ્તી કેરોલાઈન મટિલ્ડાએ પોતાની વીરાની વીટીથી પોતાના દુષ્ખાનાની બારી ઉપર લખ્યું હતું કે 'પરમેશ્વર' અને પોતાને નિર્દોષ રાખજે ધીજને લાયે મહાન બનાવજે

એડિનબરોમા એક દિવસ કડકડતી ઢાઢ હતી તે દિવસે ગરીબ સુકાયેલા ચડેરાવાળા હિયા । રાત પગવાળા અને ચીથરેલાલ એ

છોકરાએ એક મદગદસ્થને કહ્યું : 'સાટેળા ! થોડીક દીવાસળા ખરીદ્યો ?' 'એક પેટીની કિંમત માત્ર પેની જ છે.' પણ માટે તે જોઈની નથી.' પછી તે છોકરાએ કહ્યું : 'ત્યારે એક પેટીની બે પેટી લ્યો.'

તેને દૂર કરવા માટે મેં એક પેટી ખરીદી; પણ તેને પૈસા આપવા માટે મેં ખિસામાં તપાસ કરી તો જણાયું કે મારી પાસે પરચૂરણ હતું નહિ; તેથી મેં કહ્યું કે હું કાલે પેટી લઈશ.

તે છોકરો વળી કહેવા લાગ્યો : 'અરે, આજે જ લ્યો. હું કાલ તમને પરચૂરણ લાવી આપુ છું; કારણ કે હું ઘણા બૂખ્યો છું.' આથી મેં તેને એક શિલિંગ આપ્યો એટલે તે પરચૂરણ લેવા દોષ્યો. મેં તે છોકરાની ઘણી રાહ જોઈ; પણ તે આવ્યો નહિ; તોપણ તે છોકરાના ચહેરા ઉપર એવી ઝાપ હતી કે જોઈ મને તેના ઉપર વિશ્વાસ હતો, આથી મને તેને વિગે ખોટા વિચાર આવ્યો નહિ.

સાજે મારા નોકરે આવી મને કહ્યું કે, એક છોકરો તમને મળવા ધારે છે. જ્યારે તે છોકરાને લાવવામાં આવ્યો ત્યારે મેં જણ્યું કે શિલિંગ લેનાર છોકરાનો તે નાનો લાઈ હતો. તે તેના કરતા પણ વધારે ચીંથરેડાલ, પાતળો અને કંગાવ હતો. તે તેના ચીંથરામાં કાંઈક ખોળવા લાગ્યો અને તે પછી તે બોલ્યો : 'સેન્ડિ પાસેથી તમે દીવાસળા લીધી હતી ? લ્યો, તમારા શિલિંગમાના ચાર પેન્સ. સેન્ડિથી અવાય તેમ નથી, તેને ઠીક નથી. એક ગાડું તેના ઉપર ફરી વળ્યું છે. તેણે તેની ટોપી, દીવાસળાઓની પેટીઓ અને તમારા ૧૧ પેન્સ ગુમાવ્યા છે, તેના બંને પગ લાગી ગયા છે, તેને જરા પણ ઠીક નથી. ઠાકતર કહે છે કે તે બચરો નહિ. આટલું જ મારાથી અપાય તેમ છે.' તે છોકરો ફૂસકે ફૂસકે રેવા લાગ્યો. મેં તે છોકરાને ખાવાનું આપ્યું અને તેની સાથે સેન્ડિને જોવા ગયો.

મને માન્ય પડ્યું કે આ નાના છોકરા એક નરો કરનાર
ઓરમાન માની સાથે રહેતા હતા. તેમનાં પોતાના માતૃપિતા મરણ
પામ્યા હતા.

હોરિયાના એક દગલા ઉપર બિચારા નાના સેન્ડિને મેં પડેલા
લેયો. હું જેવો અંદર ગયો કે તરત જ તેણે મને ઓળખ્યો અને
બોલ્યો : ' સાદેજા ! મને પરચૂરણ મન્યા પછી ટું પાછો આવતો
હતો, પછી ઘોડાએ મને હાત મારી. મારા બંને પગ ભાંગી ગયા
રૂપી, નાના રૂપી, મને ખાતરી છે કે હવે હું બચીશ નહિ અને
હું જઈશ એટલે તારી સંભાળ ઠાણ લેતો ? રૂપી, તું શું કરીશ ? '

મેં તે દુઃખી યતા બાળકનો ડાઘ પકવ્યો અને તેને કહ્યું :
' હું રૂપીની હમેશા સંભાળ લઈશ. ' તે મારી વાત સમજ્યો અને
મારો આભાર માનતો રોય એમ જણાયો. તેની ભૂરી આખમાનું
તેજ હુમ યઈ ગયું અને એક પળમા માતાની છાતી પર ચૂતેલા
બાળકની પેટે તે પ્રબુના પ્રકાશમય વાતાવરણમા દાખલ થયો કે જ્યાં
શાક્ટિઓને વિશ્રાંતિ મળે છે

જન્મથી થયેના અને મરણ પામના દીવાસળી વેચનાર આ
નાના છોકરામા પરમેશ્વરે એક ઉત્તમ ભાવના મૂકી હતી. તે ક્યા
જવાનો હતો તેની તેને ઓછી ખબર હતી, પણ પોતાની ગાડીએ
આગળથી તેને ધુલકારી કાઢનાર લક્ષાધિપતિઓ કરતા-જે સદૃશ્યોત્ત
સ્વર્ગ બનેલું છે તેવા સદૃશ્ય પ્રમાણિયતા, સત્ય, મનનું મોટાપણ,
સચ્ચાર્ધ, ખરાપણ એ વિષે તેને વધારે જ્ઞાન હતું.

એક વાર જનાજે પૂરથી ભરપૂર આડિજ નદીએ વેરોનાનો
પુલ તોડીને ફેંકી દીધો હતો અને માન એક જ કમાન રહી હતી
તે વખતે કાઉન્ટ સ્પોલવ લેગીનીએ કહ્યું હતું કે, ' પેલાં કમનસીબ
લોહાને બચાવવા જે ઢિંમત કરો તેને હું સો સિક્કા આપીશ '

આ વિલાગમા એક ઘર હતું. ઘરના પાયા કમગી રહ્યા હતા,

બારીઓમાંથી તેમાંના લોકો મદદની માગણી કરતા હતા. એક યુવાન ગામડિયાએ એક હોડી લીધી અને રેલમાં બુકાવ્યું. ઘરની કમાનને ટકાવી રાખનાર યાંત્રણા આગળ તે ગયો. પોતાની નાની હોડીમાં આખા કુટુંબને તેણે લઈ લીધું અને જમીન ઉપર સહી-સલામત ઉતાર્યું. કાઉન્ટે કહ્યું: 'બહાદુર યુવાન! ધણા આનંદ સાથે હું તને આ પૈસા આપુ છું.' તે યુવાને કહ્યું: 'હું પૈસા નહિ લઉં. હું મારી જિંદગી વેચતો નથી. આ ગરીબ કુટુંબને પૈસાની જરૂર છે, માટે તેને તે પૈસા આપો.'

વિજેતા વિલિયમના મોટા છોકરા રોબર્ટ ડ્યુક ઓફ નોર્મન્ડને એક ઝેરી તીર લાગ્યું હતું. કોઈ માણસ તેના ધામાંતું વિષ ચૂંચી લે તો જ તે બચે એમ તેના તબીબોએ જણાવ્યું હતું. આવી મદદ રોબર્ટને મેળવવી નહોતી; પણ ડ્યુક સૂઈ રહ્યો હતો તે સમયમાં સિબિલાએ ધા ચૂસી લીધા અને પોતાના ધણીને બચાવવા માટે તેણે પોતાનો પ્રાણ ત્યજ્યો.

સને ૧૬૭૬ માં રોયલ હાંડનથી ડબ્લીંગ્સાઈરના, ટેકરીઓમાં લપાયેલા એક ગામ સુધી ફેલાયો હતો. લોકો નાસી જવાને તૈયાર થયા હતા. તેવામાં ત્યાના વિલિયમ મોર્સને ત્યા જ રહેવાનો નિશ્ચય ખતાવ્યો અને ખીજાઓને પણ તેવી જ સલાહ આપી. તેણે કહ્યું કે, રોયલ આપણામાં દાખલ થઈ ગયો છે અને જ્યાં જઈશું ત્યાં આપણે તેનો એપ સાથે જ લઈ જઈશું. એવી દશામાં ખીજા-જગાઓના લોકોમાં જઈ ભરાવું અને ત્યાં જોખમ દાખલ કરવું એ એક સ્વાર્થ-મય નિર્દયતાનું કામ છે. દરેક પોતાની રાજ્યપ્રીતિથી તેની સલાહ સ્વીકારી અને તેઓ સાત મહિના સુધી મોતની સામે-ત્રાસજનક મહામારીની સામે ઊભા રહ્યા. તેમનામાંનાં પાંચમાંથી ચાર માણસોનો નાશ થયો હતો. તેમને માટે નર્સ અને પાદરીનાં સઘળાં કામ, પોતાના સઘળાં બળ અને પરિશ્રમ સાથે મોર્સન કરતો. તેને પોતાને કાંઈ

ઈન્ન થઈ નહિ પણ તેની પતિલકતા સ્ત્રી, જે તેના કામમાં ઘણી સાગી મદદ કરતી તેના મોતની ધાર્મિક ક્રિયા કરવાનો વખત પણ તેને માથે આવ્યો અને એક ડબ્બી-ચાવની મારફત દુરથી ખોગકની ચીજો લાવવામાં આવતી અને એકમની ટેકરીઓ ઉપર મૂકવામાં આવતી હોય તે જ જગ્યાએ પૈસા પણ મૂકી જતા આ તેમના આત્મસમર્પણને લીધે આલુગાલુના ટાઈ પણ ગામડામાં રહેતો એક પણ કેસ બન્યો નહિ.

અમુક માણસો કેવો ધધો કરે છે અમર તે માણસમાં ખરી રીતે શુ ગુણો છે, તે જોવાને બદલે તે કેવલા પૈસાવાગો છે તે જોઈ માણસની દિમત આકવાનુ ધારણુ હલકુ છે લક્ષાધિપતિની ઈંદા ઉપાડવાથી લથડિવા ખાતો માણસ લક્ષાધિપતિ કરતાં લાખ દરજ્જો ઉચ્ચ હોઈ શકે મજૂરની ઉચ્ચ પ્રકારની વાત અને ઉચ્ચ રહેણી-કગણીથી તે જોવા વાતાવરણમાં રહે છે તે માલુમ પડી આવે છે તેના આવા જીવનમાં તથા તેના માલિકના જીવનમાં આસમાન-જમીનનો ફેર હોઈ શકે, જગતમાં મળતી મોટામાં મોટી કૃતેહ પારલૌકિક દલિએ મોટામાં મોટી નિબળતા હોઈ શકે.

રિચમડ શરણે આવ્યા પછી, પ્રેસિડેન્ટ લિંકને બચારે પોતાની ટોપી ઉતારી અને જૂતપૂર્વ કાળા ગુલામને તેણે મૌન નમન કર્યું, ત્યારે અમીરી જગતને કટલો આચંકો લાગ્યો હતો! સ્વાતંત્ર્યનુ જહેરનામુ બહાર પડ્યા પછી અને અચાનક હબસીઓના મોમાંથી ઉત્સાહપૂર્વક ઉદગાર નીકળ્યા કે, 'લિંકન, પ્રભુ તમારું ભક્તુ કરશે.'

એક જાણવા જેવી બાબત છે કે પૈસા મેળવવાના આ જમાનાના સમાજમાં એક જરીળ ગ્રથકર્તા, એક ચી થરેદાલ કલાવિદ અમર કોટની મોળાયલી બાથવાળા કોલેજના પ્રેસિડેન્ટની પદવી વધારે જોઈ હોય છે અને ઘણા લક્ષાધિપતિઓ કરતાં પગેમાં તેમને માટે વધારે લેખ પ્રકટ થાય છે આનુ કારણુ પૈસા મેળવવાની ખરાબ અમર અને શુદ્ધ માનસિક ઉદ્યોગની ઉપકારક અસર જે બને.

એક નિયમ તરીકે ધનના જગતમાં-આર્થિક જગતમાં દરેક મોટી કૃતેહનો અર્થ સેંકડો વિરોધીઓની ખરાબી અને દુઃખ એ જ હોય છે; ત્યારે ભુદ્ધિ અને આરિચ્યના જગતમાં દરેક સમાજને મહદગાર અને લાભજનક થઈ પડે છે. આરિચ્યની છાપ ઢાઈને ઢાઈ ચીજ ઉપર હોય છે અને આ નદિ ભૂંસાય તેથી છાપથી સઘળા માણુઓ અને તેમના સઘળા કામની જે ખરી કિંમત માત્ર હોય છે તે જ અંકાય છે.

પોતાનામાં નહોતી એવી એક વૃત્તિ વિષે લખતા પાયરન જણાવે છે :

‘ સુવર્ણની લાલસા, જે લિખુકનો દુર્ગુણ છે, તે હલકામાં હલકા માણુસોને જ માત્ર મૂઝવી શકે છે ’

પરંતુ હલકામાં હલકા માણુસને બહુ સારામાં સારા માણુસ એમ તેણે લખ્યું હોત તો તે બધબેસતું થઈ પડત. પસામાં વધારે પાપ હોવાતું ઢાઈ ધારતુ હોય એમ માનવું બૂબલરેલુ છે, પણ કાઈસ્ત, જેણે પોતાના શિષ્યોને કહ્યું હતું કે, ‘ હું તમને ખરેખર કહું છું કે, પૈસાદાર માણુસ બાગ્યે જ સ્વર્ગમાં દાખલ થઈ શકશે ’ તે ધન મેળવવાના ક્ષણમાં જે નૈતિક અધોગતિ નક્કી રહેલી છે તે સારી રીતે સમજતો હતો. એની સામે સારા દાખલા પણ મળી આવે છે; પણ પૈસા મેળવવાના પ્રવત્નોથી હનરો અને લાખોના આરિચ્યની ઉત્તમતા નષ્ટ થાય છે અને પ્રતિષ્ઠિત આત્માને કલંક લાગે છે એમાં શક નથી.

મન નિસ્તેજ બને, આધ્યાત્મિક જીવનમાં સાધન ખૂટી જાય, સૌંદર્યની લાગણી નષ્ટ થાય, કુદરત અને કવાના ચમત્કાર તરફ માણુસ બેદરકાર બને, નૈતિક વૃત્તિ છુટ્ટી બની જાય, ન્યાય અને અન્યાય, સદ્ગુણ અને દુર્ગુણ પારખવાની શક્તિ હીલી પડી જાય, ધાર્મિક આવેશ નાશ પામે, આત્માના ઈશ્વર વિષેના સઘળા વિચાર

ઉદયમાથી નાદ થઈ જાય, તેવા પૈસા મેળવવાના પ્રયત્નને વાસ્તવિક રીતે તુકસાનમરક જ કહી શકાય

માણસના મધ્યમ વિચાર જ્યારે પૈસામાં જ રહે, માણસ પૈસા માટે જ્યારે ઉલકાર્થ અને કદબાપણમાં પોતાનું જીવન ગાળે, વધારે લાભ મેળવવા માટે પુસ્તકો, ચિત્રો, મંગીત અને પ્રસામ વગર પણ ચલાવી લે, પેગીમાં પૈસા, બે દામાં નાણા, જોડના થોકડા અને શેરના દગના વધના જાય છે, એવા જ્ઞાનમાં પોતાના જેવો જીડમાં જીડી મતોપ અને આનંદ ગહેલો છે, તેવા આનંદ પોતાના હૃદય અને મનને મસ્કાગી બનાવવામાં અગર પોતાનું કે પારમનું ખરું ભયુ કરવામાં રહેલો નથી એમ માણસને માન્ય પડે, ત્યારે એવો પૈસો તુકસાનમરક જ છે એમ જ સમજવું

એક રણમાં ભૂલો પડેલો આગળ પોતે સહલાગ્યે 'કેવી રીતે બચી ગયે તે વિશે કહેતા જણાવે છે કે, ખોરાક મેળવવાની માગી સવળા આશા મ છોડી દીધી હતી, તેવામાં અને મોતીની ભરેલી એક કાથળા મળી આવી તે ધઉની કાથળા હશે એમ ધારી મને મોમાં જે વ્વાદ જીવ્યો, મને જે આનંદ થયો તે, કાથળામાં ધઉ નહિ પણ મોતી છે એમ માલુમ પડતા મને જે કુ ખ અને ઉદ્દેગ થયા તે, હું કદી ભૂલી શકીશ નહિ

એક પૌરાણિક કથા એવી છે કે, રાજા મિડાસે માગણી કરી કે તે જેને અડે તે સોનું થઈ જાય, કારણુ કે તેનો ખ્યાલ એવો હતો કે એમ યાય તો પછી તેના સુખનો પાર રહે નહિ તેની માગણી કબૂલ કરવામાં આવી, પણ જ્યારે તેના વસ્ત્ર, તેનો ખોરાક, તેનું પાણી, તેજે ચૂરેલા ફૂલ અને જેને અત્યંત વડાલથી ચૂમી કરતો તે તેની છોકરી, એ સધળા સોનું બની ગયા, ત્યારે કટાણી જઈને તેજે ફરી એની માગણી કરી કે, મારે હવે આ શક્તિ જોઈતી નથી આ પછી તેને ખગર પડી કે વાસ્તવિક રીતે પૃથ્વીમાથી જેટલું

પણ સોનુ ખોદી કાઢવામા આવે, તે સઘળા કરતાં પણ જગતમાની ખીજ ધણી ચીજો કીમતી છે

સોક્રેટિસ પૈસા મેળવવા માટે શિક્ષણુ આપતો નહિ પણ જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવા માટે શિક્ષણુ આપતો તે કહેતો કે મારે મેળવવાનો મોટો આનંદ મારા પરિશ્રમથી માણસ જાતને લાલ થાય એમા રહેલો છે

જિ દગીના દરેક વિભાગમા, મુકાબલે જે થોડા માણસો આ જમાનાની મજબૂત અને જડ વૃત્તિઓની વચ્ચે, દ્રવ્ય અગર લોકોની વાહ વાહ કરતાં વધારે સારા બહલાની આશાથી પ્રારાધને બોલે છે અને ચાલે છે, તેમને સર્વ રીતે ધન્યવાદ થઈ છે.

પોતાનુ ચિત ખરીદવા ઇચ્છા રાખનાર માણસને બસેતસવાળા વર્તકે કહ્યું હતું કે, તારા પૈસા તારી પાસે રાખ પૈસો કલાતુ જીવન નષ્ટ કરે છે એમ કહેવામા આવ્યું છે કે બ્યા સોલુ" અને રૂપુ" એ વસ્તુ ઝાંખી દેખાય છે. ત્યા જ માણસની બુદ્ધિને વધારેમાં વધારે ચળકાટ મળે છે.

શકારૂપદ રીતોથી મોટી કીર્તિ મેળવવી તેના કરતા પ્રમાણિક-પણે અપ્રસિદ્ધિમા રહેવું વધારે સારુ છે,

મેથુ ટેબી કહે છે કે, પૈસા મેળવવામા ચિતા, સાચવવામા ધાસ્તી, વાપરવામા લાલચો, દુરુપયોગ કરવામા ગુનો, ખોવામા ઉદ્વેગ અને છેવટે તેનો હિસાબ આપવાનો-જવાબ દેવાનો બોલો રહેલો છે

પોતાના રત્ન જેવા માગનાર કેમ્પેનિયન બાઈને ટાનેર્લિયસે જવાબ દીધો કે, મારા રત્ન તો આ છે, એમ કહેવાની સાથે નિશાળેથી આવતા પોતાના છોકરાઓ તરફ તેણે મજરરીથી આગળા કરી પણ દેશની કિંમતીમા કિંમતી પેદાશ તેના માણસો છે

જે માણસ પોતાના દેશને વધારેમા વધારે દોનતમદ કરે છે, જેને જેઈ લોકો પોતાને વધારે દોલતમદ માને છે અને વધારે

મગર થાય છે, જે તત્કાર્ય માટે પોતાને તમ પોતાના પૈત્તાને અર્પણ કરે છે, જે પોતાની આબુગાબુના માણ્યોને આગળ વધવાની તકાના દરવાનું ખુલ્લા કરી આપે છે, જે જલ્દીને મન મગાન આધારને આપ સમાન અને લૂલાને પણ સમાન થઈ પડે છે, તે જ દોલત મદદ દોલતમદ માણ્ય છે આવા માણ્ય પ્રભની એકરે એક જમીનની કિમત વધારે છે અને જેઓ તેની નજીક ગઢે છે, તેને વધારે ધનવાન બનાવે છે, તેથી ડીનડુ, ધર્યા લખપતિઓ, પોતે જે ગામમાં ગઢેલા હોય તેને નિર્ધન બનાવે છે અને ગામની જમીનની કિમત ધડાડે છે

જ સોદાએ મનુષ્યજાતિની મોટી સેવા ઉભવી છે, તે સિવાય ખીજ કાઈને મોટા માણસ તરીકે કું ઓળખતો નથી એમ ચોક્કસ કહી શકાય છે

સોના ઉપર આપણે ધમ કરીશું તો તે નષ્ટ થતો પિત્તળ ઉપર આપણે ધમ કરીશું તો સમય જતા તે ધસાઈ જતો, આપણે દેવળો ઊભા કરીશું તો તે કાઈ કહાડો જમીનદોસ્ત થતો, પણ આપણે અમર આત્માઓ ઉપર કામ કરીશું તેમને ઉચ્ચ સિદ્ધાંતોથી ઈશ્વરના કરથી, મર્દાનગી તરફના સન્માનથી વિભૂષિત કરીશ, તો આપણે એવું કોતરકામ કરીશું કે અનતમળ સુધી તે વધારે ને વધારે પ્રકાશથી અમગના હરસે માયાચુસેટ્સના ડાનવર્સમાં થયેલા શતવાર્ષિક ઉત્સવને સમયે ઉઘાડવામાં આવેલા સીલવાળા ખરમા, 'કૃણવણી એ હાલના જમાનાએ ભવિષ્યના જમાનાનું કરજ અદા કરવાનું સાધન છે' એવો વિચાર દર્શાવવામાં આવ્યો હતો, આ જ કવરમાં શહેરમાં એક લાઇબ્રેરી અને અને એક ખીજ સંસ્થા ખોલવા માટે ૨૦,૦૦૦ ડોલરનો એક એક મૂકવામાં આવ્યો હતો

એક ગરીબ છોકરાની સ્થિતિમાંથી લખપતિ નાણાવટીની સ્થિતિ ઉપર આવનાર પોતાના જમાનામાં એક નામાર્મિન માણસ જ્યોર્જ

પીમોડીએ આ ક્વર મોકળી આપ્યું હતું ફેટલાક વર્ષ પછી તેના માનમાં અપાયેલી એક ખીણ મિજબાની વખતે તે જ સ્થાને તેણે ૨,૫૦,૦૦૦ ડોલર આપ્યા તે કહેતો કે મજબૂત અને નિશ્ચળ, સલાશીલ વર્તન, નિર્ભય અને સીધેસીધી પ્રમાણિકતા તથા એક પણ નાલાયક શબ્દ અગર કામથી કલકિત નહિ થયેલી એની પ્રતિષ્ઠા જેને હોય, તે જગનની કહેવાતી આબાદી કરતા વધારેમા વધારે મહાન બની શકે છે ખરી મહત્તા આ સદ્ગુણોમા જ રહેલી છે

માણસના સાધન અગર તેની લાયકાતની કિંમત તેની પાસેના પૈસાથી અકાતી નથી જે તેની દાચળા ભારે હોય પણ તેનું હૃદય હલકું હોય, તેની મિનકત વિશાળ હોય પણ તેની સમજશક્તિ સક્રિય હોય તો તેના સાધનોથી તેનું શુ વળવાનું હતું ? તેની તેવી લાયકાતથી તેને રો લાભ થયાનો હતો ? એક વૃદ્ધ માણસ, જેણે પોતાની આખી જિંદગી આગળ વધના કરતા ધન મેળવવામા કાઠી હોય તે દેખાવ કરતા ખીજે કયો દેખાવ વધારે દિલગીરી ભરેલો હોઈ શકે ? તેણે પોતાના ધન વડે પુસ્તકો, પૂતળા અને ચિત્રોનો ઢગલો એકઠો કર્યો છે, પણ તેમા શું છે એ તે બાધુતો નથી તેનો આત્મા હરહમેશ દૂંઢા થતા થતા કબૂસ થઈ ગયો છે અને તેની ઉત્તમ ખાસિયતો નષ્ટ થઈ ગઈ છે

ધુલ ડોગ જેવા ચહેરાવાળો એક માણસ જેણે હમેશા લઈ લઈને અને કઠી કાઈને કાઈ આપ્યા વગર પોતાનું ધન એકઠું કર્યું છે અને જે તેના ચહેરા ઉપરથી જ જાણાઈ આવે છે, તેવા માણસને તમે ક્ષેત્રમદ માણસ કહો છો ? લોકોને દગડાની મારતા તે ચહેરામા, વિધવાઓ અને અનાથ બાળકોને તેના તરફથી મળેલો કરુણાજનક અનુભવ તમે જોઈ શકતા નથી ? પોતે આગળ વધવા માટે જેણે ખીજને પાછળ પાઘા છે, જે પોતાની ઇમારત જાળી કરવા માટે ખીજની પાડી નાખે છે, તેને તમે સ્વાશ્રયી અને મહાન પુરુષ ધારો છો ? જે માણસ ખીજને ગરીબ બનાવે તે ખરી રીતે

ધનવાન દોઈ શકે? એક વરના મેં ઉપર 'ખાઉં ખાઉં' એવી વૃત્તિ જાણાય છે, તેમ તેની દરેક મુખરેખા ઉપર દૃઢ ધ્યેના લોભની લાગણી ખુલ્લી ખુલ્લી જાણાય છે. આવો માણસ સુખી દોઈ શકે? જગત જેને ફોટો દે છે, એવી ફોટો જેઓએ મેળવી છે, તેમાંના દોઈકનાં જ મેં મીઠાચબરેલાં, વિમળ અને ખૂબચરત દેખાય છે.

અફીણના પરવાના 'ઠાઠવા માટે જ્યારે ચીનના મૂર્તિપૂજક શહેનશાહને અરજ કરવામાં આવી, ત્યારે તેણે કહ્યું કે, મારી પ્રભાત દુર્ગુણ અને દુઃખમાંથી વેસા ઊભા કરવાને હું લક્ષ્યાર્થશ નહિ. જતા ઇંગ્લેન્ડ અને અમેરિકા દારૂના પરવાનામાંથી લાખખો રૂપિયાની આવક કરે છે.

ઈ. સ. ૧૮૪૮ની ૪ થી તારીખે જ્યારે યોશિંગ્ટનના કાર્તિ-સ્તંભનો પાયો નાખવામાં આવ્યો ત્યારે મિ. વિન્ડ્રોપે જણાવ્યું હતું કે, તે સ્તંભને આકાશ જોડેલો જિએ બાધો, પણ યોશિંગ્ટનના ઉચ્ચ સિદ્ધાંતોને તે પહોંચી શકે નહિ. વજનદાર અને ધખા લાંબા વખતથી બંધાયેલા ખડક ઉપર તેને જિભો કરો, તેની કાર્તિ કરતાં તે વધારે લાંબો વખત ટકી શકશે નહિ. શુદ્ધમાં શુદ્ધ આરસનો તે બનાવો, પણ તે તેના જીવન કરતાં વધારે શુદ્ધ બની શકશે નહિ. વેબસ્ટરે કહ્યું છે કે, અમેરિકાએ જગતને યોશિંગ્ટનનું ચારિત્ર્ય આપ્યું છે. અમેરિકાની આપણી મંસ્થાઓએ બીલું કાંઈ જ ન ક્યું હોય તો તેટલાથી જ માનવજાતિનું સન્માન મેળવવાને તે લાયક છે.

લોડ પ્રોહામે કહ્યું છે કે, આપણી પ્રભાતે કડાપણ અને સર્-શુભ્યમા ફેટલી પ્રગતિ કરી છે, તેની કસોટી અનંતકાળ સુધી યોશિંગ્ટનના અમર નામને આપણે ફેટલું સન્માન આપીએ છીએ તે ઉપરથી નીકળતી રહેશે.

દ્વિશર એમીએ એમ લખ્યું છે કે, રાજકીય મહત્તા વિષેના મનુષ્યજાતિના વિચાર તેણે ફેરવી નાખ્યા છે.

લા ફાયટ પોતાના મિત્ર વિષે લખતાં જણાવ્યું છે કે, આવો ઉત્તમ માણસ મેં જોયો નથી.

એક પ્રખ્યાત વિચારકે લખ્યું છે કે, એલેક્ઝાંડર, સીઝર, કોમ્વેલ ફેડરિક અને નેપોલિયન જેવી વિલક્ષણ પ્રકૃતિઓ તરફ આશ્ચર્યની નજરથી આપણે જોઈએ છીએ; પણ જ્યારે વોશિંગ્ટનનો ચહેરો આપણી નજર આગળ આવે છે. ત્યારે મનુષ્યજાતિ આંતરપ્રેરણાથી ખોલી જીંડે છે કે, પ્રજાના વિશ્વાસ અને સન્માનને લાયક તથા રાજકર્તાઓના અનુકરણને યાત્ર આ જ પુરુષ છે.

વોશિંગ્ટનની જિંડી રાજકીય ખજરદારી સત્યશીલ લાપણુમાં અને સીધસીધું લક્ષ્ય આપવાની પૂરી ચાલાકીમાં રહેલી હતી.

લિંકન હમેશા સંપૂર્ણ ચારિત્ર્ય માટે તૃપ્તિ રાખતો. તેની સામેના સામા પક્ષના ધારાશાસ્ત્રીઓ કહેતા કે તે પ્રમાણિક છે; પણ તેના પ્રમાણિકપણામાં આડાઈ છે. દ્વાઈ કેસની ખોટી બાબુ તે લેતો નહિ અગર કેસ ગેરવાળખી છે કે તેમાં ફતેહ મળે એમ નથી એમ તેને માલૂમ પડતુ તો તે બાબુ ઉપર ક્રોઈ પણ લાલચથી રહેતો નહિ. એક કેસમાં ઘણો વખત કામ કર્યા પછી અગાઉથી લીધેલા બસો ડોલર તે કેસવાળી બાઈને તેણે પાછા આપ્યા અને કહ્યું કે, તમારો કેસ નબી શકે એવો એક પણ મુદ્દો એમાં નથી. તે બાઈએ કહ્યું કે, પણ તે પૈસા તો તમારી મહેનતના છે. લિંકને જવાબ આપ્યો કે, નહિ નહિ; તે ઠીક કહેવાય નહિ. મારી ફરજ બજાવવા માટે મારે જે કંઈ કરવું જોઈએ તે કરવા માટે મારે પૈસા લેવા જોઈએ નહિ.

વોટર્સ કહે છે કે, મદાનમાં મદાન ગ્રંથોથી તેના લેખકને થોડામાં થોડો લાભ મળ્યો છે. કદર થાય તે પહેલાં કદરની હદ બહાર તે ગયા હતા. મનુષ્યજાતિનું લક્ષ્ણ કરનારે પૈસાને કદી નમતું આપ્યું નથી.

પોતાના ધંધા અગર પોતાની ફતોદો કરતા વધારે મહાન દ્રવ્ય કરતાં અગર સંપત્તિ કરતા વધારે ભવ્ય, શુદ્ધિની પ્રતિભા કરતાં વિરોધ ઉચ્ચ, કીર્તિ કરતાં વધારે ચિરસ્થાયી, મનુષ્યના જીવનમાં કાર્ષક હોવું જોઈએ. મનુષ્યો અને પ્રજાઓ, ડૂળવણી ઉપર મુધનેના જીવનની સંસ્કૃતિયુક્ત અને ઉત્કૃષ્ટ-અસરો ઉપર શ્રદ્ધા રાખે છે; પણ આ એકલાથી કાર્ષક પણ પ્રજાની ઉત્પત્તિ થઈ શકે નહિ, કાર્ષક પણ પ્રજા બચી શકે નહિ, કલ્પ, મોજશાખ અને અવનતિ સેંકડો વર્ષથી પ્રજાના મિત્ર થઈ પણ છે.

કળા તેની પૂર ચડતીમા હતી તેવામા જ શેમમાં કુદ મોજ-મજ અને શુંગર દાખલ થયાં અને શેમની પડતી થઈ. ચારિત્ર્યનો ભોગ આપીને જ્યારે પૈસો પેદા કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે દ્રવ્ય ઉત્પત્તિને બદલે અધિગતિ કરનારું થઈ પડે છે કાર્ષક પણ મનુષ્ય અગર પ્રજા પાસે જેમ વધારે પૈસો થાય તેમ પૈસાની તુકસાનકારક અસરથી બચી જવા માટે વધારેમાં વધારે નૈતિક બળની જરૂર રહે છે.

એક માણસ લાખો રૂપિયા મેળવે, છતાં પણ તેણે જીવન નિષ્ફળ હોય માટે પૈસો મેળવવો એ જ મોટામા મોટી ફતોદ નથી એક બાણીત! કરોડપતિની જિંદગી ખરેખર ફતોદમંદ નહોતી તેને માત્ર એક જ લોભ હતો, તેના આત્માના પણ તેણે સિક્કા ઘસ્યા હતા સર્વશક્તિમાન પૈસો એ જ તેનો સુર્ષ હતો અને તેની છબી હમેશાં તેના હૃદયમા રહેતી બીજી સઘળી લાગણીઓને, બીજી ઉત્તમ મહત્વાકાંક્ષાઓને તે દબાવી દેતો મોતની ઘડી સુધી તે પોતાના પૈસા મજબૂત પકડી રાખતો-હોડતો નહિ; પરંતુ મોત વખતે એક આખના પલકારામા દુનિયાના એક પૈસાદારમા પૈસાદાર માણસની સ્થિતિમાથી, દુનિયામાંથી પસાર થનાર નિર્ધનમા નિર્ધન માણસની સ્થિતિમા તે આવી ગયો!

એમર્સન કહે છે કે, સુધારાની ખરામા ખરી કસોટી વસતિ-

પત્રક કે શહેરોની લાંબાઈ, પહોળાઈ કે પાક નથી, પણ દેશમાં કેવા પ્રકારના માણસો નીવડે છે તે ઉપર છે.

ચારિત્ર્ય એક ફતેહ છે અને ખીલતુ કાંઈ જ નથી.

પૈસા મેળવવા માટેના આવેશથી સઘળા ઉમદા આકાંક્ષાઓનો નાશ થાય છે. પૈસાની વેદી ઉપર એક કરગાગેલો—ખવાઈ ગયેલો આત્મા મૂકનાર, પૈસાના ચુસ્તગા ચુસ્ત પૂજક તરીકે રોથસ્ચાઇલ્ડ ગણાય છે. સોનાના મુકુટવાળા છતાં અંતઃકરણમાં મલિનતાવાળા માણસોની પાછળ દરેક જણને દોડતાં, સલામો કરતાં અને ધૂસતાં આપણો યુવકવર્ગ ભુલ્યે છે; ત્યારથી જ જિંદગીના મહાન હેતુના ખોટા ખ્યાલથી દોરવાઈને તેઓ જિંદગીની શરૂઆત કરે છે અને એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. જ્યારે એક સ્ત્રી પરણે છે ત્યારે લોકો પ્રશ્ન કરે છે કે, તેવું લગ્ન ઠીક રીતે થયું છે? તે સારે ઢેકાણે પડી છે? એનો અર્થ એવો હોય છે કે, પૈસાને પરણી છે? તે પ્રમાણિક, પવિત્ર અને સીધા પુરુષને પરણી છે કે કેમ એવો પ્રશ્ન થતો નથી. નાણાંની ભારે કાંધળી અને હાલકો આત્મા, મોહું બર અને હાલકું ચારિત્ર્ય એના કરતાં વધારે ઇલાજનક શું હોઈ શકે?

૪૦૦૦ વર્ષ પહેલાંના એક ઇજિપ્શિયન સભ્યકર્તાના મૃત્યુ-લેખમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે, એક બાળકને પણ મેં ઈશ્વર જોગવવા દીધી નથી; એક વિધવાને પણ મેં દુઃખ પડવા દીધું નથી; ગાયો ચારનારા જોવાળને મેં પીડા કરી નથી; મારા વખતમાં કોઈ સિખારી નહોતા અને જ્યારે દુષ્ટાળના વર્ષ આવ્યા હતાં, ત્યારે પ્રાંતના ઉત્તરથી દક્ષિણુ છોડા સુધી, મારા પ્રાંતની સઘળા જમીન હું ખેડાવતો, પ્રજાને હું ખવડાવતો અને ભવિષ્યને માટે હું તેમને અનાજના સાધન કરી આપતો. પ્રાંતમાં કોઈ ભૂખે મરતું માણસ હતું નહિ અને વિધવાને ખેતાના ધણીના મરણથી જ દુઃખ પડે તે દુઃખ હું પડવા દેતો નહિ. હાવના સુધારાના સમયમાં કયો

રાજ્યકર્તા આવી ગોઠવાયુ કરવાનું ક્ષી શકે એમ છે ?

ઇંગરસોલ કહે છે કે, જ્યારે સત્યશીલ અને ડાલા માણસો વડે ખરો ઇતિહાસ લખાશે, ત્યારે પ્રારબ્ધ અને પ્રપંચના દેવળ આગળ નમન કરનારા અને એક વખત દેવ તરીકે પૂજના મુદ્દ મનુષ્યો તિરસ્કારને પાત્ર થશે તથા જોજોએ ઢાર ખરી છે, જોજો સ્વસન્માન મેળવી શક્યા છે અને જળવી રહ્યા છે, જોજો માણસો અગર સત્તાને કદી નમ્યા નથી, તેઓ જ વિજયમાળાને પાત્ર થશે.

એમર્સનને બરોબર કહ્યું છે કે, પેસાનો ખરો લાલ જોજો તે મેળવ્યો જ તેને જ રહે છે, તેના વારસને રહેતો નથી. તે કહે છે કે, જ્યારે હું મારી વાડીમાં ઝાઢાળી લઈને જઈ છું અને એક ક્યારી હું ખોડું છું, ત્યારે મને એવો આનંદ, એવો ઉત્સાહ, તંદુરસ્તીની એવી લાગણી થાય છે કે જે કામ મારે પોતે જ મારા હાથથી જ કરવું જોઈએ, તે ખીજાને હું કરવા લઉં તો હું પોતે જ કાઠું છું એમ મને જણાય છે. આમાં માન આશ્ચર્ય નહિ પણ કેળવણીની બાબત પણ રહેલી છે.

બોસ્વર્થ ક્રિસ્ટની લડાઈ વખતની મૂંઝવણ વખતે ઈંગ્લેંડના ત્રીજા રિચર્ડ રાજાએ કહ્યું હતું કે, 'એક ઘોડો, એક ઘોડો-ઘોડા માટે મારું રાજ્ય જાય છે.' રાણી ઇલિઝાબેથે મૃત્યુશય્યા ઉપર કહ્યું હતું કે, એક કાષ્ઠ અને મારું રાજ્ય એ બરાબર છે. જીવનના સુખમય પ્રકાશ, મલો અને કુસુમો, મિત્રોનો સમાગમ અને આ બધા કરતાં પણ આ જગતની શુદ્ધિ અને વિકાસના પ્રયત્ન અને લાવિ જીવન માટેની તૈયારીઓ-એની સાથે મુકાબલો કરતાં તેમના હૃદયના ઊંડાણમાં તેમને આ ચીજોની કશી કિંમત લાગતી નહોતી.

ઇતિહાસ ઉપરથી માલુમ પડે છે કે, એવો સમય પણ આવે છે જ, જ્યારે પેસા કરતા વેદના અને જુખ વધી પડે છે અને પેસાને દુખાવી દે છે. જે 'યે રેવોલ્યુશન તેલું' ઉદારરથ છે.

મિ. કિન્ટનડન પોતાનો સઘળો સમય ઉપદેશને લગતા કાર્યમાં ગાળે છે. તેણે પોતાની સઘળા દોલત, અણસમજથી આડે માર્ગે જતી છોકરીઓને બચાવવા માટેની 'ફ્લોરેન્સ કિન્ટનડન' એ નામની ધાર્મિક સંસ્થાને અર્પણ કરી છે.

મિ. કિન્ટનડન દરિદ્રતા અને દુરાચારના સ્થાનમાં જતો અને અવનત થયેલા લોકોને મદદ આપતો. એક રાત્રીએ એક ગરીબ ફસાયેલી છોકરી સાથે તેની શરમભરેલી જિંદગી છોડાવવા માટે તે વાત કરતો હતો. તેણે કહ્યું : 'હું તને વખોડી કાઢતો નથી, હલકી ગણતો નથી. જા, હવે પાપ કરીશ નહિ.' આંખમાં આંસુ સાથે તેણે કહ્યું : 'હું ક્યા જઈં ?'

વીજળીના ચમકારા પેઠે તેને પણ વિચાર આવ્યો કે, તે ક્યાં જાય ? પાપ સિવાય ખીજે કાંઈ પણ માર્ગ તેને માટે ખુલ્લો નથી. સા.ને ત્યાં જ પોતાની નાની ફ્લોરેન્સના સ્મારક તરીકે, શરમના વમળમાં ફૂલતી ખીજ નાની છોકરીઓ બચે અને સદ્ગુણ્યુક્તા જીવન ગાળે એ માટે તેણે એક આશ્રમ સ્થાપવાનો નિશ્ચય કર્યો. આ રીતે ન્યૂયોર્કના 'બ્લીક્ટ સ્ટ્રીટ' રસ્તા ઉપર થોડાં વર્ષ ઉપર ચાર માળના એક મકાનમાં ફ્લોરેન્સ કિન્ટનડન મિશનની પટેલવહેલી સ્થાપના તેણે કરી. આ આશ્રમમાં ખોરાક, આશ્રય અને વસ્ત્ર મફત આપવામાં આવે છે અને વ્યવસ્થાપક-સત્કારીની અસરથી સેંકડો સ્ત્રીઓ પવિત્ર બને છે.

મિ. કિન્ટનડને એ ઉપરાંત ન્યૂ બ્રન્સ્વીક, સાનજોસે, સેક્રામેન્ટો, લોસ એન્જલિસ અને કેલિફોર્નિયાના સાનફ્રાન્સિસ્કોમાં પણ આવી જ સંસ્થાઓ ઉપાડી છે.

ઈશ્વરનો આપણે આભાર માનવો જોઈએ કે, જેને વગસગ અડે નહિ એવી અને પથ્થરનું બાવલું જિંદગી કરવાની ગાંડાઈ કરતાં વધારે સારી એવી ચીજો પણ આ જગતમાં અનેક છે. સદ્ગુણ

સાથે મોતુ* અર્ધામાં ઊતરી ગકે જ નહિ અને અમુક સામાજિક પદ્ધતી કાંઈ મદદપલ્લુ-માણુમપલ્લુ ઉત્પન્ન થતુ* નથી. મોટા મોટા વ્યાપારી રુસ્ત જિમા કરવા, ઇનરા રાખવાથી માન વિદ્વગીની હલકી જાણતો ઉપર જ અંકુશ રહે છે

એવા પલ્લુ દેટવાક માણુસ છે કે જેઓ પ્રમાણિકતાને પોતાના આત્માના મિત્ર તરીકે પસંદ કરે છે. તેમનો જીવનનિર્વાહ તેની અદર તેના વડે અને તેની પામે જ ચાલે છે. તેઓ તેને પોતાના કામકાજ અને વિદ્વગીમા દાખલ કરે છે તેમના શબ્દમા તે જ જણાઈ આવે છે તેમના હાથ તેને જ વળગી રહે છે, તેના પગ પ્રમાણિકતાના માર્ગે ઉપર જ ચાલે છે, તેઓ તેમા જ રચ્યાપચ્યા રહે છે, તેઓ તેને ચલાવે છે, તેઓ તેને એક દેશી માફક ગણે છે, અને સોતુ, રાજસુગટ અગર કાર્તિની લાલચથી કે લાચ વડે તેઓ પ્રમાણિકતા છોડતા નથી તે વડે તેઓ ખૂબસરત, મરદ, ઉમરાવ, મહાન, બહાદુર અને સત્યશીલ માણુસો બને છે. પોતાનુ જીવન પોતાની જાતિને અર્પણુ થયેલુ છે ઇશ્વર જે કાંઈ પોતાને આપે છે, તે મનુષ્યજાતિને મદદ આપે છે તેથી કાંઈ પણ લાગણી જેને થઈ નથી, તેવો માણુસ સાચી મોટાઈ મેળવી શકશે નથી.

પદવી એ તો જીનીને સિલ્કો માન છે

માન પદવીવાગા માણુસની કિંમત સિલ્કાથી અકાય છે

જમના હાથ પરિશ્રમથી મેલા અને ખરખચડા બની ગયા છે, જેઓ કુળથી મગરર થતા નથી, જેઓ લાકડા કાપે છે અને જમીન ખેડે છે, જેઓ આ રીતે રાજ અગર ચોદાની કાર્તિ કરતા વધારે ગૌરવભરી નામના મેળવે છે, તેઓ જ આ જગતમા રહેનાર મનુષ્યોમા જિઆમા જિંચા છે

‘પુસ્તકના ‘કોનેમ ચિલિંગ્લી’માં મિને ચિલિવ બાગદના સામું
નેઈ દો છે કે, ‘કેવો દેવો, સોકમય ચરેસે ?’

પાદરીએ કહ્યું કે, બાદેન ચિલિવ। મેં કીક કહ્યું; પણ બાગદે
દિંમન ધારણ કરવાની વસ્તુ છે. ને તેવું પાછા દેવમિમાં વસ્તું
હોય તો લલા અનાકરણ આથે મર્ત્યલોકમાં પોનાને માર્ગ તેજે
કરવો નેઈએ.

જૂજ જૂજ કામ કરવામાં પણ આ જ ચિદાંત ઉપયોગમાં
આવે છે.

દિમેદમ સુધી જીવવાની મદેનતમાંથી પોતાની મધમાખેને
બચાવવા એક જૂના ત્રીક વિચાર કર્યો હતો. તેજે તેમની પાંખો
કાતરી નાખી અને કામ કરવા માટે ઘર આગળ ફૂલ એકડાં કરી
મૂખ્યા, પણ તેઓ મધુ બનાવી શકી નહિ.

એક મધુરી જ સુંદર તસરીર તરફ આંગળી કરી એક ઉત્સાહી
સુવાન કલાવિદ બોલ્યો કે, આ રીતે મારી કલ્પના ચિત્રમાં રજૂ
કરી શકું તો ? હિસ્તાદે ગુસ્તામાં કહ્યું કે ચિત્રમાં કલ્પના રજૂ
કરવાના કામ માટે, તમારી કલ્પનામાં જે છે તે ચિત્રમાં આણવા
માટે ૧૦,૦૦૦ વાર પીંછી ફેરવશો ત્યારે તમે તે શીખી શકશો.

છે અને નહિ તો ખીજા કશાથી નથી થતો.

પોતાના દેવળની સદ્ગુણ અને પ્રતિષ્ઠાની જગ્યાએ રામનોએ એવી રીતે ગોઠવી હતી કે પહેલામાં પ્રવેશ કર્યા વગર ખીજામાં દાખલ થવાય નહિ. આગળ વધવાનો અનુક્રમ સદ્ગુણ, પરિશ્રમ અને પ્રતિષ્ઠા એ પ્રમાણે છે.

ફતેહ મેળવવાની દરેકને ઇચ્છા હોય પણ તેટલું જ 'પૂરતું' નથી. માત્ર ઇચ્છાથી જ જે ફતેહ મળે એવી ફતેહથી કાણુ સંતોષ પામશે ? જો તમે ખરાબર કિંમત આપશો તો જ તમને જે જોઈશો તે મળશે. ફતેહ માટે મહેનત કરવાને તમે ફેટલા આતુર છો ? તમે ફેટલું સહન કરી શકો એમ છો ? તમે ફેટલી વાર સુધી રાહ જોઈ શકો એમ છો ?

કુળવણીની તમને ઇચ્છા છે ? જો જરૂર પડે તો કોલેજમાં જાતે જ બોર્ડિંગનું ખર્ચ ઉત્પન્ન કરી શકશો ? જોડાને બદલે તમારા પગ ઉપર ચીંથરા જેવી શેતરંજીના કક્કા બાધી ખરફમાં બે ગાઈલ સુધી ચાલીને તમારે જોઈતી ચોપડી ઉછીની લેવા તમે જશો ? ખોરાક લેવા જોટલા પણ પૈસા તમારી પાસે ન હોય અને તમારા પેટે પાટા બાધીને ભૂખનું દુઃખ વેઠી લેવા જેવી તમારી સ્થિતિ હોય તેવા વખતે તમારા અભ્યાસમાં મંજૂા રહેવા જોટલું બળ તમારામાં છે ? ચાર વાગે જીઠી રાતે ઝોકા ન આવે તે માટે ઠંડો ડુવાલ માથે વીંટી રાત્રીના દસ-બગિચાર વાગ્યા સુધી તમે અભ્યાસ કરશો ? તમારી પાસે ચોપડીએ ખરીદવા જોટલા પૈસા ન હોય ત્યારે એ પુસ્તકો ઉછીનાં લઈ તેની નકલ તમે કરી શકશો ? વિલગર ફોર્સે કાયદાના એક અભ્યાસીને કરેલી સૂચના નીચે મુજબ હતી : એક સાધુની માફક સાદાઈ અને સંયમથી રહેવાને અને ઘોડાની માફક કામ કરવાને તમારે નિશ્ચય કરવો. પડશે, અબહામ લિંકનની પેઠે, તમે ખરીદી ન શકો તેવી ચોપડી મેળવવા

આગળ ધરો

માટે ૪૦ માર્ઈન ચાલી નાખવા નેટલી વિદ્યા ઉપર તમને પ્રીતિ છે? એનો અર્થ એ નથી કે આવા અતિમ ઉપાયની અમે ભવા માણ કરીએ છીએ, પણ આ તેમ જ ખીન મહાન પુરોએ લીધેના માર્ગ સિવાય ખીજે માર્ગ તમને ન જડે તો, સકટની યરોબર સામા થવાની તમારામા શક્તિ છે? વિદ્યા મેળવવાને બાદશાહી રસ્તો એ એક કલ્પનામાન છે અને ખરો રસ્તો તો મગજને કાઢી નાખે તેવા કાદાથી ભરેલો અને નિગસાઓથી ધખી નાખે તેવો છે એવું અનુભવથી શીખવાની તમારી મરજી છે?

લટકાવેની તલવારોની તીણી ધાર નીચે તમારા ખભા ઉઘાડા રાખી, ઊભા રહી, ખભા ઊંચા-નીચા કરવાની તમારી ખોડ સુધા રવાની તમારામા શક્તિ છે? લોકોનો તિરસ્કાર અને સગેવા ટામેળો માર સહન કરી તમે શાંત અને સ્થિર ઊભા રહી શકશો? જે વખતે તમારા દરેક વાચ્ય માટે ઉપહાસ અને તિરસ્કાર થતા ટોચ તે વખતે સ્થિર પગે ઊભા રહેવાની તમારામા શક્તિ છે? જગતના પહેલી પકિતના ગૃહસ્થ તરફથી શાખાથી ન મળે ત્યાં સુધી તમે તમારી જગા ઉપર ઊભા રહી શકશો? પોતાના પહેલા પ્રયત્નોમા નિષ્ફળતા મળવા છતાં તમે તમારા પ્રયત્નને વળગી રહેશો? શકારીલ અને વહેમી તરફનો તિરસ્કાર અને ધર્મ માટે જીવ આપનારની વેદનાઓની વચ્ચે રહી, કાઈસ્ટ અને તેના પર યુગ્મરવામા આવેલો ભુલમ, એ વિષે તમે ઉપદેશ આપી શકશો?

તમારા આત્માની આગળ તરી આવતી લાવનાઓથી રખેને તમે ઘોડા પણ ખસો, તે માટે આ કામનો ગાદલો લેવા તમે ના પાડી શકશો? મધ્યગત્રિએ ઊઠી તમે હથોડો અને રધો પકડશો? તમારા સ્વપ્નમા વાર વાર રજૂ થતા તમને ઊઘવા પણ ન દેતા ફિરસ્તાને ખરબચડા આરસમા તમે ઊતારી શકશો?

સાહિત્યમા તમારે ઉત્કૃષ્ટ થવું છે? તમારા લેખ માટે પુખ્તમા

પુખ્ત વિચાર અને મહાન આત્મલોગ વર્ષોનાં વર્ષો સુધી આપ્યા પછી, તે લેખ લેવા ઉપકાર સાથે ના પાડવામાં આવશે એવા ભયથી તમને નિરાશા નહિ થાય ? કદર પામ્યા વગર અપ્રસિદ્ધિમા મરણ પામવાની તમારી મરણ છે ? શેક્સપિયરના જેવા નાટક તમે લખો પણ કદર માટે ૨૦૦ વર્ષ સુધી રાહ જોવાની અને તમારા મહાનમા મહાન સમકાલીનનું એક પણ સારું વચન સાંભળ્યા સિવાય તમે મરવાને ખુશી થશો ? પ્રસિદ્ધિ મેળવવા માટે જેટલો ખર્ચેલું મૂલ્ય તમે ખર્ચી શકો ? તે કહેતો કે, મારી દરેક મશ્કરીનું એક સોનાની ઘેલી જેટલું ખર્ચ લાગ્યું છે. મારા પોતાના પાંચ લાખ, મને જે દોલત વારસામા મળી હતી તે અને પચાસ વર્ષ સુધીની મારા લેખોથી મળેલી મારી મોટી આવક એ સર્વનો ઉપયોગ હું જે જાણુ છું તે શીખવામા કરવામાં આવ્યો છે. જે જગત તમે જેઈ શકતા નથી તે જગતમા 'પેરેડાર્થઝ લોસ્ટ' રચી ઉતરાવી પછી જે જમાનામા લંડનનો એક વિદ્વાન વિવેચક એમ બહે કે, એક અંધ શિક્ષકે 'મનુષ્યની અધોગતિ' વિષે એ કંટાળા ભરેલું કાવ્ય લખ્યું છે અને લખાઈ સિવાય તેનામા ખીણ કઈ જ લાયકાત નથી તે જમાનામા પંદર પૌંડ માટે તે વેચી શકો ? સાહિત્યમા અમર થઈ ગયેલું 'પિલ્લિમ્સ પ્રોએસ' જેવું પુસ્તક લખવાનો તમારો હિસાહ કેદખાનાના ખારણામા, સળિયા અને કેદખાનાની લાખી રાત્રીઓથી નરમ નહિ પડે ? તમારાં દુઃખ તમે કવિતા દ્વારા રડી અગર અપ્રતિમ જોન ગિલ્પિનની વાર્તા લખી આનંદ મानी શકો એ માટે તમે દુઃખ સહન કરી શકો ? દિવસની દસ અમર પંક્તિઓ લખી શકો તેટલું પૂરવું ધૈર્ય અને આગ્રહ તમારામાં છે ? એક ગૂંચવણ ભરેલી ગણતરી માટે આઠઝેક ન્યૂટને ઘણાં વર્ષ ગાળ્યા પછી તેના કૂતરા કમ્પન-ડે તેને લગતા કાગળ બગાડી ફાડી નાખ્યા; આમ છતાં તેમને ફરી ગોડવવાનો આગ્રહ તમે રાખી શકશો ? કાર્લાઈલે ફ્રેન્ચ રેવોલ્યુશનનો હસ્તલેખ એક મિત્રને જેવા આગે

હતો; મિનન્ય નોકરે બેદરમરીથી દેવતા સમગ્રાવવામા તેનો ઉપયોગ કરી દીધો. દાર્શનિક શાંતિથી ફરી તે લખવા બેગે અને ફરી તેણે તે લખી દાહ્યો આવી હિ મત તમારામા છે ?

તમારે સૈનિક થવું છે ? ખરાખર તૈયાગી હ્યાં પછી તમારી મિમલુક થવા માટે નેપોલિનની માફ તમે સાત વર્ષ સુધી ગઢ નેઈ શકો ? ફરજિયાત ફરસદનો સધળો વખત આજળના એકામ અભ્યાસ માટે તમે ગાળો ? તમારી છત યાય તે ખરતા હાગ વધારે, વાર થાય એવી સ્થિતિમા વોશિંગ્ટનની માફક ચારિત્ર્યના બળથી તમે છૂટી શકો ?

વાર વાર વિનાશની સ્થિતિએ આવવા છતાં, તમારી શાખ નરમ પડી ગઈ હોય અને તમારી સ્ત્રી પણ તમારી સામે ઘર્ષ ગઈ હોય, ત્યારે તમારા કમ્પાઉ ડના પાટિયા, તમારા ઘરનો સરસામાન, ભોળા પરના પાટિયા અને ડ્રાઇવરની હાજીઓ બાગી દો અને પેલિસિના જેવું ધનેમન તૈયાર કરો, એવો ડર્ષ પણ કામમા તમારો નિશ્ચય બળવાન છે ? તમે ક્રેકખાનમા યુગએ તો રેલિલીઓની પેટે ક્રેકખાનાના પરાજથી તમે પ્રયોગ કરી શકો ?

ફક્ત એક જ મતના વધુ મતથી ૧૮૪૦ની સાતમા માત્રાચુસેડસના ગવર્નર ચૂટી કઢાવા માટે માર્ક્સ મોરટનની માફ રાજપ્રકરણમા સોળ સોળ વાર હિમેદવાર થવાને માટે તમે આમલ બનાવી શકો ? એ કમનસીબ જાતિના હિદાર કરનાર તરીકે વિનિયમ સોમક ગેરિસનની પકિતમા બેસવા સાર, વર્ષોના વરો સુધીની કનડસત તમે સહન કરી શકો ? સાયરસ ડબ્લ્યુ ફીલ્ડની માફક સારો પેસો પેદા કર્યા પછી વીજળાના તારથી બે ખડ બેડવાના દેખાતી રીતે નિષ્ફળ બળ્લાતા પ્રયત્ન માટે મહાન પગિયમો પછી લાવકી સાથે મેળવેલો ફરસદનો વખત પણ તમે ગાળી શકો ? વર્ષો સુધી બાશારહિત પૈતરા કરી શકો ? એક તરફથી મનુષ્યોનો તિરસ્કાર

વેડી ખીજી તરફથી તમારી દોલત તમે જોખમમા મૂકી શકશો ? વૈતરાં અને આગ્રહથી વિજય મળે છે; કીર્તિની તૃષ્ણા રાખવાથી જ માત્ર કીર્તિ મળતી નથી.

આવી સામગ્રીથી તમારું શારીરિક તેમ જ માનસિક બંધારણુ રચાયું હશે તો તમે ફતેહ પામશો; તેમ નહિ હોય તો તમારાં સઘળાં સ્વાન અને ઇચ્છાઓ છતાં તમે નિષ્ફળ જરો ઘણાં માણસોં ગરીબીને કમનસીબી સમજે છે અને સઘળાં જમાનાનાં સઘળાં મહાન કાર્યમાં વેગ આપનાર તે એક અમૂલ્ય બળ છે એ વાત તેઓ જૂલી જાય છે.

જન પોલ રીટર, જે ગરીબીને લીધે ઘણાં દુઃખ સહન કરતો, તે કહેતો કે તેને પૃથ્વી અને સ્વર્ગ બંધું મળે તોપણ તે પૈમાદાર થવાનું પસંદ કરશે નહિ.

દરેક વર્ષે યુવાનોનું ઠેવું મોટું લક્ષકર ફતેહની લડાઈમાં કાચા નવા સિપાઈ તરીકે જીતરે છે? તેમાના ઘણા ગામડાના યુવાનો હોય છે. તેઓના ટોળેટોળા ફતેહ માટે શહેરોમા આવે છે. પરંતુ યુવાન માણસો! ફતેહ માટે તમે શુ અર્પણુ કરવા તૈયાર છો? ૧૬મી સદીના મોટા શહેરો ન્યા માણસોના વાળ ૩૦ વર્ષની ઉંમરે ઘાળા થઈ ૪૦ વર્ષની વયે તેઓ ધડપણથી મરણ પામે છે; ન્યા જિંદગીની શરત એવી કટોકટીની થઈ હોય છે કે શરત દોડનારા પોતાની આગળના માણસોની પગની એડીઓ ઉપર આવી જાય છે અને ન્યાં પોતાના જોડાની દોરીઓ બાધવા જે જિગા રહે છે તેની કમખખતી થઈ રહે છે, ત્યા ફતેહનો અર્થ તો થાય છે તે તમે જાણો છો? દર સો માણસોમાંથી માત્ર બે અગ્ર ત્રણ કાયમ ફતેહ મેળવી શકે છે. જેઓએ પ્રયાસ મૂકી દીધા છે તેવા ખીજ સર્વ મોડા-વહેલા નિષ્ફળ જશે અને ગરીબીમા મરણ પામને તે તમે જાણો છો?

પણ જેણે ફતેહ મેળવવી હોય તેણે તેની કિંમત આપવી જોઈએ સુખવાળા ફતેહની તેણે આશા રાખવી નહિ જે કામને પોતાના જીવનના એક ભાગ તરીકે માણુસ ગણે, તે કામને તેણે પોતાનું હૃદય અને આત્મા અર્પણ કરવા જોઈએ જે નિશ્ચયમાં પરાજય નામ નથી, જેમાં ભૂખ અગર ઉપહાસની દરદાર નથી, જે મકંટને લાલ ચારે છે, તગી અને દુખને જે હસી કાઢે તેવા નિશ્ચય તેનામાં હોવા જોઈએ

જે માણુસેએ પોતાનો શેટલો મેળવવા માટે પોતાની લડત ચનાવી છે, જેઓએ અવ્યવસ્થિત દુનિયાને જિંયામાં જિંયા સુધારાના પ્રકાશમાં આણી છે, તેઓ માન ભાગ્યશાળી નહોતા—બનાતના ભૂગડા પહેરનારા, વારસાવાળા અને સુસ્ત નહોતા, પણ સહટ અને તગીને વેરનારા તથા ચીથરેહાલ વસ્ત્ર અને પ્રમાણિત્તાવાળા ગરીબીથી શરમાય તેવા નહોતા તેઓ એવા માણુસ હતા કે તેઓ જેમ ચડતા તેમ તેમના મન બહોળા થતા અને તેઓ બીજાઓને વધારે ઉચ્ચ જગા ઉપર લઈ જતા તથા સકુચિત જીવનના દ્વાર પહોળા અને પટોળા ઉઘાડતા

એક ઉત્તમ કાર્યની તુ યોજના કરી શકે અને પ્રયત્નમાં તારો આત્મા અર્પણ કરવો પડે છતા ફતેહ મને ત્યા મુખી તુ હીસો ન પડે, તો ગમે તેવી મુશ્કેલીઓ આવવા છતા તારો સમય આવશે

સાચા આત્માવાળા મનુષ્ય આગળ વધ અને તારા કાર્યમાં ફતેહ મળશે, તુ તારા લક્ષ્યને પહોંચીશ જ આલ્સર્સ એકે

દુખ વગર સુખ નથી કટક વગર તખ્ત નથી ખટાશ વગર કીર્તિ નથી, સકટ વગર મુગટ નથી પેન

૧૬ : ચારિત્ર્ય એ બળ છે

‘ચારિત્ર્ય એ બળ છે-રૂતા ળ તથા મિત્રો મળે છે, ફડ ભમા ય ય છે, મદદ અને ટોંકા મેળવી શકાય છે તથા દોષલત પ્રતિષ્ઠા અને સુખનો ખાતરીવાળો અને સહેલો માર્ગ ખૂલે છે’
જે. હોલ્સ

‘જ્યારે સપનાએ પોતોતાથી બનવું શક્ય હોય છે ત્યારે જોણે સીધેસીધું અને દૃઢ ચારિત્ર્ય બતાવ્યું છે, તેણે સૌથી સરસ કરી બતાવ્યું ળ એમ ખાતરીથી કહી શકાય’
લોવેલ

‘અમુક મામને લીધે માર જુ પડે છે પણ હું માફ ચારિત્ર્ય મારી પાછળ મૂકી જઉં છું’
રોરિડન

‘જગતમા માણસ સિવ ય જેમ બીજું કોઈમોટું નથી તેમ માણસમા ચારિ ય સિવાય બીજું કોઈ પણ મોટું નથી’
ડક્ટર યુ. એમ. ઇવાર્ટ્સ

જેમ સુસવાટાવાળા પવનથી મોલ જાગા મારતા થાય છે તેમ એક મહાસન જીવસો અનેક માનસેન એક દિશા એ લઈ જાય છે
પાયરન

‘જો દરેક વસ્તુ-વપદેશ કોઈ કે ચિત્રની પછળ ચારિ ય રહેલું જોઈએ અને ચારિ યનું બળ તને મળતું જોઈએ તેન વગર એમાની એકેની કિમત તલાખલ જોઈતી પણ નથી’
જે. જી. હોવેન્ડ

‘ગાદપણ અગર જનવરે મા રહેલું જ જલીપણુ દામી દેવાની કહેવાતી શક્તિ આખની પાછળ રહેલી રક્તિ છે’
એમસૉન

‘ચારિ ય એક એવા હીરો છે કે જે દરેક બીજા પથરાત પસી શકે ળ’
ખાર્ટોલ

એક યુવાનને ખબર પડી કે, નેપોલિયન અધાગવાળા એક લાખા રસ્તેથી ઘોડા વખતમા પસાર થનાર છે આ ઉપરથી પોતાના દેશ ઉપર નિર્દયપણે હુમલો કરનારની કતલ કરવા તે સતાયો વિચારમા નમેવા લારે માથા સાથે ચહેનચાહ આવી પહોચ્યો કે તરત તેણે પોતાનું હથિયાર છાવ્યું સભાગપૂર્વક નિશાન તામ્યું અને પિત્તોલનો ઘોડો દબાવવા જતો હતો તેવામા જૂજ અવાજની

તેની હાજરી જાણી આવી. નેપોલિને જિયુ જોયું એ નજીકથી જ તે સવળી વસ્તુસ્થિતિ સમજી ગયો તે કાંઈ બોલ્યો નહિ પણ તેના ચહેરા ઉપર મગફળી બગના 'દુ તૈયાં હુ,' એવા દમામવાળા રિખન સાથે તેણે હગદાપૂર્વક તે તરફ નજર કરી હાથમાથી હથિયાર પડી ગયું અને રમણેન ઉપર વિચ્છેદ મેળવનાર વીગ નર મૂગો મૂગો આલવા લાગ્યો અને તેનું મનુષ્ય મનુષ્યના વિચારમાં ફરી નીચું નમ્યું તેને મન તે આવા ધણા બનાવવાગી તેની કાગમિદીનો આ એક બનાવ માન હતો અને તેના ક્ષેત્રમદ લશ્કરની ગતિનાથી જગતને નુજવનાર સુદના અનેક સ્મરણમાં આ એક ક્ષેત્ર હતી તે સુવાન માટે આ બનાવ એક વિદ્વ પ્રભરના અનુભવનો બનાવ હતો એક માણસ જે પોતાનો દરેક તત્ત્વ પોતાની અધગી છુદ્ધિ પોતાની સઘળી શક્તિ પોતાના ઉવનવ્યવહારમાં જાગતો તેના વિચાર અને અતુન બગવાન વસ્તુદાર ચારિત્ર્યની સરખામણીમાં પોતાને ગભગવી નાખે તેની લાગણી તે સુવકને થઈ

હુ વડે હુ છે કે એ રાજ અને લિખારીને અવન નાથી વાત કર્યા હો પછી રાજ પણ લિખારીને નમી પડે એવી માર્ગ વાન લિખારી ન મ્હી શકે તો તેમાં લિખારીનો વાક છે રાજ જેટલું અગર તેનાથી પણ કાંઈક વધારે જેનું કાંઈ-એવી મદાનગી મગીબમાં મગીબ અગર નમ્રમાં નમ્રની પાસે ટોઈ ન શકે ?

રાજવિહલવની લડાઈ વખતે સ્થિતિ લશ્કરમાં દાખલ થવાના ધરણ માટે રિચર્ડ જેક્સન ઉપર આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો તેને પગપુડાની જેલમાં નાખવામાં આવ્યો હતો અહીંથી તે નાસી છૂટે એમ હતું પણ કાયદાની ગોઝ રીતથી તેને અટકાયતમાં લેવામાં આવ્યો હતો એમ એ માનતો હતો અને આ સ્થિતિમાં નાસી જવું એ ઠીક નથી એમ તેને પોતાની ફરજ વિચારતા લાગ્યું હતું તણે બહાર જઈ કામ કરવાની અને દર રાત્રિએ પાંખ ફરવાની રસ સાથે રોશિની રાજ ગાગી મગાણિકના માટેનું તેનું ચારિત્ર્ય જાણીવું

હોવાથી તરત જ સંમતિ મળી. આઠ મહિના સુધી તે બહાર જતો અને સાળે પાછો ફરતો. આખરે રાજદ્રોહ માટે તેની ઉપર કેસ ચલાવવા તેને સિબ્રિંગફિલ્ડ લઈ જવાની તૈયારી કરવામાં આવી. જેકસને કહ્યું કે આ એક બિનજરૂરી મહેનત અને ખર્ચનું કામ છે; કારણ કે હું પોતે એકલો ત્યાં જઈશ. તેના વચન ઉપર ભરોસો રાખવામાં આવ્યો અને તે એકલો ચાલી નીકળ્યો. માસાચુસેડ્સની ઠાઉનિસલના સલાસદ મિ. એડવર્ડ્સ તેને રસ્તામાં મળ્યા અને તેને પૂછ્યું કે, તમે ક્યાં જાઓ છો? તેણે જવાબ આપ્યો કે, મોતની સજાને માટે સિબ્રિંગફિલ્ડ જઈ છું.

પુરાવો બરાબર પડ્યો અને જેકસનને મોતની સજા ફરમાવવામાં આવી. ઠાઉનિસલના પ્રેસિડેન્ટે બ્યારે પૂછ્યું કે માફી આપવી જોઈએ કે કેમ? ત્યારે, તે જંગલમાં જેકસનને એડવર્ડ્સ મળ્યો હતો એ વાત એડવર્ડ્સે કહી નહિ; ત્યાં સુધી એક પછી એક સલાસદ માફી આપવાના પ્રશ્નની સામે પડ્યા. એડવર્ડ્સની વાત સાલખ્યા પછી સૌની સંમતિથી માફી આપવામાં આવી. જેકસન પોતાની બાળક જેવી સાદાઈ અને પ્રમાણિકતાથી બચી ગયો. ચારિત્ર્ય એ એક બળ છે.

એક માણસ વિશ્વાસના બળથી બોલે છે અને એના શબ્દ આગા સમાન થઈ પડે છે. આગા પાળવી એમાં જ પોતાને આનંદ મળવાનો હોય એમ ધારી લોકો-પ્રજાઓ તેની આગા માને છે. ખીન્ને ઢીલું ઢીલું બોલે છે અને બોલવાની શક્તિ એ તો સુખ છે કે દુઃખ છે, તે સંબંધે આપણા મનમાં શંકા ઉત્પન્ન કરે છે.

દળાણના છેલ્લા ઓ'સ સુધી-છેલ્લા પ્રમાણ સુધી એક એન્જિનના બળની ગણતરી આપણે કરી ચકીએ. પણ એક પ્રબળ ચારિત્ર્યવાળા માણસના સ્વાભાવિક આતરબળની ખરી પરીક્ષા કોણ કરી શકે? એક શાળાના છોકરા અને છોકરીની ચારિત્ર્ય ઉપર થતી અસર કોણ આંકી શકે એમ છે? શાળાની દંતકથાઓ, રીતરિવાજ,

રીતભાતમા મળખૂત ચારિત્રવાળા બે વિદ્યાર્થી વર્ષો સુધી રહે તેવા ફેરફાર કરી શકે છે તેઓ પોતાની નાની નાની રીતથી ખરા બળ, નિશાળના પ્રહાર વીરમુવક થઈ પડે છે કાંઈ પણ શિક્ષક તમને કહેશે કે, આરા કરી શકે એવા સત્તાધારી ચારિત્રવાળા વિદ્યાર્થીઓ વડે કંઈક શાળાઓ જિએ બંધ છે, અગર નીચે બંધ છે

વેલિંગ્ટન કહેતો કે, ફ્રેન્ચ લગ્નમા નેપોલિયનની ડાઁરી વધારાના ૪૦,૦૦૦ સૈનિક જેટલી હતી અને અંગ્લિત લ્યુચર વિરે રિટર કહેતો કે, તેના શબ્દો અર્ધુ લડાઈ જેટલુ કામ કરતા

પોતાના વર્તનની બહુતી પ્રમાણિકતા વિષે બોલતા ફે ક્લિન કહેતો કે, તેથી જ મારા નગરબધુઓ સાથે-મારા નાગરિકબધુઓ ઉપર મારી એટલી બધી અસર રહી શકતી હતી કે બોલનાર ખગબ હતો, વમા હતો નહિ, મારા શબ્દોની પચ્છી કરતા મને બહુ વાર લાગતી, છાપા પણ બાગ્યે જ ખરી, બોલતો, હતા કે આમાન્ય રીતે મારો મુદો દસાવી શકતો હતો

એસાવા ટોમિવાગો બેન સાઉન કહેતો કે, કાંઈ પણ ગબ્યની ઇમારત જીબી કવમા એક સારો મળખૂત સગીન માણ્ય એકસો માણ્યસની બરાબર છે એટલુ જ નહિ પણ ચારિત્ર્ય વગરના એક હબર માણ્યસો કરતા તે વધારે સારો છે

કામનો શો હિસાબ છે? કેટલાક નામ તો મીઠા જેવાં છે, તેથી પ્રગ્નઓ ક્વખતના સડામાથી બચી શકે છે.

મહત્વાકાંક્ષીનુ મહાન લક્ષ્ય બળ છે અને ઉચ્ચ ચારિત્ર્યથી જ મનુષ્યો અને પ્રગ્નને હલાવી નાખે તેવા મજબૂત વ્યક્તિત્વને માણસ પહોચી શકે.

સિ. ટી. બુક્સ કહેતો કે, મહાન શહેરની વચ્ચે રહી કામ કરનાર પ્રેરક માણસના વિચાર અને લાગણીની અસર, તે શહેરના દરેક માણસ જેને વિચાર અને લાગણી છે તેને થાય છે. છોકરાઓ પણ આ સત્તામાથી કાર્ષક ગ્રહણ કરી લે છે અને તે અમુક માણસ જે શહેરમા ન હોત તો તેમની પાસે જ કાર્ષ આવેલું છે તે તેમને મળી શકત નહિ.

કાનસની અદર અદરની લડાઈમા મોન્ટેને એકલાએ જ પોતાના કિલાના ઝાપા ભૂંગળથી બધ ક્યાં નહોતા; છતા તેને કાર્ષ ઈજ્ઞ દરવામા આવી નહોતી રાખના પહેરગીરો કરતા તેનુ ચારિત્ર્ય વધારે બળવાન હતુ પોપ ખરું જ કહે છે કે, જે કાર્ષ અદરથી નિર્દોષ છે, તેના વડે બહારથી તે સબજ થયેલો છે. ચારિત્ર્યવાળા મનુષ્યોને જ મુક્તિ મળે છે તેના બધા ઉદાદરણુ ઇતિહાસ અને ચારિત્ર્યને લગતા પુસ્તકો ઉપરથી જણાઈ આવે છે. જેઓએ ધર્મ અગર વિજ્ઞાનને ખાતર મોટા જેખમ વેઠ્યા છે, તેમના જીવનચરિત્ર વાચો. જંગલી લોકોના ભાલાથી તેઓ શાથી બચી ગયા છે? ચારિત્ર્યથી જ તેમને રક્ષણ મળ્યુ છે.

૧૭૭૫ની સાલના અતે વુડરટોકવા આગળ મળેલા ધર્મસમાજને રેવરંડ પીટર જે. જી. મુહલનગર્ગે કહ્યું હતુ કે, દરેક ચીજને માટે વખત હોય છે. ઉપદેશનો અને પ્રાર્થનાનો પણ સમય હોય છે; પણ તે સમય જતો રહી છે. લડવાનો પણ વખત હોય છે અને તે વખત આવ્યો છે, જેમ કહી તેણે પોતાનો પાદરીનો ઝબ્બો કેંકી

દીધો અને વર્તિનિયાના કર્નલના+ સંપૂર્ણ પોશાકમાં તે તેમના આગળ જીભો તેના ધર્મસમાજનો દરેક માણસ તેની સાથે લખ્યો અને દૂરથી આવેલા અને તેની આબુખાબુ જમા થયેલા માણસો સાથે રાજવિધાયવના યુદ્ધમાં ઉચ્ચ પ્રકારની મેવા બખવવા તેણે કૃત્ય કરી યુદ્ધમાંથી તે મેજર જનરલ થઈ પાછો ફર્યો.

રોમન શહેનશાહત બ્યારે લયમા હતી અને રોમન રાજસમાના સભ્યો ક્વીન્ટીપન સિનમિનેટસને એવચીની જગા માટે બોલાવી ગયા. સભાસદોએ તેને હજી ચલાવતો, સાદા પોશાકમાં અને પદવી માટેના ઠાઈ પણ લેલ વગરનો જોયો હતો પોતાના મિતાચાર, દયા, સદગુણ અને ન્યાયવૃત્તિથી, કુસંપને લીધે થયેલી ઈર્ષ્યાની વચ્ચે, તે સાર્વજનિક શાંતિ ફરી લાવી શક્યો અને પોતાના ખેતીના ધધામાં તે ફરી દાખલ થયો.

ફરી એક મહત્વનો પ્રસંગ જીભો થયો, રાજસભાએ તેને અમર્યાદ સત્તા સાથે ડિક્ટેટર બનાવ્યો તેણે લોકિતમાં ફરી વિશ્વાસ ઉપજ કર્યો સાર્ધમાં જે કિંમતી લૂટ મળી હતી, તેમાં ભાગ લેવાની તેણે ના પાડી ચૌદ દિવસ તે ડિક્ટેટર રહ્યો પછી તેણે તે જગ્યાનું રાજનાયુ આરથુ અને બધું કાર્જ ન બંધું ટોચ એમ તે પોતાના ખેતર ઉપર શાંતિ સહિત ફરી કામ કરવા લાગ્યો.

ડોગ્લસ, જેના મૃત્યુ વિષે તેનું લશ્કર અજાણ્ય હતું, તેના મહદાને તેના હમેશના ઘોડા ઉપર તે બેઠો હોય તેવી રીતે રજુએક ઉપર રજૂ કરવામાં આવ્યું અને સાર્ધ છતાવામાં આવી. રૈડરિક કુ એક જ વાર બ્યૂગલ વગાડે તે હજાર માણસના જળની બરાબરી કરી શકે તે શી રીતે? સેક્ટ્રે પહાડી લશ્કરીઓ રૈડરિક ધુના નેટલા જ નેશથી બ્યૂગલ ફૂટી શકે ઘોડા ઉપરની માટી એનો બહારનો દેખાવ હતો અને હૃદયદ્રાવક બ્યૂગલનો પુકાર તે માન,

કરે છે માણનો ઉપગ્રની તેમની સત્તાનુ રદન્ય થી દરો એમ લેવાને આશ્ચર્ય થાય છે ચાલિત્ર્ય બાદ છે એ પ્રગૃથી મધ્યા વર્ગના લેવાને તના ઉપગ્ર શ્રદ્ધા ગદે, તેડુ તેઓ અનુસગ્રહુ કરે એ સ્વાભાવિક છે ખૂનીને માતની નમ કનાર જળના ન્યાયનુ ખૂન પણ સન્માન કરે છે તેનામા એવુ કાર્થક છે, જે વડે સન્ય અને ન્યાય તે જાણી શકે છે અને તે અનુમાદન આપે છે -

કૃષ્ણ ધોગ યુવકોન એવો ખ્યાલ આવે છે કે, તેઓ જે કાર્થ જાણે છે તેના કન્યા તેઓ જે કાર્થ છે તેના ઉપગ્ર જ વિદ્યાની તેમની કૃતેલનો આધાર ગદેલો છે । વૈશિગટન અને સિકન પ્રેમિન્ટ થયા તે તેમની શક્તિને લીધ નહિ પણ તેમના ચારિત્ર્યને લીધ થયા

નેપોલિયોન અને વેલ્સ્ટરમા ક્યા તત્ત્વની ખામી હતી કે હાલના વખત સુધી જાને જે જિયામા જિયા આદર્શ ઉત્પન્ન કર્યા છે, તેને નિત્ય વખતાર રહેલુ તે એ તત્ત્વ નથી કે બગવાન મનુષ્યો જેમના મૂળ જ્ઞાનમા હોય છે અને બ્યારે મધ્યુ ઘન । વુ ટોય છે ત્યારે પોતાની જગાએ ચિથર રહેનાર એમના આ જેડુ બગવાન જેમનુ ચારિત્ર્ય હોય છે, તેમની અદરના આ તત્ત્વને જ આપણે વખાણીએ છીએ-તેને જ માન આપીએ છીએ

દેશનિમ્નય થયેના પ્રસથને એમ કહેવામા આવ્યુ કે, વુ જે મુસનમાન ધર્મ અગ્રીમાર કરે તો ટકીમા તને અભય સ્થાન મગે ત્યારે તેણે જવાબ કીધો કે એક તરફ શ્રુત્ય અને બીજી તરફ શરમ, એની વચ્ચ મને કોઈ શ મ ભરેલો માર્ગ જઓ નથી એક ઉદાર ચરિત પ્રજનો એક વખત હુ હાકિમ ખતા, હુ મારા હોકરા માટે માર્થ વારસો મૂકી જતો નથી મારા નામને બટો લાજે તેના મરતા આ સ્થિતિને હુ વધારે પસદ કરુ છુ એક બીજી વખતે તેણે કહ્યુ કે આ મારા હાય ખાલી છે પણ ચોખ્ખા છે

એક સાક્ષી તરીકેના હમેશના સિવાજ મુજબ મોજદ ખાવા

પેટાઈ ન્યાયમંદિર આગળ આવ્યો, ત્યારે તેની સત્યશીલતા વિષે કોર્ટને એની ખાતરી હતી કે, તેનું પોતાનું વચન બસ છે. તેને સોગંદ ખાવાની જરૂર નથી એમ તેને કહેવામાં આવ્યું.

એક મોટી બેંકમાં હું મિલરને કેશિયરની(કીલીદારની) પદવી આપવામાં આવી; પણ 'હિસાબની મને બહુ થોડી માહિતી છે અને મારો ટાઈ બમીન થતો નથી' એમ કહી તેણે તે જગાની ના પાડી. બેંકના પ્રેસિડેન્ટ મિ. રોસે કહ્યું કે, અમારે તમારા બમીન જોઈતા નથી. રોસ તેને ઓળખતો હતો; એવી મિલરને ખબર પણ નહોતી. આપણને ખ્યાલ હોય કે ન હોય પણ લોકો આપણું ચારિત્ર્ય હમેશાં તપાસતા રહે છે.

બ્યારે ફ્લોરેન્સ નાઈટિંગેલ ક્રિમિયાની હોસ્પિટલમાં જતી ત્યારે બહુ વાતાવરણ બદલાઈ જતું. વેદનાના ણિજાના ઉપર આબો-ટતા જડલરત જેવા સૈનિકો સભ્યતાની થોડી પણ અસર ધરાવનાર-ને પણ ખરાબ લાગે તેવો એક શબ્દ જોલતા નહિ.

વિટારિયા દાલોનાનો પતિ સ્પેનિશ બાણુ તરફ વફાદારીથી રાંડવાને બધાયો હતો. ઇટલીના રાજકુમારોએ બ્યારે તેને તે બાણુ છોડવાનો આમ્રહ કર્યો, ત્યારે વિટારિયાએ તેના પતિને વખ્યું કે, આખરએ તમે રાજએ કરતા પણ મોટા છો. આ આખરની વાત તમે યાદ રાખજો જે નિબ્કલક કીતિ તમે તમારી ભાવિ પ્રજા માટે મૂકી જવામા સુખ અને મગરરી માનો છો, તે કીતિ પિતાળ અગર ભપકાથી મળશે નહિ, આખરથી જ મળશે.

એવો ટાઈ પણ માણસ થઈ ગયો નથી, જેને માટે એમ કહી શકાય કે, તેનામા એવા સુદર તત્વોનું મિશ્રણ હતું કે, કુદરત એક-દમ ખડી થઈ જઈ જગતને જણાવે કે, આ જ ખરેખરો માણસ છે.

જે લોકો વેચાય તેવા નથી, જે માણસો પ્રમાણિક છે, જેઓ મધ્યથી પરિધ સુધી સંગીન છે, જેઓ હૃદયના સાચા છે, સોયની

અણી નેમ મુવ તરફ રહે છે તેવાં જ તેમનાં અંતઃકરણ દઢ છે. આદ્ય નૃતી પડે અને ધરતીકંપ થાય છતાં જે માણુમે સત્યની બાબુમે જીભા રહે છે, જે માણુમે સત્ય કહી શકે અને દુનિયા તથા દાનવથી ડરે નહિ; જે માણુમે ગર્વ કરતા નથી, તેમ દ્વાકી મારતા નથી; જે માણુમે પાછા ઠડતા નથી, તેમ દીવા પણ પડતા નથી; જે માણુમે દિમનવા જેમ મારતા નથી છતાં દિમતવાળા છે; જે માણુમેમા અનંત જીવનની દિમન શાંત, જિડી અને મજબૂત વહે છે; જે માણુમ પોતાનો જીવનસંદેશ-કર્તાવ્ય જાણે છે અને દુનિયાને જાણાવે છે, જે માણુમે પોતાની જગ્યા જાણે છે અને તે જ સે છે; જે માણુમે પોતાનુ કામ જોળખે છે અને કષ્ટે છે; જે માણુમે જૂઠું જોલના નથી, સત્યનો ત્યાગ કરતા નથી અગર જાન-ભેદ કરતા નથી; જેઓ કામ કરવામા સુસ્તી બતાવતા નથી, વાસ્તવિક ગરીબી જનાવવાથી માનદાનિ થતી હોય એમ જેઓ સમજતા નથી; પાતે જે કમાતા હોય તે ખાવાને અને જેને માટે પોતે પૈસા આપ્યા હોય તે પહેરવાને જેઓ રાજી છે; ભાર દર્દને ના કહેવાની જેમને બીક નથી; તેમ માસથી તે અને તેમ નથી, મારું તેટલું મળું નથી એમ કહેવાને જેઓ શરમાતા નથી, તેવા માણુમેની દુનિયા તલાશ કરતી રહે છે એમ કહેવાય છે.

જે જમીન ઉપર મગફળી જાણે છે તે જમીનને સત્વડીન કરે છે, એ સત્ય લક્ષાધિપતિઓને પણ લાગુ પડે છે. ખીજા જોલાઈવના ઝાડ જેવા હોય છે. જોલાઈવના ઝાડ જ્યાં જાણે ત્યાં તે જમીનને પણ તે ફળદ્રુપ કરે છે. ખીજા શ્રીમંત આત્મા એવા હોય છે જે પોતાની હાજરી માવથી ખીજને સુખ કરનાર થઈ પડે છે; જેમના દિમન સર્વને સુખકારક નીવડે છે.

દુનિયામાં કાઈ પણ શક્તિ એની હોય કે જે પોતાની સત્તા ખીજ ઉપર પાડી શકે તે તે ચારિત્ર્ય છે. કેળવણીના સંસ્કાર જોળા ઉરો, શક્તિ જૂજ દસે, કાઈ મિલકત ઉસે નહિ, સમાજમાં

કાંઈ પદ નહિ હોય, પણ સંગીન, ઉત્કૃષ્ટતાયુક્ત ચારિત્ર્ય હશે તો તેનું વજન પડી શકશે. તે સન્માન મેળવી શકશે.

એક ખરું કામ, એક એવો તાર ઉત્પન્ન કરે છે કે જે આખી દુનિયામાં પ્રસરી જાય છે, સઘળી નૈતિક યુદ્ધિને તે સ્પર્શ કરે છે, ફરેક દુનિયાની તે મુલાકાત લે છે, તેનાં આંદોલન જગતના સઘળા વિસ્તાર ઉપર ફેલાઈ જાય છે અને આ આંદોલનને ઈશ્વરની સંનિધિમાં, પણ તે પહોંચાડી દે છે.

ચૌદમા વૃઈ રાજ્યે કોલગરને પૂછ્યું, કા-સ જેવા મહાન અને વસતીથી ભરપૂર દેશ ઉપર રાજ્ય કરવા છતાં હોલેન્ડ જેવા નાના દેશને તે કેમ જીતી શકતો નથી? પ્રધાને જવાબ આપ્યો, 'એક દેશની મોટાઈનો આધાર તેના મુટકી વિસ્તાર પર નહિ, પણ ત્યાંની પ્રજાના ચારિત્ર્ય ઉપર રહેલો છે.

મહાન પુરષોનું ચારિત્ર્ય એ પ્રજાનું ધન છે શારોષિયા કહેતો કે, તેણે વોશિંગ્ટનને એક જ વાર જોયો હતો; પણ તેથી તેના આખા જીવનને પ્રેત્સાહન મળ્યું હતું. એક અંગ્રેજી ચામડા ક્ષણવાર જેના ચામડાએ સાગી નામના મેળવી હતી તે કહેતો કે, તેણે જો વર્લાઈલ વાચ્યો ન હોત તો તે ચામડું એટલું સારું બનાવી શકત નહિ. એમ કહેવામા આવે છે કે, ફેકિલને લડનના એક આખા કારખાનાની રીત સુધારી દીધી હતી. એરિઓસ્ટો અને દીટી-એનને પરસ્પર પ્રેત્સાહન મળ્યું હતું તથા એકબીજાની ક્રાંતિ તેઓએ વધારી હતી 'તમે રોને વળાણો છો, એ તમે મને કહેા અને તમે કેવા માણસ છો એ હું તમને કહીશ.' એક પુસ્તક અમર કલાનું કોઈ કામ, તેને ઉત્પન્ન કરનારની શ્રુતિઓ અને વિચારમાળામા આપણને જોડવી દે છે. રોમના અમર પાઠકામ જેમણે તન્મયતાથી જોયા છે તેવા લાખો માણસોને તમે પૂછો કે, હજારો જીવનમા તેનું

જીવન જીત્યું છે ? તેના જીવને અન્ય જીવન ઉપર કેવી બધી સત્તા મેળવી છે ? વોશિંગ્ટન, ગ્રેન્ટ અને લિકને શુ મરણ પામ્યા છે ? કયા અમેરિકન હૃદય અગ્ર ગૃહમાં તેમના ચારિત્ર્ય નથી ?

તમારાથી બને તો મોઝિઝ વર્ગર ઇન્જિનનો, ડેનિયન વગર બેબિલોનનો, ડેમોસ્થિનિસ, ફિડિયાસ, સોક્રેટિસ કે પ્લેટો વગર એથેન્સનો ખ્યાલ તમે લાવો ઈ સ. પૂર્વે ૨૦૦ વર્ષ પહેલા ડાનિયાન વગર કાર્થેજની શી કિમત હતી ? સિઝર, સિસેરો અને માર્કસ-આરેલિયસ વગર રોમની શી કિમત હતી ? નેપોલિયન, લુગો અને પેર ડાલસિધ વગર પેરિસની શી કિમત છે ? ન્યૂટન, રોકસપિયર, મિલ્ટન, પિટ, બર્ક, ગ્લોડસ્ટન વગર ઇંગ્લાન્ડની શી કિમત છે ? ગ્રેગિસન, ફિલિપ્સ, વ્હીટિયર, એમર્સન અને હોમ્સ જેવા ચારિત્ર્યયુક્તા નરો વગર બોસ્ટનની શી કિમત છે ? પીપર, કુપર અગર હોરેસ મીલિ વગર ન્યૂયોર્કની શી કિમત છે ? સ્ટેન્ડર્ડ વગરનું કૅલિફોર્નિયા અગર આર્મર, પુનમન અગર ફીફ્ડ વગરનું ચિકાગો શુ છે ? આ શહેરમાં ઝાંઘી નામનાવાળા લાખો માણસોએ યોજના કરી છે, પરિશ્રમ ઉભ્યો છે અને સેવાઓ કરી છે તેઓએ જીવન ગાળ્યા છે અને મરણ પામ્યા છે તથા આપણુ વધારેમાં વધારે ધ્યાન એએ તેવા ખરા ઇતિહાસની રમના કરી છે, પણ ટ્રેટવાક થોડા સ્ત્રી-પુરુષના વિચાર, પ્રતિભા અને ચારિત્ર્યથી આમાના દરેક શહેરના જીવનમાં એવો બધો ફેરફાર થયો છે કે તેઓ તેના ઇતિહાસમાં મોટા ભાગે લાક્ષણિક દષ્ટાંતરૂપ યઈ ગયા છે !

ખરેખર મહાન પુરુષો આખી દુનિયામાં વિચાર અને લાગણીના પ્રદેશમાં, તેઓ જીવતા હતા તેના કરતાં પણ વધારે બળવાન સત્તા ધરાવે છે આપણા માનસિક બધારણની રચના, એવી રીતે મૃત્યુ પામેલા મનુષ્યોની તેમ જ જેમની સાથે હાલ આપણે સમાગ્રમાં આવીએ છીએ તેમની જેકઠી અસરથી થાય

છે. પોતાની માન્યતા માટે પોતાનો પ્રાણ અર્પણ કરનાર મનુષ્યો જેમના ઉપર યુજ્જરેલા ભુલમના દુઃખમાં આપણે સહાનુભૂતિ સાથે ભાગ લઈએ છીએ અને તેથી ઉન્નત થઈએ છીએ, જેમના આત્મ-સમર્પણથી આપણી માન્યતાઓ વિશુદ્ધ બને છે, સમાન પરિસ્થિતિ-માં આપણી ભાવનાઓથી આપણને જે કાર્ય કરવાની લાગણી થાય છે તેવાં જ કાર્ય આપણથી બને છે.

જેની તલવાર અગર અવાજે મનુષ્યજાતિની સેવા બળવી છે, તેની રાખ પવનમાં ફેંકો. જેના કીર્તિમાન વિચારો તને ઉન્નતિના શિખરે લઈ જાય છે તેને મૃત્યુ પામેલો ગણી શકાય ? જે માણસો-ને આપણે છોડી જઈએ છીએ તેમના હૃદયમાં રહેલ તે મરણ્ય પામતું નથી.

જે દરેક વિચાર આપણા મગજમાં દાખલ થાય છે, જે દરેક શબ્દ આપણે બોલીએ છીએ અને જે દરેક કાર્ય આપણે કરીએ છીએ, તે દરેક આપણા જીવનના અંદર-માંના અંદરના તંતુ ઉપર પોતાની છાપ મૂકે છે; અને આ છાપને પરિણામે આપણા ચારિત્ર્યની રચના થાય છે.

ઉચ્ચ ચારિત્ર્ય માટે સંગીતનો કે લલિત કળાઓનો અભ્યાસ જરૂરનો નથી; કેમ કે વિદ્યાકાળમાં જેઓ વધારે પરિપૂર્ણ હોય છે, તેઓ ઘણીવાર ખરાબમા ખરાબ સ્વપુરુષો નીવડે છે. ખરે-ખર પુસ્તકોના કીડા, જેમનું જીવન પુસ્તકોમાં જ હોય છે, કલાવિદ જેઓનું જીવન કલામાં જ યોતપ્રોત રહે છે, તેઓ સામાન્ય રીતે નિર્બળ હોય છે. હલકાં અને હેતુ વગરનાં જીવન, ચારિત્ર્ય ઉપર પોતાની અસર મૂકે છે. એથી ભલું, કેટલાંક માણસો એવાં હોય છે કે જેમના પર મહોલ્લાનાં કૂતરાં પણ વિશ્વાસ રાખે છે. ચારિત્ર્ય એ બળ છે.

કલાવિદ બંને રચૂ કરેલા એક વખાણવાલાયક ચિત્રને એક-
 ડેમીમાં સટકાવવાની જગ્યા મળતી નહોતી. બંને તે રચૂ કર્યું ત્યારે
 ટર્નર કોલેજેમીની લેન્ડિંગ કમિટી (ચિત્રો સટકાવવાને લગતી કમિટી)માં
 હતો; પણ વારંવાર એમ થતું કે તે સટકાવવા માટે સગવડ થઈ
 શકતી નહોતી. પછી ટર્નરે પોતાનું જ એક વહાલું ચિત્ર બેનારી
 લી'યુ અને તેની જગ્યાએ બંનેનું ચિત્ર ગોઠવ્યું.

એમોસ લોરેન્સ દિસાળ કરતાં બહુ રહેતો અર્ધો મેન્ટ અને
 વેતરના વર્ધલું ખા વાર કાપડ પોતાના માલકને આપતો. આ બાબન
 નાનકડાં બની પણ તેથી તેનું ચારિત્ર્ય જણાઈ આવતું.

ટૂટવાક જંગ એવા હોય છે કે જે જે પાંદડાં અને વેવા ઉપર
 તેમનો નિભાવ થાય છે તેમનો રંગ મઠણુ કરે છે. આપણે પણ તે
 જંગ જેવા છીએ; કારણ કે આપણા હૃદયમાં રહેનાર જંગલોની
 માફક આપણે પણ આપણો માનસિક ખોરાક જેવા પ્રકારનો હોય
 છે, તેવા જ પ્રકારના વહેલામોડા બની જઈએ છીએ. આપણી
 જિંદગીનું દરેક કામ, દરેક શબ્દ, દરેક સમાગમ આપણા જીવનની
 રચનાની અંદર લોખંડી કલમથી લખાય છે. નષ્ટ કરવામાં આવેલી
 તકી, ખરચી નાખેલા બળ, ગુમાવેલો વખત, એ સધળાનાં જૂત
 હમેશા આપણી આગળ આવીને ખડા થાય છે, આપણને ઠપકો
 આપે છે અને કહી અતર્ધાન થતા નથી. સમાનમાથી સમાન ઉત્પન્ન
 થાય છે. એકના બીથી કંઈ ઉત્પન્ન થાય તો એક જ ઉત્પન્ન થાય
 છે. એક જ જાતના પક્ષી એક સ્થળે એકઠાં થાય છે. સમાન વસ્તુ-
 ઝોને પરસ્પર કાર્ષક આકર્ષક સંબંધ હોય છે, તેથી તેઓ નિઃસંશય
 એકઠા થાય છે. આ એકથી તેમના પોતાના જ ગુણનો વિનિમય
 તેઓ કરી શકે છે અને બીજા કશાનો કરી શકતાં નથી અને
 તે જુદી રીતે કરી શકે જ નહિ. આ ચિત્રણ મેળવવું કેટલું
 મુશ્કેલ છે?

થવાતું નથી, સખાવતથી ગરીબી આવતી નથી. પથ્થરની દીવાલ ફોડીને પણ ખૂન બહાર નીકળી આવશે; જૂઠ્ઠું થોડું પણ ભેળાણુ, દાખલા તરીકે, મિથ્યાભિમાનનો સ્પર્શ, સારી અસર કરવાનો, ઠીક દેખાવાનો થોડાં પણ પ્રયાસ-તેથી તરત જ પરિણામ ઉપર ખોટી અસર થશે; પણ સાચું બોલશો તો તમામ કુદરત અને સઘળાં પ્રાણીઓ નહિ ધારેલા વિસ્તારમાં તમને સહાયક થશે.

ગરીબ માણસની યાવજી ચારિત્ર્ય છે.

સ્વીવ-સનની પેઠે તમે પણ એમ માને કે દરેક માણસમાં પોતામાં અઘાત શક્યતાનો એક મહાન પ્રદેશ રહેલો છે. પોતાના આત્માનું સંરોધન જે કોઈ બંધની માફક કરે છે, તે સુખી થઈ શકે છે.

લ્યુથર કહે છે કે, કોઈ પણ દેશની આબ્યાદીનો આધાર તેના મોટા મહેસૂલ ઉપર, તેના કિલ્લા ઉપર, તેના બહાર સારા મકાનના ઉપર નથી; પણ તેનો આધાર તેના કેળવાયેલા નાગરિકોની સંખ્યા ઉપર, જીવણી, સારા સંસ્કાર અને ચારિત્ર્યવાળા તેના માણસો ઉપર રહેલો છે. તેનું ખરું બળ, તેની ખરી સત્તા તેમાં રહેલી છે.

ગ્રેહામે કહ્યું : ‘આપણી શરતો અને યાદ છે. મને તે ઘડિયાળ જોવા દો. વારુ કહો, તમારી શી ક્રિયાદ છે?’ તે માણસે કહ્યું કે, ‘ક્રમ, મારી પાસે તે સાત વર્ષ રહ્યું છે, અને તેટલા વખતમાં પાચ મિનિટ કરતા વધારે તફાવત પડ્યો છે.’ ‘એમ હોય તો હું તમારા પૈસા પાળ આપુ છું.’ તે માણસે કહ્યું : ‘તે ઘડિયાળથી દસગણા દામ અને આપવામાં આવે તોપણ તે ઘડિયાળ હું છોડીશ નહિ.’ ગ્રેહામે જવાબ દીધો : ‘કોઈ પણ ચીજ માટે હું મારા વચનનો લંગ કરીશ નહિ.’ તેણે પૈસા આપ્યા અને ઘડિયાળ લઈ લીધું, પછી તેનો તેણે વખત મેળવનાર ઘડિયાળ તરીકે ઉપયોગ કર્યો.

ઘડિયાળ ઉપર ટેમ્પિયનનું નામ એ તેની ઉત્કૃષ્ટતાની નિશ્ચિત સાબિતી ગણાતી. દુનિયામાં નહિ તો લંડનમાં સારામાં સારા મનાતા યાત્રિક આ ટેમ્પિયનની પાસેથી જ ગ્રેહામ પોતાનો ધંધો શીખ્યો હતો. એક ઘડિયાળ, જેના ઉપર પોતાનું નામ ખોટી રીતે પાડવામાં આવ્યું હતું, તે ઘડિયાળ દુરસ્ત કરવા એક માણસે ટેમ્પિયનને કહ્યું ત્યારે તેણે તે એક હથોડાથી લાગી નાખ્યું અને તે આશ્ચર્ય પામેલા ગ્રાહકને પોતાનું એક સારામાં સારું ઘડિયાળ આપી તેણે કહ્યું : ‘લો, આ મારું પોતાની બનાવટનું ઘડિયાળ.’ ગ્રેહામે પારાનું ડ્રામ્પેન્સેટિંગ (સમતોલ રાખનાર) લોલક, ઘડિયાળની ચાલ બરાબર રાખનાર સ્થિરચંત્ર અને ગ્રહગતિસૂચક મંત્રની શોધ કરી છે. તેમની એક શોધમાં ઘણો સુધારો હતો પણ થયો નથી. ગ્રીનિચની વેધશાળા માટે તેણે જે ઘડિયાળ બનાવ્યું છે, તે દોઢસો વર્ષથી ચાલે છે, પણ પંદર મહિનામાં એક જ વાર તેનો વખત મેળવવો પડે છે. તેમના કામની ચોકસાઈને લીધે જ ટેમ્પિયન અને ગ્રેહમને વેસ્ટમિન્સ્ટર એબીમાં જગ્યા મળી છે.

રક્ષવેની પહેલવહેલી સડક બંધાઈ તે પહેલા ન્યૂયોર્કના એક ગામડાના લુહારને એક સુતાઈ કહ્યું કે, તમને આવડતી હોય તેવી

સારામાં સારી હથોડી મારે માટે તમે જનાવો. નવા દેવળ ઉપર કામ કરવા અમે જ જલ્દી આવ્યા છીએ અને હું મારી હથોડી ધેર શ્રેણી આવ્યો છું. ડેવિડ મેટાલે શકંકથી પૂછ્યું: ‘મને આવડે તેવી સારામાં સારી ? પણ મને આવડે તેવી સારામાં સારી હથોડી માટે તમે પૂરતા પૈસા આપવા માગતા નહિ હો ? તે સુતારે કહ્યું કે હું પૂરતા પૈસા આપીશ, મારે સારી હથોડી જોઈએ.

તૈયાર કરીને તેને જે હથોડી આપવામાં આવી તે ખરેખર સારી અને કદાચ સારામાં સારી હતી. ઉમેશના કરતાં, હથોડીનું મોં લાંબું રાખી, ડેવિડે તેનો ઢાંચો એવો સજ્જત એસાઓ હતો કે તે કદી નીકળી ન જાય સુતારની નગરમાં આ એક અદ્ભુત સોધ હતી, તેણે આ હથોડીની પોતાના સાથીઓ આગળ પ્રશંસા કરી. તેઓ બધા જ બીજા દિવસે તે દુકાને આવ્યા અને તેવી જ હથોડીની માગણી તેઓએ કરી. કોન્ટ્રેક્ટરે ન્યારે તે હથોડીને જોયાં ત્યારે તેણે પોતાને માટે બે મંગાવ્યાં અને પોતાના માણસો માટે જે બનાવવામાં આવે તેના કરતાં થોડી વધારે સારી બનાવવામાં આવે એવી માગણી કરી. મેટાલે કહ્યું કે, હું એથી વધારે સારી બનાવી નહિ શકું. ન્યારે હું કોઈ પણ ચીજ બનાવું છું ત્યારે તે ત્રમે તેને માટે બનાવવાની લેખ યજ્ઞ મારાથી અને તેટલી સારી જ તે બનાવું છું.

મેટાલની પહેલી કારકિર્દીમાં કદી નહિ બનેલું તેમ સ્ટોરકીપરે બે ડઝન હથોડીઓને આર્ડર આપ્યો. એ પછી ન્યૂયોર્કના એક વેપારી પોતાનો સરસમાન વેચવા તે ગ્રામ આવ્યો હતો અને તે સ્ટોરકીપરની પાસે જટલી હથોડીઓ હતી તે તેણે ખરીદી લીધી તથા તે સુહાર બનાવી શકે તેટલી બનાવવાનો ચાલુ આર્ડર આપ્યો. છેલ્લા ધોરણથી બનાવેલા માલથી ડેવિડ ધણે પૈસાદાર થાત, પરંતુ તેની લાંબી અને ફેલોમંદ જિંદગીમાં ત્રીણામાં ત્રીણી બાબતમાં પણ પોતાની હથોડીઓ પરિપૂર્ણતાની દશામાં આણવા માટે આગળ

અભ્યાસ કરવાનું તેણે બંધ કર્યું નહિ ઉત્કૃષ્ટતાની બહારની ખાતરી આપ્યા સિવાય તે હંમેશા વેચવામા આવતી, તેના માથા ઉપર છાપવામા આવેલું મેડોલનું નામ જગતમા બનતા સારામા સારા માલની દરેક ટેકાણે ખાતરી આપનાર ગણાતું. ચારિત્ર્ય એ બળ છે અને દુનિયામા તે સારામા સારી જાહેરબાજી છે.

આ વાત કહેનાર મહાંમ જેમ્સ પાર્ટનને તેણે એક દિવસે કહ્યું : 'હા, આ નાના ગામમા મેં અઠ્ઠાવીસ વર્ષ સુધી હથોડીઓ બનાવી છે,' તે મદાન ઇતિહાસકારે ઉત્તર આપ્યો : 'એમ હોય તો તો હવે તમે કાઈક સારી હથોડી બનાવી શકતા હો.'

જવાબ મળ્યો : ના કાઈક સારી હથોડી હું બનાવી શકતો નથી. બનાવવામા આવતી હથોડીઓમા હું તો સારામા સારી બનાવું છું સ પૂર્ણ રીતે મરસ એવી હથોડી બનાવવી એટલી જ કાળજી મને છે. લોકોને જોઈએ તેટલી હથોડીઓ હું બનાવું છું, વધારે બનાવતો નથી અને હું તે કાઈક ઠીક કિંમતથી જ વેચું છું. તેની જે વાજબી કિંમત છે તે આપવાની લોકોને મરજી ન હોય તો બીજે ઠેકાણેથી સન્તી હથોડીઓ ખરીદવાની તેમને છૂટ છે. મારી જરૂરિયાતો એટલી ઓછી છે કે હથોડીઓ બનાવવાનો મેં વિચાર ઠર્યો તે પહેલા એટલે ૪૦ વર્ષ પટેલા જુદારની જે દુકાને હું કામ કરતો ત્યા જ પાછો ગમે તે વખતે પણ જવા છું તૈયાર છું. તે વખતે મારી ધમણ ચલાવવા એક છોકરો હતો જ્યારે હાલ મારી પામે ૧૧૫ માણસ છે જેમ તમારો રસોઈયો ચૂલે ચઢાવેલી રસોઈ પર તપાસ રાખે છે, તેમ કાલસાની બટ્ટી ઉપર મુકાયેલા હથોડીના માથાની તપાસ રાખતા તમે તેમને જુઓ છો ? લોખંડના એક કકડામાથી દરેક માથું કાપી કાઢવામા આવે છે એક અનુભવી માણસની દેખરેખ નીચે તેને પાણી પાવામા આવે છે. દરેક હાથાને ત્રણ વર્ષ સુધી કરચોળા ન રહે ત્યા સુધી રસવામા આવે છે. એક

વખત મેં ધાર્યું કે હથોડીઓ ળનાવવામા હું સંચાકામનો ઉપયોગ કરું પણ હું જાણું છું કે એક સંપૂર્ણ ઝોખર, સારામા સાં ઝોખર સંચાકામથી ળની શકે નહિ. માટે કામનો દરેક ભાગ હાથથી કરવામા આવે છે.

એસેફ હેત્રી જ્યારે યુવાન હતો, ત્યારે 'મારી મોટામા મોટી ધ્રુવ વિજ્ઞાનના ઉસ્તાદ હોવાની લાયકી તથા આખર મેળવવાની છે' એમ તેણે એક સ્વપ્ને લખ્યું છે આ પ્રમાણે પોતાની ધ્રુવ-ઝોને અનુસરવાના સ્વાભાવિક પરિણામ તરીકે કેટલાક વર્ષ પછી જ્યારે તેણે નામ વિજ્ઞાનના દરેક વિભાગમા સન્માનપાત્ર ગણાવા લાગ્યું, ત્યારે તે કહેતો કે સન્માન અને જવાબદારીવાળી જુદી જુદી જે નવ પદવીઓ હું ધારણ કરું છું તે મારા ઉપર નાખવામા આવી છે મેં મારી પોતાની મરજી અને કાર્યથી ઉમેદવારી કરી એકે જગા લીધી નથી.

વેલિંગ્ટનને જ્યારે બહેરાશ આવી ત્યારે તેણે એક પ્રખ્યાત તખીયની સલાહ લીધી તેણે તેના કાનમા 'ક્રિસ્ટલ' નાખ્યું અને તેથી તેની જિંદગી પણ જોખમમાં આવી પડે તેવા સોજે થઈ આવ્યો. ડોક્ટરે માફી માગી લારે દિલગીરી ળતાવી અને કહ્યું કે, 'આ જૂલથી મારી મોટી ખરાબી થશે.' વેલિંગ્ટને કહ્યું કે, 'હું આ જાખન ડાઈને કહીશ નહિ.' 'પણ તમારું કામકાજ મને કરવા દેશો કે જેથી મારા ઉપરથી વિશ્વાસ જીઠી ન જાય.' હપુકે જવાબ દીધો 'ના, તેનો અર્થ તો જૂઠું જોલણુ એવો થાય.'

રોબર્ટ વોટર્સ કહે છે કે, એક લાખા સારી રીતે શિખાય તો ૨૦ લાખાના ઉપરચોટિયા જ્ઞાન કરતાં વધારે સારી છે; કારણ કે એક લાખા બરોખર શીખવાથી તમને જે માનસિક, તાલીમ, માનસિક શક્તિની અભિવૃદ્ધિ મળે છે, તે ઉપરચોટિયા જ્ઞાનથી કદી મળા શકે નહિ.

એક છોકરાએ કહ્યું કે, 'પિતા ! આપણા મહોલામાં ગઈ રાત્રીએ મેં ફૂતરાઓની એક મોટી સંખ્યા બેઈ. મને ખાતરી છે કે ૫૦૦ ફૂતરા મેં બેયા. પિતાએ કહ્યું કે, ના, ના, તેટલા તો નહિ જ હોય. વારુ, ત્યારે, સો તો હશે જ એવી મને ખાતરી છે. પિતાએ વળી કહ્યું કે, એમ હોઈ શકે નહિ. આપણા ગામમાં સો ફૂતરા હોય એમ હું મानी શકતો નથી. વારુ, ત્યારે દસથી ઓછા તો હશે જ નહિ; મને એટલી તો ખાતરી છે જ. પિતાએ કહ્યું, તેં દસ બેયા હશે તેની પણ મને ખાતરી થતી નથી; કારણ કે જે ખાતરીથી તું હાલ દસ કહે છે તેટલા જ વિશ્વાસથી તું પાંચસો બેયાતું કહેતો હતો. બે વાર તેં તારું બોલેલું ફેરવી નાખ્યું છે અને હવે હું તારું કહેલું મानीશ નહિ. તે ધુધવાયેલા છોકરાએ કહ્યું : વારુ, ત્યારે મેં તમારો કેશ ફૂતરો અને એક ખીન્ન ફૂતરાને તો નક્કી જ બેયા હતા.'

એક અદ્ભુત વાર્તા કહેવા જતાં, અતિશયોક્તિ કરવા માટે આપણે આ છોકરાને વખોડી કાઢીએ છીએ; પણ આવો વરસાદ તો અમે કદી બેયો નહોતો અગર આ વખે તો સખતમાં સખત ગરમી અગર સખત ઠંડી પડી, એમ હમેશાં બેઓ કલા કરે છે તેઓ કયે દહાડે સાચા હોય છે ? મુક્તિ, કપટ અગર પ્રપંચથી મુક્ત સાદા સત્યને સઘળા મનુષ્યજાતિ સન્માનપાત્ર ગણે છે, તેટલી ખીણ કાઢે જ ચીજને તે વખાણતી નથી. ચારિત્ર્યનું એવું બળ રજૂ કરે છે, હેતુર્થાં ઈની પ્રમાણિકતા રજૂ કરે છે કે જેમા સઘળા વિશ્વાસ રાખવાને રાજી પેચ છે.

ને જરૂરનું દોન તે ખોલતુ, સાચુ ખોલતા મદકાય ગખવો, દુધ અને દહી જેમા પગ ગખવા, અતિશયોકિત કરી, ખીખના અભિગ્રાચ માથે મળતા દોવાનો દેખાવ કરવો, આખના મીચમગથી, માથુ હનાનીને, સ્મિતથી અગર ઘાઈ ચાળાથી છેતરવુ, સચ્ચાઈનો અગ્નાન રાખવા, તમે ને જનકુતા ન દો, ને ધારતા ન હો અગર જેની તમને લાગણી ન દોય તેનો દેખાવ કરવો—આ સધળા, એ સાર્ધની ખામીથી ઉત્પત થતા પોષ્યપણા અને જૂઠાણાના સુદા સુદા દર્શનમાન છે

કુરેતમા આપણે ગાઈ જનનું જૂઠાણ, અચોખસાઈ અગર ખોટાપણુ અથવા હાગ વગરનો કાયવ્યવહાર એવા જનથી સૃષ્ટિની શરૂઆતમા હડનમા રખી ને છાયા અને દ્રાણુ સાથે શુભાખ ખીલતા હતા, રક્ષક રચાતા હતા તેવા આને પણ ખાલે છે અને રચાય છે રસ્તાની ળાણુ ઉપર, રોપાથી વિખૂવિત કાપેલી ડાળાઓની વચ્ચે અગર જ્યાં માથુમની નજી પડે નહિ તેવી ઘાઈક ફરતી ખીણુમા ઘાઈની પણ સભાળ વગર ને શુનાખ ખાલે છે અને આનદથી શરૂમાત્ર જળ્યાય છે, તેના કરતા રાણીના ળામત્ર શુનાખ ઘાઈ વધારે સુદર, વધારે સુગંધમય, વધારે ઉત્કૃષ્ટ કે વધારે સપૂણુ હોતુ નથી જમીનના ઊડાણુમા માલમ પડતો સ્ફટિક જમીનની ઉપર થતા સ્ફટિકના જેટલી જ સભાળથી બને છે એ નાને બરફનો કકડો જેવુ બાવિ દેખાતી રીતે એ વિશાળ ક્ષામનો મહત્વ વગરનો અને જૂની જવાયેલો લાગમાન બનવા જેટલુ જ હોય છે, તે પખુ ઘાઈ મોગ પ્રદર્શન માટે તૈયારી થતી હોય તેવા સ્વર્ગીય અને સુદર આમર ધારણુ પ્રે છે ચક્કર આવે તેવા ધસારા સાથે મહો, લગભગ અનત ગતિમા ફરે છે, ધસે છે પણ નક્કી કરેલી સેકન્ડે તે વિપુલવૃષ્ટ અગર ક્રાંતિ આગળ પાછા ફરે છે તેમની ગતિ ઉપરથી તેમની દિલચાલ ઉપરથી પાનુ ઈધરની ઈચ્છા એક ધારી રીતે પ્રદર્શિત થાય છે

અમેરિકાના અદ્ભુત સાધન અને અભિવૃદ્ધિને લીધે હોય તે કરતાં વધારે કહેવાની, ચીતરવાની અને અતિશયોક્તિ કરવાની કમ-નસીબ વૃત્તિ ખીલી નીકળી છે. જે દેશમાં કલ્પનાત્મક કથા કરતાં સત્ય વધારે ચમત્કારિક ગણાય છે, ત્યાં અતિશયોક્તિ કરવા માટે બહુ મોટી લાલચ થાય એ વિચિત્ર જણાય છે. પણ આપણી વાણીમાં આપણે આ સત્ય ભૂલી જતા હોઈએ એમ જણાય છે. અમેરિકામાં, સત્ય બરાબર રીતે નક્કી કરવું તે ખરેખર મુશ્કેલ છે. આપણા પત્રો અને માસિકોની જાહેરખબરો વાંચો, તેમાંની અર્ધી પણ કોઈ માનવું નથી છતાં જેઓ પોતાના માલ વિષે, દવાઓ અને સર-સમાન વિષે ચોખ્ખે ચોખ્ખું, જે કોઈ સત્ય હકીકત હોય તે જ કહે, તે ભૂખે ભરે તેવા હજારોને સારી દોલત આપે તેટલું તે માનવામાં આવે છે કોઈ પણ કારણ વગર ન હોય તેવી વસ્તુસ્થિતિ રજૂ કરવામાં કેટલા માણસો અમેરિકામાં દોલતમંદ થયા છે! સત્યમાં જેટલી મજબૂતી, જેટલી દઢતા અને જેટલી નિત્યતા રહેલી છે તેથી અર્ધી પણ ખીજામાં રહી નથી.

સર ટોમસ ધ્રાઉનને એમ પૂછવામાં આવ્યું કે, શયતાન જૂઠું ખોલે છે? જવાબ મળ્યો કે, ના; કારણ કે તેમ હોય તો તે પણ રહી શકે નહિ. કાયમ રહેવા માટે તેને પણ સત્ય જરૂરું છે.

સાઇબિરિયામાં એક મુસાફરને એવા માણસો માલૂમ પડ્યા કે જેઓ જ્યુપીટરના ઉપગ્રહોને હિઠાડી આખે જોઈ શકતા આ માણસો સુધારામાં ઘણા ઓછા આગળ વધ્યા છે; પરંતુ દષ્ટિની ચોકસાઈમાં તેઓ આપણાથી ઘણા ચડિયાતા છે. એ એક બાણુવા જેવી બાબત છે કે, ખગોળવિદ્યાની એક પણ મહત્વની શોધ કોઈ પણ મોટા દુરખીન મારફત થઈ શકી નથી. તે વિદ્યાનની માહિતીનો જે માણસોએ મોટામાં મોટો વધારો કર્યો છે, તેઓએ વધારે ને વધારે ચોકસાઈથી તાલીમ પામેલા મન અને ચક્ષુની મદદથી સાધારણ

યંત્રીથી કામ કર્યું છે. ત્રણ ફીટ વ્યાસના બેવડા ગાલગોળ કાચના ૬૦,૦૦૦ ડોલર પડે છે. તેની ગોડવણ એવી નાબુક છે કે તેને છેવટ-તું પોલિશ, છેવટનો હાથ આપવા માટે એક જ ઓગર અનુકૂળ ગણાયું છે અને તે માણસનો હાથ છે. વળી અલવાન ક્લાઈ કટે છે કે, જરૂર કરતાં વધારે હાથ લગાડવામાં આવે તો કાચની ચોક્સાઈ ઘટી જાય છે. રશિયાને માટે તેણે જે મોટા કાચ તૈયાર કર્યો હતો, તેની અજમાયશ લેનાં કામ કરનારાઓએ તે પોતાના હાથથી જરા ફેરવ્યો. ક્લાઈ કહ્યું કે, 'હાકરાઓ! જરા ઘોબો, ખીણ અજમાયશ કરતાં પહેલાં તેને ઠંડો પડવા દો. તેની સમતુલના એટલી નાબુક છે કે તમારા હાથની ગરમીની પણ તેને અસર થશે. મિ. ક્લાઈના ચોક્સાઈના પ્રેમને લીધે આખી દુનિયામાં તેનું નામ ચોક્સાઈના ખીજા નામ તરીકે જાણીતું થયું છે.

ચારિત્ર્ય એ શક્તિ છે. તમારા કામમાં તે દાખલ કરો. કોંગ્રેસની બેઠક પૂરી થવાની લગભગમાં તરતમાં રમૂ થનાર એક મજા ઉપર બોલવાનું ડેનિયલ વેબ્સ્ટરને બ્યારે દબાવ્યું થયું ત્યારે તેણે કહ્યું કે, 'ના, મારાથી તે નહિ બની શકે, તે અશક્ય છે. ખીણ ફરજેનું મારા ઉપર એટલું બધું દબાવ્યું કે બોલવાની તૈયારી કરવા માટે મને બિલકુલ વખત નથી,' પણ મિ. વેબ્સ્ટર! કોઈ પણ વિષય ઉપર હમેશ તમે સારી રીતે બોલો છો; તમે કહી નિષ્ફળ જતા નથી! તે વક્તાએ કહ્યું કે, તે જ કારણથી હું બોલતો નથી; કારણ કે કોઈ પણ વિષયની સંપૂર્ણ માહિતી મેળવ્યા સિવાય હું તે વિષય ઉપર બોલતો નથી, આ દાખલામાં તેમ કરવાને મને વખત નથી, તેથી જ મારે ના કહેવાની જરૂર છે.

એક નામાંકિત લેખકે કહ્યું કે જે કોઈ કરવું ઠીક હોય તે સારામાં સારી સંભાળ, બળ અને સાચા હેતુ સાથે કરવું જોઈએ.

આપણી કર્તવ્યપરાયણતાની વૃદ્ધિ કરે અમર ઈશ્વરની નજરમાં સુકાબલે તેની કેટલી કિંમત તે નક્કી કરે એવી કોઈ

વૃક્ષના આપણી પાસે નથી આપણને જે કાઈ ક્ષુદ્ર લાગે છે તે એવો યુક્ત નિર્ઝર ટોઈ થકે કે જે જીવન અને મૃત્યુના મહત્વના મુદ્દાઓને ગતિ આપી શકે

કેનન ફેરર કહેતો કે જન્મમા ખગી નિષ્કૃણતા માન એક જ છે અને તે માણસ જે કાઈ જાણતો હોય તેને વળગી ન રહેવું તે છે

સ્વીવન જીગર્ડ ચોકસાઈનો નમૂનો હતો તેના લોખંડી ફરમાનોથી, પોતાના નોકરોને તે થોડું પણ ચસકવા દેતો નહિ તે માનતો કે દરેક બાબતમાં સખતમા સખત ચોકસાઈ રાખ્યા સિવાય કોઈ પણ પ્રકારની મહાન નુતેહ એણીથી અગત્ય છે સૂચના પ્રમાણે કોફીનો કેન્ડોક વૃથો નહિ ખરીદવાથી તેના એક કોટને તેના ફેટલાક હજાર ડોનરનો બચાવ કર્યો હતો છતા તેણે તે નોકરને એકદમ રખ આપી અને વ્હુ કે લલેને, હુ તદ્દન પાયમાલ થઈ જતો હોઉં, પણ મારા હુકમનો લગ થવો જોઈએ નહિ

પોતાના વચનથી એક તસુ પણ તે ખસતો નહિ લોહા જાણતા હતા કે તે પોતાનું વચન ઠીંગાક નહિ, પણ પરિપૂર્ણતા સાથે પાળતો તે કાઈ પણ બાબત નસીબ ઉપર છોડતો નહિ તેના ધધાની દરેક હકીકત ગણતરીવાળી ગહેતી અને બહુ સૂક્ષ્મતા સાથે તેની ચોજના થતી નેપોલિયનની માફક નાની નાની જૂજ બાબતમા પણ તે ચોક્કસ હતો, છતા તેના વ્યાપારીભાઈઓ તેની મોટી ફત્તેહતુ કારણ સદ્દલાખ્ય હતું એમ માનતા ।

સને ૧૮૦૫મા ઈંગ્લિશ ચેનલના કાચ ઉપર જે મોગી ધાવણી નેપોલિયને જીતી કરી હતી, તે તેણે એકદમ ઉઘાળી લઈ પોતાના મહાન લશ્કરને ડેન્યુબ તરફ જિપડી જવાનો હુકમ આપ્યો આ સમયે તેના મગજમા મોટી અને જુદી જુદી ચોજનાઓ તણે-ઉપર થઈ રહી હતી, છતા તે હુકમ આપીને તેમ જ વિગતોને લગતુ કામ તેના મદદનીશો પૂરુ કરશે એમ ધારી બેસી રહ્યો નહિ વિગતો અને ખીજી નાની નાની બાબતો, જે તેના ધ્યાન ઉપર લાવવાને

ઉલ્લા દગ્ગજના કોટનોને ઘણી ઝીણી ઝીણી જગ્યાએ તે તરફ તે એમણે ધ્યાન આપતો કે એ દેવો માટે જ્યોત્સ્વ (ગ્યુચિયુ) માટે તે પહેલા દરેક દુકાને લેવાનો અમુક માર્ગ, મધક છોડવાનો ખરાબર દિનસ તથા સમય અને પોતાને મધક તે ખરાબર ક્યે વખતે પહોચે તેની ગુનગરી તેમ તેને અનુમતી યોગના કડી ગમતો મ પૂર્ણ વિચાર અને જ દોળસ્તવાળી આ યોગનાનો અક્ષરે અક્ષર અમલ થતો અને ઉપર જગ્યાવેલી યાદગર દૂચતુ પગિષ્ટામ આ જ રીતે એન્ડલિંગના વિન્યમા અન્યુ ઉતુ અને એ મુદ્ધી યુરોપના ભાવિ ઉપર દસ વર્ષની ત્રીન દોમઈ મઈ ઠની

બધા સુધી પોતાનુ એક વાક્ય સારામા સારુ થઈ શકે ત્યા સુધી મોઢાલે તેમા ઉમેશા ફેરફાર કર્યા હગ્તો

લખાણના દુકાના પુસ્તકો સિવાય આર્કિલ્ડ ૫૦ ખાનાની એક પેટી રાખતો અને તેના ઉપર વાર્તાઓ, ચૂટણીને લગતા મયન અને મિશનો, ફે ચલુટકાન, જામાન્ય પ્રકરણ, જીવિવાનુ લવાદ પાલ્ મેન્ટના નિર્ણયો, જાહેર પુરો રાજદારી જગત ટ્રેસ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સનો ઇતિહાસ, એની ચિગીઓ લગાવતો અને એમાની ઢાઈ પણ ખાખખમા સૂચના મળ તેવી દરેક ચીજ તે સધરી રાખતો ઢાઈ પણ વિષયની સલામતપૂર્વક તેનારી કરવાતુ તે ધારતો ત્યારે તેને લગતી વિગતોની જે એક શ્રેણી તે રજૂ કરતે તે ખીલુ ઢાઈ પણ કરી શકતુ નહિ એન્સાઈવાળા માધુસો અમુક પદ્ધતિથી મમ કરનારા હોય છે અને એ પદ્ધતિમા જ તેમનુ ચારિત્ર્ય આવી રહેલુ છે

રોબર્ટ મોટર્સ હહે છે કે અગ્રજી લાખા ખરાબર જાણના હોય તેવા મગુ જ જર્મનો યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમા છે એમ હુ જાણુ છુ મિ કાર્લ મુર્જ, મહર્મ પ્રોફેસર સ્ટેમ અને જોન બી સ્ટોલો જર્મન લાખા ખરાબર જાણુતો હોય એવા એકજ માધુસને હુ આગળુ છુ અને તે મિ બેચર્ ટેલર છે, ખીજ બધા માન ઉપલક્ષિયા જાનવાળા હુ માન ચાલી શકે તેમજુ જ તેઓ જાણુ છે અને પોતાને

તેટલું જ જરૂરું છે, એમ તેઓ ધારે છે.

સાનકાન્સિસ્કોના એક વ્યાપારીએ સેક્રેમેન્ટોના એક ખીજ વ્યાપારીને તારથી સંદેશો મોકલાવ્યો હતો કે, “અમુક કિંમતથી તમને ૧૦,૦૦૦ ધુશલ ઘઉં આપવામાં આવે છે. હું તે ખરીદું કે તમને આ કિંમત ઊંચી લાગે છે ?” “ના કિંમત ઘણી ઊંચી છે” એને બદલે (નો પ્રાર્થસ ટૂંકાઈ) “કાઈ પણ કિંમતથી ખરીદો” એવો જવાબ મળ્યો. નો-શબ્દ આગળ વિરામચું ચિહ્ન નહિ મૂકવાથી સેક્રેમેન્ટોના વેપારીને બહુ મોટું નુકસાન ગયું. સંદેશો મોકલવામાં કાળજી નહિ રાખવાથી કેટલા લોકો અઢળક ધન અને જિંદગી પણ ગુમાવે છે ? કેટલા બધા અકસ્માત તેથી બને છે ?

પ્રેસિડેન્ટ ટ્યુટલ કહે છે કે, ચોકસાઈવાળા છેકરાને હમેશાં બધા ચાહે છે. જે લોકો નોકર રાખે છે, તેઓ પોતાના નોકરો કુબ્યા અગર મૂખ હોય તેમ તેની સતત દેખરેખ રાખે નહિ પોતાના હોય નીચેના માણસ બરોબર કામ કરે છે કે કેમ તેની ખાતરી માટે સુતાર તેની પાસે ને પાસે રહે, અગર નામું લખનાર બરાબર નામું લખે છે કે કેમ, તે કાલીદારને હમેશા જોવું પડે, તો તો ખીજે કામ કરે તેના કરતા તે સુતાર અગર કાલીદાર પોતે જ તે કામ કરી માખે એ વધારે સારું.

અર્ધાં દિલથી કરેલી વીસ બાબતો સારી રીતે કરેલી એક બાબતની પણ બરાબર નથી.

એક ફોર્મલ કારીગર કહેતો કે, એક સારી ટાકણી તમે બનાવી શકો તો, એક બરાબર સ્ટીમ એન્જિન તમે બનાવો તે કરતા તેમણી તમે વધારે કમાઈ શકો.

દરેક ખરાબ કામમાં જુલાણું રહેલું હોય છે. તેમાં સંપૂર્ણ રીતે અપ્રમાણિકતા રહેલી હોય છે. સારું કામ કરવા માટે તમે પૈસા આપો છો, તે કામ ખરાબ રીતે અને અપ્રમાણિકપણે કરવાથી તમારા પૈસા પડાવી લેવામાં આવે છે.

આ વાન વિચિત્ર વસ્તુના-પણ ઈશ્વરની જિયામા જિયા કૃતિ
 સ પૂર્ણ મનુષ્ય, તે એની અત્યંત ખારીકીનું પરિણામ છે કે એક
 ઈશ્વરમા ગદેલો નહિ વ્યુત્પાતો ઇષ, પણ ઉત્પતિને માગે વળી
 પ્રતિબાને મેકરા અને કામ બજ રો

બેદરમગી, બેપગવાઈ, પેશાની વ્યવસ્થાની ખામી આ શબ્દો
 જીવનમા નિષ્ફળ ગયા હજી મનુષ્યની હાલ ઉપર લખી શકાય.
બેદરમગી અને અચાખ્યાઈયા કૃત્યા બજા કારકનો કીલીકારો,
પાદરીઓ, અધિપતિઓ અને માલે ના પ્રોફીટરોએ એનાની વગા
 અને પ્રતિષ્ઠા શુભાની છે.

કરને એનન મધુ હવુ કે 'ચેટના ઘાડા' વારની એક
 લાલ પની તમે ખરીદી લાવો અને તમાગ બિલ તથા મગળ
 તમે બાધી રાખો તો તમારા જમાનાના મદાનમા મદાન પુરપ
 તમે થરો કનેને અનુભવ થો હવો પદતિથી મમ કરનારા
 માથુસોમા એક નિમમ તરીકે જ એકસાઈ હોય છે અને તેઓ વરર
 ક્તોજ પામે છે

ફુલર પદતિ વિશે મ્હે છે કે તારા વિચારોને તું મુદર પદતિમા
 ગોઠા ખલા ઉપર ઘાસ આમનેમ છું જૂનવુ લગતુ હોય તેના
 કરતા મજબૂતીથી બાધન અને પેક કરેતુ ઘાસ જમણા વજનમા
 લઈ જઈ શકાય છે સેસિન મ્હે છે કે પેગીમા જેમ આપણે વસ્તુઓ
 પેક કરીએ છીએ તેની જ ખૂબી પદતિમા રહેલી છે ખરાબ પેક
 કરતા તારો પેક ખરનાર દોઢ પેક કરી શકે છે સરે બોલર મ્નેદ
 કહેનો કે એક ટુકડી કૂચ કરતી હોય છે ત્યારે આગલો લાગ ખરાખર
 રીતે અને અટક્યા વગર નહિ ચાલવાથી પાછલા લાગમા વાર વાર
 ગરબડ થાય છે ધધાને પણ આ જ નિવમ લાચુ પડે છે જે વાત
 પહેલી હાયમા આવે તેનો તરત જ દબતાથી અને નિયમિત રીતે
 નિકાલ કરી નાખવામા ન આવે તો ખીજી ઘણી ચીજોને પાછળ
 જમાવ થાય છે આખરે તેનુ હજાણુ એકદમ વધી જાય છે અને

પછી તે ગૂંચવાડા આગળ ગમે તેવું મગજ પણ ટકી શકતું નથી. વિક્ટર હુગો કહે છે કે, દિવસના કામોની જે માણસ દરરોજ સવારે જોડવણું કરી રાખે છે અને પછી તે જોડવણુંને અનુસરે છે તેને એક એવી દોગી મગે છે કે જેથી ઘણા ઉઘોગી જીવનની ભૂલભુલામણીમા પણ તેનો માર્ગ સરળ થતો જાય છે તેના વખતની નિયમિત જોડવણું તેના સઘળા ધધામા દાખલ થતા અજવાળાના કિરણ જેવી છે, પણ જ્યાં કાંઈ પ્લેન નથી, ગોરવણું નથી, જ્યાં માન બનાવો ઉપર, ચા-સ ઉપર, વખતના ઉપયોગને ફેકી દેવામા આવે છે, ત્યાં સઘળા બાબતો અવ્યવસ્થિત રહે છે આ ચીજો ફરી જોડવી શકાતી નથી, તેમ તેના ઉપર દેખરેખ પણ રહી શકતી નથી. જોનાસ ચિકરિંગ, જ્યારથી પિયાનો બનાવનાર માટે કામ કરવા લાગ્યો, ત્યારથી તે જે કાંઈ કરતો તે શ્રમ અને સલાજથી કરવા માટે તે બાણીતો હતો. પિયાનો બનાવવામા તેને કોઈ પણ બાબત નજીવી લાગતી નહિ ચોકસાઈ અને શાનની કિંમત આગળ, વખત અને મહેનતને તે કિંમતી ગણતો નહિ તે તરત જ પોતાના કારખાનામા પિયાનો બનાવવા લાગ્યો. સત્વના ફેરફાર સામે ટપી રહી અને ચોખ્ખા તથા સાગ સૂર આપે, વગાડનારને ઝોલામા ઝોહી મહેનત પડે છતાં પૂરેપૂરા અને મીઠામા મીઠા સૂર આપે તેવું એક વાદ્ય તૈયાર કરવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો એક પિયાનો પછીનો પિયાનો વધારે સારો થાય એવો નિશ્ચય તે કરતો. સંપૂર્ણતા એ તેનો નિયમ હતો. જીવનના અત સુધી પોતાના વાદ્યને તે પડે જ છેલામા છેલ્લો હાથ દેતો અને તે કામ ખીજને સોંપતો નહિ કારી ગરી અને વેચાણમા તે કાંઈ પણ અનિયમિતપણું દાખલ થવા દેતો નહિ તેના દરેક કામમા સાદાઈ, ચોખ્ખાઈ અને પ્રમાણિકતા જોવામા આવતા.

પ્રતિરૂપથી જોનાસે તે દૂર ને દૂર રાખતો ચિકરિંગ એ નામમા એવું બુન હતું કે એક ખીજ પિયાનાવાળાએ માસાયુસેટ્સમા પોતાનું

‘ખર’ નામ બદલી ચિકિત્સા ગ્રંથનું ટુકું; પણ જોનાસ ચિકિત્સા તે બાબત ફરિયાદ કરવાથી સામાજિકને પોતાનું નામ બદલવું પડ્યું ટુકું. ચિકિત્સાની નૈતિક તેમ જ વ્યાપારી કિંમત પણ છે.

જોગેશ જોગ. ડબલ્યુ. ટર્નરે ટુકું થવું, એવો તેના પિતાએ નિર્ણય કર્યો હતો; પણ તેણે ચિકિત્સા માટે એવી રચિ બનાવી કે એક ધંધા તરીકે તે કલાનો સ્વીકાર કરવા તેના બાપે નારાજ સાથે તેને પરવાનગી આપી હતી. તે તરત હોશિયાર થયો, પણ તેની પામે સાધન નહિ દોવાથી તે પોતાના હાથમાં જે કાંઈ કામ આવે તે લેતો. ગાઈડબુક અને પંચંગો માટે વારંવાર તે ચિત્ર તૈયાર કરી આપતો. જોકે મગારે ઝોછા મળતો પણ કામમાં કાંઈ બેફરકારી બનાવવામાં આવતી નહિ. તેને જે પૈસા મળતા તેના કરતાં તે કિંમતી કામ કરતો. અતે તેને વધારે પૈસા અને વધારે ઉચ્ચ પંક્તિનું કામ મળવા લાગ્યું; કારણ કે જેઓ નિમકદલાલીથી કામ કરે છે, તેમની નોકરી માટે લોહા સામાન્ય રીતે આટલું રહે છે અને તેઓ જે કાંઈ ઉચ્ચ પંક્તિનું કામ કરી શકે તે કરવા તેમને સોપે છે. આમ તે આગળ ને આગળ મદનન કરવા લાગ્યો. તેના કામને અમુક કિંમત તો મળવા જ લાગી અને તેના ચિત્રોમાં ઉત્કૃષ્ટ કલાની ઝાંખી ખીજ, માણસોને થવા લાગી; તેમ જ તેની કિંમત વધવા માંડી. દમ્ભુમિ ચિત્રકામના પ્રદેશમાં સ્વીકારાયેલા, નાદેર થયેલા ઉસ્માદો કરતાં પણ તે આગળ વધી જતો અને કુદરતના દેખાવનો અત્યંત અવ્યાસ આગળ કાંઈ પણ વખત નહિ થયેલા તેવા ચિત્રકામમાં તેનો પ્રેમ જીભરાતો. સાહિત્યમાં જેમ શેક્સપિયર ગણાય ■ તેમ પોતાના ખાસ વિષયમાં ટર્નર સર્વથી નામાંકિત છે.

વે-ડેલ ફિલિપ્સના સ્વભાવમાં જ એવું કાંઈક હતું કે જેથી તેને સંપૂર્ણતા માટે અદ્ભુત લાગણી રહેતી. દરેક શબ્દ એવો બરાબર મુકાવો જોઈએ કે જેથી તેના વિચારની હાથ બરાબર જણાઈ આવવી જોઈએ, દરેક વાક્ય અમુક લંબાઈનું અને અમુક

ઘાટીનું હોલું જોઈએ તેના મુખમાથી અમુક વાક્ય બહાર પડે તે પહેલા પોતાના મનમા તેની બરાબર તુલના થવી જોઈએ ચોક્સાઈ એ તેની શૈલીનું ખાસ લક્ષણ હતું. આ રીતે અમેરિકામાં કાયદાને લગતા ઉચ્ચમા ઉચ્ચ વક્તા તરીકે તેણે નામના મેળવી તેના વાક્યોની તાલબંધ પ્રોદતા અને સતુલના પ્રશંસાપાત છે.

ઉદ્વૃષ્ટતાને માટે લોડ ધ્રોહામને એવો પ્રેમ હતો કે ગમે તેવી મહેનત પણ તેને ભારે લાગતી નહિ પોતાને ગમે તેટલી મહેનત પડે પણ કોઈ પણ માણુત પોતાના કરતા આગળ ન વધી જાય તેને માટે કાળજી રાખતો તેની કૃતોહનું કાળજી આ એક જ બાબત હતી.

ન્યોર્થ એસ ટ્યુઈએ પહેલામા પહેલા બહાર પાડેના લેખો માને એક તેણે 'એડિનબરો રિવ્યૂ'ને મોકલ્યો ત્યારે તે બધો જ ફગીથી ગ્રામીને લખવા તેને વિનતી કરવામા આવી તેને ધણુ જ ખરાબ લાગ્યું, છતા તેણે તેમ કરવાનું કબૂલ રાખ્યું અને પગિણામથી તે એટલો બધો પ્રુશ થયો કે એકથી નયુ નયુ વાર સુધી લેખ ફરી ફરીને લખાય નહિ ત્યા સુધી કોઈ પણ લેખ તે પનકાર ઉપર મોકલતો નહિ. મોકાલે પણ પોતાના સાગમા સાગ નિબંધો બખ્ખે નયુ નયુ વાર લખતો

ડહાપણુ, ગુપ્ત ખગનો અગર આપણને બહુ જ ઇચ્છા હોય તેવી બીજી કોઈ ચીજ માટે આપણે જેવી મહેનત કરીએ તેવી જ મહેનત આપણે ચોક્સાઈને માટે કરવી જોઈએ કામ કરવામા- બધો કરવામા ચોકસાઈવાળા ટેવો પાડવાને આપણે નિશ્ચય કરવો જોઈએ રોગથી તમે જેમ દુર રહો તેમ નાણાના અગર બીજી બાબતના શિથિન વહીનટથી દુર રહો બેપગ્વાઈ અને બેદગકારીભરી ટેવો એક લક્ષાધિપતિને પણ થોડા વખતમા ખરાબ ફરી શકે. જેને સાગી કૃતોહ મળી છે તેવા લગભગ દરેક માણુસમા ચોકસાઈ અને શ્રમ સાથે કામ કરવાની ટેવ ભોય છે ચોકસાઈ એટલે ચારિત્ર્ય અને ચારિત્ર્ય એ બળ છે,

૧૮ : જીવનને આપણે જેવું બનાવીએ તેવું બને છે

'ભાવિ ટવનરૂપી કાપડમાં આપને આપતા જ રૂઝ મૂકી રાખીએ છીએ અને પ્રારબ્ધના પ્રદેશમાં આપણે ચાલીએ તેવું લાગીએ છીએ.' વ્હીટિયર

'વહાલા મગ' આપના મનોને વાક દોતો નથી. આપને હલકા રહીને નીચા રહીએ તેમાં દોષ આપણે જ છ' શોક્ષપિયર

'દરકે જા પોતાની કૃતિએણુ ફરજદ છે' સર્વેન્ડિસ

કમગાવાળી આખને બહુ જ પીડુ લાગે છે ચાપ

'મનુષ્યમાં સ્વભાવ શુ છે, તે આપણે પોતા કાલે જોઈએ, બનર તેનામાં સ્વજણુ છે જેથી બધા રાખીને જોઈએ'

પ્રકાશ મેળવવા મદનેત કરનાર આપણી પોતાની અદર જ પ્રકરણ

કરીએ તો જગત આપણે માટે ધાગે અગર કરે આપણે જેવા જેવા મો કમીએ તેવું પ્રતિબિંબ બનાવનાગ તે દર્શાય છે આપણે ચિંમત કરીએ અને આનંદમાં ટોઈએ તો તેથી આપણુ જ મો પ્રકાશમાન અને આનંદયુક્ત લાગે છે આપણે જે ખગથ, ગુસ્સો, હલકટપાડુ અને તિરસ્કાર બતાવીએ, તો તે આપણી તેની જ નમન આપણને બતાવે છે દુનિયા બોલતા ઝરખા જેવી છે, જેમાં આપણા પોતાના અવાજનો પ્રતિધ્વનિ થાય છે જેવું આપણે ખીન વિષે કહીએ તેવું જ આપણે માટે કહેવામાં આવે છે આપણા મા જે કાઈ પ્રથમ માનુષ ન પડે તે જગતમાં ખીને મ્યાન પણ માલૂમ પડતું નથી

આરમના એક કઠગા કઠકામાંથી થોડા બનાવવો કે કોઈ મહાન પુરુષ અગર દેનતાની મૂર્તિ બનાવવી તેના આગર તો ફક્ત કારીગર ઉપર જ રહે છે. પરંતુ એ બધા જરતા પણ વગરે સુંદર અગર જીવનથી ભરપૂર અને ચારિ યના પ્રકાશથી ઝગઝગતી એવી તમારી આધ્યાત્મિક આકૃતિ ખીલવવી એ તો તમે તેમ કરવા માગશો તો—તમારા પોતાના જ હાથમાં છે.

અઢારમાં સૈકાની અધવચના, ઇન્ડના મધ્યભાગમાં નિર્જન, ઉજ્જડ પ્રદેશમાં, એ ખરેખરા અરણ્ય જેવા ભાગમાં, મુસાફરોને માર્ગ બતાવવા માટે કન્સ્ટન પિલર નામની એ દીવાદાડી લિંકનહિલ ઉપર બાધવામાં આવી હતી, પણ હાલ તે ફળદ્રૂપ પ્રદેશની વચ્ચે વચ આવી ગયેલી છે તેના બીચામાં બીચા શિખર ઉપરથી પણ કોઈ ઉજ્જડ ઘાસવાળા જગા એક જમાનામાં જેવામાં આવતી નથી ! સુપર ફોસ્ફેટ એફ લાઈમ નામના ખાતરથી આ અદ્ભુત ફેરફાર થયેન જેવામાં આવે છે હવે આદર્શના પ્રોત્સાહનથી, ધર્મ પણ સુપરિયુમ બતાવી નહિ શકે તેવા નિરપયોગી જીવન પરિણામ બતાવે તેવા ફળદ્રૂપ નીવડા છે સારામાં સાગ જીવનમાં પણ આટલા જ ભારે સુધારા

સલાવિન છે, હિચ આશયનું નુપુર ફોર જેવું ખાતર બાકે અને તમારું નિરુપયોગી જીવન પણ ગુલાબોની માફક નવપત્નવિત થશે

કાંઈ પણ રીતે આપણામાં એવી એક આનન્દમાન્યતા ગદેલી છે કે આપણે સ્વાતંત્ર્ય છીએ, હતા આપણામાં પ્રારબ્ધ જેવું પણ કાંઈ ગદે છે તે આપણી આલુખાણુ વાડની માફક રહે છે, આપણા સ્વાતંત્ર્યને મર્યાદિત કરે છે આપણી સમ્યક્તા ઉપર અકુશ મૂકે છે અને આપણા કામગણની દિશા નક્કી કરે છે, પણ સ્વાતંત્ર્ય એ પણ પ્રારબ્ધનો જ વિલાસ છે તથા જે કાંઈ મોટું પ્રારબ્ધ જેવું દેખાય છે તે સ્વાભાવિક બંધનમાન છે માણસનું જ્ઞાન ખત અંચાલાખી પ્રારબ્ધને રદ કરે છે જેમ આપણામાં વિરાજતા વધે છે તેમ આપણને વધારે સ્વાતંત્ર્ય મળે છે આપણે ઉપયોગ કરી શકીએ તેનું સમગ્ર સ્વાતંત્ર્ય આપણને આપવામાં આવ્યું છે જ્ઞાન જેમ જેમ આગળ વધે છે તેમ તેમ પ્રારબ્ધ કટવાય છે તેને દળાવી દઈ આગળ વધે તે જ માન મદાન ફોર કાંઈ પણ વખતે મેળની સમયે

ધારોએ કહ્યું છે કે ઘોડાના માર્ગ અને પૈાના ચીવા વચ્ચે બે ફૂટ જીસુ એ ફૂલગાડ મે જેવું હવે એક જ ઈચ આ ફૂલગાડ કાંઈ અગર જમણી બાલુએ ફાલ્યુ ડોળ અગર એ જ હચ જીસુ ગયું હોત તો તેનું આવી બધું હોત આમ હતા તેની આલુખાણુ દબારો એમર નિર્જન જમીન હોય તેમ તે ખીલવું હવે તે કાંઈ મુશ્કેલી માથે લેવા જવું નહિ અગર દુર્દશાની ધારતી આપણી તે દુર્દશા પોતાની ઉપર લાવવું નહિ

હું કહેતો કે મે નિશ્ચય કર્યો હતો કે સૂર્યની માફક બધા સુધી દિવસ હોય ત્યાં સુધી દરેક વસ્તુની ઊજળી બાલુ તરફ જ મારે જેવું

કાલાઈલ મ્હે છે કે આપણા સૂર્યમયમા દમેશા એક કાગો ડાઘ હોય છે અને તે આપણી જ ધાયા હોય છે તમાગી એ ધાયાથી દર રહે

આપણને જુદી આપવામા આવેલી હોય છે, પણ આપણા ચારિત્ર્યની રચના આપણે પોતે કરીએ હિંમત ન હોય તે માણસ કદી જૂઠું ન બોલે, લોકાપવાદથી ખીને માણસ કદી દુરાચારમા ન પડે, આ સ્થિતિ ચારિત્ર્યને કલંકિત કરી શકે છે માણુક, સોનું, ગજમુકુટ અને પુદ્ગ રાજ્યસત્તા કરતા પણ ઉચ્ચ ચારિત્ર્ય વધારે કિંમતી છે અને તેવા ચારિત્ર્યની રચના કરવી તે જ જગતમા સાગમા સારી બાબત છે.

માદગી અને ખીજાં અનિષ્ટોની નિર્જળતાનો અટકાવ કરવા માટે આનંદરૂપી વાક કરવાને સારુ હુ હમેશા પ્રયત્ન કરુ છું, એમ સ્ટર્ન કહેતો તે વળી કહેતો કે, માણુસ જે કોઈ વખતે સ્મિત કરે છે ત્યારે, તેમ જ હુએ છે ત્યારે, વિશેષ કરીને તેના જીવનના અગામાં અવશ્ય કાંઈક ઉમેરે છે.

મરદની માફક જિંદગી ગાળે જિંદગી એક ગભીર અને મહત્વની બાબત હોય તેમ વર્તન કરે જિંદગીમા કોઈ આનંદજનક કાર્ય કરવાને તમે જાન્યા હો, જગત તમાગ જન્મ માટે રાહ જોઈ રહ્યુ હોય તેમ તેમા તમે કામગજ કરો, કાઈક કરવાને અને કાઈક મેળવવાને, સારી તેમ મોગી યોજનાઓ અમલમા મૂકવાને જિંદગી એ એક મહાન તક હોય તે પ્રમાણે વર્તન કરો

આનંદી અને સ્વસ્થ માણુસમાથી જ જે કોઈ ઉમદા અને સરસ હોય તે નીકળી આવે છે એમ શિવર કહે છે કોઈ સારામ સારુ અને ઉમદામા ઉમદા કાર્ય છે તે આવી પ્રવૃત્તિમાથી જ ઉત્પન્ન થાય છે ક્ષુદ્ર, ઉદાસ આત્માઓ જેઓ ભૂતકાળનો ખેદ કયાં કરે છે અને ભવિષ્યથી ધીધા કરે છે, તેઓ વર્તમાન જીવનની પવિત્ર પજોનો લાભ લઈ શકતા નથી.

એક જ કુટુંબમા અને એક જ સંજોગમા એક જણુ જ્યારે એક ભવ્ય ઇમારત બિલી કરે છે, સારે અરૂદ અને શક્તિ વગરનો તેનો

નાઈ ખગેસેમા જ પડી ગયે છે તેની તે જ સામગ્રીમાથી તે કાનિ અગર અપકીર્તિ, જરા અગર અપજ્ઞાના પાન બનાવી શકે આપણે જેની તપાસ ગખના દોઈએ છીએ તે જ આપણને મળી આવે છે બૂસ્તરવેના ફગમ ધીના પથ્થરમા પણ કાર્બક યોગના, કાર્બક પ્લાન, કાર્બક કમ નેઈ શક છે જે ફૂલ અને ઘાસ ઉપર પગ દઈ કાઈ પણ નિયામ વગર ધગ્યા માણસો ચાલે છે, તેમા વનસ્પતિવિદ્યા બાગુનાર ધણુ જોઈ શકે છે, જ્યારે પોતાના જાતિબધુઓ લાગે જ જીવી નજર કરે છે, ત્યારે ખગેળવેતા તારાના જીડાણમા દષ્ટિ નાખે છે

કુદ્ગત પણ આપણી દૃષ્ટિઓને અનુસરે ■ જે દસે છે તેની સાથે તે દસે છે, જેઓ રડે છે, તેમની સાથે તે રડે છે આનદમા દોઈએ છીએ તે પક્ષીઓનુ જાન આપણને વધારે મધુર લાગે છે વન, ઉપવન અને નિર્જાશે આપણા સંગીતનો પ્રતિરવ કરે છે આપણે ને ઉદગમા દોઈએ છીએ તે કુદ્ગતના મુખ ઉપર પણ ઉદ્વેગ છવાઈ રહે છે સૂર પ્રમને છે પણ આપણા હૃદયમા અધકાર હોય છે પક્ષીઓ જાન છે પણ તે આપણી આગળ ગાતા જણાતાં નથી જગનનો સંગીતનો સર ધીરો ચાલે છે

હું વિદ્યાસ રાખીશ તો મારો નિદ્યાસ રખાશે.

હું વહેમાઈશ તો મારે મારે વહેમ લાવનામા આવશે.

હું ચાહીશ તો મને મો ચાહશે.

હું ધિક્કારીશ તો મને સૌ ધિક્કારશે.

ફરેક માણસ લોહચુબક સમાન છે અને પોતાની આજીવ્યાજી પોતાને જ પસંદ પડતાં સારાં અગર નરસા તરવો એકલાં થાય ત્યા મુઠી પોતાને મળતા લોકો અને મિહાતોને તે પોતાના તરફ આકર્ષે છે. આ રીતે શરીરના સધળા અવયવ અને ધર્મ ગાદમા ગાદ સમલાવ સાથે સકળાયેલા

છે એક દમ છે તો બધા તેનો આનંદ લે છે એને દુ ખ થાય છે તો ખીજ બધાને તે માથે દુ ખ થાય છે

ભવિષ્ય આપણે બનાવીએ તેવું થઈ શકે આપણો હેતુ તેને ચારિત્ર્ય અર્પણ કરને એ માણસનો નિશ્ચય તે જ તેવું ભવિષ્ય કહી આપશે જેને ઠાઈ મહાન પ્રેરણા-પ્રેરિત્સાદન નથી તે માણસ માટે ઠાઈ પ્રકાશમાન આશા-ઠાઈ પ્રશસ્ત ભાવિ નથી એક માણસને ભણે અને તે માણસ તમને જોળખાઈ આવશે તેની મદદનગી જણાઈ આવશે, તેથી જ તેના ભાવિનું પ્રતીકરણ થશે ઉત્સાહ નગમ પાડી દે, તેવો તમારો નિરાશાવાદ તમે પાછળ મૂકી દે અનિષ્ટ ધારી બેસના નહિ તાર જ ધારતુ સારો વખત આણુવાનો નિશ્ચય કરો અને સારો વખત આવશે જે મોગી મોટી આશાઓ રાખે છે, તે જગતનું લક્ષ કરનારા હોય છે આશાવાળા માણસો ! આગળ ધસો

તહેવારનો દિવસ પૂરો થતા મિ એન્ડુસે પોતાના એક શિષ્યને પૂછ્યું કે, વારુ રોબર્ટ આજ સાંજે તમે ક્યા ગયા હતા ? રોબર્ટે જવાબ દીધો કે, 'હું બાઉનડીય ગયો હતો અને કેમ્પ માઉન્ટને આટો દઈ જ ગયોમા ઘઈને પાછો ફેર આવ્યો, પણ મને આનંદ પડ્યો નહિ ઠાઈ પણ માણસ ત્યાં નજર પડ્યું નહોતું નાકા તરફના રસ્તે હું ગયો હોત તો સારુ !'

રોબર્ટ વાતો કરતો હતો તેવામા એક ખીજે શિષ્ય આવ્યો તેને શિક્ષકે પૂછ્યું કે, તમે ક્યા ગયા હતા ? માસ્ટર વિલિયમને જવાબ દીધો કે, 'આજે મને જે ક્વવામા આનંદ પડ્યો તે જિંદગીમા મને પડ્યો નથી મિસસ્ટે નામનો વિચિત્ર છોડવો મેં જોયો તેના મૂળ ભણે જમીનમા જિંડા હોય તેમ એક ઝાડની છાનમાથી તે જિગી નીકળે છે મેં એક લક્ષ્યપોદ જોયો, ઘઉંનું એક મોટું કણુસનું જેવું અને જગતમા કેટલાક ફૂલ મેં એકડા કર્યા એક વિચિત્ર

પક્ષીની પાખ તૂટી ગઈ હા એમ ધારી હું તેની પાછળ પાછળ ફર્યો અને હું એક કાપવાળા જગાએ આ ચો ત્યાં હું બીજાઈ ગયો અને પક્ષી તો પાખ ન તૂટી હોય એમ ઊડી ગયું કદાચ પોતાના માળામાથી છૂટી જવાનો તેનો ઇરાદો હતો મારા લગ્નકા બીજાના તેની મને દરકાર નથી પણ કાપની આ જગા આગળ દેલતા બાળતા એક છુટાને મે જોયો તેણે પોતાના ધધાની નધગા ઉડાવત મને મ્હી અને મને એક સુદર નાના મૂંઝેલો માથ આપ્યો પછી હું ઊંચી ટેકરીને મથાગે ગયો અને જ્યાં પ્રદેશ એક નકશાની માફક મારી આગળ પથરાયો તેમ તેમ મે જોયો પછી આ ટેકરીને કેમ ટેકરી કહે છે તે મરણ્યથી જૂની કેમ્પના ખડેરાની મે શોધ કરી અને મને તે જગા પછી હું નહી તરફ અને બીજી વીસ-પચીસ જગાએ શયો આ બધે સ્થગેથી અવાડિયા સુધી પહોચે તેની કાઈક ને માર્ગ જિજ્ઞાસા અને વિચારો હું લેવા લાગ્યો છું

તેની આ જિજ્ઞાસા વિશે મિ એન્ડ્રુસે કહેવા જેવું બધું જ મ્હુ અને જ્યારે તેને માનુષ પડ્યું કે વિલિયમ, જેણે આટલું બધું જોયું હતું તે ગાખટ જે જગાએએ ઘઈને ગયો હતો ત્યાં જ ગયો હતો પણ રોબર્ટ દાર્લ જ જોયું ન હવું તે યો ચો કે, ખરેખર આમ જ બને છે એક માણસ દુનિયામા આખ ઉઘાડી રાખી ફરે છે અને બી ને બધ કરીને ફરે છે જગતના સર્વ ભાગમા ફરેલા ખલાસીઓને મે જોયા છે આ લોકોએ જગતની દાર પીવાની જગાએ જ માન જોઈ હોય છે અને ત્યાં વેચાતા દારની કિમત માન જ તેઓ જાણે છે એ નાદાન અવિચારી યુવકને યુરોપના મત્રાસે ધકેલવામા આવે છે પણ તે ત્યાંથી એક પણ વિચાર મહત્તુ કરી આવતો નથી જ્યારે અવલોકનની આખવાળા અને તપાસ કરવાની વૃત્તિવાળાને દરેક મુસાફરીમા સુધારણની સામગ્રી અને આનંદ મળે છે

આ બને સુવકે પોતપોતાને અનુકૂળ જગત ઉત્પન્ન કર્યું હતું આયેગો કહે છે કે, આપણે આવા અગર તેવા હોઈએ છીએ તેવું કારણ પણ આપણે પોતે જ હોઈએ છીએ આપણા શરીર આપણા બગીચા છે આપણા સકલ્પ આ બગીચાના માળા છે આ રીતે આપણે કૌવચ વાવવા કે શિંગ વાવવી, ખુશબોદાર શેષ વાવવા કે નીદામથુના છોડવા તેમા ભરી કાઢવા, વનસ્પતિની એક જ જાતિ તેમા રાખવી અગર ઘણી જાતથી ગૂચવાડા જિલા કરવા, તેને ઉજ્જડ પડી રહેવા દેવા અગર ઉઘોગથી તેમા ખાતર ભરવા આ સર્વ શક્તિ—આ સઘળા વિકાસ પામે તેની સત્તા આપણા સકલ્પમા રહેલી છે

બીપલ કહે છે કે, દરેક માણસની હનકટતા, વિચારની અધતા, અજ્ઞાન, દુર્યુષ્ટ અગર શુદ્ધતા તેની પોતાની અને જે કાઈ ગભીર, વ્યાપક, હડાપણુભરેલું, સારુ અગર મહાન હોય છે તેની વચ્ચે વજ્ર જેવી હીવાલ ઊભી કરે છે

કટેનારે બરાબર જલુ છે કે, એક જ સામગ્રીમાથી એક માણસ મહેલ બનાવે છે, બીજને ઝૂંપડા બનાવે છે, એક મોટી વખારો જિભી કરે છે, બીજને બગીચાવાળા મકાન જિલા કરે છે, બ્યા સુધી શિત્પી તેવું કાઈ બનાવે નહિ ત્યા સુધી ચૂનાનો કેલ અને ઈટા તે ઈટા જ રહે છે પથ્થરની એક છાટ નખાળા મનના માણસના માર્ગમા એક હરકતરૂપ હોય છે, તે દલ મનવાળાને આગળ ચડવાના પગથિયા જેવી હોય છે, તેમ જ જે મુશ્કેલીઓ એક માણસને નિરાશ કરે છે, તે જ મુશ્કેલાઓ બીજના સ્નાયુને મજબૂત કરે છે, કમ કે આ બીજને માણસ આ મુશ્કેલી ઓને કૂદી પડવાનું એક કમાનવાળું પાટિયુ સમજે છે અને તે ઉપરથી નિષ્ફળતાનો અખાત ઓળગી જઈ, ફતેહની ખાતરીભરેલી અને સગીન જગા ઉપર તે આવે છે

કેટલાક માણસો મધમાખની માફક દરેક ફૂલમાથી

મધ ગોઠકું હરે છે, ન્યારે દરોળિયાની માફક ખીનત્યો. માત્ર જેરે જ લઈ બાય છે. એક માયુસને દરેક જગ્યાએ અને દરેક પ્રસંગે આનંદ મળી આવે છે. તે પોતાનો ઉત્સવ પોતાની સાથે જ લઈને ફરે છે, ત્યારે ખીને બાજુ સ્મયાનમાંથી પાછો ફરેલો દોષ એવો જ ઉમેશાં વળાય છે. એક માયુસ ન્યાં લુએ છે ત્યાં સૌંદર્ય અને એકવાપ્તતા લુએ છે; પોતાના આંશુમા પણ આશારૂપી સર્વનાં ફિરપો પડતા તેને ઉજ્જવળ મેઘધનુષ્યનો દેખાવ દેખાય છે, ત્યારે ખીને સૌંદર્ય જોઈ શકતો જ નથી, તેની આખના કાચ ઉપર ધુમાટો ચડેલો હોઈને તેને આખી દુનિયાને રોકતું આવરણ ચડેલું વળાય છે.

જોકે સઘળાને આખો દોષ છે છતાં સઘળા જોતા નથી; છતાં સઘળા આખોની બનાવટ એકસરખી હોય છે. એક જ પ્રકારનો સુંદર પ્રકાશ બધી જ કીકાઓ ઉપર આવે છે પણ દરેકને લુહી લુહી રીતે ચિત્ર વળાય છે. બોસ્ટન કોમન-એ સ્થળ ઉપર એક માયુસ ન્યારે ફક્ત કાંકરા, ધાસ અને બળતણ લુએ છે, ત્યારે ખીને તેના સૌંદર્યથી મુગ્ધ થાય છે. એક સુંદર ગુલાબમા એક જાણ માત્ર દુખતી આખો માટે ગુલાબજળ સિવાય બીજું કાંઈ જોતો નથી, બીજો તેનો ઉત્તુ ઉટ્ટલે છે અને તેની અદ્ભુત સુવાસમાં ઈશ્વરના સુવિચાર ઉટ્ટલે છે આ ગુલાબ તેને એક કાચના ચંદ્ર જેવું ધઈ પડે છે અને તે વડે તે સૃષ્ટિના ઉત્પન્ન કરનારનું હૃદય જોઈ શકે છે.

આપણે જો જીવનમાંથી વધારેમા વધારે લાભ મેળવવા માગતા હોઈએ તો આપણે માત્ર જોતાં નહિ પણ તપાસતાં શીખવું જોઈએ સૂર્ય કાંઈ મેઘધનુષ્ય કે ગુલાબ તરફ પક્ષપાત કરતો નથી, તે તો પોતાનું સૌંદર્ય દરેક સ્થળે વેરે છે આપણી દૃષ્ટિમાં જ દોષ માત્ર રહેલો છે. જોન સ્ટુઅર્ટ મિલે કહ્યું છે કે, જોકે આપણું ચારિત્ર્ય સંયોગોથી બને છે, છતાં આ સંયોગોને અમુક આકાર આપવામા આપણી ઇચ્છાઓ ધાણું કરી શકે; અને સ્વતંત્ર ઇચ્છાશક્તિના સિદ્ધાંતમા જે

કાંઈ ખરી રીતે ગ્રેક અને ઉર્કાઈ છે, તે આપ ગા પોતાના ચાંચિ-
ની ધના ઉપર આપણી ખરેખરી સત્તા રહેતી છે એવી આપણી
ખાતરી છે આપણી ઇચ્છાશક્તિ આપણા સયોગને અસર કરી
શકે તો આપણી લવિધ્યની ટેવા અને સકલ્પ કરનાની શક્તિમા તે
ફેરફાર કરી શકે છે આપણે તપાસીએ નહિ અને જોઈએ, અને
સાબગીએ પણ ધ્યાન આપીએ નહિ તે પ્રમાણે આપણે કામ કરીએ
પણ તેને પરિપૂર્ણતાની દશામા આણી શકીએ નહિ માધ્યમ એન્ને
લોને તેના રાગએ એક વખત બરડતુ એક બાવતુ ઠિબુ કરવા
આતા કરી હતી વખત ફેફા દેવા માટે સ્વસ્ત ગ્લેસુ બ્લેન્ડુ નથી
તેવું આ જાણવા જ્ઞેગ દર્શાવ છે અમર હાથે મૂંડેના આદર્શ
સૌંદર્યથી ભરપૂર બાવતુ પણ પીગગી ગયુ અને શિલ્પીની મૂર્તિતુ
દરેક ચિહ્ન ધોનાઈ ગયુ વિસ્મૃતિના પ્રસ્તકમા લખતા આપણે
બધાએ જુઓ બધા કિ મતી વખત ગુમાવ્યો છે । ગુમાવ્યા કરતા
પણ વખતનો વધારે દુરુપયોગ કર્યો છે । કારણ કે કાંઈ પણ ઉપ
યોગ વગર આપણે દરેક કામ કરતા હતા, જે આપણે જાણતા હતા
અને તેથી હેતુ વગરની તથા બેપગવાઈથી કામ કરવાની ટેવ આપણે
બની કરતા હતા આખા પડી જાય તેવા રંગે ચીતરવાથી અને ભાગી
પડે તેવા પથ્થરમા શિલ્પકામ કરી માન લયને માટે જાણે ધણા
કામ કરે છે તેઓ રેતી ઉપર ઇમારત બિલી કરે છે અને પાણી
ઉપર લખે છે

જે કાંઈ આપણે ખરી રીતે થવાના હોએ તેની શક્તિઓ
હાલ જ આપણી પામે છે જેવી રીતે ભાવિ વૃક્ષ તેના બીજમા
રહેતુ છે, તેવી રીતે વર્તમાનમા જ આપણુ લવિધ્ય રહેતુ છે
આપણા વાવેના બીજમાથી જ આપણુ વિજયરૂપી વૃક્ષ થો અગર
થઈ શકે તેના નવપલ્લવની સુગંધ અને તેના ફળના વિસ્તારનો
આધાર આપણા ભૂતમળ અને વર્તમાનમાથી ખેડેના પોપણુ
ઉપર રહેશે

રસ્કન દહે છે કે, જે વખીન ઉપર પગ મૂકીને આપણે ચાલીએ છીએ તે માટી, રેતી, મેંશ અને પાણીની બનેલી છે અને તે આપણને દહે છે કે, કુદરતનું ઠામ (આ વસ્તુઓમા) સંપૂર્ણ દશે તો માટીનાં ચિનાઈ વાસણ બનશે, તેના ઉપર ચિત્રકામ ઘર્ષ શકશે અને રાખના મહેલમાં તે મુકાને પછી વળી તે ચોખ્ખી, કઠણ અને સફેદ બનશે. તેનામાં તડકાના આસમાની અને ગતા, લીવા અને ભંબુડા રંગનાં કિરણુ ખેંચવાની શક્તિ દરો તો તે અવેરાત બની શકશે. રેતી ઘણી કઠણ અને ધોળા બનશે અને તે તડકામા આસમાની કિરણુ પોતાનામા આણને તો તે નીલમ બનશે. ધુમાડા જેવા ઢાલસો કઠણમાં કઠણ પદાર્થ બનશે અને તે હીરાના આકારમાં આવશે. ઉનાળામા પાણી એ ઝાકળનું બિંદુ છે અને શિયાળામાં તેના તારા જેવા પાસા બંધાય છે. તેરીજ રીતે સાદામાં સાદાં જીવન, પોતાનામાં સત્ય, નિખાલમપણું, સખાવત અને શ્રદ્ધાના રંગ આણી શકે છે અને તે ચોખ્ખા, નિર્મળ પ્રકાશવાળા સ્ફટિક અને રત્ન બની શકે.

૧૯ : પરાજયમાં વિજય

‘એમ કહેવાય છે કે સર્વોત્તમ મનુષ્ય તેમના દોષ વડે-તેમની ભૂલો વડે જ પડાય છે.’ શોકસપિથર

‘જેઓ કોઈ મહાન ધર્મકાર્ય કરતાં મરણ પામે છે, તેઓને નિષ્ફળ ધરેલા કહી શકાય નહિ.’ બાયસ

‘નિષ્ફળતાઓ વિજયના સ્તલ સમાન છે.’

‘આપણી મોટામા મોટી ક્ષતિ’ કોઈ દિવસ નિષ્ફળ નહિ જવામાં રહેલી નથી, પણ આપણે દરેક વખતે પડીએ તે વખતે ઊભા થઈ જઈ એ એમાં રહેલી છે.’ ગોડડકિમથ

‘આપણે હીરાકણી સમાન છે-જે વડે ઈશ્વર પોતાનાં જવાહિરને આપ આપે છે.’ લેટન

‘ઈશ્વરમીત્યથે’ જેઓની પડતી યાચ છે, તેઓ નક્કરરૂપે પ્રકાશી નીકળે છે.’

બે ઢંગીફ મલ અખાડામા દાખલ થના અને દાખલ થતાં જ શહેનશાહને તેમણે કહ્યું 'સીઝા ! જેઓનું મૃત્યુ અમીપ છે, તેઓ તને નમન કરે છે' પછી તેઓ મરણિયા થઈ, પૂરા અનૂનથી, લાગા વખત સુધી લડે છે તેઓના મુખ પરસેવાથી લીના અને અખાડાની ધૂળથી સ્થામ થઈ જાય છે, પરંતુ એવામા જ એમદમ એક વૃદ્ધ વિદેહી માણસ કહેરા ઉપર થઈ અખાડામા ફેદી પડે છે અને ઢરીફાની વચ્ચે, ઉઘાડે ગાથે અને ઉઘાડે પગે તે બિભે રહે છે અને લડવાનું બંધ કરવાને તેમને કહે છે એ વાત સાબળતા જ એ જિ નમાથી જેમ વરાળ નીકળે તેમ વિશાળ શ્રોતામડળમાથી તેના પ્રત્યે ફિટકારનો અવાજ નીકળે છે અને તે પછી એવો પોકાર બીકે છે કે, 'સુહા, નીમળી જા' પણ ધોળા વાળવાગે તે ફફીર જેવો માણસ ત્યાં ને ત્યાં જ પૂતળાની માફક બિભે રહે છે જેનારાએ ગર્જના સુક્ત બૂમ મારે છે કે, 'એને કાપી નાખો, એને કાપી નાખો,' અને તે મક્ક તે સુલેહ ઠરનારને કાપી નાખી તેના મડદા ઉપર લડે છે

આશ્રી મનુષ્યને આખરે સારો બદલો મળ્યા વગર રહેતો જ નથી.

જીવનનો પહેલામા પહેલો એક બોધ એ છે કે પરાજયમાંથી વિજય મેળવતા શીખવું નરમ પાડી નાખે તેવી આપત્તિથી માણસ બ્યારે ધણો જ ઉદ્દેગ પામે અને મૂઝાય ત્યારે તેણે હિમત અને ધીરજ ધારણ કરવા જોઈએ અને નિષ્ફળતાની-પરાજયની સ્થિતિમાંથી, ભાવિ વિજયનાં તરવોની શોધ કરવી જોઈએ જેઓ ક્રોધ પામે છે અને નિષ્ફળ જાય છે, તેઓ વચ્ચેનો તફાવત આમાંથી નીકળી આવે છે ઘાઈ પણ માણસની તુલના તમે તેની નિષ્ફળતા વડે કરી શકો નહિ તે નિષ્ફળતાનો પણ રો ઉપયોગ કરે છે, તે તમારે જાણવું જોઈએ નિષ્ફળતામાંથી પણ તે કાંઈ ગ્રહણ કરી શક્યો કે ? તેમાંથી તેણે શું શું મેળવ્યું ?

ઘાઈ પણ યુવાનની પહેલી નિષ્ફળતા હું બહુ રસ સાથે તપાસતો રહું છું તે તેના જીવનનું દર્પણ છે, ક્રોધ મેળવવાની તેની શક્તિનું તે પ્રમાણ બતાવી આપે છે તે નિષ્ફળ ગયો એટલી હકીકતમાં મને કાંઈ જાણવા જેવું લાગતું નથી, પણ તેણે તેના પરાજય સમયે કેવી વૃત્તિ ધારણ કરી ? તેણે પછી શું કર્યું ? તે નિરાશ થયો ? તે કાંઈ છુપાવવા લાગ્યો ? તેણે શું એવું અનુમાન બાધ્યું કે તેણે પોતાના ધધામાં ભૂલ કરી હતી અને ખીજા કામમાં પડી ગયો હતો ? અગર તો તે ફરી જાગ્રત થયો અને જે નિશ્ચયમાં પરાજયનું નામ હોતું નથી તેવા નિશ્ચય વડે તે ફરી કામે લાગી ગયો ?

હફી ડેવી કહેતો કે, હું એક કુશળ હાથચાલાકીની વિદ્યા જાણનાર બન્યો નથી તે માટે ઈશ્વરનો આભાર માનવે જોઈએ, કારણ કે મારી વધારેમાં વધારે મહત્વની સચના નિષ્ફળતામાંથી મળી છે

જૂડાસ મેકલીબીઅસની પાસે માન આપ્યો નિમ્મદ-નાલ માણસો હતા, બ્યારે સામેના સીરીઅન લશ્કરમાં ૨૦૦૦૦ માણસ હતા આ સ્થિતિમાં બ્યારે પાછા હાવાને તેને આગ્રહ કરવામાં આવ્યો ત્યારે

તેને કહ્યું કે, એમ હું કહી કરીશ નહિ, હું કહી પાછો હકીશ નહિ વખત આવ્યે અમે અમાગ લાઈઓ માટે મરીશુ પણ અમારી આખરને કનક લગાવવા દર્શ્યુ નહિ

મિસ યગ કહે છે કે, લગઈ ઘણાં ઝૂન સાથે ચાલતી હતી થર્મોપીલી આગળ ૩૦૦ વીગ નરો જે ઝૂનથી લગ્યા હતા તેવી જ આ લડાઈ હતી અને તેનું પરિણામ પણ તેનું જ આવ્યું જુડાસ અને તેના ૮૦૦ માણુઓ રણક્ષેત્રમાંથી પાછા હઠ્યા નહિ, રણક્ષેત્ર ઉપર જ મગણુ પામ્યા પણ તેમણે પોતાનું કામ, પોતાનો હેતુ પાર પાલો આવા પરાજયની નૈતિક અસર ઘણા વિજય કરતા પણ વધારે બળવાન ટોચ છે આટલા બધા કિમતી ગ્રાણો જોગ આપવામા આવ્યો એ વાત ખરી છે, પણ તેથી જુડીઆને સ્વાતંત્ર્ય મળ્યુ

જુડાસના લાઈઓ જ્નેનાધન અને સાર્ધમને તેને તેના પિતાની કબરમા દાટયો અને તેણે આરબેનુ કાય તેઓએ પરિપૂર્ણ કર્યું જ્યારે સાર્ધમન મરણ પામ્યો, ત્યારે પહેલાના સમયમા જુનમ તળે દખાયેના અ પાયેના યહુદીઓ પૂર્વમા સર્વથી આબાદ લોકો થઈ પણ દેવળનો જીજોદાર કરવામા આ યો અને મેટ્રોપીઝના યરાકમથી પોતાના પૂર્વજોના પવિત્ર સપ્રદાયના રક્ષણ માટે સર્વ કાઈ કરવાનું, મરણ પામવાનું બળ તમામ લોકોમા આવ્યું

રોમની નાસજનક દુકૂમતમાંથી પોતાના દેશને મુક્ત કરવામા લાબા અને માયુ વેગળુ મૂકીને કરેલા નિષ્ફળ યતન પછી વર્સિન્જ ટોરિન્સ એવી શરતે સીઝરને શરણે થયો કે તેના લશ્કરને કાઈ પણ ઈજા વગર સ્વદેશ જવા દેતું છ વર્ષ સુધી તેને કેદ રાખવામા આવ્યો શહેનશાહની ફતેહ બતાવવા માટે તેને બેડીઓ પહેરાવી રોમની પરથરની ઠાડી સડક ઉપર ઘસડવામા આવ્યો અને પછી બીજા જ રાત્રીએ કેદખાનામા તેને મારી નાખવામા આવ્યો છતાં ખૂબી એ હતી કે ગેલિક સરદારોમા વધારેમા વધારે બહાદુર અને ઉમરાવ દિલનો કયો

સરદાર હતો એમ પૂછવામાં આવતું તો 'વર્સિન્જ ટેરિકસ' સિવાય ખીજતું નામ કોઈ પણ લેતું નહિ.

પોતાને બાળા મૂકવાના સ્તંભ આગળ રિડલી અને લેટિમર જિલા હતા. લેટિમરે કહ્યું હતું : 'માસ્ટર રિડલી ! ફિકર કરતા નહિ; મરદ બનો, આને ઈંગ્લેન્ડમાં, પ્રભુકૃપાથી આપણે એવી રોશની પ્રકટ કરીશું જે મને વિશ્વાસ છે કે, કદી છુટાશે નહિ. તે જમાનાની અસહિષ્ણુ વૃત્તિ સામે સેંકડો ઉપદેશ આપવામાં આવેલ પણ લેટિમરનાં આ વચનના દરેક શબ્દની તેના કરતાં વધારે અસર થઈ હતી. લેટિમરમાં એટલો બધો ગુસ્સો પ્રકટ થયો કે, બે વર્ષ કે-મરને બાળા મૂકવા બાદ, ખીજ થોડા ઉપર જ આ પ્રકારનો અમલ કરવામાં આવ્યો અને તે થોડા માટે પણ એમ કહેવાય છે કે. તેઓના ઉપર ગુપ્ત રીતે કામ ચલાવવામાં આવતું. રાત્રીએ તેઓને બાળા મૂકવામાં આવતા અને આ પ્રકારના અન્યાય અને નિર્દયતાથી લેટિમર ગુસ્સે થઈ બખેડો કરશે એવી ધાસ્તીથી આ સમયે આજીબાજી સૈનિકો પણ રાખવામાં આવતા.

આગ્રહ અને દૃઢ નિશ્ચયની ખરી કરોટી નિષ્ફળતા છે. હાં તો ગિલ્દગી તેથી કચરાઈ જાય છે અગર સંગીન બને છે. દ્વાઈ પણ ખોટાની શોધથી, ખરું શોધવાની વૃત્તિ આપણને થાય અને દરેક નવા અનુભવથી આપણને દાંઈ ને દાંઈ ખૂલ જણાઈ આવી આપણને તે સુધારવાની અને સંલાળપૂર્વક તેથી દૂર રહેવાની તક મળે છે. એ રીતે નિષ્ફળતા એ તો એક પ્રકારનો ફતેહ મેળવવાનો રાજમાર્ગ છે, એમ કાદુસ કહે છે.

એ. ખી. આલ્ટ્રાટ કહે છે કે, ધણે ભાગે આપણી પડી ભાંગેલી પ્રિય યોજનાઓ આપણને સ્વર્ગમાં પ્રવેશ કરાવે છે અને આપણને એમ માલુમ પડે છે કે, આપણી નિષ્ફળતા, ખરી રીતે નિષ્ફળતા નહિ, પણ ફતેહ જ હતી. જે મધ્યસ્ત્તવિયા અને પ્રમાણિક છે તેવું જીવન કદી પણ નિષ્ફળ નીવડતું નથી. જે કાર્યમાં, જે પક્ષમાં સભ્ય તે કાર્ય, તે પક્ષ કદી નિષ્ફળ નીવડતું નહિ. નિષ્ફળતા આપણામાં જે કંઈ સારું હોય તેને વળગી નહિ સ્હેવામાં છે.

રૂલે નિષ્ફળ ગયો; પણ બહાદુરીભર્યા પ્રયાસ અને ઉચ્ચ આરિત્ય સાથે તેવું નામ હમેશ માટે બેકાચેલું રહ્યું છે. કાસચને ફતેહ મળી નહિ, પણ તેની ઉચ્ચ કારકિર્દી, તેનાં આવેશભર્યા વચનો અને તેની આદર્શ નિમકડલાલી અનત કાળ સુધી રહેશે. ઓકોનેવને તેના કાર્યમાં ફતેહ મળી નહિ, તેનો હેતુ પાર પડ્યો નહિ, પણ તેણે વક્તા તરીકે, સ્વદેશાભિમાની નર તરીકે સ્વાતંત્ર્યના પથગંધર તરીકે અમર કીર્તિ મેળવી.

આ દિલ્હિએ બેનાં એનોફનનાં ૧૦,૦૦૦ માણસો પાછાં હાથાં એ તેમની કીર્તિનો પ્રકાશ એલેક્ઝાન્ડરના વિજય કરતાં પણ વધી જાય છે. સર બેન મૂર કુરમા તરફ પાછો હાથો ગયો એમાં વેલિંગ્ટનના વિજય લેટલું જ ઝોરવ રહેલું છે,

ઉત્કાંતિના સમયમાં પોતાના પતિના હાથ નીચે કામ કરનાર કેટલાક અમલદારોએ એમ કહ્યું કે કપાસિયાથી ર ભુદ્ધ પાડવામાં એટલી મહેનત અને ખર્ચ લાગે છે કે ર મુદારવાનું કામ આગળ વધારવું એ અશક્ય છે; ત્યારે મિસીસ શ્રીને કહ્યું કે, મારા યુવાન મિત્ર વ્હિટની સાથે આ સંબંધમાં તમે વાત કરો, તે ગમે તે કામ કરી શકશે.’

તે યુવાને કહ્યું કે, ‘મેં ર અગર કપાસિયા કદી જ્નેયા નથી; પણ મારાથી આ સંબંધમાં જે કાંઈ બનશે તે હું કરીશ.’ એવું તેણે વચન આપ્યું અને મકાનના ભોંયતળિયે ધારણાં બંધ કરી અખતરા કરવા મંડી ગયો. પોતાનાં હથિયાર તેણે પોતે જ બનાવવાં પડતાં, પોતાના તાર પણ તેણે પોતે જ ખેંચવા પડતા; કારણ કે તે વખતે ચીજો વેચાતી મળી શકતી નહિ. આખો શિયાળો તેણે પોતે હથોડા ઠોકવાનું અને ઘડવાનું કામ ચાલુ રાખ્યું અને આખરે તેનું યંત્ર ફતેહમંદ નીવડ્યું.

મિ. મિલર જેણે થોડા જ વખતથી મિસીસ શ્રીને સાથે લમ કચું હવું, તેણે આ યંત્રો પૂર્ણ કરવા, તેને માટે પેટન્ટ મેળવવા અને તેવાં બીજાં યંત્રો બનાવવાના કામમાં પેસા પૂરા પાડવા અને વ્હિટનીના અડધા ભાગના ભાગીદાર થવા માગણી કરી. લોકો આ અદ્ભુત યંત્ર જોવા આવ્યા; પણ તેને પેટન્ટ ન મળે ત્યાં સુધી તે બતાવવાને મિલરે ના પાડી. કેટલાક લોકો રાત્રીએ તે મકાનમાં પેસી ગયા અને જીન હિપાડી ગયા. આ ભાગીદારોને તરત માલૂમ પડ્યું કે, તેમના નમૂના ઉપરથી બનાવેલાં જીન બજારમાં વેચાતાં હતાં. મિ. વ્હિટનીએ ન્યૂહેવનમાં એક કારખાનું ઉઘાડ્યું, પણ તેની લાંબી બીમારી તેને ઘણી જ નડી અને પેટન્ટની રજો મરિલા દાવાઓમાં તેના અને મિ. મિલરના સઘળા પેસા ખવાઈ ગયા. વ્હિટની ફરી માંદો પડ્યો અને માંદગીથી ઊડવાની તૈયારીમાં હતો તેવાગાં તેનું

કારખાનું તેનાં યંત્રો અને કારખાણાં ત્રણે તરફ ગયાં તથા તે નાદાર સ્થિતિમાં આવી ગયો. આવામાં ખગર આવી કે, વ્હિટનીની પદ્ધતિ નૃકસાનકારક દોષથી મિટિલ કારખાનાંવાળાઓએ તેનાં યંત્રોએ કાઢવા ૩ માટે ના પાડી. તે ઇંગ્લેંડ ગયો અને તેણે ઇંગ્લેંડના કારખાનાવાળાઓનો આ વિચાર ફેરવી નાખ્યો તથા તેના કોલન જીનની ફરી માગણી થવા લાગી. તેનું પેટંટ તોડનાર સામેના એક દાવામાં જ્યોર્જિયાની જ્યુરીએ તેની વિરુદ્ધ ચુકાદો આપ્યો. આ ચુકાદાને લીધે બજારમાં નક્કી જીન વધારે આવવા લાગ્યાં આખરે ૧૮૦૭માં તેના પેટંટના હેલા વર્ષમાં એક દાવાનો ચુકાદો તેના લાભમાં આવ્યો.

જે-સને ચુકાદો આપના કહ્યું હતું કે, દક્ષિણના રાજ્યની અદરનો તમામ ભાગ નગરો પદ્ધતિ જતો હતો અને ત્યાંની રહીશોને ઉલોગનું કાઈ આધન નહિ દોષથી તેઓ બહાર જવા લાગ્યા હતા, જ્યારે આ યંત્રની શોધ થવાથી તેમના મનમાં વિચારો અને માર્ગો ઉદભવ્યા અને આખા દેશમાં ખગલજાટ થઈ રહી. બાળકથી તે વૃદ્ધ માણસ સુધી અમને એને લીધે ઉલોગ મળ્યો છે, ગરીબીથી જ્યાં નાખાઈ ગયા હતા અને મુસ્તીમાં રૂખી ગયા હતા, તેઓએ સંપત્તિ તેમ જ સન્માન મેળવ્યાં છે, અમારું દેવું નીકળી ગયા છે, અમારી આપણે વધી છે, અમારી જમીનોની કિંમત નવું ગણી થઈ ગઈ છે; પોતાના દેશખંધુઓના અન્યાયને લીધે, નિર્વાહને માટે વ્હિટનીને એક બીજા પ્રકારના ઉલોગમાં લાગવું પડ્યું, છતાં જગતની મોટામાં મોટી જીનોમાંથી એક, તેના દેખતા પરાજયમાંથી ઉદ્ભવ પામી. એક સશક્ત માણસ આખા દિવસની મહેનતથી એક શેર ૩ સાફ કાટી શકે તેને બદલે ચેંકડે રતલ ૩ સાફ કરી શકે તેવી યોજના તેણે ઉત્પન્ન કરી હતી તેની શોધથી દક્ષિણમાં અગ્રાહિ કરતાં રની પેદાશ દબરગણી વધી ગઈ અને સંરક્ષક મનવાળાઓનાં કહેવા મુજબ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સને એક અગ્ર કોલર તેથી મળવા લાગ્યા જીવનના મહાન કુદમા પરાજય પામેલા લોકોને આ

ચરિત્રમાંથી કેવું પ્રોત્સાહન મળે છે !

મિસીસ સ્ટો કહે છે કે, આ જગતમાં પણ ઇ-સાફનો દિવસ આવશે અને કાદવમાં કચડાતા કીર્તિમાન ધ્વજની માફક ધૂળ નીચે દટાયેલાં નામ પ્રબલઓની દષ્ટિએ કીર્તિ મેળવતાં જણાશે. કાનોઈલ લોલમાં ફેંકવામાં આવેલાં ઈડાં, બતાવવામાં આવેલી અવગણના અને તિરસ્કારની, ગેરિસન અને ફિલિપ્સે બિલકુલ દરકાર કરી નહોતી. ભાષણનાં સ્થળોમાં મારવામાં આવતાં મહેલું અને કરવામાં આવતા તિરસ્કારના પોકારની ઉમેાસ્થિનિસ, કરૈન અને ડિઝરાયલીએ બિલકુલ દરકાર કરી નહોતી. મહત્તાની શક્તિ તેઓ જાણુતા હતા અને તેઓ માનતા હતા કે, એવો વખત આવશે જ કે જ્યારે સૌ તેમને સાંભળશે. અપમાનથી, અત્યંત ઉદ્દેગથી અને પરાજયથી થયેલી જાગૃતિથી વધારે ભવ્ય વક્તૃત્વ ધરવાનો તેમને વેગ મળતો. સાધારણ માનસિક બંધારણવાળા મનુષ્યો જે દેખાતી હારથી હમેશાં બોલતા બંધ થઈ જાય, તેવી હારથી આ માણુસોમા તો એલું સંકલ્પબળ ઉદ્ભવ પામતું કે ઓટનો અનુભવ તેમને થતો જ નહિ. નબળા, ખેડખાંપણવાળા અને દેખાતી રીતે જગતમાં પરાજય પામેલા માણુસો કે જેઓએ પોતાને નિત્ય તિરસ્કારમાંથી મુક્ત ધરવાના છવતોડ પ્રયત્નોથી અમર કરી દીધા છે, તેઓનું જગત કેટલું બધુ ઝાણુ છે. જગતના ઉત્તમમાં ઉત્તમ રૂપક માટે ખેડકું જેલના આપણે આભારી છીએ. પોતાના બાર વર્ષના કેદખાનાની પહેલાં અગર પછી બનિયને કશું જ જાણુવા જેવું લખ્યું નહોતું.

મૃત્યુ આવા માણુસો ઉપર કાંઈ પણ છત મેળવી શકતું નથી. રેઝુલસને રિબાવી રિબાવી, નિર્દયપણે મારી નાખવામાં આવે પણ જગત ઉપરથી કાર્યજને ઉખેડી નાખવાને તેના જ જુસ્સાએ રોમને પ્રોત્સાહિત કર્યું હતું. ઓસ્ટ્રિયન લાલાઓ વડે વિકલરીડ પૂજો એ વાત ખરી છે; પણ સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ સ્વતંત્ર થયું, એ વાત પણ ખરી છે. વોલેશના ટુકડા કરવામાં આવ્યા, પણ એને જ

દારખાતું તેનાં યંત્રો અને કાગળિયાં સાથે બાળી ગયું તથા તે નાદાર સ્થિતિમાં આવી ગયો. આવામાં ખબર આવી કે, વ્હિટનીની પદ્ધતિ નુકસાનકારક દોષથી ક્ષિતિય દારખાનાંવાળાઓએ તેનાં યંત્રોએ કાઢેલા ૩ માટે ના પાડી. તે ઈંગ્લેંડ ગયો અને તેણે ઈંગ્લેંડનાં દારખાનાંવાળાઓનો આ વિચાર ફેરવી નાખ્યો તથા તેના કોટન છનની ફરી માગણી થવા લાગી. તેનું પેટંટ તોડનાર માથેના એક દાવામાં જ્યોર્જિયાની જ્યુરીએ તેની વિરુદ્ધ ચુકાદો આપ્યો. આ ચુકાદાને લીધે બજારમાં નક્કી છન વધારે આવવા લાગ્યાં. આખરે ૧૮૦૭માં તેના પેટંટના છેલ્લા વર્ષમાં એક દાવાનો ચુકાદો તેના સાબમાં આવ્યો.

જ્જ નેન્સને ચુકાદો આપતા ક્યુ હાઉં કે, દક્ષિણના રાજ્યની અંદરનો તમામ ભાગ નમજો પડતો જતો હતો અને ત્યાંના રહીશોને ઉઘોગનું કાઈ સાધન નહિ દોષથી તેઓ બહાર જવા લાગ્યા હતા, બ્યારે આ યંત્રની સોધ થવાથી તેમના મનમાં વિચારો અને માર્ગો ઉદ્ભવ્યા અને આખા દેશમાં ખજલબાટ ધઈ રહ્યો. બાળકથી તે વૃદ્ધ માણસ સુધી અમને એને લીધે ઉદ્યોગ મળ્યો છે, ગરીબીથી જ્યો નંખાઈ ગયા હતા અને સુસ્તીમાં ડૂબી ગયા હતા, તેઓએ સંપત્તિ તેમ જ સન્માન મેળવ્યાં છે, અમારાં દેવા નીકળી ગયા છે, અમારી ધાપણો વધી છે, અમારી જમીનોની કિંમત ત્રણ ગણી ધઈ ગઈ છે; પોતાના દેશખંધુઓના અન્યાયને લીધે, નિર્વાહને માટે વ્હિટનીને એક ખીજ પ્રકારના ઉદ્યોગમાં લાગણું પડ્યું, છતાં જગનની મોટામા મોટી જીતોમાથી એક, તેના દેખના પરાજયમાથી ઉદ્ભવ પામી. એક સશક્ત માણસ આખા દિવસની મહેનતથી એક રોર ૩ સાફ કાઢી શકે તેને બદલે સેંકડો રતલ ૩ સાફ કરી શકે તેની મેજના તેણે ઉત્પન્ન કરી હતી તેની સોધથી દક્ષિણમાં અગાઉ કરતાં ફની પેદાશ હજારગણી વધી ગઈ અને સરેશ્વક મતવાળાઓના કહેવા મુજબ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સને એક અબજ ડોલર તેથી મળવા લાગ્યાં. જીવનના મહાન સુદમાં પરાજય પામેલા લોકોને આ

સાથેની તેની સંકટો લડાઈઓમાંથી પણ તે મજબૂતી મેળવે છે. જોખમ પડવામાં નથી, પણ પશ્ચ પછી નહિ જડી શકવામાં છે. જગતનાં સઘળાં મોટાં કામ દિંમતથી થયાં છે અને જગતના મહાનમાં મહાન વિજય, પરાજ્ઞ્ય મળ્યા પછી મળ્યા છે. આપણે જે જે સુખ-અંમન સહીસલામતી, વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય, કાયદાને અનુસરતું સ્વાતંત્ર્ય ભોગવીએ છીએ, તે સંકટની શાળામાં ધણે લાખો અનુભવ લીધા પછી આપણને મળે છે. લડાઈઓ અને ત્રાસના જમાના પછી એક પ્રજા તરીકે ઊભા રહેવાનો આપણને હક્ક પ્રાપ્ત થયેલો છે.

એવાં કેટલાંક મનુષ્ય હોય છે કે જેમને પ્રારબ્ધરૂપી વિશુતના અપાટા લાગે છે. પણ તેથી તેઓ પવિત્ર બને છે એમ હુલ્લસ કહે છે. તેમના જીવનમાંથી તેમની સઘળા લીલાતરી લઈ લેનાર, તેમનો ભયદ્ર અને ગૌરવ ધૂળમાં મેળવનાર અને જીવનમાં પરાજ્ઞ્યનો ફટકો લગાવનાર તરફની વચ્ચે ચિરાયેલા હૃદયે પણ તેઓ ઊભા રહે છે અને દયા કરતાં લલ્યતાના સ્તંભ જેવા વિશેષ જણાય છે. કેટલાંક મનુષ્ય એવાં હોય છે કે સીઝર તેના હીવાનખાનામાં જે ગૌરવયુક્ત પગલે ચાલે તેના કરતાં વધારે ગૌરવયુક્ત પગલે તેઓ સંકટોના માર્ગમાં ચાલે છે. જે વસ્તુઓ એકલી જ જોવામાં આવે તે હલકી અને તિરસ્કારપાત્ર લાગે, તે પણ તેમના સંસર્ગમાં આવતાં લગભગ સન્માનપાન અને દિવ્ય બની જાય છે અને જે મહાન પવિત્ર પ્રભુ પોતાનો પ્રકાશ મેદાન અને ત્યાં ઉપર પણ ફેંકે છે, તેનાથી પણ સંકટમાં તેની સહનશીલ શૂર્તિને હૃદયમાં પારણ કરનારને, આ પવિત્રતાના પ્રકાશને ગમે તેવા ઝાંખા અને બળ વગરના કિરણની ના પાડી શકાતી નથી; અને આ કિરણ જગતના હલકામાં હલકા લાગ ઉપર પણ સ્વર્ગીય કીર્તિનો પ્રવાહ છોડે છે.

પરાજ્ઞ્યમાંથી વિજય કેવી રીતે મેળવવો અને આપણા વિશ્લેષોને આજળ વધવાનાં પગથિયાં કેવી રીતે બનાવવાં તે જ કહેલું રહસ્ય છે.

પરિણામે સ્કોટલેન્ડના દુકા ઘઈ શક્યા નથી. લિંડન ખૂતીને લાધે માર્થો ગયો, પણ તેથી તેનું કામ નરમ પડ્યું નહિ. ધર્મ માટે જીવ અર્પણ કરનાર પોતાની જિંદગીમાં પોતાનો અવાજ અગર કલમથી પોતાનો સંપ્રદાય આગળ વધારી શકે છે, તેના કરતાં હસગણે તે પોતાના મૃત્યુથી વધારી શકે છે.

જે કદી નિષ્ફળ જતો નથી તેને અર્ધ પલ્કુ ફોડ કદી મળતી નથી જીવરના આગળ ધરેલી હાર, અંદરઅંદર સુદમાં ધરેલા મહાન વિજય સમાન હતી; હારણ કે તેથી ખીંચણ માણસો લશ્કરની આગલી બાણુથી પાછલી બાણુએ જતા રહ્યા હતા અને રાજપ્રકરણી પુરષો પોતાને દેશ ચાલ્યા ગયા આપણી પ્રજાની જોખમના સમયની અધારી રાનીમા વીજળીના અમહારા જેવી તે હાર હતી, જેથી આપણા લશ્કરમા નિર્બળતા ક્યા હતી તેનો આલાસ આપણને ધર્યો હતો રાજકીય મહત્વાકાંક્ષા ધગવનારાનાં મુખ્ય તે એક દર્પણ હતું.

જેઓ દુનિયામા નિષ્ફળ નીવડ્યા છે તેમને માટેનું સ્થાન ધણે ભાગે સ્વર્ગ છે. પોતાના અભિપ્રાય માટે જીવન અર્પણ કરનાર, જેઓએ વિજયને બદલે વેદના જ મેળવી છે તેમની, વિજયમાળા વગરના વીરનરોની અને જેમના ફોલોના કંઠા વાગ્યા નથી તેવા વિજેતાઓની પોતાના મહાન પુરષો તરીકે જગત કદર ન કરે તો જગત આધણું જ કહેવારો

ઘેઈ પલ્કુ જીવનના પ્રારભમા અખંડ રીતે, અસ્ખલિત રીતે વિજય જ મળ્યે જાય છે તો તે પલ્કુ જોખમ લારેકુ ■ પહેલી મહાન જીતથી સાવધ રહો, તે નિષ્ફળ પલ્કુ નીવડે. પોતાની પહેલી જીતથી માણસને હદ બહારનો વિધાસ આવે છે, તેનાથી ધણા માણસો ખરાબ ઘઈ ગયા છે. પર્વતોમાત્રું એક વૃક્ષ-તોફાનમાં તેની મગર ટોચ જમીનને આવીને અડે ત્યા સુધી ધક્કે ચડે છે, એવા ખાય છે, પણ જે તે તોફાન પછી પાણુ જીણું રહે છે તો વસ્તોની

સાથેની તેની સેંકડો લડાઈઓમાંથી પણ તે મળખૂટી મેળવે છે. જોખમ પડવામાં નથી, પણ પગ પછી નહિ ઊડી શકવામાં છે. જગતનાં સઘળાં મોટાં કામ હિંમતથી થયાં જ અને જગતના મહાનમાં મહાન વિજય, પરાજય મળ્યા પછી મળ્યા છે. આપણે જે જે સુખ-અંગત સહીસલામતી, વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય, કાયદાને અનુસરતું સ્વાતંત્ર્ય ભોગવીએ છીએ, તે સંકટની શાળામાં ધણે લાખે અનુભવ લીધા પછી આપણને મળે છે. લડાઈઓ અને ત્રાસના જમાના પછી એક પ્રજા તરીકે ઊભા રહેવાનો આપણને ઠક્ક પ્રાપ્ત થયેલો છે.

એવાં ટૂટલાંક મનુષ્ય હોય છે કે જેમને પ્રારબ્ધરૂપી વિદ્યુતના ઝપાટા લાગે છે. પણ તેથી તેઓ પવિત્ર બને છે એમ છુલ્લર કહે છે. તેમના જીવનમાંથી તેમની સઘળા લીલોતરી લઈ લેનાર, તેમનો ભપકો અને ગૌરવ ધૂળમાં મેળવનાર અને જીવનમાં પરાજયનો ફટકો લગાવનાર તત્ત્વોની વચ્ચે ચિરાયેલા હૃદયે પણ તેઓ ઊભા રહે છે અને દયા કરતાં ભવ્યતાના સ્તાંભ જેવા વિશેષ જણાય છે. ટૂટલાંક મનુષ્ય એવા હોય છે કે સીઝર તેના દીવાનખાનામાં જે ગૌરવયુક્ત પગલે ચાલે તેના કરતાં વધારે ગૌરવયુક્ત પગલે તેઓ સંકટોના માર્ગમાં ચાલે છે. જે વસ્તુઓ એકલી જ જોવામાં આવે તે હલકી અને તિરસ્કારપાત્ર લાગે, તે પણ તેમના સંસર્ગમાં આવતાં લગભગ સન્માનપાત્ર અને દિવ્ય બની જાય છે અને જે મહાન પવિત્ર પ્રભુ પોતાનો પ્રકાશ મેદાન અને તપ્ત ઉપર પણ ફેંકે છે, તેનાથી પણ સંકટમાં તેની સહનશીલ ભૂતિને હૃદયમાં ધારણ કરનારને, આ પવિત્રતાના પ્રકાશને ગમે તેવા ઝાખા અને બળ વગરના કિરણની ના પાડી શકાતી નથી; અને આ કિરણ જગતના હલકામાં હલકા લાગ ઉપર પણ સ્વર્ગીય કીર્તિનો પ્રવાહ છોડે છે.

પરાજયમાંથી વિજય કેવી રીતે મેળવવો અને આપણા વિશ્લેષોને આગળ વધવાનાં પગથિયાં કેવી રીતે બનાવવાં તે જ ફોલોવું રહસ્ય છે.

પહી ફરથી જે લવ્ય જગ્યાવું હતું તે હાથમાં આવનાં રાખોડી માલમ પડ્યું, તેની શી ફિકર ?

ફરીથી આગળ ધસો, લડવામાં જ મદત્વ રહેલું છે, ફળમાં નથી.

નિશ્ચય સાથે, દઢતા સાથે, બાંધક ક્યાં વગર દુઃખ સહન કરવું એમાં પણ કાર્ષ્ક લવ્યતા, કાર્ષ્ક દિવ્યતા રહેલી છે કે જેથી નિરાશા પણ ફતેહ કરતાં વધારે સુંદર જગ્યાય છે. વારંવાર ફતેહ મળવાથી આપણને જગનની એક જ બાલુ જગ્યાઈ આવે છે. તેથી તો આપણા ગુણોની વાત દલા કરનારા મિત્રો જ આપણી આલુ-બાલુ ભેગા થાય છે અને દુશ્મનો કે જેમની પામેથી જ આપણે આપણી ખોટાં જાણી શકીએ તેમને તે ચૂપ કરી દે છે.

જે નવી દુનિયા ઘાલંબસે ગોધી ઠાલી હતી, ત્યાંથી ત્રીણ સહર દરમિયાન તેને બેડી પહેરાવી સ્વદેશ લઈ જવામાં આવ્યો હતો. ગુસ્સે થયેલા લોઝિએ આ સામ તકરાર ઉઠાવી હતી અને જોકે તેની મિન રાણીએ તેને છોડી મૂક્યો, તોપણ પશ્ચિમ તરફ એટ્લેન્ટિક તેજે ફરી ઝાળંબ્યો ત્યારે તેને ફરી કનડવામાં આવ્યો હતો. સિત્તેર વર્ષની વયે આ મોથી અને છેલ્લી સફરના સાંબી સુદતાના સંકટો પહી આખરે સ્પેન પ્રહોચનાં તેને આનંદ થયો. તેને કાર્ષ્ક બદલો, તેના નિર્વાહપૂરવું પણ કાર્ષ્ક મળશે એવી તેને આશા હતી; પણ તેની સઘળા ફરિયાદો નિષ્ફળ ગઈ. આવ્યા પહી તે કેટલાક મહિના સુધી ગરીબીમાં, એકલો, પ્રાણુધાતક સેતરથી પથારીવરા રહ્યો. મૃત્યુના સમીપકાળમાં પણ લિખારી કરતાં પણ તેની જૂંડી દશા હતી. મારું બદન લઈ વેચવામાં આવ્યું છે, મારું ખોતાનુ ધર પણ રહ્યું નથી અને ખાવા-પીવાના પેસા પણ મારી પાસે નથી એમ તેને કહેલું પડ્યું હતું. આ વખતે છૂટી જતા શ્વાસ સાથે, અસરકારક સાદાઈલરેલા આ દિવ્ય શબ્દો તે બોલ્યો હતો : 'મે'

-જનોઆના વતનીએ દૂર પશ્ચિમમાં ઈડિયા ખંડ અને ટાપુઓ શોધી કાઢ્યા.' ૧૫૦૬ના મે માસની ૨૦ મી તારીખે તે વાલાડોસિડમા મરણ પામ્યો. 'પ્રભુ, હું મારો આત્મા તને સોંપુ છું' એ તેના છેલા શબ્દો હતા. એક ભૂલી જવાયેલા ક્ષિપારીની માફક આ રીતે દોલંબસતુ મૃત્યું થયું. ન્યારે સેવિયનો એક અથાણુ વેચનાર, જે એક વહાણ ઉપર ખીજી વહવાનો અમલદાર હતો, તેના ઉપરથી જગતના મોટામા મોટા ખંડનું નામ પડ્યું, પણ આથી જનોઆના ખલાસીતુ જીવન નિષ્ફળ ગયું હતું એમ કહી શકાને ? જે જગત તેને જંગલ તરીકે માન્ય પડી આવ્યું હતું તેમા વસનાર કરોડો માણસોને પૂછો, દોલંબસતુ જીવન નિષ્ફળ ગયું હતું કે કેમ એ બાબત દુનિયાના મહાનમા મહાન પ્રગ્લસતાક રાજ્યને પૂછો સાતમા આલ્ફનું રાજ્ય જ્નેન ઓફ આર્કને લીધે હતું; પણ રૂઆમા તેને જીવતી બાળી મૂકવામા આવી ત્યારે આલ્ફે જરા પણ હરકત લીધી નહોતી. જ્નેન ઓફ આર્કનું જીવન શું નિષ્ફળ નીવડ્યું હતું ?

હાથોહાથની નજી દિવસની લડાઈમા મોટા ઈરાની લશ્કર સામે એક નાના ઘાટનો બચાવ કરતા સિઓનિકસ અને તેના નજી માણસો લલે મરી જાય પણ તેમની હાર તે પ્રગ્લની જીતરૂપે પુરવાર થશે; ગીતો અને વાતઓમા તેમનાં ગુણગાન થશે અને તેઓ થમોપિલી આગળ હરી જ ગયા અને સેલેમિસ અને પ્લેટી આગળ હાર્યા તે માટે જ મામ ઝર્સિસ અને તેના મોટા લશ્કરને યાદ કરવામા આવશે.

લશ્કરથી લદાયેલું અચેજ વહાણ બર્કનહેડ ન્યારે હવાના દબાણથી ડૂબી જતું માલુમ પડ્યું, ત્યારે હોડીઓ સ્ત્રીઓ અને બાળકોને લઈ જતી હતી. તે વખતે લશ્કરના અમલદારે પોતાના માણસોને ચોલા જવા કહ્યું હતું. તેમના પગની આબુબાબુ પાણી જાંચે ને જાંચે ચડવા લાગ્યું ત્યાં સુધી તેઓ પોતાની જગાએ જ રહ્યા અને ન્યારે પાણી કમરપૂર આવ્યું, ત્યારે તેઓએ પોતાના પટા

છેડી દીધા. વગી જ્વરદન્ત ઝાલાથી વટાણુનો અવગ્રેષ ભાગ ડૂબી ગયો ત્યાં સુધી તેઓએ પોતાના કારનૃસની પેટીઓ જિંચી-અદ્ધર પકડી ગખી આ દેખીતા પરાજ્વયમા વિજ્વય નહોતો એમ તમે કહી શકો. ? ચારિત્ર્ય એ જગ છે અને શારીરિક નિર્બળતા ઉપર તે વિજ્વય મેળવે છે.

દેવળના એક ખડેરમા બ્યા સુધી વેદી લેાય ત્યા સુધી ધર્મના ગંભીર તત્ત્વોને અંતકરણથી માનનાર માણસ જ્ઞેમ મરકરીથી તેને કબંકિત કગી શકે નહિ, તેમ ખીજી બધી બાબનમાં ઠિલભિલ થયેલી છતા, દશાની દીવાલોની ફાટમાથી ડેકિયાં કરનાર દિવ્ય, પૂબ્યભાવ ઉત્પન્ન કરે તેવા પ્રેમવાળા જિંદગીનો તે તિરરકાર કરી શકે નહિ.

તમારા સધળા માનસિક અને શારીરિક બળના ઉપયોગક્ર પરિણામ ટીકાકાર દુનિયાની દષ્ટિએ લલેને સર્વ રીતે નિષ્કળ જણાયઃ પણ તમે જે કાઈ કહ્યું છે તેની તુલના સર્વશ અને ન્યાયી પ્રભુને ત્રાજવે થાય છે અને તમને તેનો વાજખી બદધી મળ્યા વગર રહેતો નથી

તમારા કામની સ્વર્ગના ચોપડામાં નોધ રહે છે

બૂલકણા જગતે જ્ઞેયેજ્ઞા ઉચ્ચ સદ્ગુણુનો ઉત્સવ દેવો ઉજવરો,
ત્યારે તમારું કામ તેમનો એક મહત્વનો વિષય થઈ પડશે

૨૦ : 'નિર્ભયતા, દબતા, આગ્રહ, પૌરુષ

‘ત્યારે તમે કોઈ સંકટામણમાં આવી જાઓ અને દરેક બાબત તમારી વિરુદ્ધ જતી હોય અને ઉપરે તમને એમ જ જણાતું હોય કે, હવે તો એક મિનિટ પણ રક્ષી શકાશે નહિ, ત્યારે પણ તમે હાથમાં લીધેલી બાબત કદી મૂકી દેતા નહિ, કારણ કે એટલેથી અને તે જ સમયથી દશાનું ચક્ર ફરશે.’

હેરિચંદ બિચર રહેા

‘ત્યારે દરેક વિરોધી બાબતની બરોબર સામે કોઈ ધાય છે, ત્યારે વિરોધી તરફો નરમ પડી જાય છે. જિંદગીમાં એના જેવી વિચિત્ર વસ્તુ મેં જોઈ નથી.’

હોથોન

‘છાડી દેતા નહિ, કારણ કે ડાહ્યો માણસ હિંમતવાળો હોય છે.’

‘એ એમ જણે કે, જગતમાં સુખદુઃખ ભેગાં છે.’

‘દબતા રાખો; ખરું સંગીન પૌરુષ, પારંવાર મળતા વિજયનું સાધન છે.’

‘તમારા હેતુને વજગી રહો.’

‘બુદ્ધ ડોગના પંભમાંથી તો કોશ જ મુક્ત કરી શકશે.’

‘આ ક્ષત્રેા નાનો જણાય છે પણ તેનું જડણું કદી કોઈ પણ ચીજને ઓડવું નથી અને જ ગણના ગર્જના કરતા રાબને પણ ધરાડી જાય છે.’ હોરસ

એક પ્રોફેસરને એમ કહેવામાં આવ્યું કે, ‘તેના સિદ્ધાંતો અમલમાં મૂકવામાં આવશે તો દુનિયાના ટુકડેટુકડા થઈ જશે.’ ત્યારે તે પ્રોફેસરે જવાબ દીધો કે, ‘બીબ્લ ઘણા ગ્રહ છે.’

ઈજિપ્તની ચડાઈ વખતે નેપોલિયનના સરદારોએ તેને મારી નાખવાની ધમકી આપી, ત્યારે સરદારોની વચ્ચે જઈ તેણે કહ્યું : ‘સરદારો, તમે ફ્રેંચમેન છો, મારો વધ કરવા માટે જોઈએ તે કરતાં વધારે છો; પણ મને બિવડાવવા માટે હબ્બુ ઘણા થોડા છો.’ સરદારોનો આગેવાન આ વચનોથી દબાઈ ગયો અને પાછો જતાં બોલ્યો કે, ‘તે કટલો બધો બહાદુર છે!’

સાન્તા આજા પામે છુએ-નાવિસ્તગ આગળ ૨૦,૦૦૦ માણસો હતા અને શરણે આવી તેના ૪૦૦૦ સૈનિકોને બચાવવાનું જનરલ ટેલરને તેણે કહ્યું, ત્યારે છુદ્ધા '૨૬ એન્ડ રડી'એ જવાબ આપ્યો 'જનરલ ટેલર કદી તાબે થતો નથી' લડાઈ લાખો વખત અને જનૂન સાથે ચાલી, પણ આખરે મેકિસકોનોએ જ પલાયન કરી પરાજયથી બચવાનું પમદ કર્યું.

એક સરદાર તરીકે ગ્રેન્ટ વિશે લિંબનો ગો અભિપ્રાય હતો એમ પૂછવામા આવ્યું, ત્યારે લિંકને જવાબ આપ્યો કે, તેનામા મોટામા મોટી બાબત, તેનો હેતુ અમલમા મૂકવાનો તેનો શાત આમલ છે છુન ડોંગ જેવી તેની પમ્ડ છે બ્યારે તે કોઈ કામમા દાત ભેરવે છે તો પછી કોઈ તે છોડાવી શકતુ નથી 'રિચમન્ડ તરફ ધસો અને આખો ઉનાળો ભલેને લડવુ પડે પણ આ જ મોખરે હુ લડીશ' એ નિશ્ચયથી બળવાનો અત આ-યો.

સીઝરને બ્યારે ચાચિયાઓએ પકડ્યો ત્યારે ૨૦ ટેનન્ડ (નાણું) લઈ તેને છોડી દેવા તેઓએ કહ્યું 'તમે બહુ ઓછા પૈસા કલ્યા હુ તમને ૫૦ આપીશ, પણ બ્યારે હુ છૂટો થઈશ ત્યારે તમને દરેકને ગરદન મારીશ' અને તે પ્રમાણે તેણે કર્યું.

વોટર્ફની લડાઈ શરૂ થવા પહેલા સિક્કની રિમધને બ્યારે એમ કહેવામા આવ્યું કે, કોઈ પણ જોખમે વેલિંગ્ટન પોતાની જગા છોડનાર નથી, ત્યારે તેણે કહ્યું કે, 'ત્યારે તો સામા પક્ષને નરમ પડવુ જ પડશે'

લેસિડિમેનિયન્સે પોતાના સઘળા હક્ક બેગવવા દેવામા આવશે નહિ એની ફિલિપે બ્યારે ધમકા આપી, ત્યારે 'અમને મરવાની પણ મના કરવામા આવશે કે?' એવો તેઓએ પ્રશ્ન કર્યો.

પોતાના પુત્રમા આવેલી ચીજના કડકે કમ્ડા કરી નાખનાર કાયબો તેણે માણુ જશે પણ પોતાની પકડની ચીજ મૂકશે નહિ,

આવવાનું કઈ સરતોથી ગની શરતે તે નક્કી કરવા, કિંવાના સગદાર સુલેહનો વાવટો મોટલી આશ્યો જવાળ મળ્યો કે, 'તામીદ અને ટાઈ પણ શરત કર્યા વગર શરતે આવવું હું તમારા બાધમમ ઉપર એકદમ ધસારો લાવવા માગુ છું' પણ જ્યારે સત પડી ત્યારે ઠેઠીના તબૂમા બકનગને તે મળ્યો, ત્યારે તેણે કહ્યું કે, તમે બધું જ ખોઈ ખેડા ઉતો. જ્યો, આ મારી પર્સ (નાણાની ટાથળી)'

ક્રેન્ટ કહી પાણુ જોતો નહિ એ વખત ઘણા દિવસ સખત લડાઈ ચાલ્યા પછી તેણે કાઈ પરિણામ આવ્યું નહિ, તેથી તેણે યુદ્ધપરિપદ મેળવી પાછા ઠેરી રીતે ઠાવું તે રસ્તાનું એક સગદારે વર્ણન કર્યું બીજાએ બીજો રસ્તો પાછા ફરવાનું ચોખ્ખું છે એમ જણાવ્યું એક પછી એક બધા સરદારોએ પાછા કેમ ઠાવું, પાછલા ભાગમા વધારે સગવડવાળી જગ્યાએ કેમ જવું, એ કહી બતાવ્યું ક્રેન્ટ, જે લાળા વખતથી આ બધું સાલવ્યા કરતો હતો, તેની તરફ ઉંચે સર્વની દષ્ટિ ગઈ તે જીભો થયો, પોતાના અદરના ગજવામાંથી એક કાગળનો પીટો તેણે કાઢ્યો અને દરેક સરદારને એક એક કાગળ તેણે આપ્યો અને કહ્યું 'ગૂઠરુઘો ! પ્રભાતમા તમારે આ હુકમનો અમલ કરવો' આગળ વધવા માટે દરેક કાગળમા નિશ્ચિત સૂચનાઓ હતી અને સવારે સૂર્યોદય થતા લશ્કરે વિજયના માર્ગ તરફ ફર્યું કરી

એક મહત્વની પણ મજબૂત બચાવવાળી જગ્યા ઉપર હુમલો લઈ જવાના હુકમથી આશ્ચર્ય થામી એક અમલદાર પાછો આવ્યો અને કહ્યું 'સેનાધિપતિ સાહેબ ! જો હું તમારો હુકમ ધરાવર સમજ્યો હોઉ તો મને એમ લાગે છે કે મને મગલા હુકમના અમલ થી મારો હાથ નીચેના દરેક માણસનો સહાર થઈ જશે' તે મૂગા સરદારે જવાળ આપ્યો 'તમે મારું ફરમાન ધરાવર સમજ્યા છો એમ જાણી મને આનંદ થાય છે'

નીસ દિવસ સુધી તેણે વિહરનેસ ઉપર હારે હુમલાનો વરસાદ

વરસાવ્યો દિવસે તે લડતો અને રાનીએ તે આગળ વધતો. ઢાઈ નહિ સાંભળેલા એવા લશ્કરના સંહારથી દેશના લોકોને કમકમાટ ઉત્પન્ન થયો અને તેની જગા ઉપરથી ખસેડવા તેઓએ માગણી કરી, પણ પૂછપરછ કરતા તેના અમલદારોને તે 'ડાબી બાબુએ આગળ વધો' એવો હુકમ ઠડે પેટે આપતો. ખીજી બાબુએ સરકાર તરફ મોકલવાની હકીકતમાં તે લખતો કે, 'લલેને આખો ઉનાળો વીતી ગય, પણ આ જ હરોળ ઉપર હું લડવા માગું છું' તેની આ દહેતાથી પ્રગળને વિદ્યુત જેવો આચોક્ષ લાગતો. વિરોધી લશ્કર શરણે આવ્યું ત્યારે વેરની લાગણી પ્રકટી નીકળી, પણ 'સુલેહ કરો' એ તેના ઉદાર શબ્દો જીતનાર તેમ જ પરાજય પામનાર બંનેને આશીર્વાદ સમાન થઈ પડ્યા

એવ લોકોનો કિમ્મિયન સરદાર પેલિસીય ઘોડેસવાર લશ્કરના એક નાના અમલદાર સાથે યુદ્ધે થઈ ગયો અને તેના મો ઉપર આબુક લગાવી દીધી, ત્યારે તે માણસે પોતાની પાસેથી પિસ્તોલ ઠાઠી અને ઘોડો ખેંચ્યો, પણ પિસ્તોલ ફૂટી નહિ. એ જોઈને ભયંકર સ્વરૂપવાળા તે સરદારે શાંતિથી કહ્યું : 'તે તારા હથિયાર ધરાયર ન રાખ્યા તે માટે હું તને નવું દિવસના ટૂંકખાનાની સજા કરું છું'

જીનોઆતું મેસેનાતું લશ્કર યુદ્ધના સહાર અને દુષ્કાળથી ૧૮,૦૦૦ ઉપરથી ૮,૦૦૦ ઉપર આવ્યું હતું. ૧૫,૦૦૦ કરતા વધારે આસ્તિત્વનો તેઓએ પકડ્યા હતા અને માર્યા હતા, પણ તેમના ખોરાકના સાધન તદ્દન ખૂટી ગયા હતા. જૂખમરાની સ્થિતિ તેમની સન્મુખ આવી રહી હતી એક તરફ દુસ્મનની આવી મજબૂત સ્થિતિ હતી અને મેસેનાતું લશ્કર દુસ્મનોની દયા ઉપર આવી રહ્યું હતું. જનરલ ઓટે મેસેનાને વિવેકપૂર્વક શરણે આવવા કહ્યું, પણ મેસેનાએ જવાબ દીધો - 'મારા સિપાઈઓને લડાઈના ટૂંકી તરીકે નહિ પણ

ત્યારે તથા ત્યાં અમને લડવા મરજી થાય ત્યારે તથા ત્યાં અમે લડી શકીએ, એ શરત સાથે અને ઊડતા વાવટા, નિશાન અને ઉધિયાર તથા અસળાળ સાથે તેમને જવા દેવા જોઈએ, તમને આ કબૂલ ન હોય તો ઉઘાડી તલવારે જીતોઆમાંથી નીકળવા હું તૈયાર છું. જૂમથી ક્ષીયુ થયેલા ૮,૦૦૦ માણસો સાથે હું તમારી હાવણી ઉપર તુડી પડીશ અને તમારી હાવણીમાંથી હું નીકળી જઈશ ત્યાં સુધી લડીશ.' મહાન સૈનિક મેસેનાનાં પરાક્રમથી જનરલ ઓટ માહિતગાર હતો, તેથી મેસેના પોતે શરણે આવે અગર તેને ખીણ વધારાની મદદ તરત ન મળી શકે, તે માટે તે સમુદ્રમાર્ગે વિદાય થાય તો ઉપરની શરતો સ્વીકારવા તેણે હા પાડી. મેસેનાએ માત્ર એક જ ઉત્તર આપ્યો અને તે એ હતો કે, 'મારી શરતો સ્વીકારો, આગળ હું તમારા લશ્કર વચ્ચે રસ્તો દરી ચાલ્યો જઈશ.' ઓટ આખરે તેની શરતો સ્વીકારી. મેસેનાએ કહ્યું કે, હું તમને ખબર આપું છું કે, '૧૫ દિવસની અંદર હું ફરી જીતોઆમાં આવીશ' અને તે પ્રમાણે તે ગયો. બાલવયમાં અનાથ સ્થિતિમાં ઊછરેલા અને જીવનમાં પોતાનો માર્ગ પોતાના હાથે જ કરી લેવા દુનિયામાં સમૃદ્ધિલા આ માણસ માટે નેપોલિયન કહેતો કે, મેસેના ઠારતો ત્યારે પણ પોતે વિજેતા હોય તેમ ફરી લડવા હમેશાં તૈયારી બતાવતો.

મારે જો આગળ નેપોલિયને કેસેની સલાહ પૂછી, ત્યારે ઘડિયાળમાં જોઈ તેણે જવાબ દીધો કે, આપણી પૂરેપૂરી ઠાર થઈ છે; પણ હલુ બે જ વાગ્યા છે અને ખીણ લડાઈમાં આપણે જીતી શકીશું. પછી તેણે ઘેડેસવાર ટુકડી સાથેનો પોતાનો સુપ્રસિદ્ધ હુમલો કર્યો અને લડાઈમાં જીત મેળવી. આ જીતની ઘોડી મિનિટ પહેલાં તો આખી ઠારોળ પરના ફ્રેન્ચ સૈનિકા દરેક કાણે પાછા હડવાના હુકમની રાહ જોતા હતા.

કેલિફોર્નિયાના મેર ટાપુના નેવી યાર્ડની દારૂગોળા સમ્પવાની જગ્યાએ બોસ્ટનના કેટલાક ખલાસીઓ ગોળાઓ ભરતા હતા; એવામાં

એકાએક આખી ઈમારત સળગી ઊડી અને તેનો તદ્દન નાશ થઈ ગયો તે જગામાના સઘળા માણસો માર્યા ગયા આ અકસ્માત બન્યો, ત્યારે એક-સવા માર્છવ દૂર એક યુવાન છોકરી ઘોડાગાડીમા બેસીને જતી હતી અને તે વખતે તરત જ દરિયાઈ સૈન્યને લગતી હોસ્પિટલ-માથી નીકળી એક દાકતર આ અકસ્માતી જગ્યાએ આવ્યો. વસ્તુ-સ્થિતિ ઓળખી લઈ તેણે દાકતરને ગાડીમા બેસાડી દીધા અને તેઓ ખડેર તરફ ગયા દારૂગોળાની ખીણ જગ્યાએ, જેમા પણ દરેક ક્ષણે ગોળા ફાટતા હતા, તે પણ સળગી ઊડી હતી આ ઈમારતોમા એટલો બધો દારૂગોળો રાખવામા આવ્યો હતો કે પાછકસ પિકને પણ તે ઉડાવી મૂકે, છતાં દાકતર અને છોકરી છૂંદાયેલા મડદાની વચ્ચે થઈ ધુમાડામા પેડા પહેરેગીર કોલિ-સને ખીમના એક કંકડાનો ફટકો લાગવાથી તે અર્ધો આધળો થઈ ગયો હતો, ગભરાઈ ગયો હતો આગ એક ઈમારતથી ખીણ ઈમારતને જઈ વધારે નુકસાન કરે તે અટકાવવાને લોઢાના બારણા અને બળાઓ બંધ કરવાને એક ઈમારત-થી ખીણ ઈમારતે જવા મુશ્કેલીથી તે માર્ગ કરતો હતો તે છોકરીએ શાંતિ સાથે તેના ઈજલાજો માથા પર પાટો બાંધ્યો અને વધારે મદદ આવી પહોંચી ત્યાં બુધી ખીજ ધવાયેલાઓની બનતી તજવીજ રાખી બેસી મેકકુગાલના આ કામ માટે, પ્રભ તરફથી આભાર માનવાને લગતો દરિયાઈ સૈન્યના સેક્રેટરીનો એક સામાન્ય હુકમ દરેક વડાણના વૂજક ઉપરથી વાયવામા આવ્યો.

૧૮૮૧ ના જુનાઈની ૬ ટ્રી તારીખે સૂર્યાસ્ત સમયે આયોરામા એકાએક બેસબંધ ભારે તોફાન થયું એક કલાકમા દરેક નદીનાળા તેનો કાઠો છોડી ઊભરાઈ ગયા ડેસ્મોઈની નદીમા પાણી ૬ ફૂટ ઊંચુ ચઢ્યું હતું દરેક પ્રવાહમા ઈમારત, પરચૂરણુ સામાન, લોકડાના ઢેકા અને ખીજો કચરો મિસિસિપિ તરફ ધસડાતો જતો હતો અદાર વર્ષની ઉમરની એક છોકરી ટ્રે રોલી બહારનું આ બધું પુબ્કળ તોફાન બારીએથી જોઈ રહી હતી. તેવામા તેની નબ્દ ઢનીકીક રેલ-

રોડ પુલ તરફ ગઈ. જિંડા અંધાગમાથી એક ક્ષણ સુધી એન્જિનની પ્રકાશમાન બત્તીને આગળ ચાલતી અને પછી એકદમ નીચી પડતી તેણે જોઈ. તેની માતા તેનો નાનો ભાઈ અને બહેન બંને માત્ર ઘેર હતાં; પણ ઢેરે એક જૂનું જ્ઞાનમ સળગાવ્યું, વોટરપૂર્ક અગ્નિ ઝોટી લીધો અને હનીકીક તરફ ઉનાવજો ચાલી. પ્રવાહનું બળ એટલું બંધુ હતું કે સ્ત્રીનાં પાણીની સામે તે ટકી શકે નહિ આવી સ્થિતિમાં તે દુઃખ આપે તેવાં ઠાટાવાળા અને ખીખં ઝાડવાં ઉપર ઘઈને, ઢોળાવવાળા કાંઈ ઉપરથી પાટા ઉપર આંવી. ભાગી ગયેલા પુત્રના ઉડા સુધી આવી. પોતાનું જ્ઞાનસ હવાવ્યું અને પોતાથી બને તેટલી મોટી જૂમ મારી. તૂટી પડેલી માલગાડીના માણસોમાથી એકલા બંનેવા એન્જિનિયરનો ધીરો બવાજ જિંડા ખાડામાથી આવ્યો તેણે કહ્યું : 'હાલ તો હું અહીં લાકડાના કકડા ઉપર સહી-સવામત પડેલો છું એક માર્દસ દૂર મોઢ-ધોના સ્ટેશને તમે જાઓ અને મારે માટે મદદ મેળવો તથા થોડા બંને વખતમાં આવી પહોંચનાર એકસપ્રેસ ટ્રેનને ચેનવણી આપો 'મગ્જૂલ પવનના ઝપાટાની સામે ડેસ્મોઈની ઉપરના પાચસો વાર લાખા જિંડા બાધકામ ઉપર તે પ્રયત્ન સાથે ચાલવા લાગી, પણ એવામાં તેની બત્તી છુટાઈ ગઈ તેની પાસે દીવાસળી નડોતી, તેથી ચક્રર આવે-ફેર આવે તેની આ જિંડી જગા ઉપર ધણા બંને દુઃખ સાથે ધીરે ધીરે તે ચાલી નીચાણ-મા ધસતા પાણીના પ્રવાહની સામે જોતા તેને અધારા આવી જતાં, અને પીળા જૂરા પ્રકાશથી તે કંપવા લાગી તે સ્ટેશને જઈ પહોંચી પોતાની હકીકત તેણે કહી અને એકસપ્રેસ આવી પહોંચી તે પહેલા તે બેભાન થઈ ગઈ તેની બહાદુરી માટે ધારાસલાએ તેને સોનાનો ચાંદ આપવાનું દર્શાવ્યું.

ફોર્ટ ટેન્નીમા ઘેરાયેલા લશ્કરનો દારૂઓનો પુજ્જના ઉનાળાના અમુક દિવસે ખૂટી ગયો હતો અને પોતાના મીનથી વધારે ઈર્ષમતવાન થયેલા ઇન્ડિયનો કિલ્લા ઉપર વધારે ને વધારે દબાણ ચલાવી રહ્યા

હતા. એબેનઝેર ઝેનને એકદમ યાદ આવ્યું કે, જૂસો ફૂટ દૂરના પોતાના ધરમાં એક પીપ હતું અને તે વિષે તેણે સેનાપતિ શેપર્ડને ખબર આપી. જંગલી લોકોના સખત મારાની વચ્ચે થઈ, આ લગલગ ન અને તેણે કામ કરવાને એક વૉલન્ટિયરને બોલાવવામાં આવ્યો, દરેક માણસ તે કામ કરવા આગળ આવ્યો અને આ માન મેળવવા સુધાર્યા ચાલી; પણ ઇલિઝાબેથ ઝેને જવાને બહુ આગ્રહ પતાવ્યો અને એમ કહ્યું કે, એક મરદ કરતાં તેની જિંદગી કિલ્લાના બચાવ માટે ઓછી કિંમતની હતી. ફિલાડેલ્ફિયામાં થોડા જ વખતથી તે એબ્યુઝેટ થઈ હતી અને બીજી યુવાન સ્ત્રીઓની સાથે, તે ગોળાઓ પાડતી હતી, કાસ્ટ્રસ બનાવતી હતી અને રાઈફલ ભરતી હતી. આનાકાની સાથે કબૂલ કરવામાં આવ્યું અને ઇડિયન્સ મૂંગા મૂંગા આશ્ચર્ય સાથે બેતા રહ્યા; બ્યારે તે ઝડપ સાથે પોતાના ભાઈને ઘેર ગઈ; પણ દારૂ લઈને પાછી દોડતી આવતી તેને બેવામાં આવી કે તરત જથાબંધ ગોળાઓ તેના ઉપર છોડવામાં આવી છતાં તેની તેને કાંઈ અસર થઈ નહિ આ દારૂથી કિલ્લાનો બચાવ થયો.

પહેલાં નહિ જણાવેલી તેવી મુશ્કેલીઓ અને બેખબરીની વચ્ચે, તેની આજીવન જંગલી લોકોના ટોળેટોળા અને શિયાળો સમીપ છતાં, મિસિસિપીના પ્રદેશની બેળ કરનાર લા સાલે, તેને થયેલા ભારે નુકસાન, નિરાશ થતા મિત્રો, આનંદ પામતા દુશ્મનો, ક્ષીણ થયેલી, શુભાવેલી શક્તિઓ, દેવાને દાખી નાખતો બોબ્ને અને અધકારના આવરણવાળા લાવિ વિષે વિચાર કરી બેસી રહ્યો નહોતો. તેના મનનું બંધારણ કાંઈક ભુલું જ હતું. મુશ્કેલીની સામે થવા, પોતાની અવનતિમાથી જબરદસ્ત વિજય પ્રાપ્ત કરવા સિવાય બીજા કાંઈ પણ વિચાર તેને નહોતો.

સ્વીડનનો એક છોકરો જારીમાથા પડી ગયો અને તેને ઘણી ઈજા થઈ; પણ દુઃખથી આવતું સહુ દબાવવાને તેણે દોડ દાખી

રાખ્યા ગાન ગસ્ટેવમ ઓર્ગેન્ડસ જેડે તેને પાતા જોયો તેણે આગાહી કરી કે આ છોકરો આપતિમા, વરસિયાતના ગમધમા મગ્દ નીવડને તે જ પ્રમાણે થયુ, ઠારણુ કે આગળ જતા તે મુખસિક્ક જનમ્બ

ખોડી થયો

વધીલાતના ધધામા ધણુ પડેના છે એમ ધારી તેને લગનેા અગ્નાસ કરવામા આચર્યે ખાતા એક યુવાનને વેબ્સ્ટરે કહ્યુ 'Cચ્ચ સ્થાન મેગવવા જોઈએ તેવી જગા છે' પ્રવૃત્તિની દરેક શાખાને આ વચન સરખી ગીતે લાગુ પડે છે આગ્નેા યુવાન જેણે ક્ષતેડ મેગવની હોય તેણે પોતાની જગાએ મન્જૂલીથી ઊભા રહેતુ જોઈએ અને આગળ વધવા પગ્ગિમ ઉઘાવવો જોઈએ વિન્યના દરવા ની અદર ધઈ જેઓ નીચળવા પ્રયત્ન કરતા હસે તેમને તે દગવાને 'આગળ વધો' એ શબ્દો સાથે જણાઈ આવશે

રોશિગ્ન ધરવિગ્ન મ્દે છે કે, ગભરાવી નાખે તેની અવનત દશાના અસભ્ય સકટ સ્ત્રીઓ કેટલા ધૈર્મ્યથી સહન કરે છે તેના ધુન્ડ પ્રસંગો મારા જોવામા આવ્યા છે જે સકરોથી પુરુષ નિરાસ ધઈ જાન છે, બેદાન બને છે, તેથી સ્ત્રીની સર્વ આતરચકિતઓ બહાર આવી તેણુ વર્તન એટલ નિર્લેક તથા ઉનત જણાઈ આવે છે કે કોઈક વખત તેને દિવ્ય વર્તન પણ મ્દી સમય

માખણુ જેવો નરગ અને ઢીલો સ્વભાવ આપત્તિમાં કાંઈ પણ કામનો નથી. આપણામાં મજબૂતાઈ અને લોખંડ જેવી કટિનતા હોવાની પણ જરૂર છે. ઘણા ગરીબ છોકરાઓ જેમને મિત્ર નહોતા, દોષની પૂઠ નહોતી અગર તેો જેમની ભલામણ કરનાર માત્ર પૌરુષ અને અજિત હેતુ, એ સિવાય દોષ જ નહોતુ, તેમના હિપર લક્ષ્મી અને કાર્તિકેવીની મહેરબાની થઈ છે.

સૂર્યના તડકાથી ઘઉંવણાં બનેલા ચહેરાવાળો એક યુવક, એસાળરી યુનિવર્સિટીના એ વખતના પ્રમુખ ગિરુષ સિમ્પ્સન આગળ ગયો. તેના સાદાં કપડા ઉપરથી ગિરુષે પ્રશ્ન કર્યો કે, તેનો નિર્વાહ શાથી થતો હતો. પાછળથી રાજસભાના સભ્ય થયેલા તે છોકરાએ જવાબ દીધો : ' સાહેબ ! મારા બે હાથ વડે '

મહત્વાકાંક્ષા ધરાવનાર સુદ્ધિમાન જનોની પ્રગતિ બંધ કરે તેવા પિક્ષેપો હજી જિલા થયા નથી એક છોકરાને આરોગ્ય અને અક્ષરજ્ઞાન આપો અને પછી તેનું લાભિષ્ સારું અગર ખોટું નીવડવું તેનો આધાર તેના પોતાના ઉપર રહે છે. જેઓ પ્રારબ્ધ અને વારસાની વાટ જોઈ બેસી રહે છે, તેઓ કાંઈ વધારે મેળવી શકતા નથી. નસીબથી ડાહ્યા અગર ભલા બન્યા હોય તેવા માણસો કોની જાણમાં છે ? સાધારણ રીતે જીવનમાં જેઓ નિષ્ફળ ગયા હોય છે, તેઓ જ પ્રારબ્ધ અગર ભાવિ ઉપર શ્રદ્ધા રાખે છે. અમુક માણસ પર ભાગ્યદેવી પ્રસન્ન થયા છે, અમુક ભાગ્યશાળી છે, તેના સંજ્યાબંધ ઉદાહરણુ તેઓ જ રજૂ કરે છે.

અકસ્માતનું પ્રકરણુ એ મૂર્ખ લોકોનું ધર્મપુસ્તક છે. એમર્સન કહે છે કે, છીછરા માણસો નસીબને, સંજોગોને માને છે. દોષકના નામથી, દોષકની હાજરીથી અગર તેો અમુક સંજોગથી અમુક વાત બની. બીજો વખતે તે વાત ન પણ બને મજબૂત મનવાળા માણસો કારણુ અને પરિણામ ઉપર શ્રદ્ધા રાખે છે. સઘળા

ફોલ્લમદ માણુઓએ એ વાત તો ઠણૂન ગણી છે, અને તે એ છે કે, તેઓ મગજ અને પરિગ્રામ પર શ્રદ્ધા રાખનાર હતા તેઓ ધાર્મતા કે જગન નસીબથી નહિ પણ નિયમથી ચાલે છે જે શુભ લાથી પડેની અને છ.ની ચી ને ય છે, તેમા ઘેઈ હીલો ધસા થેલો, અને તૂટેલો અઘેડો ટોતો નથી

ગેટેએ કહ્યુ છે કે, ઉલોમ પ્રતિભાનો ફો ભાગ છે અને વળા ઉમેયુ છે કે, લાયકાત અને મંપત્તિનો હમેશા ગાદ સળધ રહે છે

ફેમિનન કહેતો કે, ખતથી જ સાર નસીબ બને છે

એડિત્તન કહે છે કે, સારુ અને ખોટુ નસીબ દેવવાય છે, તેવુ રહસ્ય હુ તમારી આગળ રજૂ કરુ છુ કટલાક માણુસો એમ ધારે છે કે પ્રારબ્ધ તેમનાથી એટલુ રિસાયેલુ ગે છે કે, તે કહી મનાને નહિ, અને તેઓ હમેશા શરીખીમા રહે છે અને તેમની જિંદગીની આપત્તિઓ વિરે તોક ક્યાં મે છે નસીબની ગતિ હમેશા તેમના સામી અને ખીજની તગેલુમા ટોન છે એક સારા ધર્મી વાગો માણુસ નસીબ ગુમાવી બેઠો અને તેને ફરી મેળવવા માટે તેણે પોતાનો ધણો વખત ગુમાવ્યા ખીજનો ધર્મો સારો ચાલતો હતો તે હમશા પોતાના ગરમ સ્વભાવથી પોતાનુ નસીબ બગાડતો તેના તે સ્વભાવથી તેના સઘળા નોકરો નારાજ થઈ તેને છોડી જતા પેસા મદા થાય એવો ધર્મો વળા ચીજને હતો પણ તેને પોતાના ધર્મો સિવાય ખીજના ધર્મો ઉપર આગ્રહ સાથે લક્ષ આપ વાની કુટેવ હતી અને તેથી પોતાનુ નસીબ ગુમાવતો વળા એક ખીજે માણુસ દઢતાથી પોતાના ધર્મોમા પ્રવૃત્ત રહેતો તેણે જ તે બાટીમા નિમમ રટેતો એ ખીજે જે પોતાના ધર્મોમા પ્રમાણિક અને સુસ્ત રહેતો તે તેની વિવેકશક્તિની ખામીથી હમેશા જૂન ક્યાં કરતો સેકે માણુસો અધ અનુકરણથી, આસ્થાલરી આશાઓથી પ્રપચી માણુસોના ઉપર વિશ્વાસ રાખવાથી અને અપ્રમાણિક નધાથી

પોતાનું નસીબ શુભાવે છે. જે માણસની સ્ત્રી પરાયણ હોય છે, તે માણસનું નસીબ કાંઈ દિવસ સારું હોઈ શકતું નથી વહેના બિડનાર, ભારે ઉદ્યોગ કરનાર, દીર્ઘદષ્ટિવાળા, પોતાની કમાણીની ગભાળ રાખનાર, બરોબર પ્રમાણિક ગાણુસોને પોતાના નસીબ વિષે ફરિયાદ ઉગાવતા સાલણવામાં આવ્યા નથી દુર્દૈવના હુમલા જે વિષે હમેશા મૂર્ખ સેકોને સ્વપ્ન આવ્યા કરે છે, તે હુમલા સારી ટેવવાળા અને સખત ઉદ્યોગ કરનારા માણસો ઉપર આવી શકતા નથી જ્યારે એકાદ ગાંધીની દુકાનમાંથી એક ચીથરેલાલ માણસને બપોરે ગળવામાં નાખેલા ઢાચ સાથે જિંચી ઠરેલી વાળવાળા દબાઈ ગયેની ટોપી સાથે હું જોઈ છું, ત્યારે હું જાણી શકું છું કે, તે માણસનું નસીબ પાશરુ નથી, કારણ કે સુંસ્ત બનવું, બદ માશી કરવી અગર તો નવો તેમાં જ માણસનું પરાયણમાં ખગળ નસીબ રહેવું છે.

જે માણસ પ્રવત્ન કરતો નથી અને જેની સચળી ઇન્દ્રિયો, વૃત્તિઓ, આતુરતાથી એકાગ્ર નથી, તેનું નસીબ વાસ્તવિક રીતે ખૂલતું જ નથી જેને આકસ્મિક સોધો કહેવામાં આવે છે, તે પણ જેઓ હમેશા કાંઈ ને કાંઈ જોખ્યા કરે છે, તેઓ જ માન કરી શકે છે જુદા જુદા માણસોને પોતાના પ્રવત્નમાં વધારે-એણે અશે જે ફતેહ મળે છે, તેમાં કદાચ કાંઈક પ્રારબ્ધ હોઈ શકે, પણ આમાં એવું માન્ય પડે છે કે જે અક્ષલથી અને ખતથી પ્રવત્ન કરવામાં આવે છે તેથી પરિણામમાં જે નસીબ જણાઈ આવે છે તેનું પ્રમાણ નીકળી શકે છે જુદા જુદા કામમાં કાંઈ કાંઈ વખતે દેખીતી રીતે અપવાદ માલૂમ પડી આવે, પણ છેવટે તો આ નિયમ જ અસરકાંક જણાઈ આવશે સરખી રીતે ઉસ્તાદ એવા મોતી માટે રૂબડી મારનાર જે માણસો સાથે રૂબડી મારે છે અને એકસરખા આગ્રહથી ઠાગ કરે છે આમાંનો એક મોતી લઈને ઉપર આવે છે અને ખીજો ખાલી ઢાથે ઉપર આવે છે પણ બંને

આપ્રદથી દામ કર્યા કરતો તો પાંચ, દસ અગર વીસ વર્ષને અતિ એમ માન્ય પડને કે તેઓને તેમની ટોશિયારી અને ઉદ્યોગનેા સમગ્ર સમાન પ્રમાણમાં જ બદલો મળ્યો છે.

લંડનનું 'લે-સેટ' પત્ર કહે છે કે, પૌરપત્ની મદદથી પૌરપતે લીધે દૂર નહિ થઈ શકે એવી અડચણો પણ દૂર કરવાનું બની શકે છે. એટલું જ નહિ પણ ઋણની પ્રતિકૂળતાઓ, પ્રતિકૂળ સંયોગો અને ખીમારીની સામે થવાનું, તેને હાવી દેવાનું પણ બની શકે છે; સહન કરવાની નૈતિક હિંમતથી ઘણા માણસોની જિંદગી બચી ગઈ છે. શસ્ત્રક્રિયાની વેદના સહન કરવામાં અગર ખીમારના ઝોરડામાં ભરાઈ રહેવાના દુઃખમાનમાં જ આ સ્વાસ્થ્ય ઉપયોગી થઈ પડે છે એમ નથી, પણ હરદમેશના એકના એક કંટાળા ભરેલા માર્ગ ઉપર જવામાં અને સામાન્ય કર્તવ્ય પણ બળ સાથે બજવવામાં તે ઉપયોગી થઈ પડે છે અસાધ્ય દરદવાળા પણ કેટલા બધા માણસો આશા નહિ છતા ધીરજ અને નિશ્ચિત સાથે નિરાશાને પણ દબાવીને, ઘણા દુઃખમાં પણ જીવી શક્યા છે। છેવટે, આ રીતે તેમના ભયંકર દરદની ઉપતાનો નાશ થાય છે અને દરદમાં શારીરિક લક્ષણ રહેવા છતા તેમનું વિનાશક તત્ત્વ નરમ પડી જાય છે. કેટલાક દરદીઓ તો મરવાની બિલકુલ ના પાડે છે. આવા કેસોમાં દાકતર તેમને જીવતા રાખવા સિવાય ખીજી શું કરી શકે? તેમની ગોળાઓથી પણ તે મરશે નહિ.

વ્હીપલ કહે છે કે, ઘણા વેપારીઓને જે પાયમાલી થાય છે, તે તેમનામાં ધંધા કરવાની શક્તિ દોતી નથી એને જ લીધે માન થતી નથી, પણ ધંધા કરવામાં વેઈઈતી હિંમતની ખામીથી થાય છે. ઘણી જ સરસ શક્તિઓવાળા પણ નરમ પડી જાય એવા સ્વભાવવાળા, જેઓની ધંધાની વૃત્તિમાં નિશ્ચય અને સિદ્ધિતોની દૃઢતા જેવામાં આવના નથી, જેઓ સ્પષ્ટબુદ્ધિની શુભ સૂચનાઓને બદલે,

નખળા સ્વભાવની અશુભ પ્રેરણાઓને અનુસરવા દોરાર્થ જાય છે, એકાદ ભ્રેષ્ઠમવાળા ફડી સ્વીકારી જેઓ મિત્ર ઉપર ઉપકાર કરતા જણાય છે અને વળી કાંઈ પણ આશારહિત સટોડિયા પાડોશીના ભ્રેષ્ઠમમા જીતરી તેને પણ રાજી રાખવા પ્રયત્ન કરે છે, તેઓ ઉદ્યોગથી અને અક્કવથી મેળવેલું પોતાનું ધન, ભૂલ કળતા અને દેવળ લૂટનો ધધો લઈ બેઠેલા, કાંઈ પણ શક્તિ વગરના લોહાને મદદ કરવાના યત્નમાં ગુમાવે છે આ રીતે ઉત્પન્ન થયેની નાદાર સ્થિતિમાં છેવટે તેઓ પોતાના ઘૂરકતા લેણુદારોના કડવા મહેણુ સાભગે છે અને દયાને પાન બને છે

હકસલિ કહે છે કે, 'માનવજાતિના સિત્ર સિત્ર પ્રસંગના અનુભવને ક્ષીધે જેમ જેમ હું વધારે જીવતો જાઉં છું, તેમ તેમ માન હોશિયારીને ટું થોડું મહત્વ આપું છું અને ઉદ્યોગ તથા સહન કરી લેવાની શક્તિને હું વધારે ને વધારે અગત્ય આપું છું ખરેખર હું તો એમ ધારું છું કે, સહન કરવાની શક્તિ એ સઘળા કરતા વધારે કામની ગુણુ છે ઉદ્યોગમાં માન સખત મહેનત કરવાની ઇચ્છા જ કાંઈ કામ આવતી નથી કેમ કે આ ઇચ્છાતે અનુસરનારુ શરીર જે નમળું હોય તો તેનું કાંઈ પણ ફળ આવતું નથી કાંઈ પણ જિંદગીનો અત સુસ્તીમાં, અપ્રમાણિકતામાં અગર નામરદાર્થમાં ન આવે, તો જિંદગી નિષ્ફળ ગઈ છે એમ કહી શકાય નહિ, તે જ પ્રમાણુે કાંઈ પણ ક્ષેત્ર પ્રમાણિક ઉદ્યોગ વગર અને બહાદુરીથી અવ દશાના મોજની સામે થના વગર મેળવવામાં આવી હોય તો ક્ષેત્રના નામને યોગ્ય નથી'

પ્રભુએ પ્રભુત્વનો ત્યાગ કર્યો છે? વિધ એ શુ એ પ્રકારની અનંત અવસ્થા છે કે જેમાં નિયમનું આધિપત્ય છે જ નહિ? શુ કાયદો એ એક જોડી કાઢેલી વાત છે? શુ જિંદગી ધાધન માન છે? દુનિયા એ શુ માન પ્રલાદન માટે કે બખેડા માટે છે? જગતમાં જેને નસીબ

કહેવામાં આવે છે, એવી ક્ષાઈ રમત છે? પણ બધા સુધી નાનામાં નાનો આણુ અગર મોટામાં મોટો સર્વ, નહિ જણાય તેવો જગત અગર તેા મહાનમાં મહાન યશસ્વી દેવદૂત, માટીના ચૂપડામાંથી હવામાં જીતો આત્મા અગર તેા પૃથ્વી ઉપર પડતી ચક્રી, તેની-પ્રતુની શાસન શક્તિનો સમાન રીતે સ્વીકાર કરે છે, ત્યાં સુધી કુદરત દ્વેષ રીતે આધળા પાટા જેવી રમત રમતો નહિ જો દશ બહેરા, મૂંગા અને આધળા માણસોને દશ એકરના જમીનના ટુકડામાં એક જ લાઈનમાં જોડવામાં આવ્યા હોય અને પછી જેઓ જીવતા ગઢે તેઓ ફૂગ એક લાઈનમાં આવે ત્યાં સુધી તેમને લટકવા દીધા હોય, તેા નવમો માણસ મરી જાય ત્યારે જ તેઓ એક લાઈનમાં આવી શકે ક્ષાઈ મૂર્ખ માણસ નમીંગ ને લીધે ડહાપણના ચબ્દ બોલી શકતો? નિરક્ષર માણસ વિજ્ઞાનના ભાષણ આપી શકતો? એક ધોળી ઝાડિસી, ઇનિડ, પેરેડાઈઝ, હોસ્ડ અગર દેઝેલ લખી શખે? એક લોફર બિરાડ અગર એસ્ટોફ, રોસચાઇઝ, સ્ટુઅર્ડ, વેન્ડરબિ ટ, ફ્રિડ, ચુડ અગર રોન્ડેવર બની શકશે? ક્ષાઈ નામરદ વોકેટાલિન આગળ, વામામ, વોટર્ડ અગર રિચમડ આગળ જીતી શકતો? ક્ષાઈ બેદરકાર પથરા વહેગનાર, એપોલો, મિનર્વા કે વિનસ-ડે મેડિસી કે ગ્રીક શુલામતુ મૂતળુ બનાવી શકશે? શુ સુસ્ત માણસની જમીન ઉપર નસીબ ધણુ સાગ પાક નિપજની શકે છે અને ઉઘોગી ખેડૂતની જમીન ઉપર નીદામણ અને ઠાંગ જ તે ઉત્પન્ન કરી શકે છે? શુ એક દારૂડિયો માણસ નસીબથી સુવાળો અને આકર્ષક બને છે? નસીબથી દારૂડિયાતુ ધર સુખમય થઈ શકે છે? તેથી જિન્દુ, નસીબથી મિતલચારી માણસ હાડપિંજર જેવો જણાય છે અને તગી તયા સદટ સડન કરે છે? નસીબથી સામાન્ય સમજવાળા માણસની કિંમત ઘટે અને મૂર્ખ માણસની વધે એવું બને છે? શુદ્ધિમાન પુરવને નસીબ ગટરમાં નાખે અને અજાનને આસમાનમાં લઈ જાય એવું બને છે? શુ સદૃશ્યોને તે કદખાનામાં નાખે છે અને કુર્ચીના તે વખાણ કરે

છે? યોગ્ય એન્જિન શુ નસીબથી બન્યું હતું? ફેક્ટીલનને વશ રહેનાર વીજળી નસીબથી મળી હતી? વિદ્યુતની કોકન જીવં નસીબથી બન્યું હતું? ફુલ્ટનની સ્ક્રીમખોટ, મોર્સનો તાર, હલેયાકનનો સધાપો, હોએનો સીનવાનો મચો, ગુડયરનું રબ્બર, બેનનો ટેલિફોન અને એડિસનને કૌનોઆફ શુ નસીબથી બન્યા હતા?

૧૬ માણસને દુ ખકારક દરદ હોય અને તેનાથી ક ઠાળી આપઘાત કરવા જતો હોય, પણ તેમ કરતા એનું અદરનું ગડગૂમડ કાટે અને તેનું દગદ ગમી જાય એક ઈંગનીને જીભ કાપવાની સગ્ન થઈ હોય તેના ઉપર જેની તેની શસ્ત્રક્રિયા થતા તેની હાલ છટી થઈ જાય, એ ચિત્રકાર ઢાઈ અમુક કાર્ય કરી લોગ પર અસર કરવા ધાગતો હોય, પણ તે મુશ્કેલ હોવાથી ચિત્ર સામે ગુસ્સા અને નિરાશાથી પીછી રહે અને ધારેલી અસર ઉપજતી શરૂ એક સગીતશાસ્ત્રી સમુદ્રના તોફાનનું અનુસરણ કરવામા વારવાર નિષ્ફળ ગયા પછી વાઘની ચાવીઓના છોડેથી પોતાના ગુસ્સાથી ચનાવી તે ધારેલું પગિણામ આણી શકે-આ બધા દષ્ટાંતમા એક બાળત ધ્યાનમા રાખો કે, આમા નસીબ પણ અમુક ક્રિયાને પરિણામે પ્રાપ્ત થયું ક્રિયાના અભાવે પ્રાપ્ત થયું નહિ

ચિત્રગોમા લાગેલી આગમા એક વેપારીએ પોતાનું એકનું એક સ્ટોરનું મકાન/ ગુમાવ્યું તે જ મટોક્ષા ઉપરના એક સ્ટોરવાળા ઢરીકતું મકાન બચી ગયું આમ પછી ધધા માટે મકાનના ટુકડા એની વધારે માગણી થઈ અને પગિણામે આ માણસને ધનવાન થયો આ ઉદાહરણમા ખરેખર આ બંને માણસની કૃતેલ અને નિષ્ફળતા ઉપર સંયોગની અસર હતી, પણ આ સંયોગે એવા હતા કે જેના ઉપર ઢાઈની સત્તા ચાલી શકે એમ નહોતું બની ગયેલા મમ્બનવાળાએ મકાન નો અને માલનો વીમો ઉતરાવ્યો હોત તો આ નુષ્ઠાન તે અટકાવી શકત, પણ એમા પણ એનું બંને કે તેની ખમલગીની વીમા ક પની એની

નીકળે કે તેના ઉપર ઘણાની માગણી થતાં વીમો તે આપી શકે નહિ, ખીજાનું સફલાચ્ચ તેા નક્કી જ હતું. પહેલાને જે આપત્તિ પડી અને ખીજાને જે તક મળી, તે બંને ઉદાહરણોમાં તેમની ઇચ્છા જેવું કાંઈ જ નહિ છતાં એમ બન્યું. તેવો પ્રસંગ ૧૦,૦૦૦ માણસમાં એક જ માણસને આવે છે. જ્યુવેનલ કહે છે જેમ ધોળો ધાગડો દુર્લભ છે, તેમ નસીબવાન માણસ તેના કરતાં પણ વિશેષ દુર્લભ છે.

બેરન શેરસયાઈસ્ટ અને પી. ટી. બાર્નમને એવો અનુભવ થયો હતો કે, નિર્ભાગી મનુષ્યો સામાન્ય રીતે યુક્તિમન્ય અને પ્રમાદી હોય છે તથા તેઓ તત્ત્વવિદ્યાની દૃષ્ટિએ તેઓની સાથે ધંધાનો સંબંધ રાખતા નહિ.

કોપ્કન કહે છે કે, કાંઈ પણ બને તે માટે નસીબ રાહ જુએ છે કે સૂક્ષ્મ નજર અને દૃઢ સંકલ્પશક્તિથી મહેનત કાંઈને કાંઈ ભણું કરશે. નસીબ પધારીમાં પડી રહે છે અને એવી ઇચ્છા રાખે છે કે, પોસ્ટમેન વારસાની ખબર લાવશે. ઉદ્યોગ ૬ વાગે ઊડે છે અને ઠક્કમ ચલાવી અગ્ર ખણખણાટ સાથે ઠોકાતા હથોડાથી પૂરત નિર્વાહની પ્રાપ્તિનો ખાચો નાખે છે. નસીબ રહે છે, ઉદ્યોગ આનંદ માં રહે છે; નસીબ આન્સ ઉપર આધાર રાખે છે, ઉદ્યોગ ચારિત્ર ઉપર આધાર રાખે છે.

વિચાર આવશે. ખીજાઓ તમારા માટે સારા વિચાર આણશે. જગત તેના ખરા આત્મકરણથી સખત અને દૃઢ સંકલ્પથી કામ કરનારને વખાણે છે.

અમુક વસ્તુસ્થિતિની સન્મુખ, અમુક સ્થિતિની સામે, જે માણસ બહાદુરીથી ખડો થઈ જાય છે, તેની સામે ધાય છે, જે કાઈ પણ ભય વગર જિંદગીની, દરરોજની લડત લડે છે, પોતાની આશાઓ નિષ્ફળ જતી જુએ છે, તે છતાં પણ જે મળ્યા, ઢીલો નહિ પડે તેવા વિશ્વાસ રાખે છે કે, પ્રભુ તો પ્રભુ જ છે.

ગમે તે રીતે તેની સત્યપૂર્ણ ન્યાયયુક્ત યોજનાઓ મનુષ્યજાતિ માટે ચાલે છે.

જે સંપત્તિને મનુષ્યો બહુ પ્રેમથી પકડી રાખે છે, તે જ્યારે તેના હાથથી છૂટી જાય છે ત્યારે તેની આખમાથી એક પણ આશુ પકવું નથી.

બેઆખરથી રહેવા કરતા **ખીતિને** એક ટુકડો તે પસંદ કરે છે.

માણસની તે અદેખાઈ કરતો નથી, માણસ ઉપર શ્રદ્ધા તે છોડતો નથી, પણ પોતાથી બનતો સધળો યત્ન કરે છે; પોતાની હલકી દશાનો ગણગણાટ તે કરતો નથી; પરંતુ સ્મિત અને આશા-ભર્યા શબ્દો સાથે દરેક મહેનતુ માણસના કામમા લહેજત પૂરે છે. શૌર્યયુક્ત વીરજીવનથી જે આરબ્ધ ઉપર જીત મેળવે છે, તે જ એકલો મહાન છે

એમ હું ધારતો નથી; અને આમ કહેતાં મને દિલગીરી થાય છે. તમારે તો તમારા આગ્રહ જ ઉઘોગને વળગી રહેવું વધારે સારું હતું. હાથ પર ટેકાવેલા માથા સાથે, શેરિડન થોડો વખત વિચાર-માં પડી ગયો. પછી તેણે જિંચી નજર ઠરી અને તે બોલ્યો કે, મારામાં તે શક્તિ છે અને તે જરૂર બહાર પડશે. ફોક્સે ચોરન ડેસ્ટિંગ્સ સામેના જે ભાષણને આમની સભામાં થયેલાં ભાષણોમાં સર્વોત્તમ ગણ્યું હતું, તે ભાષણ આ જ માણસે ક્યું.

૧૮૨૮ માં બર્નાર્ડ પોલેસીએ ફ્રાન્સની દક્ષિણે આવેલું પોતાનું મકાન ૧૮ વર્ષની વયે છોડ્યું હતું. તે કહેતો કે આકાશ અને પૃથ્વી-આ પુસ્તકો સર્વ માટે ખુલાં રહે છે. આ બે પુસ્તક સિવાય મારી પાસે ખીજાં કાંઈ પુસ્તક નહોતાં; જેકે તે એક કાચ ઉપર ચિત્રકામ કરનાર હતો, છતાં તેનો આત્મા કારીગરનો હતો. એક સુંદર ઇટાલિયન ધ્યાસો જવાથી તેના જીવનમાં ગિયલપાયલ થઈ ગઈ. તે ધ્યાસો તેણે જોયો ત્યારથી તેના ઉપર જે મીનાકારી કામ કરવામાં આવ્યું હતું, જેથી તેને આપ આપવામાં આવ્યો હતો, તે શોધી કાઢવા માટે ઘણા આવેશ સાથે તેણે નિશ્ચય કર્યો. આ મીનાકારી કામ ક્યા પદાર્થોના મિશ્રણથી બને છે તે જાણવા માટે મહિનાના મહિના અને વર્ષોનાં વર્ષ સુધી તેણે પ્રયાસ કર્યો. તેણે એક ભટ્ટી તૈયાર કરી. તે નિષ્ફળ ગઈ. પછી વળી તેણે ખીજી તૈયાર કરી; તેમાં તેણે એટલાં બધાં લાકડાં બાળ્યાં, એટલા બધાં પદાર્થો અને માટીનાં વાસણુ તેણે બગાડ્યાં અને તેમાં તેણે એટલો બધો સમય ગુમાવ્યો કે નિર્ધનતા તેની સન્મુખ આવી ગિભી રહી અને બળતણ ખરીદવાના પૈસા નહિ હોવાથી એક સાધારણ ભટ્ટીથી અખતરા કરવાની તેને ફરજ પડી. આમા પશુ તેને પૂરેપૂરી નિષ્ફળતા મળી; પણ ત્યાં ને ત્યાં જ તેણે ફરીથી કામ શરૂ કરવા નિશ્ચય કર્યો અને ત્રણસો કકડા ગરમ થવા તેણે ગોઠવી દીધા. આમાંથી એક કકડો સુંદર ધનેમલ (મીનાકારી) સાથે નીકળી

આવ્યો. એ પછી પોતાની સોધ પરિપૂર્ણ કરવા માટે તેણે કાચની લટ્ટી તૈયાર કરી અને તે માટે ઈંદા પોતાની પીડે ઉપાડી ઉપાડીને લાવ્યો. ઉવટે, કસોટીનો સમય આવી પહોચ્યો. ૭ દિવસ મુખી તેણે ગરમી કાચમ રાખી; પણ તેનું ધનેમલ ઓગળ્યું નહિ; તેના સ્વધળા પૈસા ચાલ્યા ગયા; છતાં તેણે થોડા ઉછીના લીધા, થોડાંક વધારે વાસણુ અને લાકડા ખરીદ્યા ફરીથી ન્યારે તેણે દેવતા સજાગાવ્યો ત્યારે પરિણામ કાંઈ આવ્યું નહિ અને તેનું બળતણ તે પૂરું થઈ ગયું. તેના બગીચાની વાડના પાટિયાં ઉખેડી તેણે બળતામાં હોમ્યા પણ ફાકટ. તેણે પોતાનું ફર્નિચર પણ તેમાં મૂકી દીધું, પણ તેનું પણ કાંઈ પરિણામ આવ્યું નહિ તેના દાદારની યાજ્ઞીઓ તેણે ભાંગીને લટ્ટીમાં નાખ્યા; આખરે, ઘણી ગરમીથી ધનેમલ પીગળ્યું. મહાન રહસ્ય તેને હાથ આવ્યું, આમલની કતેહ થઈ.

કરવી હોય, તેમણે પુશીથી કે નાપુશીથી, સવાર, બપોર અને રાત્રીએ કામે લાગવું જોઈએ. તેમને જલ્દીથી કે, આ બાબત કાંઈ રમત નથી પણ સખત પરિશ્રમની છે.

ચિત્રકાર ટર્નર કહેતો કે, સખત મહેનત સિવાય ખીજું કાંઈ રહસ્ય મારી પામે નથી.

ફ્રાન્સિસ વેલેન્ડ કહેતો કે, યુવાનો ! દિવસોના દિવસ કામ કરતાં તે કામ હડી જાય છે.

મરણ્ય પથારીએ પડેલા એક ખેડૂતે પોતાના ત્રણ બાળકો ઠોકરાને કહ્યું : 'ઠોકરાઓ ! હું તમારે માટે જે જગીર મૂકી જઈ છું તેમાં મોટા ખજનો છે.' જિજ્ઞાસુ ઠોકરાઓએ એકી સાથે પૂછ્યું : 'તે ક્યાં સંતાડવામાં આવ્યો છે?' તે ખીમાર માણસે ભરાઈ જતા શ્વાસ સાથે જવાબ દીધો : 'હું તમને તે કહું છું. તેને માટે તમારે ખોદવું પડશે.' આમ કહેનાં કહેતાંમાં તેનો પ્રાણ નીકળી ગયો. જગીર ઉપરનું ઢેકું ટેકું ઠોકરાઓએ ખોદી ઉઘવાવી જોયું; પણ તેમાંથી દાટલું ધન-સુવર્ણ નીકળ્યું નહિ; પણ આથી તેઓ કામ કરતાં શીખ્યા અને બ્યારે ખેતર વવાયાં બ્યારે તેમના ભારે ખોદકામનો બદલો ધણા પાઠથી મળ્યો.

વિલિમ્બ વર્ટ કહેતો કે, ખેમાની કઈ ચીજ મારે પહેલી કરવી તે બાબતમાં જે માણસ સંકલ્પ-વિકલ્પ જ કર્યા કરે છે, તે કાંઈ પણ ચીજ કરી શકશે નહિ. જે માણસ નિશ્ચય કરે છે પણ મિત્રની પ્રથમ જ સામી સૂચનાથી પોતાનો નિશ્ચય ફેરવે છે, એકથી ખીજે અભિપ્રાય-એકે વોજનાથી ખીજી વોજના અમ જેમનામાં ફેરફાર થતા રહે છે અને મનના તરંગની એક લહેર માત્રથી, વાયુની એક ફરકડીની માફક દરેક દિશા તરફ ફર્યા કરે છે, તે માણસ કાંઈ પણ મહાન અગર ઉપયોગી કાર્ય કરી શકતો નથી. પણ કામમાં આગળ વધવાને બદલે તે બહુ બહુ તો એકજ સ્થિતિમાં સ્થિર રહેશે અને

ધણે લાગે દરેક જાળનમા પાછળ હસતો જરો

જે માણસ પ્રથમ દીર્ઘદષ્ટિથી સલાહ લે છે, પછી દંડ સકલ્પ કરે છે અને પછી બડમ આમડથી પાનાનો હેતુ અમલમા મૂકે છે તથા જે નાની નાની મુશ્કેલીઓથી નબળા મનના માણસો દિમત હારી જાય છે અને તેનાથી જે દિમત હારતો નથી, તે માણસ દરેક સાર્વજનિક, દરેક કામમા જિયામા ઠીક સ્થાન મેળવી શકે

આપણે જાણીએ છીએ કે, આમડથી ઇન્જિનના મેદાન ઉપર પિરામિડ બધાવા છે આમડથી જ નેરસલેમનું ભવ્ય અને મહાન મંદિર બધાયું છે આમડથી જ ચિનાઈ શહેનશાહતના રક્ષણ માટે આલુખાણુ વજી જેવી વાડ નખાઈ છે તોફાનોવાળા અને જેના શિખરને વાદળા આવીને રહેવા છે તેવા આલ્પસ પર ચડવાનો રસ્તો આમડથી જ ઠાઠવામા આવ્યો છે એન્ડોલિટિકના તોફાની પાણીમા આમડથી જ રાજમાર્ગ થઈ શક્યો છે. આમડથી જ નંપીન જગતના જગલ સાફ થઈ જઈ ત્યાં ગળ્યો અને પ્રજાઓનો નુકષ ઊભો થયો છે આમડથી આરસના કકડાઓ ઉપર પ્રતિલાની સુદર અને ઉત્કૃષ્ટ વૃત્તિઓ ઉત્પન્ન થઈ શકી છે આમડથી ચિનપટ ઉપર કુદરતનું ભવ્ય અનુસરણ મૂકી શકાયું છે, તેમ તે વડે જ ધાતુની સપાટી ઉપર હાથાનું અદર્શનીય તત્વ આણી શકાયું છે આમડથી કંગેડો નાડો ચાલે છે, આમડથી જ ઊપડતા કાલ્સાઓને પાખો હોય તેમ તે કામ કરે છે, માલથી ભરેલા હાથરે ગાડાને તેમની જ સખ્યામા લોહના ઘોડા આમડથી જ જોડવામા આવ્યા છે અને તેઓ એક ગામથી બીજો ગામ અને એક પ્રજાથી બીજી પ્રજામા જાય છે આમડથી જ પથ્થરના પર્વત જેવા ખડકો નીચે રસ્તો કાઢવામા આવ્યો છે અને તે વડે જ વિદ્યુત જેવી ઝડપથી અતર કાર્પી નાખવામા આવ્યું છે આમડથી જ જગતની સેકેટ્રે પ્રજાના સદ વડે જગતના સમુદ્ર સંદેહ દેખાય છે, તેથી જ દરેક સમુદ્ર ઉપર વડાણ

ચાલે છે અને નવા નવા પ્રદેશની ખોળ ચાય છે. આમદથી કુદરતનાં નેટલાં સ્વરૂપ છે તેટલાં વિજ્ઞાન ઊભાં થયાં છે, તેના નિયમનું શિક્ષણ મળ્યું છે, તેની ભાષી દિલચાલનું જ્ઞાન મળ્યું છે, જેના પર દાર્દની ગતિ થઈ નથી તેવા સ્થાનનું પરિણામ નીકળ્યું છે, તેનાં ભુદાં ભુદાં અસંખ્ય જગતની, તેના વિસ્તાર અને ગતિઓની ગણતરી થઈ શકી છે.

ઊંચા ઊંચા પર્વત ધીરે ધીરે ક્ષીણ થતા જાય છે. ઉગરો નદીઓના કાંપથી મહાસાગર ધીરે ધીરે પુરાતા જાય છે.

ધીરેથી આવતો પૈસો જલદીથી આવતા રૂપિયા કરનાં વધારે ખાતરીવાળા હોય છે. ધીરે ધીરે ચાલનાર ઘોડો, શરતમાં ઊતરવા ઝડપવાળા ઘોડાના કરનાં વધારે લાંબી મુસાફરી કરી શકશે. પ્રતિભા નીકળી પડે છે, કડકડાટ કરે છે અને ચાકી જાય છે; પરંતુ આમદ લાંબો વખત ચાલે છે અને છતાં મેળવે છે. આખો દિવસ કામ કરી શકે તેવો ઘોડો શરત છૂટી શકે છે. બપોર સુધી જ કામ કરનાર માણસને વિજ્યગાળા ઉતારવી પડે છે. ઉદ્દસા બાધી જ ખીલો ઠંઠં સુધી પહોંચે છે.

એક રિપોર્ટરે ટોમસ એડિસનને પૂછ્યું કે, 'તમારી શોધો શું ઉચ્ચ પ્રેરણાઓનું જ પરિણામ છે? તમે બ્યારે રાત્રીએ જાગતા હો છો ત્યારે તેના જ વિચાર તમને આવે છે?' જવાબ એવો મળ્યો કે, 'દરવા જેવું કાંઈ પણ કામ અકસ્માત કર્યું નથી. એક ફોનોગ્રાફ સિવાય મારી કાંઈ પણ શોધ આકસ્મિક રીતે થઈ નથી. હું બ્યારે પૂરી રીતે નહીં કરું છું કે, કાંઈ પણ પરિણામ આણુવા જેવું છે, ત્યારે હું તે કામ ઉપર ચડી જઈું છું અને બ્યાં સુધી તે પરિણામ આવે ત્યાં સુધી એક પછી એક અજમાયશ કર્યાં જ કરું છું. વ્યાપારી રીતે ઉપયોગી હોય તેવી શોધોની હદમાં પૂરતી રીતે હું રહ્યો છું. માત્ર લોકોની વૃત્તિ એવે તેવી નવાઈની ચીજો તરીકે જ કિંમતી હોય તેવી વીજળા-

ના ચમકારની ચીજો પર જ ધ્યાન આપવાનો કદી પણ મને વખત મળ્યો નથી' તે મહાન ગોધકે જોનાવાનું ચાલુ ગમ્યું 'શાપ કરવાનું કામ મને પસંદ છે એ જ એનું કામ્ય છે તમે જાણો છો કે કેના સોદાને સ્ટેમ્પ એન્ડ રવાનું ગમે છે જે કાઈ મામની કુ ચર્યાત પર છુ તે હમેશા માગ મનમાં ગમ્યા કરે છે અને જ્યાં સુધી તે પૂરુ થાય ત્યાં સુધી તે જાણી ન શકે તે મને એવું પડતું નથી'

આ રીતે જો માણસ પોતાના મામને પૂરેપૂરી રીતે વગર છે, તે કાઈ ને કાઈ કામ કરે છે અને જો તેનામાં શક્તિ અને સાદી સમજ હોય તો તેને મોટી ક્ષેત્ર મળે.

મોટા કાન કરેતો કે, અલિનયની કવા એગમેરીના વાચન અને લેખનની માફક કુદરતથી આવતી નથી જીવનનું પુસ્તક સમજવનાર રગભૂમિને માટે જોઈતી સધળા લાવકાત છતાં પણ એકદમ યશ મેળવે તે તદ્દન અશક્ય છે આપણા અચર લેખક કહે છે કે ધીરા કમ સિવાય કયો ઘા ઠી પણ રજાયો છે? અને હું છું છું કે, લાખી અને આમલયુક્ત ઉમેદવારી સિવાય કયો માણસ એટલો જ યો છે? મના ઉપરથી કે ઓફિસના જિયા સૂલ ઉપરથી રગભૂમિ ઉપર કૂઠી પડવા અને રિચર્ડ અગર ઓથેલોમા શહેરનું એકદમ આકર્ષણ કરવા ધણા ધારે છે એમ મને ખબર છે પણ તે જીવન જોલડુ જેટલું સહેલું છે તેટલું તે પણ છે આ લોકો કવા મૂર્ખ છે? રાશ નીની રાત્રિએ જારીઆમાં જોસવામાં આવતી અર્ધા આનાની મીડ ખત્તીઓ તેથી મને વાદ આવ છે તેઓ ચોડે વખત અદલ સળગે છે, તેમનું તેજ ફૂડકે છે અને પછી કાઈના પણ ધ્યાન વગર તે ઓવવાઈ જાય છે જુઓ! તમેતાની લાલીમ ક્ષેત્ર માટે તમેનામાં પ્રવામાં આવેલો પૂર્વાલિનય-તે જ તે નાએ સ પૂર્તાએ પહોચવાનું સાધન છે તેથી જ મે વશ મેળ થો જ ગેરિક હેન્ડર્સન અને કેમ્પલ એમને એની જ રીતે વશ મળો છે અને મહાસાગરની બીજી બાજુએ

લિંકેન અને ટાલ્માને તેવી જ રીતે યશ મળ્યો છે પોતાનું દેખીતું લાવિ બદલવાને યુદ્ધને લાવિની સાથે કેવું મુદ્દ ક્યું હતું ? તેની પહેલી નવવક્રયા નિષ્ફળ ગઈ, તેનાં સરઆતના કાવ્ય નિષ્ફળ ગયા અને યુવાવસ્થાનાં તેનાં લાપજો તેના વિરોધીઓમા હાસ્યાસ્પદ થઈ પડ્યા હતા; પરંતુ ઉપહાસ અને પરાજયની વચ્ચેથી કીર્તિને ગિખતે પહોચવા માટે તેણે માર્ગ કર્યો હતો.

‘ડિકવાઇન એન્ડ ફેલ ઓફ ધ રોમન એમ્પાયર’ એ પુસ્તક લખવામા ગિમને ૨૦ વર્ષ કાઢ્યા હતા. નોઆ વેબ્સ્ટરે પોતાની ડિક્શનેરી (શબ્દકોશ) રચવામા ૩૬ વર્ષ કાઢ્યા હતા. શબ્દોના સંગ્રહ અને તેની વ્યાખ્યાઓ પાળળ આપું જીવન ગાળવું એમા કેવું દિવ્ય ધર્મ રહેલું છે ? યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સનો ઇતિહાસ લખવામા જ્યોર્જ બેન્કોફ્ટે ૨૫ વર્ષ ગાળ્યા હતા પ્રાચીન ગ્રન્થોનું કાલમાન ન્યૂટને હરીહરીને પંદર વાર લખ્યું હતું ટીટીએને પાયમા ચાર્લ્સને લખ્યું હતું કે, સાત વર્ષ સુધી દરરોજ ‘લાસ્ટ સપર’ (ચિત્ર) ઉપર કામ કર્યા પછી હું તમને તે મોકલું છું ‘પિટ્રો માર્ટિન’ ઉપર તેણે ૮ વર્ષ સુધી કામ કર્યું હતું, પોતાનું એંગ્લિન પરિપૂર્ણ કરવામા જ્યોર્જ સ્ટીવન્સને પંદર વર્ષ ગાળ્યા હતા. થોડામા, નાનામા વિશેષ શક્તિ સમાય એવા એંગ્લિન માટે વોટે ૨૦ વર્ષ ગાળ્યા હતા. સોહીની ગતિની શોધ હાવેએ પ્રકટ કરી તે પહેલા તેણે આઠ વર્ષ સુધી કામ કર્યું હતું તેની સાથેના ડોક્ટરો તેને તે વખતે મગજનો ખસેલો, ટોગી, ધૂત ગણતા! તેના ધંધાવાળાઓએ તેની રોાધનો સ્વીકાર કર્યો તે પહેલા ૨૫ વર્ષ સુધી તેણે ગાગો અને ઉપહાસ વચ્ચે રાહ જોઈ

૨૧ વર્ષનો થયો તે પહેલા ન્યૂટને ગુરુત્વાકર્ષણનો નિયમ રોાધી કાઢ્યો; પણ પૃથ્વીનો પરિઘ માપવામા તેણે કરેલી એક નાની ભૂલથી તેના સિદ્ધાંતને સત્યગીલપણા વિષે પ્રચોગ કરી બતાવવામા વિશેષ નહ્યો. ૨૦ વર્ષ પછી તે પોતાની ભૂલ મુધારી શક્યો અને જે નિયમ

એક ક્ષણને જમીન પર આપ્યું છે તે જ નિયમથી પ્રજા તેમના માર્ગમાં ગતિમાન રહે છે એ તેણે બતાવી આપ્યું. માડાગાસ્કરમા એક પથ્થર ધર્માનુયાયી મેળવવા પહેલાં મિશનરીઓએ દસ વર્ષ સુધી ઉપદેશ આપવો પડ્યો હતો. જર્મીમાં એક અનલ વતની ખ્રિસ્તી થયો તે પહેલાં દસસનને પાચ વર્ષ અને ચીનમા એક ખ્રિસ્તી ઠરવાને ડૉ. મોગિસનને માત્ર વર્ષ લાગ્યાં હતા. આ દિશામાં ટાઇટીમાં ૧૫ અને બંગાળામા ૧૭ વર્ષનું ચર્ચેનું કામ નિષ્ફળ ગયું હતું.

હું મિથર કહેતો કે એક જ સદ્ગુણ જેનો દાવો કરી શકું તે ધૈર્યયુક્ત સંપ્રોધનનો છે. આ ગુણમાં જે કાંઈ ધારે તે માગી સાથે ઠરીકાઈ ઠરી શકે અગર માગ કરતા સદી જાય. ધીરજની આ હવણી શક્તિનો વિકાસ બરોબર ગીતે કવવામા આવે તો ખુદ પ્રતિલા કરતા પથુ વિચારોનો અસાધારણ વિકાસ કરવાનું તે વડે બની શકે.

જોન રસ્કિને કહેલું છે કે, તમારી પ્રતિલા ઉપર આધાર રાખતા નહિ. તમાગમા હુદ્દિશક્તિ હતો તો ઉલોગથી તે સુધરશે. તમારામાં હુદ્દિશક્તિ નહિ હોય તો તે ન્યૂનના તે પૂરી પાડશે.

ધૈર્ય એ શ્રદ્ધાનો રક્ષક, સુલેહશાંતિ જાળવનાર, પ્રેમને પોષનાર અને નમ્રતા સીખવનાર છે. ધૈર્યથી દેહના આવેશો ઉપર અંકુશ રહે છે. આત્માને તે બળ આપે છે, સ્વભાવમા મીઠાશ આણે છે, ગુસ્સાને દાબી દે છે, ઈબ્બતિ અગ્નિ જાળવી નાખે છે, અલિ-માનને નરમ પાડી દે છે, જીભને તે લજામમા રાખી શકે છે, હાથ ઉપર તે અકુશ રાખે છે સાવચોને તે ચગડી નાખે છે અને કનડમત સહન કરે છે ધૈર્યમા સદ્ગુણથી ઉત્પન્ન થતી હિંમત આવી રહે છે, જેથી માનસિક અગર શારીરિક વેદના સહન કરવાની આપણામા શક્તિ આવે છે. આપણા દુન્યાની સંખ્યા જેટલી તે ઝોઝી ઠરે છે તેટલી સંખ્યામા તે આપણા આનંદમાં અલિ-વૃદ્ધિ કરી શકતું નથી જે કાંઈ કિંમતી છે તેના પર જે કાંઈ

કિંમત લખાવી જોઈએ, તે હાવ અને હવે પછી પણ પરિશ્રમના પ્રમાણમાં લખાવે.

જંગલી લોહિા એમ માને છે કે બ્યારે તેઓ ઢાઈ દુસ્મન ઉપર જીત મેળવે છે, ત્યારે તેનો આત્મા પોતાનામા દાખલ થાય છે અને પછી તેમની વતી આગળ લજાજ કરે છે. એ ગીતે આપણી જીતોનો જુસ્સો આપણામા દાખલ થાય છે અને તે પછીની જીત મેળવવામા આપણને સહાય થાય છે.

બહુશરને સિંગી આગળ ગઈ કાવે હાવવામા આવ્યો હોત; પણ આજે તો તેના દુસ્મનોમા નિરાશ અને મૃત્યુ ફેંકતી તેની તોપોની ગજના તમે વોટર્સ આગળ માલખો છો !

સ યોગોની સામે થવાથી બળ મળે છે વિરુદ્ધતાથી તેની સામે ટકી રહેવાનું વિરોધ બળ આપણને મળે છે એક વિશ્લેષ દૂર કરતા, ખીજે વિશ્લેષ દૂર કરવાની આપણામા શક્તિ આવે છે આમણી, ઉત્સાહી, ઉદ્યોગી, નિર્ભય યુવાનનો મિત્ર ઢાણ નહિ થાય ?

તમારો વેપાર, તમારો ધંધો, તમારા જીવનનો ઉદ્યોગ સારો છે, ઈશ્વરની અને સજ્જનની નજરમા તે સારો છે એવી ખાતરી કરો. અને પછી તેને મક્કમપણે વળગી રહો તેનો જ વિચાર કર્યા કરો, તેને માટે જ યોજના કર્યા કરો, તેને માટે જ કામ કરો, તેને માટે જ જીવન ગાળો, તેને માટે તમારા કામમા તમારું દિલ, તમારું હૃદય અને તમારો આત્મા દાખલ કરો અને જરૂર તમને જોઈએ તેવી ફતેહ મળશે જ તમારો હેતુ નાનો હોય કે મોટો હોય, ઢાઈ પ્રજાનો પાયો રચવાનો હોય અથવા તો બટાટો બોયમા વાવવાનો હોય તેની ફિકર નહિ—તેટલા જ આગળની જરૂર છે દરેક જણુ દલ સંકલ્પના વખાણુ કરે છે અને જે તેનો સારા માટે ઉપયોગ કરે છે તેની મદદમા સઘળા જ આવે છે

ફરી ફરીને બેવડો ઉદ્યોગ કરવાનો માણુસને સહજોધ ન મળે તો મુશ્કેલીઓનો ઉપયોગ નો ? ફરી ફરીને માણુસને કિંમત ન આપે

તો ભયનો ઉપયોગ શું ? છતાં જ્યારે સ્તીથી મંજવવાને માણસને પ્રેરણા ન કરે તો શક્યનાઓનો ઉપયોગ શું ?

દેવુને પરિપૂર્ણ કરવાના આગ્રહ વિષે લખનાં લોંગફોલોએ કહ્યું છે કે, ઉમદા દિલના માણસોનો દિવ્ય ઉ-ગ્રહ, જે દીલો પડતો નથી તેમ ઓછો થતો નથી, તે જ્યાં સુધી તેની આગાહીનું સર્વ કાંઈ મળતું નથી, અગર તેને જે ન મળે તે ફિત્તલ કરતો નથી, ત્યાં સુધી પરિશ્રમ કરે છે, સહન કરે છે અને રાત જુએ છે.

મારા જીવનના આ સમયના આગ્રહ વિષે, ઉદ્યોગ વિષે અને જે આજુ ઉત્સાહ તે મારામાં પરિપક્વ થતો હતો તથા જે મારા આરિચ્ચની જ્યારે પાળત હતી એમ હું જાણતો હતો (તેમાં કાંઈ પણ જ્નેમ હતું તો) તે વિષે જે કાંઈ લખી ગયો છું તેમાં માત્ર એટલું જ ઉમેરીશ કે પાછળની બાબતો તપાસનાં માત્રમ પડે છે કે, તે જ પાળતમાં મારી હતેહતું મૂળ કારણ રહેલું હતું.

સાયરસ ડબ્લ્યુ. ફિલ્ડ મોટી દોલત મેળવી ધંધામાંથી હારેમ થયો હતો. તેમાં અટલેન્ટિક મહાસાગરને તળિયે દોરકું નાખી યુરોપ અને અમેરિકા વચ્ચે તારનો વ્યવહાર જોડી શકાશે એવો વિચાર તેને આબ્યો. પોતાના જીવનના સમગ્ર બળ સાથે તે એ કામમાં પડ્યો. માસ્તાવિક કામ, ન્યૂયોર્કથી ન્યૂ ફાઉન્ડેન્ડના સેન્ટ જોન સુધી એક હજાર માઈલ લાંબી તારની લાઈન બાંધવી એ હતું. ન્યૂ ફાઉન્ડેન્ડમાં થઈને કાઈ દિવસે જેને સ્પર્શ નહિ થયેલો તેવા જંગલના ચારમે માઈલ તેઓને રસ્તો તેમ જ તાર બાંધવાના હતા. કેપ પ્રેટન આગળ થઈને એક બીજા ૧૪૦ માઈલ વધારે બાંધવા એ સેન્ટ લોરેન્સ આગળ દોરકું નાખવાની માફક ઘટું મહેનત ભરેલું કામ હતું.

ધણી સખત મહેનત વડે તેણે પોતાની કંપની સારુ બ્રિટિશ સરકારની મદદ મેળવી, પણ કેમ્બ્રિજના જ્યારે સ્ત ધારામંડળનો એટલો કડવો વિરોધ તેની સામે જોયો થયો કે તેની દરખાસ્તને

મેનેટમાં માત્ર એક જ વધુ મત મળ્યો.

સેબાસ્ટોપોલ આગળ બ્રિટિશ નૌકાસૈન્યના એક વડાણુ આગમે-
મ્નોન ઉપર અને નાયગરા ઉપર સુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના નૌકાસૈન્યના
એક સવ્ય નવા વડાણુ ઉપર દોરકું ચવાવવામાં આવ્યું; પણ એ
દોરકું પાંચ માર્ચલ કાઢવામાં આવ્યું તે પછી યંત્રમાં ગૂંચવાયું અને
દરિયામાં ગયું. ખીજી અજબાયશ વખતે કામ કરનારાઓ કિનારેથી ૨૦૦
માઈલ ગયા હતા તેવામાં વીળળીનો પ્રવાહ બંધ પડી ગયો.
માણુઓ જાણે કાળના મોમાં હોય તેમ તૂતક ઉપર મૂળતા અને ઉદ્દેગ
સાથે ફરતા હતા. દોરકું કાપી નાખવાને મિ. ફિલ્ડ હુકમ આપવાની
તૈયારીમાં હતા, તેવામાં નેટલી ઝડપથી અને નેટલા રહસ્ય સાથે પ્રવાહ
અદૃશ્ય થઈ ગયો હતો તેટલી જ ઝડપ અને તેટલા જ ભેદ સાથે પ્રવાહ
પાછો આવ્યો. તે પછીની રાત્રીએ જ્યારે એક કલાકના ચાર માર્ચલ
પ્રમાણે વડાણુ ચાલતું હતું અને દોરકું કલાકના છ માર્ચલ પ્રમાણે
ચાલતું હતું, તેવામાં સ્ટીમરને જળરો ઝાલો આવતા તરત એક
લગાડવામાં આવી અને દોરકું તટયું.

આમ છતા ફિલ્ડ પોતાનું કામ મૂકી દે એવો નહોતો, સાતસો
માઈલ નવું દોરકું મંગાવવામાં આવ્યું અને આ લાખી લાઈન ઉપર
તે નાખવા માટે વધારે સારા યંત્રની યોજના કરવા એક ઘણા,
હોશિયાર માણુસને ગેકવામાં આવ્યો. યંત્ર તૈયાર કરવા માટે અમેરિકન
અને બ્રિટિશ શોધકો સાથે શેકાયા. છેવટે મધ્ય મહાસાગરમાં બે
અર્ધા ભાગને વણીને સાધવામાં આવ્યા અને એક આયર્લેન્ડ માટે
તથા ખીજી ન્યૂ ફાઉન્ડેન્ડ માટે એમ સ્ટીમરો અલગ જવા માંડી.
દરેકની સાથે ને સાથે કિંમતી દોરકું રહેતું અને એવી આશા રાખવા-
માં આવતી હતી કે તેથી બે ખંડ જોડાઈ જશે, વડાણુ ત્રણ માર્ચલ
અવગ ચાય તે પહેલા દોરકું છટું પડી ગયું, ફરી તેને વણવામાં
આવ્યું અને ઘસો માર્ચલ ચાલ્યું; તેવામાં આગમેમ્નોનથી તે ૨૦
ફૂટ છટું પડી ગયું અને વડાણુ આયર્લેન્ડના કિનારા તરફ પાછા ફર્યો.

દાખરેક્ટરો નિરાશ થઈ ગયા, લોકો શંકાગ્રીલ થઈ ગયા, થાપણુ ભરનારા કરવા લાગ્યા અને મિ. ફિલ્ડ, જેઓ લગભગ પોરાક વગર, જાંધ વગર રાત્રિ-દિવસ કામ કરતા તેમનો અગિય ઉદ્યોગ અને નમનથી કોશની શક્તિ ન હોત તો આખી યોજના પડતી મૂકવામાં આવી હોત. ઉપર એક ત્રીજો પ્રયામ એવી ફનેડ અધે કરવામાં આવ્યો કે, કાઈ પણ ભંગાણુ વગર દોરકું મૂકવામાં આવ્યું અને મહાસાગરમાં માત્રો મોજન સુધી ટેટનાક મદેશ પહોંચાડી શકાય; પણ વગા પાછો પ્રવાહ એકદમ ગયા.

હવે તો આયરસ ઉપલ્પુ, ફિલ્ડ અને એકાદ બે મિત્રો મિત્રાય સવ ના ઉદ્યમો ત્રણ મનઃભાય થઈ ગઈ; છતાં તેઓ એટલા આમલ-થી કામ કરતા કે તેમને જે માર્ગ વધારે ઉદાપણુભરેલો સાગનો તેની વિરુદ્ધ જઈને પણ તેઓ એક બીજી અજમાવશ માટે જેના આપવા લોકોને સમજવવા લાગ્યા. નવું અને એક અડિયાતું દોરકું દરિયામાં ધીરે ધીમે જનાર 'લ એટ ઈસ્ટર્ન' ઉપર અજાવવામાં આવ્યું. સ્ટીમર આગળ વધતી તેમ દોરકું કેંકયે જતી ન્યૂ ફાઉન્ડેશનથી ૬૦૦ માર્ચની આદર દરેક ચીજો જાડુની માફક કામ કર્યું : પણ તેવામાં દોરકું તૂટ્યું તેને ઊંચું કરવાના ટેટનાક નિષ્ફળ પ્રયત્નો પછી આ કામ એક વર્ષ સુધી પડતુ મૂકવામાં આવ્યું. આ બધી મુશ્કેલીઓથી મિ. ફિલ્ડ નિરાશ થયા નહિ. તેમણે દબ સંકલ્પથી કામ કરવા માડ્યું. નવી કંપનીની યોજના કરી અને પહેલાં વપરાતા માલ કરતા ઘણો ઉત્તમ માલ, ઉત્તમ દોરકું તૈયાર કર્યું તથા ૧૮૮૬ના જુલાઈની ૧૩મી તારીખે અજમાવશ શરૂ થઈ અને પરિણામે નીચેનો સદેશો ન્યૂયોર્કથી મોકલી શકાયો :

હાર્ટ્સ કન્ટેન્ટ જુલાઈ ૨૭

આજ સવારે અમે નવ વાગે અહીં આવ્યા. સઘણું બરાબર છે. દોરકું નાખી શકાય છે અને બરોબર રીતે કામ કરવાની સિધ્ધિમા છે; તે માટે ઈશ્વરનો હું આભાર માનું છું.

સાયન્સ ઉપલ્પુ. ફિલ્ડ

સ. સા.

જૂના દોરડાને પણ ઊંચકી લેવામાં આવ્યું અને વણીને સાંધી દીધું પછી ન્યૂ ફાઉન્ડેશન સુધી લઈ જવામાં આવ્યું અને ઘણાં વર્ષ સુધી ઉપયોગી થઈ પડવાની સારી આશા સાથે બંને હજી પણ કામ કરે છે.

બાઈબલમાં આપણે વાંચીએ છીએ કે, 'મુશ્કેલીઓને જે જીતે છે, તેને હું મારા તખ્ત ઉપર બેસવા માટે જગ્યા કરી આપું છું,'

એમ કહેવાય છે કે, ફતેહમંદ માણસોએ પોતાની ફતેહ માટે પોતાની સ્વાભાવિક શક્તિઓ, મિત્રો અને આભુગાભુના અનુકૂળ સંયોગો કરતાં પોતાના આગ્રહ ઉપર વધારે આધાર રાખ્યો હોય છે. પરિશ્રમની સાથે પ્રતિભા જિલ્લી રહી શકશે નહિ. તે ઢીલી પડી જશે. મોટી મોટી શક્તિઓ પણ મહાન ઉદ્યોગને વથ થઈ જશે. સુદ્ધિ-શક્તિની જરૂર છે, પણ આગ્રહ અને ખંતની તેથી વધારે જરૂર છે.

વારંવાર નિષ્ફળ જવાથી નાહિમત થઈ, એક ચીની વિદ્યાર્થીએ નિરાશામાં પોતાનું પુસ્તક ફેંકી દીધું. એવામાં તેણે એક ગરીબ બાઈને સોય બનાવવા માટે પથ્થર ઉપર લોખંડનો સળિયો ધસતાં જોઈ, ધૈર્યના આ દર્શાવથી નવા સંકલ્પ સાથે તે પોતાના અભ્યાસ ઉપર ફરી ચડી ગયો અને તે ચીનના ત્રણ મહાનમા મહાન પંડિતો-માંનો એક બન્યો.

ઢાઈ નાના અકસ્માતથી તેમને પડેલો પ્રસંગ આવે છે, ત્યાર તેઓ જાહેર જીવનમાં પ્રકાશ અને ગૌરવ સાથે, સમયના સઘળા પરિશ્રમો અને લડતોમાં પૂરા જળ સાથે જડાગ પડી આવે છે

ઈસ્ટ ઇન્ડિયામાં બ્યારે એક છોકરા ધનુર્વિદ્યા સીખે છે, ત્યારે જાણુને અડકવા પડેલા ધનુષ્યની મણુક કાન સુધી ખેચના સીખવાનો મહાપરો નહુ માસ સુધી ઠરવાની તેને ફરજ પાડવામાં આવે છે

કોન્કુશિયસ કહેતો કે, 'જો હું એક પર્વત રચતો હોઉં અને તેને શિખરે માંડીની છેરી જ ટોપની નાખતા અટકી જાઉં, તો હું નિષ્ફળ ગયો છું એમ મારે કહેવું જોઈએ'

ઢાઈ પણ હેતુ પરિપૂર્ણ કરવાના આમલના અશ બેન્જમિન ફ્રેન્કિનમાં અદ્ભુત હતા ફિલાડેલ્ફિયામાં બ્યારે તેણે પોતાના જાપવાના ધંધાની શરૂઆત કરી, ત્યારે તે પોતાની જાપવાની સામગ્રી ટેલણગાડી ઉપર ફેરવતો પોતાની જોડિસ, કામ કરવાની જગા અને સૂઈ રહેવાની જગા માટે એક જ ઝોરડી તેણે લાડે રાખી હતી શહેરમાં તેને એક લયકર પ્રતિરૂપધી બિલો થયો તેણે તેને પોતાની ઝોરડીમાં બોલાવ્યો જન્મતી વખતે પોતે ખાધેલી ચેટલીના કકડા તરફ આગળી કરી તેણે કહ્યું કે, તમ મારા કરતા થોડા ખર્ચથી જીવનનિર્વાહ ન કરી શકો ત્યા સુધી તમે મારો ચેટલો લઈ શકશો નહિ ફ્રેન્ચ રાજવિશ્લવનો ઈતિહાસ લખતા કાર્લોઈલને જે દુર્દશા નડી હતી, તે સઘળા જાણુ છે જાપખાનામાં જાપવા આપવા માટે પહેલો લાગ ત્યાર થયો તે પછી તેણે એક પાટ્ટોઈને તે હસ્તલેખ ઉછીનો આપ્યો હતો તેણે તે જમાન ઉપર પડી ગયેલા દીધા હતો ચાકરડીએ દેવતા સળગાવવા તે જપાડી લીધા પરિણામે, તેને પાણુ દુખ અને નિરાશા થયા, પણ કાર્લોઈલ પોતાનું કામ છોડી દે તેવો માણુસ નહોતો આધાર માટે સેકડા પુસ્તક અને ઢોડીબધે હસ્તલેખ મહિનાના મહિના ઉચલાવી, જે એક થોડી મિનિટમાં જળી ગયું હતું તે તેણે પાણુ ઉત્પન્ન કરું પક્ષીઓના ચિત્રો માટે,

પદાર્થ વિગાનવેતા ઓકુબોએ અમેરિકાના જંગલોમાં પોતાની બહુક અને નોટબુક સાથે બે વર્ષ ગાળ્યા હતા એક પેટીમાં બધ કરી તેણે તે ચિત્ર જિંચે લારાવી દીધા હતા અને તે પછી રબ ઉપર ગયો હતો જ્યારે તે પાછો કર્યો અને પેટી ઉઘાડી તો તેના સુદર ચિત્રોમાં નોવેન્જિયન ઉદરોએ ઘર કર્યું હતું દરેક ચિત્ર ખરાબ થઈ ગયું હતું, તેને ઘણી જ લય કર નિરાસા થઈ, છતાં તેણે પોતાની બહુક અને નોટબુક ફરીથી લીધા અને જંગલમાં નીકળી પશ્યો પહેલા જે ચિત્રો તેની પાસે હતા તેના કરતા પણ વધારે સારા ચિત્રો તેણે ફરી તૈયાર કર્યાં

પોતાના લેખોમાંથી પસંદ કરેલો એક લેખ જહોનમાં વાચવા ડિકન્સને કહેવામાં આવ્યું, ત્યારે તેણે જનાબ દીધા 'તેમ કરવાનો મને વખત નથી, કારણકે હું લોન્ડન પાસે આ લેખ વાચવા પહેલાં થ મહિના સુધી દરેક લેખ ફરીફરીને વાચવાની મને ટેવ છે ' તે કહે છે કે, હું તમને ખાતરી આપુ છું કે, સાધારણ નમ્ર ધૈર્યયુક્ત પરિશ્રમ સાથેના ધ્યાન વગર, જે સ્થિતિમાં આ મારી નવીન ગોઠ છે તે સ્થિતિમાં પણ તે મને ઉપયોગી થાત નહિ

સ્પેક્ટેટર શરૂ કર્યું તે પહેલાં એડિસને હસ્તલેખના નવ વૉલ્યુમ એકઠા કર્યાં હતા

ઓપડીઓ ખરીદવા જેટલી પોતાની શક્તિ નહિ હોવાથી લિટલટન વિધેના મકાના આખા પુસ્તકની લોડ એટલેને બે વાર નકલ કરી હતી ગિબને પોતાનો વૃત્તાત નવ વખત ફરી ફરીને લખ્યો હતો આવો આગ્રહ જ હમેશા ફતેહ પામે છે

પોતાના કાર્યમાં આગ્રહ બતાવવા માટે મહાન લેખકોએ આવી વિખ્યાતિ મેળવી છે. તેમની કૃતિઓ પ્રતિલાથી પ્રકાશતા તેમના મનમાંથી એકદમ દૂર થઈ નથી, પણ જ્યાં સુધી તેમના પ્રયત્નનું હરેક ચિહ્ન જૂસાર્થ બધ ત્યાં સુધી તે કૃતિઓને સુદર લાવણ્યયુક્ત કરવા માટે વધારે ને વધારે પરિશ્રમ કરવામાં આવ્યો

હોય છે જિજ્ઞાસુ બન્યેરે પોતાના 'એનેલોજ' નામના પુસ્તક માટે ૨૦ વર્ષ સુધી અવિરત પ્રયાત્ન કર્યો હતો અને તે પછી તેને પોતાના મમ્મ માટે એન્લો અસતોષ થયે હતા કે તેને તે જાણી નાખવાની મરજી થઈ હતી રૂસો કહે છે કે અવિરત અશાંતિથી ઉદ્યોગથી, અનંત કાધારૂઘી અને છેમ્બાકથી ચૈતીની સમગ્રતા અને સુદૃઢતા તેણે મેળવ્યા હતા વર્ગિલે ઈનિડ માટે ૧૧ વર્ષ સુધી પ્રયાસ કર્યો હતો હોથોન અને એમર્સન જેવા મહાન નરોની ગયરી ઉપરથી એક ક્યાકમા વચાઈ ગ્રહે એવા પુસ્તક માટે તેમણે કેન્દ્ર પાધુ વૈતરુ ઉગાવ્યું છે, કેટલો બધો સમય ગાળ્યો છે તે જુદાઈ આવે છે ઈસ્ત્રીક લૂઈ લખવામા મોન્ટેસ્કવીએ પચીસ વર્ષ ગાળ્યા હતા પણ તમારે તે વાચ્યુ હોય તો તમે તે ૬૦ મિનિટમા વાચી શકો 'વે-થ આફ મેશન્સ' એ નામના પુસ્તક પાછળ એડમ સ્મિથે ૧૦ વર્ષ ગાળ્યા હતા બ્યારે પોતે પાચસો લીટીઓ લખી હતી ત્યારે યુરિપિડીસે નવુ લીટીઓ લખવામા નવુ દિવસ ગાળ્યા હતા, એ બાબતમા એક પ્રતિરુપથી નાટક લખનાર યુગિપિડીસના ઉપહાસ કર્યો હતો પણ તેણે જવાબ દીધો હતો કે તમારી ૫૦૦-લીટી-નવુ દિવસમા નાશ પામી જતે અને જુની જવારો બ્યારે મારી નવુ લીટીઓ ચિરકાળ ટકરે

'તોફાનનું વર્ષુન' નામનો પોતાનો લેખ એરિયો સ્ટોએ જુહી જુહી ૧૬ રીતે લખ્યો હતો 'જોરલે ડો ફ્યરિયોસો' નામની પોતાની કૃતિ ઉપર તેણે ૧૦ વર્ષ ગાળ્યા હતા અને આટલી મહેનત પછી ૫૬૨ પેન્સની એક એ નમાણે માત્ર ૧૦૦ નક્લ જ તેણે વેચી હતી બકના એક ઉમરાવને લખેના પત્રો (સાહિત્યની સઘળી સર્વોત્તમ કૃતિઓમાની એક)ના પ્રૂક પ્રકૃતકર્તા પાસે એટલા બધા દેરકાર અને છેકાક સાથે જતા કે બાપનાર તે સુધારવાની ચોખ્ખે ચોખ્ખી ના પાડી અને તે ફરીથી જોવવા પડ્યા 'કુદરતનો પ્રકાશ' નામના લેખ ઉપર એડમ ટકરે ૧૮ વર્ષ ગાળ્યા હતા એક મહાન

પદાર્થવિદ્યાનવેતાએ એક માખીના અગવ્યવચ્છેદ ઉપર ૮ વર્ષ ગાબ્યાં હતા થોરોનું ન્યૂ ઇંગ્લેન્ડને લગતુ ગોપકાવ્ય, 'કાન્કોડ' અને મેરિમેક નદી ઉપર એક અડવાડિયુ' તદ્દન નિષ્ક્રમ ગયુ હતુ હપાયેલી ૧૦૦૦ નકલમાથી ૭૦૦ પ્રકટ કરનારાઓ પાસેથી પાછી મળી હતી. થોરોએ પોતાની કાયરીમા લખ્યુ હતુ કે, મારા પુસ્તકાવ્યમા ૯૦૦ને આશરે પુસ્તકો છે, જેમાના ૭૦૦ મેં લખ્યા છે; છતા તે કહે છે કે, હુ હમેશા સમાન નિશ્ચય સાથે કલમ પકડું છુ.

એક ચીજ મૂકી ખીજ ચીજને વળગનાર માણસ કાઈ પણ સુક્ષ્મ મેળવી શકતો નથી. ધીમે પણ આમલી કાચળો, ઝડપવાળા પણ નિશ્ચયમા શિથિન સસવા કરતા આગળ વધી જાય છે હાઈ-સ્કૂલના ચાર વર્ષના ધોરણ માટે જે સમય ગાળનામા આવે છે, તેના કરતા પણ ૧૨ વર્ષ સુધી દિવસનો એક કલાક કામમા આગળ પડી જાય છે. એક જ પુસ્તકના વાચનથી, ફરી ફરીને કરવામાં આવેલા વાચનથી ઘણા માણસની જિંદગી ઘડાઈ છે. છુવર કહે છે કે, ધૈર્ય એ વિજેતાની હિમત છે લાવિની સામે થનાગનો, આખી દુનિયાની સામે થનાર એક માણસનો, જડની સામે થનાર ચૈતન્યનો—આત્માનો આ સર્વોત્કૃષ્ટ સદ્ગુણ છે. આથી જ બાઈબલમા તેને હિમત એ નામ આપવામા આવ્યુ છે સામાજિક દષ્ટિએ માણસો અને મસ્થાઓને આ સદ્ગુણનું શિક્ષણ સાચા દિલથી જેટલુ અપાય તેટલું ઓછુ છે દલ્લાર્થી એક વિચારને, એક નિશ્ચયને વળગી રહેવું, એ ગુણની ખામીથી જ ઘણી વાર નિષ્ક્રમતા મળે છે, આને જે લખપતિ હોય છે તે આ ગુણની ખામીથી ખીન્ને જ દિવસે લિખાગી બને છે કાઈ પણ ખરી મહાન ફતેહ તમે મને બતાવો કે, જે આમહના ફળરમે ન મળેલી હોય પોતાના જે એક ચિનથી ટિટિયેન પ્રખ્યાત થયો હતો તે માટે તેણે આઠ વર્ષ ગાબ્યા હતા, ખીજએ સાત વર્ષ ગાબ્યા હતા પ્રખ્યાત લેખકોએ પોતાની લોકપ્રિયતા શી રીતે મેળવી હતી? કાઈ પણ પગાર વગર વર્ષો

મુધી લખવાથી, માત્ર મહાવગ તરીકે સે કરો પાના લખવાથી, અર્ધી
 ગિલ્ડગી મુધી ક્રેડખાનાના શુભામની પેટે-પ્રાતિ સિવાય ખીન દાઈ
 પયુ ફા વચ્ચર કામ કરવાથી બહુ કરે છે 'નિરાશ થતા નહિ,
 પયુ નિરાશ થાઓ તો નિગશામા પયુ કામ કરો' એમર્સન કહે
 છે કે, લાયક કામોમાં જેણે પોતાના એક જ બાને ઉપયોગ કર્યો
 છે, તેને ડહાપણનો પૂરેપૂરો બદલો મળે છે

નીતિશાસ્ત્રને બાજુનાર એક વિદ્વાન કહે છે કે, મુખ્યત્વે કરીને
 સ્ત્રીજાતિમા એક એવો વર્ગ છે કે, જેઓ ખીનની મદદ સાથે પયુ
 પોતાનો એક નિશ્ચય કરવાને અશક્ત હોય છે, જેના વિચાર ઉમેશા
 ને ઉમેશા બદલાયા કરે છે અને જેઓ ફરી ફરીને પચાતાપ કર્યા જ
 કરે છે, તેઓ પોતાના પરેલા નિશ્ચય ઉપર પાછા આરે છે અને
 ફરી પોતાના આગના નિશ્ચય ઉપર થવા મોડા આવવા માટે દિલગીર
 થાય છે ચાલતા જવું કે ગાડીમા જવું, એક દિશામા જવું કે બીજી
 દિશામા જવું અને આવી જ મુશ્કેળ બાબતમા તેઓ એક નિશ્ચય કરી
 શકતા નથી અને આખરે તેઓ પયુ બેમરથી જેને ઓછામા ઓછી
 અનુકૂળ અને ધમદ મગવા લાયક બાબત ધારે છે તે જ બાબત
 આખરે કરે છે એ વાત તો ઉપાડી છે કે આ મુશ્કેળ બાબતમા
 બતાવવામા આવતો આ સ્વભાવ વધાર અગત્યની બાબતોમા બના
 વવામા આવે પોતાને માટે તેમ પોતાની આબુબાલુના માણસો
 માટે આ સ્વભાવ ધણો જ મનસીબી ભરેલો તેમ જ દુખાવક
 છે મનના આવા બંધારણવાળા માણસ માટે એક જ ઉપાય છે
 અને તે એ છે કે, પ્રથમ જ કરેલા નિશ્ચય અગર નિર્ણયના સારા
 સારાનો વિચાર કર્યા વગર તેને અનુસરી કરેલી દાઈ પયુ બાબત
 માટે ઉદ્દેગ કર્યા વગર શ્રમે તેવા પયુ તે પહેલા નિશ્ચયને કે નિર્ણયને
 વગળી ગહેવું અને તરત દંઢ નિશ્ચય ઉપર આવવાની ટેવની ખામીથી
 કદાચ શરૂઆતમા ઘણે લાગે જુલ થાય તોપયુ નિર્બળ અને
 કમાળ નિશ્ચયની અદબતાથી થતા પ્રહસાન કરતા તેનાથી ધણું

ઓછું નુકસાન થશે

માણસ જે કાઈ સપાદન કરે, જે કાઈ પરિપૂર્ણ કરે, તે પરથી વિનયનુ માપ થયું ન જોઈએ જે વિસ્ફુટાથી તે સામે થયો હતો તે પરથી તેમ જ એલેક્ઝાન્ડરે જેમ હારીને પણ કુદની કલા મપાદન કરી હતી તેમ ભારે મખ્યાની સામે જે હિમતથી તેણે લડત ચનાની હોય તે ઉપરથી ફતેહનું માપ નીકળવું જોઈએ

સિંહના આમડાથી ઢકાયેલું, હડપચી નીચે અદબ વાળેલા પંજ આધનું હકર્યુલિસ દેવનું માયુ બતાવવામા એ હેતુ છે કે, જ્યારે આપણે આપણી ઉપર આવી પડેલી આપત્તિઓ ઉપર જય મેળવીએ છીએ ત્યારે તે આપણને સહાયકરક થઈ પડે છે અન્યેય સહાય શક્તિનું ગૌરવ કાઈક જીવું જ છે, પણ ખોટી સારુ તારા આત્માને બળવાન બનાવ, તારી પસંદ કરેલી દશાથી તું પાછો હઠીશ નહિ, ભના પણ ખીકણ માણસો ભલે અલગ ગઢે, સાધુજન ભલે કોધ કરે, પાછો હડતો ના

જે તીર રૂંકાઈ ગયું છે તે પર, તિરસ્કારના અધમ, યુસવાટ કરતા તીર પર બ્યાન આપતો ના, મરણુ રૂંકેથી ઉત્પન્ન થતો વિજય આખરે તારી સમીપ નિવાસ પ્રશે આયાં

ઉત્પત્તિને શિખરે પહોચેના મહાપુરુષોએ જે ઉચ્ચ પદ પ્રાપ્ત કર્યું છે, તે તેઓએ આકસ્મિક બિડીને એકદમ પ્રાપ્ત કર્યું નથી પરંતુ રાનીએ જ્યારે તેમના સોબતીઓ બિઘતા હતા ત્યારે તેઓ ધણી જ મહેનત કરતા હતા

આપણને પાપો નથી કે આપણે બિડી ચકીએ, પણ આપણા સમયના વાદળ જેટલા બિચે શિખરે ધીરે ધીરે પણ વધારે ને વધારે ચઢના માટે આપણને પગ છે

‘વેટ બીજ માગે છે, મલાવાલા મ્હે છે, ગરબક મચાવે છે અને કાઈ પણ બિાધ તે સાંભળતુ નથી, છતાં તે કાઈ કઠોર દુરાચારી કે લહેણદાર નથી. તમારી પાસેનુ તેનુ જે લહેણુ હોય તે જ માત્ર તમે આપશો અને એથી વધુ જે જે તમે આપી શકો તેમ હો, તેટલું તેને નહિ આપો, તો તો તેની નાની રકમ વડે જ તમે રબ આપી દઈ શકશો.’

સેનેકા

‘સૂર્યને પ્રમશ આવતો અટકાવવા બારણું બંધ કરશો તો ડોપ્ટરને દાખલ કરવા તમારા બારણા ઉઘાડવાં પડશે’

ઈટેલિયન કહેવત

‘આનંદ મિતાચાર અને આરામ, એકદમ ડોપ્ટરને મમનમા દાખલ થતા અટકાવે છે

હોંગકેસે

‘આખા શરીરના અદ્ભુત ભાગો અને તેના યોગ્ય પરિમાણ આપણે જાતે જાણવા, એમા જ આપણા મનુષ્યને દિવ્ય અ શ આપણા ખરા બધોર અને આપણુ ખરુ ગૌરવ જલાઈ આવે છે.’

કોલવિજ

સોળમા સૈકામા રોમ નગર આગળના એક બારસના કકનમા ઉત્કૃષ્ટ મુદ્રતાથી ભરપૂર એક કળશ જેવામા આવ્યો હતો. દમ હબર ડોયરની કિંમતથી આ કળશ ડ્યેસ બ્રાફ પોર્ટ લેન્ડે ખરીદી લીધો હતો અને ખ્રિટિશ મ્યુઝિયમને તે લોન તરીકે (ઉછીનો) આપ્યો હતો. મ્યુઝિયમની મુલાકાત લેનાર, કળશની અનુપમ અવયવ અંગતિથી મુગ્ધ બને છે, બાગીચીથી તપાસતા તેને માનુષ પડે છે કે સપાટીમા ફાટો પડેલી છે અને ફેટલીક જગાએ તેમા પડેલા ઠાણા એક પ્રકારના સિમેન્ટથી પૂરી દેવામા આવ્યા છે એમ કહેવામા આવે છે કે એક ગાડાએ એક વખત પોતાની લાકડી આ કળશને લગાવી અને તેના ટુકડા થઈ ગયા પછી મોટું ખર્ચ કરીને ઘણી મહેનતથી આ બધા કકડા એકમા ગોડવવામા આવ્યા, છતા પણ ખરી રીતે આ કળશ લાગ્યોત્પ્યો કળશ જ કહી શકાય

આ કળશના જેવા બગડેલા, ચામવાળા, તૂટેલા યાગ્રધીગડવાળા અને પહેલાના શરીરના માન પડણ્યા જેવા બીપુરુષોથી આ જગત ભગ-પૂર છે તે ઠીક ઠીક દેખાય છે, પણ તેમના શરીરનો બાધો, દુગચાર,

હવે ઉપગત આરામ અથવા તો પરિશ્રમ, અજ્ઞાન અને એ-યા બીજા પ્રકારના કુદરતના કાયદાના લગથી તૂટી જાય છે. આમાંના ઘણા, દવાદાકતરો, હવા અગર મુસાફરીથી તૂટેલા કમ્પા તાવે છે પણ કળશની માફક તે વધારે ઘસારો મકન મ્ગી મમ્તા નથી કુતેહની આકાશથી છેતગઈને પણ તેની પરિપૂર્ણતાના બગ વગર જ તેઓ પોતાનું દુ પી જીવન ખેડા કરે છે.

દોરેસ કહે છે કે, 'આરોગ્યના જે નિયમો હ ઢાન જાણ્યું તે મે ૩૧ વર્ષની ઉંમરે જાણ્યા હોત તો અને ખાતરી છે કે હ બેવડી મહેનત સાગી રીતે અને નિર્ધિતપણે કરી શક્યો હોત. મહત્ત્વા માર્ગ દોરતા અને ન આવડતું હોત તો તેઓ તેમના માર્ગમાંથી જાણે ખમી જવાના હોય તે (1) એવા લય સાથે મેલેજમા અને ગ્રહોની ગતિ વિષે સઘળું જ્ઞાન આપવામાં આવ્યું હતું પણ મારા પાતાના શરીરના બધારણુ વિશે મારા પોતાના શરીરના આરોગ્યપૂર્ણ ધર્મ મારે ચલાવી લેવાય નહિ તેની પુગ્નિચિતિ વિષે અને દેવળ અગત રાખવામાં આવ્યો હતો આના મ્ગતા વધારે મૂર્ખાઈ ભરેલ બીજી કાઈ પણ ટોઈ શકે નહિ શિક્ષણની સરખાત મારી જાળથી મરવી જોઈતી હતી અને મદનો વારો આવે યાગે જ તેણે શિક્ષણ લેવું જોઈતું હતું પરિણામ એ આવ્યું કે કે લેગના બીજા જ વર્ષમાં મારા અભ્યાસ ભાગી પડ્યો અને તે પછી અભ્યાસનો મારો કાઈ પણ દિવસ સામે ગયો જ નથી એ પછી હ જે કાઈ પરિશ્રમ ઉઠાવી શક્યો છું તે મારી શક્તિની જાહાર જઈને કરી શક્યો છું મારી યાપણ ઉપર નહિ પણ પછીની રમથી જ મે એ કામ મ્ધું છે. દ્રવ્યની બાબતમાં તેમ આરોગ્યની બાબતમાં આ રસ્તો ખરેખર વિનાશકરક છે ત દુરસ્તીની બાબતમાં છેલા પચીસ વર્ષથી સહવર્તન ઉપર મે આધાર રાખ્યો છે અને એક આઈરિશમેનના શબ્દોમાં કહીએ તો આ આખી મુદતમાં એક મહિનો પણ બીજા લોકોની રીતે હ મારો જીવનનિર્વાહ કરુ અને તેમના જેવી મહેણીમ્ગણી

રાખું, તો હું પખવાડિયામાં જ મરી જઈં.’

સાક્ષાંના વહેરની ખીર અને પાટિયાના ઘિછાનાનો જમાનો હવે ગયો છે. રોગ એ માણુસોની કુદરતી સ્થિતિ છે અને શરીર એ આત્માનો સ્વાભાવિક શત્રુ છે, એ સિદ્ધાંત હવે રદ્દ ગયો છે. શારીરિક બળયુક્ત જ્ઞાનવસમાજ એ હાલના જમાનાની જરૂરિયાત છે. સીકમાં ટકી રહેવાની એટલી બધી શક્તિ હતી કે તે રક્તપિત્તિયા સાથે સૂઈ રહે તોપણ દરદ તેને લાગુ પડી શકે નહિ. આજના દિક્ષા, છાતી વગરના, પગની પિંડી-સ્નાયુ વગરના, નાભુક યુવાનોને મીસ, હિંદ અને રોમના આગલા સમયના પહેલવાન યુવાનોની સાથે સરખાવો. ઉત્તર અમેરિકાના ઇડિયન-સની લવ્ય શારીરિક સંપૂર્ણતા કેવી સ્પષ્ટ રીતે જણાઈ આવે છે! ચિત્રકાર વેસ્ટને જ્યારે ઇટાલિયનો પોપના મહેલનો ખગ્નનો જોવા લઈ ગયા ત્યારે તેને પ્રથમ એપોલોનું પ્રખ્યાત બાવણું જતાવંવામાં આવ્યું. તે વખતે તે જોલી ઊભો કે, અરે આ તો મોહોકનો ઇડિયન જ. સારા બાંધા સાથે તેઓ જન્મે છે અને તેમની સધળી તાલીમનું વલણ પણ તે જ દિશામાં હોય છે. સરેરાશ મુલ્ય પંદર વર્ષનો એક ઇડિયન છોકરો ગોરા લોહાના પહેલવાનો કરતાં પણ વધારે પરિશ્રમ, વધારે થાક સહન કરી શકે છે. તેઓ મરે છે તો શીતળાથી કે ગોળાથી મરે છે. આપણી કોલેજોના દમ વગરના સ્નાયુવાળા, ચોપડીઓની ગોખણપટ્ટી કરનારા, દિક્ષા, જાંખા, ઉદ્વેગભર્યા વિચારોથી મંદવાડિયા બની ગયેલા ઊંઝરો મુકદ્દાલ વિદ્યાર્થીઓ સાથે તેમનો મુકાબલો કરો. આટલા બધા યુવાનોની તબિયત લથડી પડે છે અને તેઓ પોતાનું બાકીનું જીવન આરોગ્યની શોધમાં ગાળે છે, એકકીકત આ કોર, વ્યવહાર જમતમાં રસ્તો કરવા માગતા યુવાનોને મદદગાર થવાનો સ્પષ્ટ હેતુ ધરાવનાર સંસ્થાઓ માટે કેવી ખરાબ કહેવાય? ફતેહ માટે પહેલી જરૂરની ચીજ પહેલા નખરના જનવર થવું, આદર્શ, આરોગ્ય અને બુદ્ધિ મેળવવાં એ છે. જે માન પેટને મળવું.

નેઈએ; તે ઘણી વાગ મગજ ખાટી બલ છે.

ધોડાક અપવાદ સિવાય જિંદગીની મોટી ફતેહ પટેલવાન અને મજબૂત શરીરવાળાને મળે છે ચારીરિક બળની અગ્ર ચીતન્યની ખામી તમારામાં હોતો તે તેનું પરિણામ તમે જે કાંઈ કશો એમાં જણાઈ આવશે અને તમારું જિંદગીનું આખું કામ જલ્દ કરી નાખશે જે દરેક માણસ તમને ઓગળે છે તે તમારી અદલ આપમાં, તમારા ખચમતના પગલામાં તમારી નિર્બળતા નેઈ ગઈ છે તમે જે દરેક કાગળ લખો છો, તમે જે દરેક ભાવણ કરો છો, તમે જે કાંઈકરો છો, તેમાં તે જણાઈ આવે છે તમે તે ક્રુપાવી થકનો નહિ અને આગેગ્યની બાબતમાં તમે જેટલા નીચે હોશો તેટલા જ તમે ફતેહ મેળવવામાં નીચે આવશો. મનની દરેક શક્તિનો શરીરની દરેક ખામી અને નિર્બળતા સાથે સંબંધ રહે છે નિર્બળ અને માલસા જીવનના અર્ધા કરેલા કાલાક્રીવાળા કામથી જગત ભગપૂર છે સુધારાનું વલણ શારીરિક ચીતન્ય અને બળને હલકું પાડવા તરફ છે; અને ગહેરો માનવ-જાતિના શરીરની કબરો છે, શહેરમાં લાંબો વખત રહેવાથી શારીરિક મર્દાનગીના આદર્શ હલકા થાય છે. ગામડામાંથી નવા નવા અને આરોગ્યવાળા માણસો શહેરમાં દાખલ થતા ન હોત તો શહેરોના રહીનેના બંધારણ અને સુવિધાકિત, બગ એકદમ લાસ ગયેના હોત

આપણા મોટા મધ્ય સ્થળોના પહેલવાન પુરપોમાના ધણા-ખરા ગામડામાં જન્મ્યા હતા, પણ તેમના પછીની પ્રજા નબળી પડતી બલ છે

આપણે શહેરોમાં કેટલી ઝડપથી જીવન ખપાવી દઈએ છીએ. જીવનની રહેરી દોરી તૂટી બલ ત્યા સુધી આપણે ખેંચીએ છીએ કુદરતી મોતે મરવાની તો આપણને કુરસદ જ નથી. મૃત્યુએ આપણી

ગતિનું પણ અનુકરણ કર્યું છે

કુદરત એ મહાન અર્થવેત્તા છે. દરેક તકનો તે સારામા સારો ઉપયોગ કરે છે નાનામોટા દરેક અશનો તે ઉપયોગ કરે છે.

તમે પાચમાલ થાઓ, નિરુપયોગી થઈ જાઓ, તે પછી તે તમારા અવરોધને જે ખડક અગર કરાડો ઉપર તમે નાશ પામ્યા હો, તે ઉપર જ મૂકે છે, અને આ રીતે ખીળને ચેતવણી તરીકે તે બચતું નિશાન જાંચું કરી બતાવે છે.

તમે તમારી જિંદગી ગુમાવો છો, પણ કુદરત તમારો એક ચેતવણી તરીકે ઉપયોગ કરે છે તમે તમારું આરોગ્ય ગુમાવો છો પણ તમે આરોગ્ય શી રીતે ગુમાવ્યું તે યાદિયા તમારા ચહેરા ઉપર મૂકે છે. જે તમે તમારું આરોગ્ય મદ્યપાનથી ગુમાવ્યું હોય છે, તો કુદરત તમારા નાક ઉપરના અગર તમારી આખના આગલા ભાગમા દુઃખનો ગનો વાવટો પોતાના નિશાન તરીકે ફરકાવે છે આ ચિહ્નથી તમે ખચી શકતા નથી; પણ જે દરેક માણસ તમને મળશે તે તો આ નાસજનક ચેતવણી જરૂર જોઈ શકશે તમારું શવન જોઈ નિષ્કળ નીવડતું છે અને તમે નિરુપયોગી થઈ પડ્યા છો, પણ તે છતાંયે તમારા બંધુઓને ચેતવણી આપવા માટે કુદરત તો તમને એક ગોઘદાયક પદાર્થ તરીકે આગળ ધરે છે

કુદરત વિચારથી દોરવાઈ જતી નથી. બદ્ધકની છૂટેલી ગોળીના માર્ગમા ભલેને લિફ્ટન હોય અગર ગ્રાફિટ હોય, ગોળી તેના માર્ગ-માથી એક વાળ જેટલી ખસતો નહિ પ્રુસિક એસિડનું એક ટીપુ જેટલી ઝડપથી નોકનો પ્રાણ લે છે, તેટલીજ ઝડપથી રાગનો પણ પ્રાણ લે છે અગ્રિમાથી ભલેને તમે તમારા વહાલાને બચાવવા જરૂરો, તોપણ તમે તેના ઝપાટામા આવ્યા તો તે તમને બાળી જ નાખશે વિશ્વના દરેક અણુ પર એક નિત્ય નિયમની છાપ મારવામા આવી છે સૃષ્ટિની શરૂઆતમા જે નહિ જદલાતી ચોકસાઈથી

મડો ફરતા હતા, તે જ ચોખ્ખાઈથી સહજા જમાનામાં ચીલા વગરના માર્ગમાં ઘઈ તેમના લાખા પ્રવાસમાંથી તેઓ પાછા ફરે છે આમશમાના તેમના અગ્રાધ માર્ગમાં તેઓ એક વખત પણ ગસ્તો બૂલ્યા નથી અને એ સૈકામાં સેન્ડનો પણ રૂંકાર પછો નથી ઈશ્વરના નિત્ય-નિદિ બદલાતા નિયમોને આપણે આગળ ખરતા જતા પણ આજી વચ રહેતુ પાતું નથી

પોતાના વડાલા બાળકના મગ્ધથી નિરાશ થયેની વિલાપ કરતી માતાનું સાત્વન દાઈ દાઈ વખત પાદરીને આ રીતે ઠગલા આપણે સાબળાએ હીએ 'ઈશ્વરની ઈચ્છા, જેની આપણને ખબર નથી, તેણે દાઈ દાઈ વાળખી ઠાગ ગુથી તમારા બાળકને ઉપાડી લીધું છે અને તે કારણથી બાળકના મરણનો અફસોસ ઠરતા નિદિ।' પરતુ યોવનમાં આવનાર એક મુદ્દ બાળકને તેના પ્રેમધેના માતા પિતા પામેથી શુ ઈશ્વરે ઘડાવી લીધું છે ? એના પરસ્પર સમજાવ ઉત્પન્ન મરનાર પ્રભુ શુ મ્લેશ ઉત્પન્ન કરે છે ? જે જિતિમાં તેણે પોતાની જ પ્રતિ,તિ મૂખ છે અને આમશના જટલી જિવ્વી આકા ક્ષાઓ અને ગમ્યતાઓ જેને તેને અર્પણ કરી છે, તત્તુ સર્વોત્કૃષ્ટ કાર્ય પૂરુ થાય તે પહેલા જ આરોગ્ય અને મુદ્દરનાને ઉત્પન્ન મરનાર પ્રભુ તેને શુ ફટકા લગાવને ? જેણે માણસનું શરીર એવી અદ્ભુત રીતે અને વિવિધ પ્રકારની ધારસ્તીઓને એની બધી લક્ષમાં લઈ ઘડ્યું છે કે એ સૈકાના ઘસારાની સામે તે ટકી શકે તેની બદખોઈ મરવા જેવું આ કામ છે આવી માદલી લાગણીઓ અને બદખોઈથી આપણે દૂર રહેવું જોઈએ

ઈશ્વર તેના બાળકને મારી નાખતો નથી તેમ વેદના પણ આપતો નથી તે તો હુગર રીતે તેમને વહુરસ્તીને નિયમ સાચ વવા ને લલચાવવા પ્રયત્ન કરે છે આ નિયમો જે બરાબર સાચ વવામાં આવે તો તે ખીબ સૈકાના ફરાકમાં પહોચી શકે દરેક બાલુએ

દ્યાણુ સૂચનાઓ વડે તેણે આપણુ રક્ષણુ કર્યું છે આનદથી તે આપણું મન મનવે છે અને દુઃખથી તે આપણુને આગળ ધકેલે છે જિંદગી ઉપરથી આપણે હક્ક ઊડી ગયા પછી અને આપણે નિરુપયોગી બેઠાખાઉ થઈ ગયા પછી પણ આપણું જીવન લંબાવવા તે પ્રયત્ન કરે છે નિમકહવાલ હૃદય મરણુ પછી ટેટલોક વખત ધબકાગ મારે છે, અને રખેને જિંદગીની એક ચિત્તગારી રહી જીવન પુનઃ પ્રજ્વલિત થાય એ શંકાથી શરીર છોડનાર તે છેલ્લામાં છેલ્લો અનુચર છે જ્યારે દારૂ પીનારના હૃદયને વધારે ને વધારે ગતિમાન કરે છે અને નવ કલાકનો આરામ જે તેને હમેશા જોઈએ અને જે તેણે ધબકારોની વચ્ચે કાઢી લેવો જોઈએ, તેનો ટેટલોક લાગ જ્યારે તે લઈ લે છે ત્યારે તેના ઉપરતુ વધારણું કામ (જે દરરોજ પંદર ટન એક ફૂટ જિયક્વા જેટલુ થાય છે) કરવાને તને શક્તિમાન કરવા કુદરત તેની જીતો જાડી બનાવે છે કુદરતના કાયદા તોડીને ખિચારા કગાળ મનુષ્યે પોતાનો જીવવાનો હક્ક ગુમાવ્યો છે એની દરકાર નહિ કરના કુદરત તો તને તેટલી ને તેટલી જ મદદ કરે છે

આપણા જ્ઞાનતણુ તે શરીરના રખેવાળ છે અને જ્યાં વધારેમા વધારે ભય છે ત્યાં જહુ મોટી સખ્યામા મૂકવામા આવ્યા છે. સુખ અગર આનદ કરતા પણ દુઃખનો ઉપયોગ અને હેણુ વધારે મોટા છે જિંદગીના ટેટલાક તુકસાનકારક આચાર ઉપર તે અકુશ મૂકે છે. આ રીતે કુદરત તેના સ્થાપિત કમ અગર નિયમો સ્વીકારવાને આપણુને ફરજ પાડે છે આપણા જ્ઞાનતણુઓની સહાયતા અને મદુતા, જેનો સદુપયોગ થતા તે અનુપમ આનદ આપે છે, તે તેનો દુરુપયોગ થતા અતિશય દુઃખ આપે છે કોવલાની કણી આંખમા જતા જે દુઃખ થાય છે, તેથી આપણુને તે કાઢી નાખવાને પ્રેરણા થાય છે. દુઃખ થાય નહિ તો આપણે એ કણી કાઢીએ નહિ અને આખુ ગુમાવી બેસીએ. સૂર્ય સામે જોવાથી બાળક નજર ગુમાવી

બેસે, પણ જ્ઞાનતંત્રની સહાયતાથી તેને પોષણ વધ કરવાની ફરજ પડે છે અને તે બધી બધ છે દુષ્ટ આપણા જીવનનો મહાન શિક્ષક છે અને તેથી આપણને આવતા લવની પણ ખબર ગળે છે સહાય જ્ઞાનતંત્રની એનવણી બાળકોને વાર વાર મળતી ન રહે, તો મોટા થતા થતામા તેમાના કેમ્પાચે કદરૂપા અને અપંગ બની બધ. લખવાવાળા એક દરદીને એક દિવસ તેના તખીએ પગને ગરમ પાણીથી ગરવા તવાહ આપી, પણ દુષ્ટવાળા પગના જ્ઞાનતંત્રની સહાયતાનો લોપ થઈ જવાથી પાણી ગરમ છે તેની તેને ખબર પડી નહિ, છતા તેની ચામડી તો ગરમ દાઝી ગઈ આપણા શહેરોના દેટનાક ગસ્તા અને ગલીઓમા 'આ રસ્તે જવું જોખમ ભરેલું છે' એવી સલાહ પાટિયા જોવામા આવે છે, તેમ જીવનના આખા માર્ગ ઉપર સૃષ્ટિને ઉત્પન્ન કરનાર પ્રભુએ પણ આવા પાટિયા મૂક્યા છે જે રસ્તાઓમા થઈને દુરાચાર અને અવનતિ તરફ જવાય છે, તે રસ્તાઓ ઉપર આપણે આવા પાટિયા વાચીએ હીએ, જે રસ્તે જે દરવાજે થઈને જુગારખાના, દારૂની દુકાનો અને મદનામીની હલકી જગ્યાઓમા જવાય છે, તે ઉપર 'અહીં પેસનારાઓ સંખ્યા આશા મૂકી દો', 'અહીંથી જવું જોખમકારક છે' એવા શબ્દો જોઈએ હીએ જે લોકોએ આની ચેતવણીની દરકાર કરી નથી તેમના વિરુદ્ધ અને અપંગ જીવનમા, નબળા અને નાલાયક માણસોના ચામડીઓ અને અર્ધા કરેલા મામમા આપણે તે જોઈએ હીએ પાયમાલ થયેના જીવન, શુભાવેલી તકા અને જેમણે આ ચેતવણી તરફ ધ્યાન આપ્યું નથી તેમની નષ્ટ થયેલી આશાઓમા આ આપણે જોઈએ હીએ ઉમર પહેલા થયેના ધરડા માણસોમા પણ આપણે તે જોઈએ હીએ જે લોકોએ કુદગતના કાર્ય તોજા છે તેઓ જગત જેને ભયકર ચેતવણી ગણે એવા અને જુલાય નહિ તેવા પાટિયા-નિશાન પોતાના શરીર ઉપર લઈને ફરે છે

હ બોલ્ટને તેની ફેલે વિને પૂજામા આવેના પ્રશ્નના ઉત્તરમા

તે લખે છે કે, લાંબામા લાંબા વખત સુધી જે કાઈ શરીરને નિલાવી રાખે છે અને જે તેને ખાતરીબંધ ખીંગારીથી મુક્ત રાખે છે, તે વસ્તુ ચાલુ મિતાચાર છે. કાઈ પણ રોડ પોતાની ઓફિસમા કાઈ દારૂ પીનારને, ભુગારીને અથવા દુરાચારીને શાખશે નહિ; કારણ કે આ દુર્ગુણો શરીરને અધમ બનાવે છે. એટલું જ નહિ, પણ માણસના મનમા એવો વિચાર ઠાંસી ઠાસીને ભરે છે કે જેને ધંધાની સાથે કાઈ જ લાગતુવળગતુ હોતું નથી. દારૂ દુનિયાનું નખોદ વાળનાર ચીજ ધર્ષ પડી છે ઘણા ખૂબસરત ગૌરવવાળા યુવાનો જેઓએ ઉત્કલ્પના આશા સાથે જીવનની શરૂઆત કરી હતી, તેમની સંખ્યા ને સંખ્યા વ્હિસ્કી અને ગમ દારૂથી ઊપડી ગઈ છે. આ મહાન અનિષ્ટનો ત્રાસ અને સત્તાનું બગાવર વર્ણન કરી શકે તેવી કલમ હજી ઘડાઈ નથી અગર તાથ ઉત્પત્ત થયો નથી. ચેપી દરદીઓને રાખવાની જગાએથી સ્વરક્ષણની પ્રેરણાથી જેમ માણસ દૂર રહે છે, તેમ જ તેણે દારૂના પીણથી દૂર રહેવું જોઈએ આરોગ્યની બાબતમા ઉચ્ચ સત્તારૂપ ગણાતા ડૉ રિચર્ડ્સન કહે છે કે, આરોગ્ય, સુખ અને જીવનનો વધારેમા વધારે દગલપાણથી નાશ કરનાર ચીજ આફેક્શોલ-દારૂ છે.

ડેવિડ ડાલિ ફિલ્ડ કહેતા કે, ‘સ્વરક્ષણનું મારું મિક્ચર કસરત છે. હું ઘણો મિતાચારી માણસ છું અને હમેશા મિતાચારી રહેતો આવ્યો છું. મેં મારી મલાજ ગમી છે અને મારું શરીરનું બંધારણ સારું છે. આ બંને કારણોથી જ હું આટલું આરોગ્ય ભોગવી શકું છું, ખરેખર જિંદગીનું રક્ષણ કરનાર મોટામાં મોટી બાબતે પરિશ્રમ અથવા કસરત છે.’

નિયમિત ત્રમ અથવા કસરતથી બ્યારે શરીરના હિદ્ર ઉનાડા રહે છે; ત્યાં કંપનાનાં હિદ્ર, કલુપિત વિષયો તેમાં દાખલ ન થાય તે માટે બંધ ગહે છે. સારા શરીરમાં જ મારું મન રહી શકે

છે, એ સૂન હવે લોકો ધણી તાગી ગીતે તમને છે ઈંગ્લેન્ડનો મહાનમા મહાન ઉપદેશ ફેડગીક ડબલ્યુ ગેવર્નન કહે છે, કસરત અને શારીરિક બધારણુની વાસ્તવિક વ્યવસ્થા ઉપર જીવનના વિચારોનો આધાર શા માટે રહે છે તે વિષય ખુબખુ અદ્ભુત છે

આરોગ્યપૂર્ણ વિચાર અને મિદ્ધતો આરોગ્યપૂર્ણ મનમાથી જ પ્રગટ થઈ શકે, આરોગ્યપૂર્ણ શરીર ન હોય તો આરોગ્યપૂર્ણ મન હોઈ શકે નહિ

એક દુ ખ આપનાર દગ્ગના સબધમાં એક સુનતાને એક પાતાના તખીબની સલાહ લીધી તખીબે જણ્યુ કે માન તાજી હવા અને કસરતની જ જરૂર છે, અને એ સહી સાદી યાગતોની જગતને બહુ ઓછી કિમત છે, તેથી તેણે કહ્યુ 'લ્યો, આ એક દડો, એમાં મે ન મળી શકે તેવો અને મિમતી પાલો લખે છે, તમે નામદાર આ બેંડ લો અને જ્યાં સુધી તમને બરાબર પગસેવો થાય ત્યાં સુધી દડાને બેંડ લગાવ્યા કહો હ મેશા તમારે આમ કર્યા કર્યુ ' સુલતાન આ સૂચનાને અનુસરીને ચાલ્યો અને તે માન કસરત કરતો હતો એવો ખનાન આબ્યા સિવાય તેણે દરદ મટી ગ્યુ

સિદ્ધિ કહે છે કે, કસરતથી માણ્યુ ત દુરગ્ત રહે અને આન હી સ્વભાવથી ઉત્સાહમાં રહે તો તેઓ કહી શકે થાય નહિ

પણ માત્ર આન હી સ્વભાવ અમર માન કસરત ક્રમ્તા ઠામથી વિરોધ પ્રમાણમાં હીર્ષાયુધ્ય મળે છે

સધિવાથી દુ ખી અને ખાલી કે પનાઓથી ભરપૂર મદમિથી તથા બહુ લાકથી દુ ખ પામેલા તથા સુવાગા બિગના અને ભારે ખોરાકથી પોષાયેલા એક સુસ્ત પેસાદાં માણ્યુસને ડો એબરનેથીએ એક સનાહ આપી હતી કે, 'દિવસના ૬ થે સ ઉપર તેણે પોતાનુ શુગ્રાન ચનાવણુ અને તેટલુ જ ભતે કમાઈને ચનાવણુ ' ખરેખર આ ઉપદેશ મેના જેવો છે બિચારો ઘણા પેસાદાર લોકોનો અર્ધો

અર્ધ ખરાબ સ્વભાવ, તેમના કકાસ, ક્લેશ અને ઝઘડા એથી મટી જરો હાલ જે ઘણા ઉત્કૃષ્ટ મગજ ઉપયોગ વગર ણમડી ગયા છે, તે ઉપરનો કાટ તે ઘસી નાખજે

પીટર કુપરને જ્યારે પૂછવામાં આવ્યું કે, તેણે પોતાનું શારીરિક અને માનસિક બંધ શી રીતે જળવાયે ગયું છે ? ત્યારે તેણે જવાબ દીધો હતો કે, ‘ હું ઉદ્યોગી રહું તે માટે હું કાર્થક ને કાર્થક ખોળી મહું હું કાર્થક પચુ કરતા રહેવું, એ માણસે લેવાની સારામાં તારી દવા છે વર્ષો પહેલાં જ્યારે નેતુ વર્ષમાં હું પહોંચી જઈશ એવી મને આશા નહોતી ત્યારે જેટલી સહેલાઈથી હું દાદરો ચડતો જિતરતો તેટલી જ સહેલાઈથી હાલ અહીં પચુ ચઢી શકું છું

જિંદગી બહુ બહુ તો એક લડતમાં છે આપણે લાગ્યે ઉપવાની સ્થિતિમાં આવીએ છીએ, તેવામાં તો આપણે મરવાની સરઆત કરીએ છીએ જીવન અને મૃત્યુ આપણા શરીર ઉપર સત્તા મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરે છે અને આ પ્રયત્નનું શુ પરિણામ આવશે તેની આપણને જોઈએ તે કરતા વધારે ખાતરી છે માનવજીવનના શત્રુઓ દરેક બાબુએ સખ્યાબધ જિલા છે જન્મથી મૃત્યુ સુધી એક ઉભર રોગ આપણી પાછળ ને પાછળ ચાલે છે આપણે જે ખાઈએ છીએ, આપણે જે પાણી પીએ છીએ અને આપણે જે હવા લઈએ છીએ તેમાં આ શત્રુઓ છુપાઈ રહે છે આરોગ્યના નિયમ વિરુદ્ધ વર્તન ભૂલ, મૂર્ખતા આ માર્ગે આપણી જિંદગીરૂપી ક્ષિપ્તમાં પ્રવેશ મ્વા માટે તેઓ રાહ જોતા રહે છે

દુષ્કાળ અને આર્થિક અવદશા પછી તરત જ મરકી પેદા થાય છે રોગના જ તુ જે શરીરમાં કેટલાક વર્ષથી છુપાતા આવ્યા હોય છે, કદાચ શરીર મજબૂત અને જળવાન હવું ત્યારથી છુપાતા આવ્યા હોય છે, તે જ્યારે આરોગ્યની લીગથી શરીર જરાક નીચે જિતરે છે અને ટકી રહેવાની તેની હમેશની શક્તિ ખય છે, ત્યારે એકદમ

અત્તર કરવા લાગે છે

વડાણ ઉપર પચાસ વર્ષથી પડી રહેલી એક જૂની પેંગીમા ના ખારવાના લગ્નકામા રતેના જાતુમાથી આખા મુરોપમા કોલેરા રેલાયે હતો કોલેરા કાટી નીખળવા નેટલી સ્થિતિએ આવવા માટે ૫૦ વર્ષ સુધી તેમને પડી રહેતું પડ્યું આરોગ્યની જે મર્યાદા છે તેની નીચે આપણા શરીર મદી જિતતી ન જાય તે માટે હમેશા આપણે કાગળ રાખતી નેત્રએ એકમો દરદના જાતુ આ મર્યાદાની નીચે રહે છે અને આપણી કાઈ પણ જૂન, કાઈ પણ નળગાઈ માટે તેને કાઈ પણ પગ મૂકવાની જગા મળે તે માટે તેઓ સહ નેઈ બેસે છે આ રીતે માનવસમાજમા જેઓ શરીરે નળળા દોષ છે તેમના ઉપર દુર્ગુણનો પહેલો હુમલો થાય છે પુખ્ત માણસો આરોગ્યમા નાળા દોષ છે તે કારણથી જ ખરાબ સ્વભાવના દોષ છે ઘણા યુવાનો તાજી છુવા, ઠંકુ પાણી અને કમરતના ફાયદા જાણતા નથી તેથી જ તેમની નૈતિક અનદશા થાય છે

કુદરત દ્યાણુ છે અને કાઈ મધ્ય જાનુ કામ અમુક અવધવ આપી શકતો નથી તો તેનો બદલો માણસને તે ખીજી રીતે વાળી આપે છે તમે જો બહેરા, મૂગા અને આધળા હસો, તો કુદરત તમારી સ્પર્શોન્દ્રિયને સુદર ખીનવો

બહુ ખેચેલ કામકુ તાકીદે તેની પકક, ખચ ખોઈ દેશે પરંતુ કાઈ પણ યથેતુ ગુકસાન કુદરત કરવા માટે ઈશ્વરના મદિરમા માનવશરીરમા પેસવાની કોણુ હિ મત કરો ? જીવ વગરની માટીમાથી નીકળી ગયેલો જીવ આણુવા માટે કાલામા ગણા માણુતનુ ડહાપણુ પણ કામમા આવતુ નથી જગતના સઘળા રસાયનપેતાઓ એકમા થાય તોપણ તેઓ લોહીનુ એક ટીપું બનાવી શકે નહી તેમ જ થાકી ગયેન હૃદય જે એક વખત બધ પડી જાય છે, તેને તબીબોની ગમે તેવી શક્તિ પણ પુન જગૃત કરી શકતી નથી કાઈ પણ

ડૉક્ટર પોતાનો હાથ નાબુક મગજ ઉપર મૂકી તેને ફરી વિચાર કરતુ કરી શકતો નથી

પરતુ કોઈ પણ અનિષ્ટ અટકાવવાનુ કામ તો માણસના હાથમા છે માણસ જો દીર્ઘાયુષ્ય ભોગવવા ધારતો હોય તો તેણે મનિ સર્વત્ર વર્જયેત્—એ સૂત્ર દરેક કામમા ધ્યાનમા ગાખવુ જોઈએ

ડૉ રિચર્ડ્સન કહે છે કે, પ્રાણીઓની પુખ્ત વયે આવવાની જે ઉંમર હોય છે તેનાથી જગણુ તેનુ કુદરતી આયુષ્ય હોય છે આ પ્રમાણે માનવજીવન દોઢસો વર્ષ સુધી લખાવવુ જોઈએ આ દીર્ઘાયુષ્ય મેળવી શકાય છે, એ વાત રશિયન આખ્યાયો ઉપરથી જાણીએ આવે છે ૧૮૮૧ ની સાલમા તે દેશમા ૧૦૦ અને ૧૦૫ની વચ્ચેના ૮૫૮, ૧૧૫ અને ૧૨૦ વચ્ચેના ૧૩૦ અને ૧૫૦ અને તેથી કોઈક વધારે ઉંમર વચ્ચેના ૩ મરણુ નોંધવામા આવ્યા હતાં પણ રશિયામા તેમ સઘળા યુરોપિયન દેશોમા એક બાબત આશ્ચર્ય પમાડે છે, અને તે દરેક બાબત વિચારપૂર્વક કરવામા આવે છે તે છે દરેક જણને પૂરતો વખત હોય છે ઓસ્ત્રિયામા જ્યાંબધ માલના સ્ટોગ અને જે કા બપોર અને જે વાગતાની વચ્ચે બધ થાય છે યુરોપિયનો ખાસ સમજે છે કે અતિશય ઉદ્યોગ પછી આરામ મેળવવો જોઈએ અને લાખી મુદતથી ચાલી આવતી મહેનત વિવેકપૂર્વક આગળખાખાળનો વિચાર કરીને કરવી જોઈએ

જેમ્સ ટી ફ્રીલ્ડ્ઝ કહેતો કે ‘હું યુવાન હોત તો સમયની ગોંડવણુ વધારે ચારી રીતે કાત એટલે ધણા છોકરાઓ સૂઈ રહે છે તેના કરતા હું વટેયો સૂઈ જત ’ પૂરેપૂરો આરામ જ્યારે ઠીક કરીને લેવામા આવે તે ત્યારે તે મનને તેમ શરીરને જેટલો આરામ આપે છે તેટલો ખીણ કોઈ ચીજ આપતી નથી

ગેડસ્ટન કહેતો કે, ચારી આખી રાજહારી જિંદગીમા પાર્લ-મેન્ટની કોઈ પણ તકરારને અજે પાય મિનિટ પણ હ જાગ્યો નથી

હૈરેસ ગ્રિલી કોચેમની સારીની બેકમાં બેસવાને ના પાડતો તેનો સૂવાનો વખત થતો કે તરત તે કોચેસ છાડી વ્તો.

ચેન્ટ કહેતો કે, 'નવ કલાકના આરામ સિવાય હું કાંઈ પણ કરી શકીશ નહિ'

સૂવાનો મોડો વખત એ મૃત્યુનો અરણ્ય પડછાયો છે ઉભગરા, અનિયમિત ખોરાક, કસરતની ખામી અને ખીણ રીતના અમિતાચાગથી ઉત્પન્ન થતા અનિદ્રના નિવારણ માટે લોકોને દવા વાપરવાની ટેવ પડી ગઈ છે, પણ ઠવે તેઓને જ્ઞાન થવા લાગ્યું છે કે, વૈદ્યો જે કાંઈ વધારેમા વધારે મદદ કરી શકે તે માન દગ્દી ઓને આશામા રાખવા, તેમને હિતસાહપૂર્ણ રાખવા અને આગેજ્યના સામાન્ય નિયમો પળાવવામા તેમને મદદ કરવામા જ આવી રહે છે

મોસિયર કહે ■ કે જે રોગ વિષે વૈદ્યોને કશું જ જ્ઞાન હોતું નથી તે મટાડવાને, જે શરીર વિષે તેઓ ધણુ ઓછું જાણે છે તે શરીરમા, જે દવાઓ વિષે તેઓને જૂજ માહિતી હોય છે તે તેઓ રેડે છે

મોસિયર તેના દાકતર વિષે કહે છે કે, અમે જે વાત કરીએ છીએ ખરા, પણ હું તેની દવા લેતાં નથી; અને તેથી જ સાળો રહું છું એક ખીજા પ્રત્યે તેણે જણાવ્યું છે કે, દગ્દી કુદરતથી સાળો થાય અગર દનાથી મનુષ્ય પામે ત્યાં સુધી પૈસા લઈ માદાના ઓરડામાં નજીવી ખાખતો વિષે વાતો કરવાનું કામ કરનાર માણસ તે દાકતર.

નવું દામ્તરોને રોગ પહેલો દાકતર ક્વાચેટ (શાંતિ), પછી ડૉ મેરિમેન (આનંદ) અને પછી ડૉ ડાયેટ (જોગક)

આપણી માન્યતાઓ અપજ અને મંદવાડિયા આદર્શ ઉપર રચાયેલી છે, તેવા નમૂનાથી કાંઈ આદર્શ શરીર ગ્યો શકાય નહિ

। મનુષ્ય-જાતિની શારીરિક મરદાનગીને તેના બંધનમાંથી મુક્ત કરી ઉચ્ચ પકિત ઉપર લઈ જવાની જરૂર છે. તે જોતા તેમ જ મહાન ધર્મોપદેશકોએ આપણને માન સંપૂર્ણ થવાને જ નહિ પણ પ્રભુના જેવા સંપૂર્ણ બનવાને આજ્ઞા કરી છે, તે બાબત પણ આપણે સંપૂર્ણ બની શકીએ તેનો પુરાવો છે. જે આદર્શ, તૃપ્તિઓ અને આકાંક્ષાઓ પરિપૂર્ણ કરવાની આપણામાં સત્તા ન હોય, તેવા આદર્શ, તૃપ્તિઓ અને આકાંક્ષાઓ આપણને આપીને પ્રભુએ આપણી મશ્કરી કરી નથી આપણે જે કાંઈ કરીએ છીએ તેના કરતા વધારે કરી શકવાની આપણામાં શક્તિ છે એવું જાન પણ આપણને બતાવી આપે છે કે, આવી મપૂર્ણતા શક્ય છે અને તે સંપૂર્ણ આદર્શ સુધી પહોંચવા માટે યાવ ને મ્યાવ આપણને સમય અને તક મળે છે જ માણસને પોતાના આત્મામાં શારીરિક તેમ જ નૈતિક મનુષ્યત્વનો આદર્શ છે અને જેણે આ આદર્શ આપ્યો છે તે તેની પરિપૂર્ણતા માટે તક આપતો જ

આપણે જોકે મૃત્યુને રોકી ન શકીએ પણ આ બાબત તો બાણીતી જ છે કે, ખાસ કરીને યોગકના મબંધમાં આરોગ્યના નિયમ પાળવાથી આપણે તેને ધણો લાભો સમય મુવતથી રાખી શકીએ વૃદ્ધાવસ્થાના મુખ્ય લક્ષણ, 'માનવશરીરમાં સરેશ જેવા ચીકણા અને રેસાવાળા થર બાકે છે તે ઉપરથી જણાઈ આવે છે. આ થર ધીરે ધીરે ઢાડકા જેવા બની જાય છે માણસની જિંદગીની શરૂઆત તરેશ જેવા ચીકણા પદાર્થની સ્થિતિમાંથી થાય છે અને તેનો અન ઢાડકાની સ્થિતિમાં આવે છે બાલ્યાવસ્થામાં સુવાળાપણ અને વૃદ્ધાવસ્થામાં કઠણાઈ રહે છે. બાલ્યાવસ્થામાં આ સ્થિતિ ધરવાળેગ છે, પણ આપણે જેમ મોટા થઈએ તેમ, એમ ધારવામાં આવે છે કે કારબોનેટ અને ફોસ્ફેટ્સ ઓફ લાઈમ્સ જે મુખ્ય

પદાર્થથી આ દુપાડ થાય છે, તે ઝોલા અને ઝોલા સેનાથી આપણે આ કિસનો વધાર ન વધાર અભવ કરી શકીએ આ તેનુની પશ્ચિમીના માટે સાગમા નામે પેષ પદાર્થ ગાળુ પાણી છે, બ્યાર ખાનાના પદાર્થોમા અં, ફળ અને શાક, બ્યારે મિષ્ટાનો છતા વરાટે સાગ છે આમા તેમ જ બીજી બાબતોમા કુદગતને છતવાનો ખારમા સ્વાગ ગત્તો તેના પ્રયદ જાણવાનો અને તેને અનુસરીને ચાલવાનો છે

શરીર એક સાથે નોમ છે તેની તરફ આજ વર્તન રાખો તે તં તમારુ કામ કર તેની જરૂરિયાતો તરફ ધ્યાન આપરો, તેની સૂચનાઓ માયાગુપણે અને ધીગજથી સાબળનો, કાર્ક લાભનની દક્ષિણે તેની જરૂરિયાતો પ્રગટાવાન આજગથી સમજ દેગો તે તમાગ આ ધ્યાનનો બ લો વ્યાજ આથ તમને મગન, પશુ તેને તમે અત્યત જોનથી દબારી દેગો, દુ ખ દેગો, મૂઝવો નોકને બદલે તમે તેને શુલામ બનાવના, તે તે ધણું બાબતને નહિ, પશુ ગધુમાના થાકલા ઊંટની માફક તે બેસી જો અને મરણુ પામશે

હે પ્રભુ, મૂર્ખાઈવાળા આ મદિગે (શરીરે) તારા બનાવવા માટે તારે દિવ્ય શ્રેમ અર્પણ કરે ક્ષીણતા આવણુ થ.પશુ અને શ્રમિત મગા વ્યવહાર બ્યારે છવનની નમતી ભિતિને પાયામાથી કમાવી ગલા છે, બ્યારે સૌના પર અધકાર હવાઈ બય છે અને કમગતા છે. સ્તભ પશુ તદી પડે છે ત્યારે તારી દ્યાથી જ ચિત્તવમય થતી બિચારી મિટીને લઈ તેના દિવ્ય સ્વરૂપ ધ

૨૩ : ટૂંકામાં પતવવું

‘મને માલૂમ પડયું કે એક ઉત્કૃષ્ટતા તો હું પ્રાપ્ત પ્તી સકું. અને સંક્ષેપ આ ઉત્કૃષ્ટતા હતી મે તે મેળવવાને સક પ કર્યો.’

‘માણસ નાજસલાનો સમાસદ હોય અગર વના હેચ, પણ ભાવણમા ઘલામણ કરવા જેવી-ભાષણમાં આમ્બક બનાવનારી નીજ ગ હેપ છે’ સિસેરો.

‘શબ્દો પાહડા જેવા છે, જ્યા તે વધારે હોય તે ત્યા તેની નીચેનો ફગણપ અથ ભાગે જ માલૂમ પડી આવે છે

‘જેમ શબ્દો ઓછા તેમ મર્થના વધારે સમ્ર

‘તમે જે કાઈ યાત્રો અગર સખો તેમા યોગમા ઘણાનો સમાવેગ મ્નો’

જોન નીલ

‘આપણું કહેકું સમન્વય અગર ન સમન્વય ત્યા સારેપ ધણુ સાક કામ કરે છે’

‘એમ્બી એકામતાને જ વિજય મળે છે

ચાન્સ-બકસ્ટન

માર્ટની માફક અમે પણ કહીશું કે ટૂંકામાં પતાવો મુદ્દા પર આવો જ્યાથી તમે છોડી દેવા માગતા હો ત્યાથી જ-તેની ધણી નજીકથી જ શરૂઆત કરો શાણપણુ તેમ મહસનમા પણુ મુખ્ય મહત્વની વ્યાખત સંક્ષેપ છે રત્નોની કિમત માન જક તોલથી થતી નથી. આપણા શ્વાસ માનથી જે હવાને આપણે ખસેડી શકીએ છીએ, તેના વૃથાને એક જ વગાએ દબાવી ગખવામા આવે-તેનો સ હોય કરવામા આવે, તો તેમા બદ્ધકના દારણુ બળ આવે છે અને સગીન ખડકને પણુ તે તોડી શકે છે સમજણુપણુનો તો સચોટપણુનો નમ્ર નિર્જર મનમા થઈને વહે-પ્રકટ થાય તો તેની પાછળ કચરો રહેતો નથી, પણુ તે એક ઘોઘની માફક પ્રગટ થશે તો તેની અડફેટમા આવશે તે દરેક ચીજને તે ઘસડી જશે માન શબ્દો તો ઘણા સરતા અને જોઈએ તેલા છે, પણુ જે વિચારો અ-અને જગત કરે છે અને પુષ્કળ લોકોને વિચાર કરતા કરે છે, તે સોનાની પેઠે ખાણુમાથી પ્રકટ થાય છે સીસાની ગોળાના ધરામા ઘણા લાગ થાય તેથી તે જે નુકસાન કરે તે કગતા સીસાની ગોળા વધારે પ્રાણુઘાતક નીવડે છે જે તમે કાઈ સગીન કામ કરવા માગતા હો. તો એકામતા રાખો જે તમાગ કામનો લાભ

બીજને આપવા માગતા હો તો થોડામાં સમાવેશ કરો. રૂક્ષ ટ્રેએટના સમકાલીન ને કાંઈ સ્પષ્ટ રીતે કહેવાને એક ક્યાક લે તે રૂક્ષ ટ્રેએટ એક મિનિટની વાતમાં કહી દેતો.

પોતાની પાસે આવતા માણસોને સાધરસ ડગરથુ. ફીડ કહેતો કે, 'ટૂંકામાં કહી દો, વખત ઘણો કિંમતી છે.' સમયપાલન, પ્રમાણિકતા અને મક્ષેપ એ જીવનમાં માર્ગદર્શક સૂત્ર છે. લાંબો મન લખતા નહિ. ધંધામાં પડેલા માણસને તે વાંચવાનો સમય હોતો નથી. તમારે કાંઈ કહેવું હોય તો ટૂંકમાં કહી દો. કોઈ પણ કામ એવું મહત્વનું હોવું નથી કે તે કાગળના એક જ તાવ ઉપર ન લખી શકાય. વર્ષો પહેલાં બ્યારે અલ્લેન્ટિકમાં હું 'દોરકુ' નાખતો હતો, ત્યારે એક ધણે અગત્યનો કાગળ ઇન્ક્રેડ મોકલવાનો પ્રસંગ આવ્યો. હું જાણતો હતો કે, તે વડા પ્રધાન અને રાણીને વાંચવાનો હતો. મારે ને કહેવાનું હતું તે મેં લખી નાખ્યું. કેટલાક કાગળ લખવામાં ગયા હતા. તે પછી હું વીસ વાર તે તપાસી ગયો. તેમાંથી કોઈ શબ્દ ઓછા ક્યાં. આ રીતે વાક્યો ટૂંકાં ક્યાં. આખરે મારે ને કાંઈ કહેવાનું હતું તે એક કાગળમાં મેં તમાવી દીધું. પછી મેં ટપાલમાં તે કાગળ મોકલ્યો. થોડા સમયમાં મને તેનો ઉત્તર મળ્યો. જવાબ સંતોષકારક પણ હતો; પણ આ જ કાગળ માટે મેં જ કાગળ ભરી કાઢ્યા હોત તો મને તેવો સંતોષકારક જવાબ મળ્યો હોત એમ તમે ધારો છો ? ખરેખર ન જ મળત. લેખન તેમ જ વાણીમાં ટૂંકામાં પતાવવાની રેવ એક વિશ્લ બક્ષિસ છે, અને સમય-પાલનથી ધણા માણસો દોલતમંદ થયા છે જે તમે કોઈને પણ અમુક વખતે મજવાનો વાકરો કરો તો ખાતરીથી તે જ વખતે તેને મળે. આ ઉલોગી સમયમાં ધંધાદારી માણસને એક મિનિટ પણ શુભાવવાનું પાલવી શકે નહિ.

ધંધાદારી માણસને ધંધાના સમયમાં મળવા જાયો તો ધંધાને અનુકૂળ રીતે, વ્યાવહારિક રીતે તેને તમારું કામ કહો અને બ્યારે

ધંધાને લાગતું કામ બધે થાય કે તરત તમારા પોતાને કામે લાગી જાઓ અને ધંધાદારી માણસને ધંધે લાગવા દો.

એ. ટી. સ્ટુઅર્ટ પોતાના સમયને પોતાની ચાપણુ તરીકે ગણ્યો. દોઢ પણ માણસ પોતાનું કામ બહારના બારણા આગળના પહેરે-ગીરને અને પછી ઓફિસ આગળના બીજા પહેરેગીરને જણાવે નહિ, ત્યાં સુધી તે તેને પોતાની ખાનગી ઓફિસમાં દાર્બલ થવા દેતો નહિ. મુલાકાત લેનાર એમ કહેતો કે, ખાનગી કામ છે તો પહેરેગીર કહેતો કે, મિ. સ્ટુઅર્ટને દોઢ કામ ખાનગી નથી. બ્યારે માણસ ઓફિસમાં દાર્બલ થતો ત્યારે તેને પોતાનું કામ ટુંકામાં પતાવવું પડતું. સ્ટુઅર્ટના મોટા ખાતાનું કામકાજ એવી પદ્ધતિથી અને તાકીદથી કરી નાખવામાં આવતું કે પ્રતિરુપથી વ્યાપારીઓને તેથી આશ્ચર્ય થતું. કામકાજમાં નકામો વખત ગાળવો, રમતરોળિયાં કરવાં અગર મૂર્ખાઈમાં વખત કાઢવો એવું હવું જ નહિ. સવારથી રાત્રી સુધી 'ધંધો' એ જ તે ખાતાનું સત્ત હવું. ધંધાના વખતમાં મિત્રોની વાતોમાં ભળવા તે ના પાડતો. એક મિનિટ પણ ગુમાવવાનો તેને વખત નહોતો.

કેનસો કહે છે કે, 'સાચી મુરુચિ થેડા શબ્દોમાં ધણું કહેવામાં, આપણા વિચારની પસંદગી કરવામાં આપણે જે કહીએ તેમાં કમ અને વ્યવસ્થા, રાખવામાં અને શાંતિથી બોલાવવામાં રહેલી છે.'

સધે કહે છે કે, 'જે તમારે મર્મભેદી બોલવું હોય તો ટુંકામાં પતાવો. જેવું કિરણનું છે તેવું જ શબ્દોનું પણ છે. તેમનો જેમ થોડામાં સમાવેશ કરવામાં આવે તેમ તેની અસર વધારે થાય છે.'

સ્ટીલ કહે છે કે, બ્યારે સાદી સત્ય વાત કહેવા સિવાય માણસને ખીજી દોઢ તદખીર કરવાની હોતી નથી ત્યારે સંકુચિત મર્યાદામાં તે ધણુ કહી શકે. ગ્રીસના સમર્પિ(સાત શાણા માણસ)ની ક્ષતિ બે અગર ત્રણ શબ્દના માત્ર એકાદ વાક્ય ઉપર ધણું લાગે રહેતી.

પ્રબુઓનું કહાપણુ તેમની કહેવતોમાં રહેલું હોય છે.

ટાયરન એડવર્ડ્સ કહે છે કે, 'કાંઈ પણ કહેવાનું હોય, તે કહી નાખો અને તે કહી રહો એટલે બધું કરો.'

અને અથડાતી પટકાતી ચાલતી તેની ગાડી ૭વે આપણે કદી જોઈશું નહિ પીટર ડુપર મૃત્યુ પામ્યો છે પાર્ટન કહે છે કે, એક પાડોશીના આ શબ્દો ન્યૂયોર્ક શહેર અને મસ્થાના સઘળા લોખની લાગણી ગતાની આપે છે હડસનથી ગ્રેટ લેક્ચર મુધી અને સેટ લોરેન્સથી એલિથેનિઝ મુધી વાવટાઓ અધી કાઠીએ ઉતારી પાડવામા આવ્યા હતા ૧૮૮૭ની સાલમા એપ્રિન માસના અમુક દિવસે તે ૮૨ વર્ષ પહેલા જન્મ પામેલા એ સાદા નાગરિકને આટલું બધું સન્માન શા માટે આપનામા આવ્યું હતું ?

પીગના બચપણમા તેનો બાપ ન્યૂયોર્કમા ટોપીઓ બનાવવાનું કામ કરતો અને જોન જોકળ એસ્ટરની પામેથી લીધેના ચામકાની રવાવાળી સારી ટોપીઓ બનાવતા તે રીખ્યો ન્યૂયોર્કમા કાઈ ધધો રીખવા દેવા માટે તેણે પોતાના બાપને મમજલ્યો.

એક ગાડી બનાવનારને તેણે પૂછ્યું ‘તમારે ત્યાં ઉમેદવાગની કોઈ જગા છે?’ તેને પૂછવામા આવ્યું કે, ‘તમે આ કામ કાઈ જાણો છો?’ જવાબ મળ્યો ના, સાલેબ ‘કામ કરવાની તમને તાલીમ છે?’ ‘હા, સાહેબ ‘જો હું તમને રાખું તો તમે તમારા વખતમા સારું કામ કરશો?’ પીટરે લા પાડી અને વડના પચીસ ડોલર અને ખોરાકી સાથે ચાર વર્ષ મુધી તેણે સખત કામ કર્યું પેડાના મધ્ય ભાગમા સાનમા વેલ પાડવાનું તેણે એક યત્ન બનાવ્યું આ યત્ન તેના રોગને ઘણું લાલકારક થઈ પડ્યું.

શાળામા દાખલ થવાના બાળકોના સાધારણ હકની તેને ના પાડવામા આવ્યાથી, દિવસે પોતાના ધધાનું કામ કરી શકે અને સાજા પોતાનો અભ્યાસ આગળ વધાવવામા મદદગાર થઈ પડે તેની શાળા રોધી મદવા તેણે તજવીજ કરી તે વખતે તેની શાળા નહોતી, પણ તે મુવાન સ્વગત કરેલા લાગ્યો ‘જો કદી હું માગ ધધામા આવ્યા થઈશ અને મને જરૂર હોય તે પ્રતા હું ધધારે

મિલકત મેળવીશ તો ઉમેદવાર છોકરાઓ, યુવાન યાત્રિયા અને કારખાનાંમાં કામ કરનારાઓ સાંગે જાન મેળવી શકે તેવી એક સંસ્થા ન્યૂયોર્કમાં સ્થાપવા હું પ્રયત્ન કરીશ.’

તેણે પોતાની ઉમેદવારી પૂરી કરી તેટલામાં ૧૮૧૨ ની લગ્ન-ઈને લીધે માડીઓનો ધંધા ભાંગી પડ્યો; પણ તરત જ કપડાંને માટે તથા તેની બનાવટને માટે મોટી માગણી થવા લાગી. કપડાં ઉપરની રવાટી કાલજી ગાખવાના એક ધંધની પીટરે શાધ કરી, પણ માગણીને પહોંચી વળાવ તેટલાં વંદ તે બનાવી શકતો નહિ. મારા વિગ્લ સાથે તેણે લમ કહ્યું. આ સમયે તેની આખી જિંદગીમાં એક કિંમતી રતનનું કામ કહ્યું.

સુનેદ ઘઈ, વિદેશી માલ જરૂરયાળું આવવા માંજો અને પીટરની માગણી બંધ પડી. પછી તેણે પેટીઓ બનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ તેમાં તેને ફતેહ મળી નહિ. તેણે કરિયાણાની એક વખાર ખરીદી લીધી અને એક વર્ષ પછી તે આળાદ ધવાની સ્થિતિમાં હતો, તેવામાં એના એક ભૂના મિત્રે કહ્યું : ‘હું મારા છોકરાને માટે સરેશનું કારખાનું બાધુ છું; પણ હું ધારું છું કે તેમાંથી નફો મળજાણું તેનાથી અગર માગથી બની શકે તેવું નથી; પરંતુ નમે તે ચોક્કસ કરી શકો એવા માણસ છો.’ મિ. કુપરે કહ્યું કે, ‘હું જઈને જોઈશ.’

તેની કિંમત ૨૦૦૦ ડોલરની હતી. પીટર કુપરની પાસે લગ્ન-લગ તેટલી જ રકમ હતી. સરેશ કેવી રીતે બનાવવો તે વિષે તેને કશું જાન નહોતું અને તે માત્ર એટલું જ સમજતો કે રશિયામાંથી આયાત થતા માલ સાથે સરખાવતા અમેરિકન માલ તદ્દન કચરા જેવો હતો; પણ તેણે ૨૦ વર્ષ સુધી કારકુન, હિસાબ રાખનાર, વેચાણ કરનાર અગર આડતિયા વગર કામ કર્યું; અને દર વર્ષે આ ધંધામાં તેણે ૨૦૦ ડોલર પેદા કરવા માગ્યા. તેના માણસો જ્યારે

સાત વાગે કામ ઉપર આવતા, ત્યારે જોકના હાથે જ અગ્નિ ચેતવેલો તેઓ હમેશાં જોતાં, જ્યોર પહેલા સરેશ બીકળે તે ઉપર તે પોતાની જાતે પૂરેપૂરું લક્ષ આપતો અને જ્યોરે તે સરેશ વેચવા શહેરમાં નીકળી પડતો સાગે તે ચોપડીઓ ટપાલમાં ખીડતો અને જાળકા આગળ વાંચતો.

૧૮૨૮માં એક લાખ અને પાચ હજાર ડોલર આપી તેણે નવું હજાર એકર જમીન બારિટમોરમાં લીધી. બારિટમોર અને થાઉથિયો સ્વયં બાધવાનું કામ તે વખતે ચાલતું હતું, પરંતુ ટેકરાઓના સ્થળથી અલગ રહેવા માટે લાઈનને વાકમાં ગમવાની જરૂરથી ખર્ચ થયું જ વધી ગયું આવા વાકા ગસ્તા ઉપર એન્જિન નહિ ચાલી શકે એમ ધારવામાં આવ્યું અને તેથી ગ્રેરહોલ્ડરે આ યોજના પડતી મૂકવાની વાત કરવા લાગ્યા યોજના પડતી નહિ મૂકવા માટે કુપરે આગ્રહ કર્યો અને આવા ગસ્તા ઉપર ચાલી શકે તેવું એન્જિન બનાવ્યું અને આ રીતે કંપનીને નાદારીમાંથી બચાવી

બ્યારે તે ૬૦ વર્ષનો થયો ત્યારે પોતાના જુદા જુદા સાહસમાં શેકાયેલી થાપણ ઉપગત તેની પાસે ૭ લાખ ડોલર થયા હતા તેટલા વખતમાં દરેક મોડમાં સાબની શાળાઓ (૨૧-નીશાળાઓ) ઉઘાડવામાં આવી હતી, ને શુ કરવું તે બાબતની શંકાઓમાં તે હતો; તેવામાં તેણે પેરિસની અનેક વિદ્યા-હોલરનું શિક્ષણ આપનાર શાળાની વાત સાબળી અને તેણે તે ઉપરથી પોતાની યોજના ઘડી ઠાઠી કરિ-યાણાના પોતાના જૂના સ્ટોરની જગા ઉપર સાત લાખને ખર્ચે તેણે શહેરને બક્ષિસ તરીકે ' કુપર યુનિવર્સ ' બાધી આપ્યું. તે પછી આ સંસ્થાને સખાવત કરતો ગયો છે અને તેની આ સખાવતનો આકડો વીસ લાખ ડોલર થાય છે બ્યારે આ સંસ્થા ખુર્શો મૂકવામાં આવી ત્યારે જે હજાર મુલાન સીપુરપોએ તેમાં દાખલ થવા અરજી કરી. ત્યાંથી કેટલાય હજારો મનુષ્યો ઉપયોગી જીવન ગાળવા માટે આ સંસ્થામાં જઈને લાભ મેળવી શકે છે.

પૃથુ ઉપર જ ગાયેલી ગીને પોતાનો નોંધ પ્રવૃત્તિ કૃત એ વાસ્તવિક છે
આદર્શનું મહત્ત્વ, તેને સપાદન સ્વયં માટેની માર્ગ અને
મહેનતનું એ ઉદાહરણ માત્ર પીઠ કુપરનું જન્મચરિત્ર છે કાર્થ
પૃથુ મહત્ત્વામ્યા યજ્ઞ જિત્તી નથી, તેની ભવ્યતા જ તેની મન્યતાની
આગામી આપે છે

ગિયત્ત રહે છે કે આપણી તૃપ્તિઓ અર્ગભા મુખ્ય મગ્ગવાની
છે જન્મ ધર્મી જુ ધર્મના હામરા ઉદ્યમા ગુટે છે અને ઉદ્યમા
પુલમ આપ છે તથા તેઓ પોતાના માતાપિતા માટે દુસ્મા ખાન
છે એમ પોતે જ જુના નથી, તેમ આપણા નિત્યામ પલુ ઈશ્વર માટે
છે આત્માના અનિવાર્ય વિનાય પ્રવૃત્તિ પ્રાપ્ત સ્વનાગ, ઉદ્ય
ધર્મનાર અને પોતાને જી વદના છે એ જ એને કાર્થ પૂજનાગ ટોતું
નથી, તેવી પ્રીતિભાવી પ્રવૃત્તિ થાય છે

મદાન ત્રિભાગાગી માર્દન એન્ડેલેને પ્રલેસિયમના ખડગમા
એકસો કરતો મર્જિનવ મર્નિસે જોયો આવી ગીતે તે પેકાયેલો હતો
તેથી આશ્ચર્ય પામતા ગરમાળ કારીગરે હિત્ત દીધા 'માર જીખવાનું
ચાનું રહે તે માટે હું શાગાજે જાઉં છું'

મેલિત્રા-સકલેનો કે, સત્યને મે માગ હાથમા પકડ્યું હોત તે
મારે માટે હાથ ખોલીને તેને છોડી દેવું જોઈએ, જ્યાં જુ ફરી તેને
પકડી શકું

હિરેમ્પિસે કહ્યું છે કે, વિગ્રતોની આપણી શ્રુતિ અને વિચાર
કરવાની આપણી વિનાશમરુ ટેવો આપણને જકડી રાખે છે નિર્મળ
આદર્શના આવેશની આપણને આવશ્યમ્તા છે

ધર્મી જ હોશિયારીથી જ ચતુ વાદકાપતું મમ હજમ એમ્પ્રોઈસ
પાગેએ જોયું, સારે તે પોને દ ખી જન્મને સમ્યુક્ત કરી શકે તે
માટે તેને વાદકાથ મરનાગ તમીળનું કામ શીખવાની ઉત્ક્રમ યર્થ

પોતાનું આપું દિલ અર્પણુ કરી કરેલા અભ્યાસ અને સંભાળ-ભરેલા મહાવરાથી આ કળામા ઊથવપાથવ કરી શકયો. તેને માલુમ પડ્યું કે, હાવ લોહી વહેતુ અટકાવવાને લાલચોળ કરેલા સળિયાથી, ખંદૂકની ગોળાથી થયેલા ઘા ડામવાનો અને પછી તેના પર ઊકળતુ તેવ લગાવવાનો રિવાજ છે લાલચોળ તપાવેલા અપુથી અગહેદન કરવામા આવતું અને શારીરિક વેદનાની લાગણી ખંધ કરવાની વિદ્યા અજાણી હતી. ઊકળતા તેલ, લાલચોળ તપાવેલું ચાપુ અને લોહાનો પારેએ પરિત્યાગ કર્યો, તેને સુવાળા, નરમ પાડે તેવા પદાર્થો તેણે વાપર્યા અને ઘા ઉપર પાટા ગાધી લોહી વહેતુ અટકાવ્યું. આ માણસ લેટિન જાણ્યો તેથી વિદ્વાન ડોક્ટરો તેના ઉપહાસ કરવા લાગ્યા. ફ્રેન્ચ સિપાઈઓ કહેવા લાગ્યા કે, 'પારેને અમારી જોડે મોકલો, એટલે અમે ગમે તે દુસ્મનની સામે જઈશુ અને ગમે તે થાક સહન કરીશુ' '

એક અણુધડ, અણુગમો ઉત્પન્ન કરે તેવા, યુક્તિ વગરના આજસુ માણસમા પણ પ્રેમની શક્તિ દાણે જોઈ નથી ? તે નમ્ર વાણીમા નિર્મળ, ઉત્સાહી અને આમહી બને છે, પ્રેમ તેના હૃદયની અદરની કવિતા બહાર આણે છે આ એક વિચાર, એક લાગણી છતા તે કેવુ જાદુ કરે છે ! આપણે જોઈ શકીએ જોવી દોઈ પણ બાબતનો તે માણસને સ્પર્શ થયો નથી, તોપણ તે તદ્દન બદલાઈ જાય છે. આ રીતે એક આકાંક્ષાથી માણસ તદ્દન બદલાઈ જાય છે, એશ-આરામ અને સુસ્તીને તે ધિક્કારતો થાય છે, પરિશ્રમ અને આપત્તિને તે વધાવી લેતો થાય છે અને પોતાના દિવના મોટામા મોટા આવેશને સંતુષ્ટ કરવા માટે સન્ધ્યોને પણ તે ઠયમચાવી નાખે છે. માન મહત્વાકાંક્ષાથી ઘણા માણસો પ્રસિદ્ધિએ અને ઉપયોગિતાની સ્થિતિએ પહોચ્યા છે. આકાંક્ષા આગળ વધતી તેની ઈચ્છાઓને આકાંક્ષાની પેલે પાર લઈ જાય છે જે ઉદ્દેશ બરાબર હોય તો, વિગતમા નિદગીમા બહુ ભૂલો હોઈ શકે નહિ. તમારા હાથ જે કામ કરે છે તેને

તમારા હૃદયનું પ્રોત્સાહન મળતું જોઈએ નહિ તે કામ દમ વગરનું થશે હમ્ય કરતા હાથ ધર્યા વધાર આગળ વધી શકે નહિ

૧૯૭૪ માં ઓદિયોમાં ન્યાર મઘનિરોધની લડત ચાલી ત્યાર દાઈ પશુ કોલેજમાં પ્રમુખ તરીકે પસંદ કરવામાં આવેલી પ્રથમ સ્ત્રી શાસ્ત્રી ઈ વિનાઈના આત્માના ઊડા પુમાં તેની ઘણી અભિપ્રાય તેણે પોતાનો ભારે પગાર મૂકી દીધો અને દિલ્લી મઘનિરોધના પક્ષની હિમાયત કરવા લાગી તે અને તેની માતા ઘોડા વખતમાં તદ્દન તમ હાનનમાં આવી પછા એ દિવસે તેને વાર્ષિક ૨,૫૦,૦૦૦ રૂબાઈની ન્યૂયોર્ક સિટીના નોર્મલ-ઇન્સ્ટિટ્યુટના પ્રેસિડેન્ટની જગ્યા લેવાને માગણી થઈ વળા ગરીબી અને આકૃતની સ્થિતિમાં મૂંઝાર-ચિકાગો ડપ્લુ સી ડી યુ ના પ્રેસિડેન્ટ થવાને પછુ તેની માગણી કરવામાં આવી તેણે ખીજી જગ્યા પસંદ કરી દસ વર્ષ સુધી તેણે ઝાડીઓમાં કામ કર્યું સરેરાશ રોજનું એક લાખનું તે કરતી એક વર્ષમાં ૨૦,૦૦૦ માર્ગોનો જવાબ આપતી અને એક મહિનામાં લગભગ ૨૦૦૦ માર્કલની મુસાફરી કરતી આ દસ વર્ષમાં તેણે અનેક પુસ્તકો, સેક્ટો યોપાનિના, નિબંધો અને વર્તમાનપત્રોને પત્ર લખ્યા સાચા દિવની મહત્વાકાંક્ષાથી તે પ્રેરાતી અકલ્લ ભરેલી રીત, પૂરેપૂરી એકાગ્રતા શાંતિ અને આનંદી સ્વભાવ, એ તેની મમ કરવાની પદ્ધતિ હતી

સૌ દર્શી શી મીજ છે, એ અગ્રજ કાગીમરોને વીખવવાના પ્રયત્ન માં જોન રસ્કિને લગભગ પોતાની સઘળા ગિલકત અર્થો નાખી હતી

મિસ વિલાડે અગર રસ્કિનના જેવી મહાન આકાંક્ષાએ, તેની આકાંક્ષા રાખનાર તેમ તેની આભુષણાભુના સર્વને મુખ આશુ છે ૧૩મા હુઈ રાખના કરુણારહિત ચોલથી તેના લગભગ ૭૨ વર્ષના અમનમાં ફરો પોતાના ૧૦ લાખ મહાજુસો જુમાવ્યા ન્યારે તેનાથી ત્રીજા ભાગના વખતમાં, સતા મેળવવાના નેપોલિયનના વૃત્ત નહિ

થઈ શકે તેવા લોભથી મુરોખે ૫૦ લાખ માણસો ગુમાવ્યાં.

પોતાના હમેશના વિચારોની જિંચાઈથી વધારે જિંચે માણસ કદી પહોંચતો નથી. માત્ર કોઈ કોઈ જ વખત આકાશમાં ઉલાસની પાંખો પર ઉડવું તે બસ નથી. આપણે તો હમેશાં ત્યા રહેવું જોઈએ. જે જિંચાઈએ ખીજાઓ પ્રસંગોપાત અનેક મુશ્કેલી સાથે જઈ શકે છે, તે જિંચાઈએ જે સહેલાઈથી રહી શકે છે, તે ખરેખર મહાન પુરુષ છે. મુદ્ર ડહાપણની કહેવતો હમેશાં તમારા કાનમાં નાખી તમારી ઉચ્ચ આકાંક્ષાઓ, તમારી ઉત્કંઠાઓને નરમ પડવા દેશે નહિ. જે ગ્રમ નિસરણીનું શિખર આંખે કદી જોયું નથી, તે ઉપર ક્રમે ક્રમે આશા આપણને લઈ જાય છે. આશા આપણને જે ચીજ બતાવે છે તે આપણને મળતી નથી, છતાં જિંદગીને વિશાળ દૃષ્ટિએ જોતાં આપણે શીખીએ છીએ અને તેથી પ્રયત્નનો બદલો વળી રહે છે.

આશા બ્યાં ખેંચે ત્યાં આપણે જઈએ નહિ તો આપણે ધીરે ધીરે નિરાશા સાથે સરકી પડીએ છીએ. તમારી સ્થિતિને જિંચામા જિંચે શિખરે મહોચાડવા હમેશાં પ્રયત્ન કરો. જીવનનું જિંચું ધોરણ તદ્દન જરૂરનું છે

અર્પણ કરુ છું

પછી પોતાના બહાદુર ઘોડાને એટી લગાવીને તેણે હેતી અને ટૂકી સનામ કરી તથા ઊડી ગળોલમા તે ઘેડી પગો અને પડનાની સાથે જ ગળોન પુરાઈ ગઈ

એક મહાન પુરુષે કહ્યું છે ' જ્યારે તું બાહ્યાવસ્થામાં હતો ત્યારે નેપોલિનનું જીવન મેં વાચ્યું તો મારું જીવન ધણ જ બદલાઈ જાન મારામા જે માર્ગ વ્યવસ્થા વ્યાજે ધર્મ શકવાની શક્તિ હતી તેનો પૂરેપૂરો ઉપયોગ કરવાની મને આમ્મક્ષા ધર્મ દેત

માણુત્તની દષ્ટિ જ નીચી હોય તો તે ઉચ્ચ વસ્તુઓની કહા ધગવી શકે નહિ જે જીવ્યાઈએ આપણે પહોંચી શકીએ નહિ તેવી જીવ્યાઈએ જવાની ઉત્ક્રા અને તૃપ્તિઓ તેણે આપણામા મૂકી જ નથી જીએ ને જીએ જવામા જીવન વ્યતીત કરે જે માર્ગ આપણે મેળવીએ છીએ, તે આપણને જીવનશૈલના ઉચ્ચમા ઉચ્ચ શિખરે જે વાતાવગ્યમા મહાન આત્માઓ નિવાસ કરે છે ત્યાં જવાને આપણને નિમનણુ કરે છે આશા પણ આશા પૂરી પાડવી શક્ય છે એ બતાવનાર ચીજ છે જીવન ગભીરતા સાથે, સચ્ચાઈથી આગ્રહ સાથે વ્યતીત થયું જોઈએ, જીવન કાઈ આજસુની રમત અગર વિનોદ આપનાર અને પછી ભૂલી જવા જેવું કારણ નથી જીવન સત્ય છે જે સત્ય માટે આપણી પૂરેપૂરી જવાબદારી છે, તેનું સત્ય છે અને આદાશ તારાથી ભરપૂર છે તે કરતા પણ વિરામ મર્તવ્યોથી ભરપૂર છે આપણે જેને મહત્વાકાંક્ષા કહીએ છીએ, તે ગમે તેવી વિશેષ અંશમા હોય તોપણ તેને વધારે મ્દી શકાય નહિ, કારણ કે જો તમે તમારું પ્રામવ્ય મેળવી શકો નહિ તોપણ તમે જે પ્રયતન કરશો તેથી તમને સુખ જ મળશે જ્યાંને એક એવો વખત આવશે કે જ્યારે કીર્તિ મેળવવાની સુદર જગણ્યા અને બહારના સધળા લાલ અદરની શક્તિ વચરના તથા દરિદ્રતાની, લાચારીની મસ્કરી જેવા માલુમ પડશે કાલામા કાલા માણુસોએ પણ પોતાની હૃદયમાથી

સ્વાર્થમય આકાંક્ષાઓ ઉમેડી નાખવા સંભાળ રાખી છે રોકસપિયર તેમા ને દુર્ચ્છુમા એટલો ઝોછો બેદ જ્નેતો કે તેને સદ્ગુણ ગણવા માટે તેના દોષ ઝોછા ગણાય એવા સુચોએની જરૂર તે ખતાવતો

એશિયાના માણસો હજારો વર્ષથી તેમના બાપદાદાના વખતથી ચાલતા આવેલા દળના સાકારથી જન્મીન ખેડે છે અને વાકાચૂંકા આસથી સતોષ માને છે તેવો સતોષ પચ્ચ યોગ્ય નથી, તેવી જ રીતે તમારી શક્તિની બહાર દોષ એવી ધ્વજાથી ભરમાતા નહિ; તેમ જે ધ્વજાઓ પૂર્ણ કરવા માટે તમારી શક્તિ બિલકુલ પૂરતી ન હોય તેવી ધ્વજાઓમાથી દુ ખ પામતા નહિ ઉપયોગી અગર સત્તાવાળા જીવનથી નામના કાઢવાની તમે ખાતરીપૂર્વક આશા રાખી શકો, પરંતુ તે પચ્ચ સ્વસ્થધારણના વિચાર પાયા ઉપર તમે તમારા જીવનની યોજના કરો તો જ વળા એ નિયમ તરીકે, વિદ્યાનના ઉસ્તાદોની માફક મહત્વાકાંક્ષાના ઉસ્તાદો પચ્ચ સ કૃતિત અને પક્ષપાતી થાય એવા સલાહ ઊભા થાય છે અને કાર્વિન બ્યારે કુવાન હતો ત્યારે તેને સગીત અને કવિતાનો ધ્યો રોખ હતો, પચ્ચ વિદ્યાનમા ખોતાનું જીવન નિર્ગમન ક્યાં પછી રોકસપિયરથી તેને કટાંગે આવતો એમ તેને માલુમ પડ્યું તે કહેતો કે, તેને ખોતાની જિંદગી ફગી ગાગવા માટે મગે, તો તે દરરોજ કવિતા વાંચે અને દરરોજ કવિતા સાભગે, જેથી આવી બાબતોની કદર કરવાની ખોતાની શક્તિ ગુમાવી દે નહિ

જુલિયા વોર્ડે છેએ કહે છે કે, દરેક જિંદગીમા કેટલીક ખરે ખરી ખાલી જગ્યાઓ હોય છે કે જે આદર્શથી ભરાવી જોઈએ; અગર તેમ ન થાય તો તે હમેશા નિષ્ફળ અને લાલ વગરની રહેતી જોઈએ

ગિયર કહે છે કે, માણસ આકાંક્ષા રાખે છતા પ્રતિનો સમય આવે ત્યા સુધી તે પૂર્ણ રીતે સવૃષ્ટ રહી શકે જીડુ અને આરામ લેવો એ એક જ સંતોષ વૃત્તિનો વિલામ છે

આદર્શ એ મનુષ્ય ઉપર હમેશાં હપાની મુનિ છે અને આ મુનિએ તારાઓની માફક બિન બિન દોષ છે તથા તેની જ માફક વિશાળતામાં, વિસ્તારમાં એકબીજાથી ભૂટી પડે છે.

આકાંક્ષાના પ્રકારથી જીવનની ખરી કૃતિ, અગર નિષ્ફળ નક્કી થાય છે.

તારામાં સારો ગિલિયર્ડ રમનાર, તારામાં સારો ઘોડો તૃપ્ત કરનાર, તારામાં સારો ગાડી હાંકનાર, વોર્ડ રમમાં જિતેલી રાજ પ્રકરણની વાતો કરવામાં કુશળ માણુસ, ઉત્તમમાં ઉત્તમ જુગર્મી અગર વધારેમાં વધારે સુખ્યો થવાની માણુસ ઉત્કંઠા ગમે, તો તે પોતાના ધંધામાં પ્રમિદ્ધિ પણ મેળવે પણ બીજા માણુસો સાથે સરખાવના તેની વધારેમાં વધારે નામના પથુ જે માણુસ એક પ્રમાણિક ધંધા પસંદ કરે છે અને નિષ્ફળ ભય છે, તેનાથી પણ હસકી રહેશે. વિચારોના કાઈ જાદુથી અગર ગમે તેવા મુદ્દર અને ભવ્ય દેખાવ આપતા રૂમતાના શબ્દમારથી નીચા માણુસ જિનો, કે અપ્રમાણિક પ્રમાણિક બની શકશે નહિ

કેટલાક લોકો પોતાના પાડોશીઓ કરતા વધારે સાગે પાશાક પહેરવાની, તેમના કરતા વધારે સાગ મહાનમાં ગહેવાની ઉત્કંઠા ધરાવે છે રશિયાની મહાગણી બેન, જેણે પોતાના ગભ્યના સવળા પ્રતિભાશાળી લોકોને બરફના મહેલ બાધવા એકલા કર્યા, તેના જેવી આજકલી પ્રકૃતિની સ્ત્રીઓ કેટલી બધી ટોચ છે ! ડિઝગવલી કહે છે : 'પથુ જે કાઈ યુવાન જિંચુ' નહિ જીએ તે નીચું જ નેશે; અને જે આત્માણુ' ઉદ્યન જિએ નહિ હોય તેણું અધ-પતન થશે એ નક્કી છે '

થિયેડોર પાર્કર કહે છે કે, પોતે કેવા માણુસ થયું જોઈએ તેની ભાવના દરેકે માણુસને કેટલીક વખત યાદ છે । જે સંબંધ

માણ્યો સુધારવા પ્રયત્ન કરે છે તેમનામાં, તેમના ખરા ચારિત્ર્ય દરતા આ લાવના વધારે સારી હોય છે. કાઈ પણ માણસ પોતાની ખતથી એટલો બધો સંતુષ્ટ હોતો નથી કે જેથી તે કંઈ પણ વધારે માની, વધારે સારો અને વધારે પવિત્ર થવા માગે નહિ.

આપણે કેવા છીએ, આપણે કેવા દેખાઈએ છીએ અને આપણે-કેવા થવાની આશા રાખીએ છીએ, તે સઘળાં વચ્ચે કેટલું શૂન્ય ખવડાવનારું અંતર રહેલું હોય છે !

હોરૈસ માત્ર દહે છે કે, ઉત્કૃષ્ટતાની કલ્પના એ મનનો મંદિરો ક્ષાવનાર ફૂલ છે; અને બ્યાં તે આરોગ્ય અને સ્વાભાવિક દશામાં હોય, ત્યાં હું આગાહી કરું છું કે કલ્પનામાં ધારેલી વસ્તુઓ મગી આવશે નહીં.

વૃથા રાખી જોઈએ

એમર્મન કહે છે કે, સાધારણ દેવાનો લડદા દરામીનના અગ્રવાળાના માર્ગમા પડાચો પાડે છે અને વીજળિક પ્રકાશ આગ કૈરાસીનનુ અગ્રવાળુ પડાચો નાખે છે ગ્રામડાનો ઠામરો નગરમા જાન અને સ્ટોર, લાઇબ્રેરી તથા હાઈસ્કૂલ જુએ નહિ, ત્યાં સુધી જોતાના ગ્રામડાના વાતાવરણથી તે સતુષ્ટ રહે છે વળી તે તેનાથી મોટા શહેરમા જાન નહિ ત્યાં સુધી આ નગરથી તે સતુષ્ટ રહે છે શહેરનો દીવો ગ્રામડાના દીવાને આખો મરી દે છે, અને ઘોઘ્ટન તેમજ ન્યૂયોર્ક જેવા મોટા શહેરની રોશની નાના શહેરની દીવાખતીને આખી પાડે છે

આપણી ઉમેદો આપણા પ્રારમ્ભની આગાહી કરે છે યુવાવસ્થાની આશાઓ જિંદગીમા કઠી પડુ સપૂર્ણ થતી નથી પરમાન જે મધ્યાની કબૂનાત આપે છે, તે ભવિષ્ય આપી શમ્તુ નથી આપણે કામ છોડી ન દઈએ તે સાર પ્રભુ આપણી આવકનો કેટલોક ભાગ અટકાવી ગણે છે આપણી ઉમેદોમા અમગત્વની આગાહી લખાયેલી છે

ધુ વર લખે છે કે, ભવિષ્યમા ક્રીતિ ખાતરીપૂર્વક મગજે એ વિચારથી મિટને આનંદ તાથે પોતાનો અધારો ગામ્યો અગર ગેલિનિયોને ડ્રેખાનામા પણ આનંદ મળ્યો તે જોણે મનુષ્યોને પોતાના બધુ તરીકે ગણ્યા છે, જેણે તેમના કસ્યાણુ માટે પરિશ્રમ ઉગવ્યા છે, જેણે પોતાને માટે ક્રીતિની દરકાર કરી નથી એટલુ જ નહિ પણ તેનો પરિત્યાગ કર્યો છે, જેણે પોતાના ભાવિ કસ્યાણુ માટે લોહાના અપવાદ અને નિદા સહન કર્યા છે અને પરોપકાર કરવાના ઉત્સાહ મા ક્રીતિને પડુ લાત મારી છે, તેને વધારે મજબૂત અને વધારે પવિત્ર અનુમેદન કેમ નહિ મળે તેના દુ ખમા સાત્ત્વન આપવા અને તેની આશાઓને ટેકા આપવા, ક્રીતિ કરતા વધારે વળવાન કાઈ મીજ તેને કેમ નહિ મળી આવે ?

દિનની જે ઉમેદ બીજાનુ મસ્યાણુ પડે સમજે છે, તે જિયામા

૦૨૦ દોઈ શેકે રસ્કિનના વિન્થુ અને અમેરિકા તથા ઇંગ્લેન્ડમાં દરેક સત્તાગીના હૃદય ઉપર ડ્રાન્સિસ વિતાઈની જે ગદાન અસર છે તેવું ગૃહસ્થ આ છે; હતા દરેકના મુખમાં પોતાનું નામ હોવું એ માણસની યોગ્ય ઉમેદ દોઈ શેકે નહિ એમ તો જોઈના આદર્શ વ્યવ અને ઉભવ દોય છે, તેના કરતાં ઝડપથી દોડનાર ફટલાક ઘોડા અને ઇનામ માટે સ્પર્ધામાં ઉતરનારા માણસો વધારે પ્રસિદ્ધ દોય છે તથા પ્રજા વચ્ચે રમાતી હોડીની શરતોમાં ઠીનરેના આગેવાન પ્રતિસ્પર્ધીઓના નામ પણ દરેક જગ્યુ જાણે છે, પણ જે સ્ત્રી અગર પુરુષે એક ગૃહને આફલમાથી વચાવવાને અગર તો એજ પુત્રને ગરીબ સેમિ માટેના ઉદ્યોગગૃહમાં જતો અટકાવવાને અગર જમીનભાડાના અગર ફેરખાનાના નિનમો મુધાગવાને પોતાની આશાનો અને ઘઈ દોઈ વખતે પોતાના જીવનનો પણ પરિત્યાગ કર્યો છે, તેના અરગ્યુ ઘોડા જ અગર એકાદ જે માણસ જ જાણે છે

ખરી જીતે ઉપજના ઉભવરગ્યુ, જેમનું મનમાન કરતા જગતને આનંદ થાય છે તે, તેમના જીવનમાથી જ મળી આવે છે, પરંતુ કીર્તિ વિગ્ય અને ગોણુ મહત્વની વસ્તુ છે પ્રથુ કે જે દેહની નીચે હૃદયની અન્ન જીએ છે, જે સઘળા ઉમેદોને સમજે છે અને આત્મા જે ઉત્સાહનો વ્યવ કરે છે, તેને પ્રમાણિકપણે નાજવાથી માપે છે, તેના વિચાર મુજબ કીર્તિ ન મળે તો નિષ્ફળતા મળી એવો ખ્યાલ ખોટો છે.

કીર્તિ એ શબ્દના અનાજમાં જાનન તુને જાગવાન કરવાનુ અને હૃદયને ગરમી આપવાનું જાદુ છે, તો પછી કોણુ એમ સદેલાઈથી કહી શકજે કે કીર્તિ ખાલી નામચાન છે? મહાન અને શક્તિમાન મૃત્યુ પામેલાઓનો વિચાર કરતા મુવાનો ગુસ્તીના બિહાના પરથી બેઠા થઈ જીવ્યા અને લાખા કરેના હાથ સાથે તેમની જ માફક ઉચ્ચ જીવન ગાળવા પ્રતિજ્ઞા કરે છે,

ખાતરી આપણને તેઓ કરી આપે છે.

આજીવ વર્ષ સુધી મિરાળોએ પોતાનું વિશાળ જ્ઞાન, કલા અને મહાન અનામલ યજ્ઞ બનાવ્યું નરેન્દ્ર અને તે પછી તે પોતાના સમયનો મહાનમાં મહાન વક્તા અને રાજદ્વારી નર થયો હતો. તેની જાહેર કારકિર્દી માત્ર ૨૩ માત્ર જ આઠી હતી; પણ ૨૩ વર્ષમાં ઘણા મહાન પુસ્તકો કરી શકે તે કરતાં પણ તેણે વધારે કામ કરી બનાવ્યું. ડયુમા કહે છે કે, જુ તેની સાથે ન રહ્યો હોત તો માત્ર એક જ દિવસમાં એક માપન કેટલું કામ કરી શકે અને બાર કલાકમાં કેટલું કામ કરી શકાય તેનો ખ્યાલ મને કદી આવી શકત નહિ. આ માણસનો એક દિવસ બીજા માણસના અઠવાળિયા અગર મહિના બરાબર હતો. તેના નેકેટરીએ કહ્યું કે, જનમુક બાબત અશક્ય છે એટલે તે એકદમ તેની પુરસ્તીમાં કૃદ્ધી ઠીકો થયો અને જોલ્પો : 'અશક્ય ! મૂખાઓનો આ શબ્દ કરી મારી આગળ જોવાના નહિ.'

ખેદ થને. તમે જે પ્રમાણે ભરી રાખ્યું હતું તેના પ્રમાણમાં-તેનાથી એક પૈસાભાર પણ વધારે નહિ. તમારી વિદ્યા અગર મર્દાનગીમાંથી તમે કાંઈ પણ મેળવી શકતો. કાંઈ પણ ભારીક સંયોગોમાં તમે તમારા અનામત બળથી બચા રહી શકતો અગર પડતો.

૧૮૨૩ ના ચોમાસાની એક રાત્રિએ જોસ્ટનના પહેલા બેપિટસ્ટ દેવળમાં એક યુવાન પાદરીએ 'ધર્મકાર્યના નૈતિક ગૌરવ' વિષે ઉપદેશ આપ્યો. આ ઉપદેશથી સભામાં પચાસ માણસમાંના કાંઈના હૃદયમાં કાંઈ પણ રસ ઉત્પન્ન થયેલો જણાયો નહિ અને નિરાશ થયેલા ઉપદેશકે ધાર્યું કે આ કામમાં તેને પૂરેપૂરી નિષ્ફળતા મળી; પણ શ્રીતાજનોમાના એક પ્રકાશકને એ ઉપદેશ ખરા દિલથી અપાયો હતો એમ લાગ્યું, તેથી તેણે તે ઉપદેશ છપાવ્યો. તેથી ઘણા લોકોનું ધ્યાન ખેંચાયું અને ઇંગ્લેન્ડમાં તેની ઘણી નકલો ખપી. ગોર્ટન ટોસે તે ધણી ઉત્સાહથી વાંચ્યો અને ઉપદેશક જે તે વખતે અપ્રસિદ્ધ યુવાન હતો તે આગળ જતા નામના મેળવને એવું અવિધ્ય ભાખ્યું. ત્રણ વર્ષ પછી તેો ક્ષાઉન યુનિવર્સિટીના ચૂંટી કદાચેલા પ્રેસિડેન્ટ વેનેન્ડ નરીક તે જાણીતો થયો.

દોરડા ઉપર ચાલનાર એક જાણીતા માણસે કહ્યું કે, 'એક નક્કી કૌશા દિવસે દોરડા ઉપર એક ટેલણુમાંડી ચલાવવાના કરાર ઉપર મેં સહી કરી. એક અગર બે દિવસ અગાઉ મારા સાધા જકડાઈ ગયા અને મેં મારા ડોક્ટરને બોલાવી કહ્યું કે, અમુક દિવસે મારે સાબ થવું જોઈએ-એટલા માટે નહિ કે હું જે કમાવાની આશા રાખતો હતો તે જોઈ બેગીશ, પણ મારે એક મોટી રકમ ડારવી પડશે.

મને કાંઈ સારું થયું નહિ અને ડોક્ટરે મને જીવવાની ના પાડી. મેં તેને કહ્યું કે, તમારી સલાહની મને શી જરૂર છે, તમે મને સાબ ન કરી શકો તો તમારી સલાહથી શો ફાયદો ?

બ્યારે હું તે જગ્યાએ ગયો, ત્યારે ત્યાં પણ ડોક્ટરે વાંધો

બતાવ્યો. જોઈ મારી પીઠ અકડાઈ ગઈ હતી છતાં મારો વાંસ અને ગાડી મેં તૈયાર કર્યાં. ગાડીના હાથ મેં પકળા અને હમેશ મુજબ તે પાછી દોરડા ઉપર ચલાવી. દોરડાને છેડે જઈ ફરી મેં તે પાછી ચલાવી આ કરી રહ્યા પછી ફરી હું અકડાઈ ગયો. હું આ પ્રમાણે ગાડી શી રીતે ચલાવી શક્યો ? મારી અનામત સંકલ્પ-શક્તિ વડે. '

'લંડન ટાઈમ્સ'ના પેરિસના ખબરપત્રીએ ધીસને કહ્યું : 'પ્રેસિડેન્ટ સાહેબ ! તમને વિચાર કરવાનો વખત નહિ છતાં તમે સાબા તૈયારી વગરના લાપણું કરો છો તે ખરેખર અદ્ભુત બીના છે.' ફ્રેંચ પ્રજાસત્તાક રાજ્યના પ્રમુખે જવાબ દીધા : 'આ રીતે તમે મને અલિનદન આપી શકો નહિ સાર્વજનિક બાબતોમાં કોઈ પણ રાજદ્વારીએ લાપણું કરવું એ મોટા ગુનો છે. લાપણીને તમે નાતકાલિક, તૈયારી વગરના કહો છો ! પચાસ વર્ષથી હું દરરોજ સવારે પાંચ વાગે ઊઠું છું અને તેની તૈયારી કર્યાં કરું છું.'

મજબૂત હાથવાળા ખાલુ ઉપર કામ કરતાં એક માણસે પથ્થરની એક મોટી છાટ ઉપર ઉઘોડાથી ૪૦ ધા માર્યા, પણ નિષ્ફળ ગયા. તે પછી રોબર્ટ વોટ્સે તેને કહ્યું કે, 'તમે તે છાટ દસ ઘાથી નહિ લાગી શકો તો સો ઘાથી પણ તમે તે લાગી નહિ શકો એમ હું ધારું છું.' પેલા કામદારે કહ્યું : 'હું લાગી શકીશ; દરેક ઘાની અસર થાય છે.' અને તરત જ પથ્થરના કકડા થયા જે હોશિયારીથી એક માણસ પોતાની રંગપાટી ઉપરથી થોડાક રંગ લે, થોડાક ખૂરો, થોડાક ખૂખરો અને ઘોળો લે અને તરત જ તેમાંથી જીવતું અને જગત્તુ સ્વરૂપ ઊભું કરે, જે જોઈને આપણા હૃદય ધડકવા લાગે અને જંગલો અગર ભવ્ય એકાંતમાં આત્મા પર જે અસર થાય છે તેવી જ અસર થાય, તો તે હોશિયારીથી આપણને આશ્ચર્ય થાય છે; પણ આ દેખીતી સફાઈ અને હોશિયારીની તપાસ કરીશું તો માલુમ પડશે કે, જે ચાલુ પ્રવર્તન અને અંતથી આ ઈર્ષ્યાપાત્ર શક્તિ

મગી છે તે પાછળ વર્ષોના વર્ષ ગાળવામા આવ્યા છે

ડો ડ્યુએએ કહ્યું હતું કે, જ્વાળામુખીના અગ્નિની માફ, સ્વરૂદ, સ્વાભાવિક અને અજ્ઞાના પાતાના જળ માધે આખરે અમિ પ્રજ્વલિત થાય તો તેથી નીચેના તરવની આત્યતિક ક્રિયા માત્ર જણાઈ આવે છે. વાદળમાથી વીજળાની માફક તે નીકળી આવે તેથી, પથ્થુ સુ કે ચૂપકીદીભવા, માત અને નિર્ભજ આકાશમા ધણા દિવસથી વિદ્યુતજગ એકકું થતુ હતુ તમાગ પોતાની અદ્ય અમિ ચેતનો રહેનો ન હોય તો એમદ પ્રમત આવે ત્યારે તમે તે ક્રિયામા, કર્મમા પ્રમથિત કરી શકો નહિ

એકાત લવ્યતામા જિન્વ જતો, તોફાન અગર શાતિની ખિલ કુત દગગ નહિ કરતો અને મહાસાગરના માન જિડા પ્રવાહોથી જ અગર પામતો જરફનો એક વિશાગ કુગર આપણે જોઈએ છીએ ત્યારે આપણને વિસ્મન અને લવની લાગણી થાય છે

કેવા દબદબા સાધે તે કુગર આગળ ચાલ્યો છે, કેવી નગમાશથી તે તના માર્ગના પરપોગને ખમેડી નાખે છે। હતા મજબૂતમા મજબૂત વહાણને એક ઈડાના છોડાની માફક તે લાગી નાખે છે। એક મહાન પુરુષની દદ વજનનર કારકિર્દી આ ઉદાહરણથી આપણને યાદ આવે છે, પથ્થુ ગજ્જરનારી ચાલથી આ કુગર તરી શકે છે—તેના માર્ગમા રહી શકે છે, તેતુ કારણ્ય એ છે કે, તે કુગરનો પૃ ળાગ મોજની નીચે છે અને આલુણાણુના તોફાનની તેને અસર થઈ શકતી નથી—આ વાત યાદ ગખવા જેવી છે આ જ રીતે, મહાન પુરષોના ચારિત્ર્યનુ વજન અથવા જળ પ્રાસત્રિક પ્રેક્ષકથી શુભ રહે છે

મોળાઈલના અખાતમા જે ટોપિંડાએ ટેકુમસેને ઘોડા વખત પડેલા જ કુબ્બાડથુ હતું, તેની ધાસ્તી હતા નીમસે—જને આગળ વધવા ફેરગટે કરેલા તાકીદના હુકમ વિષે ધશારા કરતા મિદિથ

નોકાસૈન્યવાળા રેર-એડમિરલ હેમિલ્ટને કહ્યું હતું કે, મને એમ જણાય છે કે, નહિ ધારેલા સંયોગોમાં પણ આપત્તિ ભરેલા પરાજય ફોર્મટની ચપળ દષ્ટિ અને તાકીદે નિર્ણય કરવાની શક્તિથી વિજયના રૂપમાં બદલાઈ ગયો.

આ શક્તિઓ વડે, તે નોકાસૈન્ય જે કફોડી સ્થિતિમાં હતું તેમાંથી બચવાનો માર્ગ એકદમ જોઈ શક્યો. આ બચાવ નોકાસૈન્યોની વ્યવસ્થા કરવાનું સંપૂર્ણ વ્યાવહારિક જ્ઞાન હોય તો જ થઈ શકે એવો હતો. માત્ર સિદ્ધાંતોનું જ્ઞાન, ફેટલીક બાબતમાં ઇચ્છવા જેવું હોવા છતાં તે ગમે તેટલું હોય તોપણ મુશ્કેલીના સમયમાં તે વ્યાવહારિક જ્ઞાનની ખોટ પૂરી પાડી શકે નહિ. આખી જિંદગી સુસ્તપણે કર્નવ્ય બળવવાથી જે જ્ઞાન, જે કુશળતા અને જે ચારિત્ર્ય મળે છે, તે સર્વનું અનામત બળ તેની પાસે હતું અને પ્રસંગ આવતા તેણે તેનો ધણે ઉપયોગ કર્યો.

ફ્રાંસના તેજોમય દરબારમાં સાદા રિપબ્લિકન (પ્રજાસત્તાકની હિમાયત કરનાર) અને કળવાયેલા બેન્ગમિન ફ્રેન્ક્લિનના કરતાં વધારે તેજસ્વી, વધારે પ્રશંસા મેળવનાર બીજો કોણ હતો ? મગર ઇંગ્લેંડના રાજદ્વારી મંડળોમાં કોમ્બેલ, એલ્ડન, બર્ક, કેનિંગ અને બ્રોહામ કરતાં વધારે સત્તા બીજી કોણ મેળવી શક્યું હતું ? ધીરી અને પરિશ્રમયુક્ત ખિલવણીથી વધારેલા મહાન માનસિક અનામત બળ સિવાય બીજા કયા સાધનથી તેમણે આ મોટી સત્તા મેળવી હતી ?

મહાન વક્તા વેબ્સ્ટરે કહેલી એક વાર્તાની જોને જાંડી અસર થઈ હતી એવા એક માણસે તેને પૂછ્યું : ‘તમે તે વાત ક્યાંથી મેળવી ?’ જવાબ મળ્યો કે ‘૧૪ વર્ષ મેં મારા મગજમાં તે ભરી રાખી હતી અને આજ સુધી તેનો ઉપયોગ કરવાનો પ્રસંગ મને મળ્યો નહોતો.’

છે કે, યોન મોલ્ટકને મધ્યરાત્રીએ જુગાડવામાં આવ્યો હતો અને તે સંબંધમાં તેને અળસ આયવામાં આવી હતી. જે અમલદારે તેને જુગાડ્યો હતો તેને તેણે પ્રાંતિથી કહ્યું : 'મારી લિવેરીના અમુક ફાગા નાંખરના ખાનામાંનો કાગળ લેજો અને શહેનશાહનાં જુદાં જુદાં લશ્કરને તેમાં જુગાડ્યા મુજબ તાર કરજો.' તેણે પછી પાશું ફેરવ્યું, ચર્ચ ગયો અને સવારે ઉમેશને વખતે જીલ્લો, આને બર્લિનમાં દરેક જાણુ ઉશ્કેરાયેલું હતું. યોન મોલ્ટક ઉમેશના વિવાજ મુજબ ફરવા ગયો હતો. એક મિત્ર તેને મળ્યો. તેણે તેને કહ્યું : 'સરદાર ! તમે આ બાબતને કાંઈ મંબીરરૂપ આપતા જણાવતા નથી. હાસના સંગોગની તમને ધારતી નથી ?

યોન મોલ્ટકે જવાબ દીધો કે, આ વખતનું સમજી કામ મેં જુદલાક વખતથી કરી રાખ્યું છે અને હાલ જે થઈ શકે તે કરી નાખવામાં આવ્યું છે. ૫૦ વર્ષથી મોલ્ટક આમલપૂર્વક વિશાળ અનામત બજાનો સંમલ કરતો હતો અને તક માટે તે રાહ જોતો હતો. તે વૃદ્ધ થયો ત્યારે આ તક તેને મળી.

ન્યારે નેપોલિયન તેનો નક્કો ખુલ્લો કરે છે, ત્યારે તેની આંખ નૈસર્ગિક શક્તિથી ફરતી જણાય છે. ન્યારે એકમ વિવાદ શરૂ કરવાનો દોષ છે તે વખતે માણસો સાંભળે જ, કારણ કે તેઓએ સાંભળ્યું જ જોઈએ. ધર્યાં વર્ષની સંભાળપૂર્વકની તૈયારીથી મેળવેલી અને એકી થયેલી શક્તિવાળો માણસ કામ કરી જતાવે છે; અને તે વખતનાં કુદ જાણુએ, જેઓને તેના માર્ગમાંથી ખસી જવું પડે છે, તેઓ તેની અતિશય સત્તાથી આશ્ચર્ય પામે છે.

નેપોલિયન કહેતો હતો કે, વિનાશ સન્મુખ આવીને જો રહે તે સિવાય એવેના પોતાનું પોતાપણુ ચક્ર કરતો નહિ અને પછી મૃત્યુ પામેલાઓનો દેખાવ અને મરતા માણસોના વિશ્વાસ વડે લગભગ અસાધારણ શક્તિ તેનામાં આવતી તથા રણુથેન ઉપર રિઝર્વ

(અનામત) લશ્કર એવા સકલપણ માથે મૂકતો કે દુશ્મનોના હૃદયમાં ચઘરાટ થતો

જે વખતે ટ્યુથર અને તેના અનુયાયી રોમન મંત્રણની સામે થવાના યુરોપમાં પગલા ભરી રહ્યા હતા, તે વખતમાં જ એક સ્પેનિશ સિપાઈ ઇંગ્લેન્ડના સેનાએ કેથોલિક મતનો પ્રચાર કરવા માટે જોરસુધાર સંપ્રદાયની સ્થાપના કરી હતી

આ મંત્રણના અનુયાયીઓને મન ટકી ન જાન એવી ૧૪૯ પશુ મુશ્કેલી ન હતી, ન પહોંચી શકાય એવા ૧૪૯ પશુ દેશ નહોતો, સામે ન યઈ શકાય એવું કોઈ પશુ ભયજર જોખમ નહોતું હિંદુસ્તાન, ચીન અને જાપાનમાં તેમના ઉત્સાહપૂર્ણ ઉપદેશથી સંપ્રદાય માપુસો પોતાનો ધર્મ સજી તેમના પથમાં દાખલ થતા પેરેગુઆઈના ૨,૦૦,૦૦૦ અસન વતનીઓ તેમના મંત્રણમાં દાખલ થતા ઉત્તર અમેરિકામાં સેન્ટ લોરેન્સના અખાતથી પનામાની સામુદ્રધુની સુધી તેઓએ પ્રવાસ કર્યો ટ્યુથર અને લોરેનાને મમ કરવા માટે દુનિયા ઘણી મોટી હતી અને પોતપોતાને માર્ગે તેમના ચારિત્રના અનામત બાબથી તેઓ ભાગે કામ કરી શક્યા

બેન સિ પિનિટ નામના એક માનીતા ગુરુન વિરે જિન્ડાઈ બ્યારે બોલતો, ત્યારે તે વાગવાગ હહેતો કે, હું તેનું ભણું કરીશ આથી બેન બ્યારે ૨૧ વર્ષનો થયો હતો ત્યારે મહાન નાણાવની જિન્ડાઈ તેને કાર્ડક કહેતો એની તબિ આશા રાખી હતી પણ જિન્ડાઈ ખીજી વાત કરી પણ એ માત કરી નહિ, તેથી કલાર્કે હિંમત ધરી કહ્યું ‘હું ધારું છું કે હું સ્વતંત્ર છું અને હવે મારે કયો માર્ગ લેવો તે જાગ્ય તમને વાત કરવાનો મારો વિચાર છે હું મુ મમ વધારે મારી ગીતે મ્મી સગલ જે વિષે નમે શુ ધારો છો?’ તે લક્ષાવિપતિએ જવાબ દીધો કે, ‘હું ધારું છું કે તમે સ્વતંત્ર છો અને મારી નનાહ એની છે કે, ખીપ જનાવનારને ત્યા

જઈ તમારે તે કામ કરવું. ' બેનની ખીલતી આશાઓ લાંબ કરવા જેવી આ સૂચના હતી; પણ તેણે કહ્યું કે, 'તમારો આત્મકરણનો આગ્રહ ટોચ તો હું તે કામ પણ કરીશ. ' જિરાડે એ જ બવાબ આપ્યો કે, 'મારો એવો જ આગ્રહ છે. ' સિંગ ગાર્ડનમાં મારામાં સારા કારીગરને શોધી કાઢી બેને આ કામની ઉમેદવારી નિમકડલાલીથી કરી અને તે ધંધો શરૂ કરવા પોતે તૈયાર છે એવો રિપોર્ટ કર્યો. જિરાડે કહ્યું : 'સારી વાત છે. તમારાથી બની શકે એવાં સારામાં સારાં ત્રણ પીપ બનાવો. ' બ્યારે પીપ આપવામાં આવ્યાં ત્યારે તે પ્રથમ પંક્તિનાં હતાં એમ જિરાડે કહ્યું અને તેની કિંમત પૂછી. બેને કહ્યું : 'હું એક ડોલરથી નિર્વાહ કરી શકું-તેના નોટલી જ તેની કિંમત છે. ' 'ધણુ જ સમુદ્ર ગિવ કરજો. ' જિરાડે તે ગિલ્તના પૈસા આપ્યા અને ૨૦૦૦ ડોલરનો એક બીજો એક આપી કહ્યું : 'આ હ્યો અને સારામાં સારી રીતે તે રકમ રોકો. કમનસીબે તમે તે રકમ સુભાવશે તોપણ તમારી પાસે એક ધંધા એવો છે કે તમે તમારો નિર્વાહ સારી રીતે ચલાવી શકશો. '

તમારાં માતાપિતા અગર શિક્ષક તમને અચુક વસ્તુ શીખવા કહે છે તેનો શો ઉપયોગ હશે તે વિશે તમને આશ્ચર્ય થાય છે; ક્ષાઈ વખતે તમને તે જ વસ્તુની જરૂર પડે તેને માટે ખરી જગા મેળવવામાં દસ-વીસ વર્ષ આહ્યાં બપ, પણ મોડા કે વહેલા તમને જે જગાની જરૂર હશે તે જ જગા મળી આવશે. તમને જે તે નહિ મળે તો શિકારીને રીંછ મળે અને તેની પાસે બાંદક કે ગોળા ન હોય અગર પવનની સામેના સમુદ્ર કિનારે કોઈ કોટનને એમ સાંલરે કે તે પોતાનું દોરકું અને લાંબર ઘેર ભૂલી આવ્યો તેના જેવી તમારી સ્થિતિ થશે.

પોતાની મિલકત સુભાવેલ એક માણુએ કહ્યું છે કે, '૨૫ વર્ષ ઉપર મારા શિક્ષક મારી પાસે સર્વેનો અભ્યાસ કરાવ્યો અને તે હું શીખ્યો તેથી હવે મને આનંદ થાય છે તે જરૂરું છે. તેથી

મને સાગી જગા અને ભારે પગાર મળી શકે એમ છે. ’

ડેવિડ ડુલિ ક્રિસ્ટ કહેતો કે, ‘જે પોતાના પ્રતિસ્પર્ધી કરતા વહેલો ઊંડે છે અને પોતાની આરોગ્યશક્તિ ખમી શકે તેવી મર્યાદામાં રહી વધારે વખત કામ કરે છે, તે જ ધનામ જીતી જશે. એક દિવસનો એક ઠલાક મેળવી અનામત સમયનો સંગ્રહ થાય તો માણસની ૭૦ વર્ષની મર્યાદામાં લગભગ તે ત્રણ વર્ષ જેટલો થાય. ’

જેમ્સ ગાર્ફિલ્ડે જણાવે છે કે, ‘વિલિયમ્સ કોલેજમાં જ્યારે હું નવોસવો હતો, ત્યારે મેં રાત્રીએ તપાસ કરી તો ગચ્છિતમાં પહેલી જગા મેળવવા ઇચ્છનાર મારો જે એક જ હરીફ હતો તેની પ્યારીમાં, હું જેટલો વખત મારો દીવો બાળતો હતો તેના કરતા થોડીક મિનિટ વધારે બાળતો દીવો મેં જીત્યો. તે ને તે જ વખતે ‘ખીજા દિવસના મુખપાઠની તૈયારી માટે વધારે વખત બાળવા મેં નિશ્ચય કર્યો. મેં તેમ કર્યું અને મારા હરીફ કરતા જીમે નખરે હું પાસ થયો આ જૂની હરીફાઈ મને સાલરી આવે છે ત્યારે મને ઉસતું આવે છે; પણ એક થોડા વધારે વખતનો પણ સદુપયોગ થાય તો તેની કેટલી કિંમત છે તે તરફ મારું જે રસ્તે ધ્યાન ખેંચાયું તે માટે હું તે પ્રસંગનો આભારી છું’ આવા જ થોડા વધારે વખત, ધ્યાન, આગ્રહ અગર બાળથી દરેક નાની-મોટી લડાઈ અગર લડત જીતી શકાય છે.

જેમ્સ જે કોરબેટ કહેતો કે, જે હું એમ સાલજી કે મારા હરીફ ‘રિસ્ટ મશીન’ (કાડાને લગતુ યંત્ર) ઉપર ૩૬૬ વખત કામ કર્યું છે, તો હું વળી તેનાથી કાઈ વધારે કરું. જે તે દોરકું અર્ધો ઠલાક સુધી એક ધારી રીતે કૂચા કરે, તો હું તે કામ કલાક સુધી કરવા પ્રેરિશ્ય કરું. આ માણસ જ્યારે મહાનમાં મહાન મુકાબાળ થયો

સિનસિનેસિટીની એક લાઇબ્રેરીનું મીનને લગતુ એક પૂતળું,

જેની આંગળી હોડ ઉપર છે તેની દરેક પ્રેક્ષક ઉપર અદ્ભુત અસર થાય છે. આખ તેના ઉપર ઠરે છે કે તરન જ તેની અમર જાણાઈ આવે છે. વાણીમાં ચાંદીની કિંમત હોય તો મૌનમા સોનાની છે. વાણી માનવ છે, મૌન દિવ્ય છે. વારંવાર જોવામાં આવે છે કે, મૌનમા જે સપા-છે તે વાણીમાં નથી.

એક વર્તમાનપત્ર પ્રશ્ન કરે છે કે, ટાઇટોલિક ઠેન (ભારે વળન બિચકનાર યંન) જે એક છોકરાનું રમવાનું રમકડું હોય તેમ કાઈ પણ દેખીતા અમ અગર સંકટ વગર ધણીજ જિયાઈ સુધી સો ટન જેટલા બાળનું જળગદસ્ત, વિનાશક તત્વોથી ભરપૂર એન્જિન ઉગાવે છે એમા કાઈ દિવ્યતા જાણાતી નથી? વળા જ્યારે આપણે આગળ વાંચીએ છીએ કે આ જળગદસ્ત યંન ઉપરના ધણા ભારે બોળની છખી લેવાય ત્યાં સુધી તે તે જોળે ઉઠાવી રહે છે અને પછી કાઈ પણ મુલકેવીના દેખાવ વગર તાકી-દથી તૈયાર કરેલી ભૂમિકા ઉપર ધણુ જ ધીમે રહીને મૂકી દે છે. ત્યારે આજુબાણુ જિમા રહેલા લોકાને યથેલી માનસિક અસર એટલી ગંભીર હોય છે તે મૌનથી જ પ્રકટ થાય છે. યંનને સગતા એક અમેજ કારખાનામા સમતોવ રાખનાર ચકના વેગમાં એન્જિનની શક્તિ એટલી ભરી રાખેત્રી હોય છે કે એક વિશાળ કેમચીક તેને ગતિ મળતા મીણુની માફક પોલાદમાં એક, બે અને ત્રણ ઇંચ જીકું કાઢું તે પાડી શકે છે પ્રેક્ષકો આ જોઈ વિસ્મયાકુલ થાય છે.

એમ કહેવાય છે કે ૧૮૩૩ માં કેન પુટોક આગળ એમર્સને એક સાંજ માળા હતી ત્યારે કાલાઈલે એક તમાકુ પીવાની નળી । એમર્સનેને આપી, એક પેતે સળગાવી. બન્ને જાણુ ગાધરાની સુધી

* ઇચ્છા સુજળ-અધિક મકારની ગતિ આપવા માટે પેડા ઉપર કરેલી ચાજના.

ખોલ્યા વગર બેસી રહ્યા પછી હાથમાં હાથ ગિલાવી સાબે જે મજ સાથે તેઓ મળ્યા હતા તે બાબત પરસ્પર અભિનદન આપી છૂટા થયા બપાનિજ કહેવતમાં કહેલું છે કે, મૂંગા રૂબાવના માણસ પાસેથી કાંઈ ને કાંઈ સાલણનાનું મળી આવે છે.

દરેક મહાન વક્તા અપરથી સારી ગીતે બોલે છે કે એના આત્મા ને ધનારો ઉરાસ પોતાના ઓતાજનો આગળ પૂરેપૂરો પ્રદર્શિત કરવાને તે કદી શક્તિમાન થતો નથી જે દિવ્ય ભાવથી તેના આત્મા મા અત્યાનંદ થાય છે, તે વાણીમાં ઉતારવામાં તેને ભારે લાગિ થતી હોય એમ તે બોલે છે અથકાર પણ મ્હમ લખનાને અગ્ર વર્ણન કરવાને ના પાડે તેવા દૃશ્ય તે બુદ્ધિ છે ફૂલને ચૂટવા જતા સુમધ શુભાવી દેવામાં આવે છે

માનવશુભસુદ્રા ઉપરનું કુદરતનું નાણુકમાં નાણુક કામ કારીગર ચિનપટ ઉપર આણી શકે નહિ વર્ણન ન થઈ શકે એવા કાર્યકની બધાને લાગણી થાય છે, પણ કાંઈ પણ ક્ષિ લાગણીને રજૂ કરી શકતો નથી દુઃખમિનો સુદરમાં સુદર લાગ કદી ચિન ઉપર મૂકી શકતો નથી લેખક પોતાના સારા વિચારને પોતાના મગજમાંથી બહાર આણી જ શકતો નથી આ વિચારો કલમથી વેગળા નાસે છે અને શબ્દોમાં તે ટકી શકતા નથી સુદર સુદર લાખામાંથી તેઓ જીડી બધ છે અને ન્હાંત્રા દેવા જ નથી ઉસ્તાદોની કૃતિમાંથી તેમની વિશે સૂચનાઓ મળી આવે છે અને તેઓ ખરેખર જે કાંઈ કરે અગર કહે તેના મૂલ્ય તેમની કૃતિઓના આ મયનાત્મક બળમાં તેમની મહાન શક્તિ રહેલી ટોચ છે

આમ કાંઈ ઠાકામાં જીડે ઉદ્દમ બહાર આણી શક્તા નથી શબ્દો પણ તેમના હૃદયમાં સુદર સુદર ભાવ પ્રકાશી શક્તા નથી

એવો અડસટ્ટો કાઢવામાં આવ્યો છે? એટલિટનનું વગળબળ એ અબજ માણસના એક જ બળ જેટલું છે કાલસાની પાણીમાં

કામે લાગેલા માણસોની સંખ્યા ૨ લાખની છે. આમાંના બરોબર
 ૨ માણસો એન્જિન સિવાયના બીજા ઉપયોગને માટે કાલસા ખોદે
 છે. આ રીતે એક અબજ માણસનું કામ કરવા માટે જરૂરી કાલસા
 ખોદવા ૬૬,૬૬૬ માણસો રહે છે. ૬૦,૦૦૦ માણસો એન્જિનો
 ખુનાવે છે એટલે ૧,૨૬,૬૬૬ માણસો એક અબજ માણસનું કામ
 કરવાનાં સાધન પૂરાં પાડે છે. દરેકનું કામ આ રીતે લગભગ ૮
 ટનરગણું થાય છે. આ રીતે ૩,૫૦,૦૦,૦૦૦ ની વસ્તીમાંનાં દરેક
 સ્ત્રી, પુરુષ અને બાળકને, માંદગીથી મુક્ત, વસ્ત્રની જરૂર વગરના,
 માત્ર દેવના અને પાણીનો ખોરાક લેતા અને ૮૦૦૦ માં એકના કામ
 નેટલું જ ખર્ચ કરાવતા. જન્મથી જ મંપૂર્ણ રીતે પરિપક્વ ૩૦
 રાજપુત્રીથી કામ કરનાર સુલામ મગે છે. વરાળના આ અનામત
 બળથી જ આયર્લેન્ડ, સ્પેન, પોર્ટુગલ, ટર્કી, બ્રાઝિલ, મેક્સિકો,
 આર્જેન્ટિના, હિંદુસ્તાન, જર્મની, ચીન અને જપાન સાથેની
 ઔદ્યોગિક સ્પર્ધામાં એટલિટનના સર્વોપરીપણાની ખાતરી રહી શકે
 છે. જે દરેક લગાઈ તે લડે છે, તેમાં તેના લશ્કરને સહાય કરનાર
 અનામત બળ આમાં રહેલું છે. નેપોલિયનને આ બાબતની સેંટ
 હેલેનામાં ઘણી મોટી ખબર પડી. પાછળથી તેણે કહ્યું હતું કે,
 'એટલિટને મને તેની તલવારથી નહિ પણ તેની ત્રાકોથી છત્યો છે.
 તેની પોતાની ત્રાકોથી તેણે આખા યુરોપને નાણાંની મદદ આપી
 અને તે વડે જ હું અહીં છું.' તેણે કહેલું ખરું હતું; પણ ત્રાકોને
 વેગ આપનાર સ્ટીમ-એન્જિનોમાં ખરી સત્તા રહેલી હતી અને
 'કાલસામાંથી પ્રકટ થતી શક્તિ વાસ્તવિક રીતે જમાના અગાઉ
 છાડવાનાં પાંદડા અને થડનાં એકન થયેલાં સર્પના કિરણોમાંથી
 પ્રકટ થઈ હતી. પિટના મોટા ખર્ચ છતાં, ઘણાં વર્ષ થયાં મુલક
 પામેલા વોટની નૈસર્ગિક શક્તિથી એટલિટન નેટલી ઝડપથી દોલત
 પેદા કરતું હતું, તેટલી ઝડપથી તે ખર્ચ કરી શકતો નહિ. દેશની
 અદરના ઉદ્યોગોથી, દેશનું લશ્કર દેશખંડાર વિજ્ય મેળવી શકે છે.

આવા ભંડોળ સાથેની પ્રજા તેની અદ્વિતી અનેક સમુદ્ર સાથે નાય-ગરાની એકાદ નદીની માફક લડાઈના પ્રવાહમાં પોતાની આગળની દરેક ચીજને દૂર વેરી નાખે છે. માત્ર જ્યારે તેને અમેરિકન સંસ્થાન-વાસીઓના હૃદયમાં રહેલા સંવાત્ત્વના જુસ્સાના જેવું વધારે મોટું બળ સામું મળે છે ત્યારે તે પાછી હઠે છે અને તે પણ લોક એરીનાં પાણી પવનથી પોતાની અદ્વિતી રહીને પણ પાછાં ઊછળે છે અને નાયગરાની શક્તિ થોડો વખત ઓછી કરે છે તે મુજબ તે પાછી હઠે છે.

જેણે પોતાનો અવકાશનો સમય, સાચા દિલના અને આગ્રહ-પૂર્વક અભ્યાસમાં ગાળ્યો છે, તેને કાઈ પણ જરૂરી પ્રસંગે ઉપયોગ કરવા જેવું ધણું અનામત બળ એકઠું થયેલું મળી શકશે. હેનને આપેલા ઉત્તર પછી વેબસ્ટરે એમ કહેલું જણાય છે કે, 'જાણે કે મેં કાઈ પણ વખત જે કાઈ જોયું, વાચ્યું અગર સાંભળ્યું હતું, તે એક લવ્ય દૃશ્યની માફક મારી આગળ તરતું હોય એમ લાગતું હતું. મારે માત્ર જિંદગી થઈ એક વજ્ર લઈ તેની સામે ફેંકવાનું જ બાકી રહેતું, અભ્યાસમાં જ્યાં સુધી પોતાને થાક લાગતો જણાય ત્યાં સુધી આગળના કામમાં પોતાની સઘળી શક્તિઓ લગાડવી અને પછી આરામ લેવો એ તેની પદ્ધતિ હતી.

પૂર્ણ દિલ અને પૂરેપૂરા અંતઃકરણથી કામ કરવાની ટેવ વડે જ કાઈ પણ કારકિર્દીને વધારેમાં વધારે ફતેહ ખાતરીપૂર્વક મળી શકે અને આ ગુણો દરેક ધંધાની તૈયારીની પાછળ રહેવા જ જોઈએ. કસોટીના સઘળા પ્રસંગોમાં દૃઢ ચારિત્ર્યવાળા માણસો જે વખતે પવન સખત વાય છે અને પાણી વોશને ચડેલાં હોય છે, તે વખતના સમુદ્ર ઉપરના મોટા વદાણાના જેવા હોય છે. બીજા માણસો માછલા પકડનાર નાના વદાણુ અને મછલા જેવા, માછલા અને અદૃઢ ટોચ છે. તેઓ અચાનક સપડાઈ ન જાય

અને કૂખી ન જાય તે માટે તેઓને પવનના દરેક મુસવાલા અને સપાટા પર ધ્યાન રાખવું પડે છે. મોટાં વદાણુ સ્થિર ઠાઠી ઉપર જૂલતો સદા ચડાવે છે અને પ્રવાહ પ્રતિકૂળ છતાં પોતાના ધર તરફ પાછાં વગે છે.

માયુમેના સ્નેહ અને આવેશમાં સુખ તથા દુઃખ ઉપન દરવાની દેવી અનામત શક્તિ રહેવી હોય છે । જનવરો પણ પ્રેમ અને ઉપકારનું જળ અગર તેની વિરહના ગુણ પ્રદર્શિત કરે છે. એન્ડ્રોકલિસ એક ગુફામાં સંતાપો હતો. ત્યાં તેને એક સિંહ લંગ્કાતો માલુમ પડ્યો. તે તેની પાસે ગયો. ધીરે રહીને તેણે તેના પાંજે ઉડાવ્યો અને તેના પાંજમાં પેસી ગયેલી હાથર કાઢી. તે પશુ તેના ઘણા આભાર મીનતુ બાણાણું. આ બનાવ પછી દેટલેક વખતે એન્ડ્રોકલિસને પકડવામાં આવ્યો અને ક્લોસિયમના મેદાનમાં જંગલી પ્રાણીઓ તેને ફાટી ખાય તેમ રીતે ચૂકવામાં આવ્યો. તેનો ભક્ષ કરવાને એક સિંહને છોડવામાં આવ્યો. તે ભયંકર ગર્જના સાથે મેદાનમાં ફૂલી પડ્યો; પણ જે એન્ડ્રોકલિસે તેને દુઃખથી મુક્ત કર્યો હતો, તેને તેણે ઝાળખ્યો અને તરત જ તેના પગ આગળ તે લાડ કરવાં લાગ્યો.

માયુસ જે કાંઈ બનાવે છે તેના કરતા તેનામાં વધારે મોટું અનામત જળ હોય છે વધારેમાં વધારે ખીકણુ માયુસમાં પણ વીરત્વ હોય છે. આ વીરત્વ મદાન અને હારે તથા જોખમભરેલી જરિયાત વખતે પ્રકટી નીકળે છે. અસાધારણ વીરત્વના કામ માયુ દરેક માયુસ કરી શકે તેવા હોય છે.

ગુમાવેલાં વર્ષેની યાદગીરી તમારે ગમે ઘંટીના પકની પેઠે તમારે લટકવા દેવી જોઈએ નહિ. બધા સુધી હાલ જોવામાં આવતી સીંજે કરનાં વધારે સારી સીંજેની તમને ઇચ્છા છે, ત્યાં સુધી તમારે જે જોઈએ તે મેળવવાની શક્તિ તમારી આકાંક્ષાની સચ્ચાર્થના

પ્રમાણમાં ઓછી અગ્ર વધતી હજીયે તમારી પાસે અનામત છે એમ તમારે જાણવું. હજારો ખરાબ છોકરાઓએ પોતાના માર્ગ તદ્દન બદલી નાખ્યા છે અને તેઓ સારા અને ઉપયોગી મનુષ્ય થયા છે. 'ફાન્સનો કુશળ ધર્મગુરુ અને રાજપ્રકરણી પુરુષ તેના સમયમાં 'સુધરશે નહિ' એવા રિશેલ્યુ છોકરા તરીકે જાણીતો હતો. મેઝરીન જ્યારે નાનો હતો ત્યારે કાંઈ પણ વિચાર વગર તે જૂઠું રમતો હતો. કુમા તેની બાલ્યાવસ્થામાં નિર્માલ્ય અને સુસ્ત ગણાતો. રોંટ ઓગસ્ટાઇન જ્યારે નાનો હતો ત્યારે તે વહી ગયો છે એમ કહેવામાં આવતું. મહાન ઉપદેશક વ્હિટફીલ્ડ જ્યારે નાનો હતો ત્યારે ચોરી કરતો; તેની મા પીકું ચલાવતી. પ્રેસિડેંટ થીર નિરાળના ખરાબમાં ખરાબ છોકરા તરીકે જાણીતો હતો, તે યુસ્સે થતો ત્યારે શિક્ષકને પણ લગાવી દેતો. ઘાઈ પણ સળથી તે ખીતો નહિ. એકદમ તેણે પોતાનો માર્ગ બદલ્યો અને પોતે ધણે ગરીબ હોવા છતાં ફાન્સના પ્રેસિડેંટ થવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો. મહાન પુરુષના પણ વધારે સંપૂર્ણ વિકાસ પામેલા અને પરિપક્વ થયેલા સાધારણ માણસો જ હોય છે.

કરે છે, તેના કરતાં વધારે મોટી અસર તેના મૃત્યુસ્થાનથી-મૃત્યુ વડે થાય છે. કારણકે કહે છે કે, 'શું' ને લગત લડતો ટોઈશ તેમાં જેટલું સત્ય હશે તેટલી તેનાથી વધારે નહિ પણ તેટલી તો પરાજય ફેલે ખાતરીપૂર્વક તને મળશે. તેમાંના માન જૂઠાપુનાને જ પરાજય થશે. તેનો નાશ થશે અને તેનો નાશ થવો જ જોઈએ, પણ તેમાં રહેલું સત્ય કુદરતના નિયમનો જ ભાગ છે. જગતની અનાતનવૃદ્ધિ અને ગતિથી તે સહકાર્ય કરે છે અને તેનો પરાજય થઈ શકતો નથી.'

અનામત બળનો ઉપયોગ કરીને જે કુદરત હમેશા કામ કર્યા કરે છે. ભૌતિક અગર આધ્યાત્મિક જગતમા કોઈ પણ ચીજનો કદી નાશ થતો નથી. વૃક્ષે અગર વેલાએ ઠેકવાક જમાના પહેલાં સૂર્યમાંથી જે ગરમી અને પ્રકાશ મેળવેલાં તે પૂરના પરિણામ સાથે આપણે દેવતા આપણને પાછાં આપે છે. આગળ જમાનાના વિવ્યથી હાલના જમાનાનું પોપણુ થાય છે.

દરેક માણસનું સારામા સારું કામ તેના પોતાનાથી જીવું અને આગળ વધી જાય તેવું હોય છે અને એક હિચ્ચ આદર્શને સંપાદન કરવા જતાં તે પરિપૂર્ણ થાય છે કારીગર પોતે અલગ રહી જાય છે, પણ પોતાના કામ વડે આખા જગતની ક્યાનું દરેક તે જાણે છે. પ્રેરણાની-પ્રેરણાદનની ક્ષણોમાં, વક્તા વાતવના સર્વ-વ્યાપક સુસ્ત્રામાં દ્રવિત થઈ જાય છે, લાગી જાય છે. દેવો આપણને સહાય થશે પણ તે અગાઉ આપણે તેમને માર્ગે આલવું પડશે પૂરેપૂરા સત્યને માર્ગે આપણે જવું પડશે. નહિ તો પછી તે આપણા માર્ગે ઉપર જ આપણને છોડી દેશે.

ઘડીકમા જીવે અને ઘડીકમા નીચે જતા હવામાનની વચ્ચે હિલ્લેગ અને આનંદ, પ્રેરણાદન અને નિગ્રહ, આપણી શારીરિક અને માનસિક પરિસ્થિતિની નવીનતા અને શાક-એ સ્થિતિમાં આપણે આપણે સારામા ગયો ચત્ત રજૂ કરી શકીએ નહિ.

આનાંદના સમયમા ઉઠાવેલા કાર્ય ઉદ્દેગના સમયમા થઈને પસાર થતા થતા પરિપૂર્ણતાને પામે છે

ડબલ્યુ જે. ટિલેએ કહ્યું છે કે, આજે જગતમા વધારેમા વધારે અદ્ભુત અને ઉપયોગી મનાવી રોધો જે માર્ગે હજારો લોકો ચાલી ગયેલા અને વર્ષો સુધી જે માર્ગ ઉપર તે પડેલી છતા જડેવી નહિ, તે જ માર્ગ ઉપર દેખીતી રીતે યુક્ત પડી રહી હતી કુદરતનું વિશાળ અનામત બાળ જોઈ શકે તેવી નજર તેના ઉપર પડી નહોતી ત્યા સુધી તે યુક્ત રહી શકી હતી.

પેટ્રોલિયમનાં અગણિત પીપ ઉપર ચાલતા ચાલતા જમાનાઓ સુધી માણસોએ જડ અધકારમા ફાક્ષ માર્ગો, પણ પેટ્રોલિયમ તેમને માનુસ પડ્યું નહોતું, તેવી જ રીતે જે મદેશા એક નાન્યુક તાર એક મિનિટમા પહોચાડી શકે તે લઈ જવાને તેઓએ સમુદ્ર ઓળંગ્યા હતા. કોવસો અને વીજળી દુનિયાની વેડમાથી માણસને મુક્ત કરવાને અને તેની શક્તિઓનો વિકાસ કરવા દેવાને નિર્માણુ થયા છે એમ વારંવાર કહેવામા આવવા છતા હજી લાથ લાકડા કાપે છે અને પાણી ખેંચે છે

શિક્ષકપિયરે શોધ કરી છે તે માટે નહિ પણ તેણે આપણી જાત આપણને બતાવી આપી છે, આપણામા નહિ શોધાયેલા તેલના પ્રદેસો જેવું અનામત બાળ છે તે તે આપણને બતાવી આપે છે આપણે જે ધારતા હતા અને આપણને જે લાગતું હતું પણ આપણે જે કહી શકતા નહોતા તે આપણને તે કહે છે, તે માટે આપણે તેને પ્રતિલાશાળી માણસ કહીએ છીએ. પ્રતિલાશાળી માણસ કુદરત આગળ માન આરસી ધરે છે. પ્રથમ આપણામા જે ઠાઈ હોતુ નથી તે આપણે જગતમા કદી જોઈ શકતા નથી આપણી દૃષ્ટિનું વર્તુલ એ જ આપણા મન ઉપરનો મર્યાદારૂપ સુંદર ધુમ્મટ છે અને મધ્યર્ણદૃષ્ટી ખર્યા પગ કોઈ વર્તુલની અદર તેમ જ

બહાર પીઠ વર્તુલ દોરી શકાય તેની માફક આપણા વિચારની ગતિના પ્રમાણમાં તે વર્તુલ અગર મર્યાદા મોટાં અગર નાનાં હોય છે. માત્ર તે પોતે અખંડ છે અને જે જે ચીજો તે બહાર જુએ છે, તે તેના બાજમાં તેના આત્મામાં ફરી વળનાર વક્ર સીડીના ખંડમાત્ર છે. આપણે પદાર્થ હોએ અને તેના પડછાયો આપણે જોઈએ હોએ. એમર્સન કહે છે કે, મનુષ્યાદાગીનો પ્રભુ પણ મનુષ્યાદારી, ધર્મ-યોધનો પ્રભુ પણ ધર્મયોધ અને વેપારીનો પ્રભુ પણ વેપારી જ હોને. એક ટેવિસની કહેવતમાં દેખાતી સધુતા છતાં તેમાં સત્ય રહેતું છે. તે કહેતો કે પરમેશ્વરની સત્યશીલતાની દરપના કરનાર માણસની તુલના પણ જીંદી થાય છે; ધરણ કે આપણે કેવા છીએ તે આપણને આપણા આદર્શ બતાવી આપે છે.

પુનરાવર્તન, જેને આપણે 'ટવ' કહીએ છીએ, તેથી મળતી અગવડ અને મનોવૃત્તિથી આપણને ધણા અનામત બળ મળે છે. વારંવારના મહાવશથી ઠાઈ પણ ધંધાની રીતનો જેણે અનુભવ લીધો છે તેને તે ધંધો સહેલામાં સહેલો લાગે છે. આ રીતોનો જે વધારેમાં વધારે અનુભવ મેળવે છે, તેને ક્ષેત્ર પામવાના વધારે ને વધારે મંભવ મળે છે. જુદા જુદા ધંધાકેસોએના માથુએ જેમ વધારે ને વધારે કુશળતા મેળવે છે તેમ બીજાઓની દરીકાઈમાં થણી જાતનાં કામ સંતોષકારક રીતે કરવાનું ઠાઈ પણ માણસ માટે વધારે ને વધારે મુશ્કેલ બને છે. મુદારામાં આપણે જેમ આજળ વધીએ છીએ, તેમ 'સામ બંદુકા વેપારી' એકાદ થતા જાય છે. આપણે જે પ્રમાણમાં ઉત્તમ થવા માગતા હોઈએ, તે પ્રમાણમાં નિશ્ચિત હેતુ માટે આપણે આપણી શક્તિઓ એકામ કરવી જોઈએ. પૈટ્રિક હેલી કહેતો કે, 'મારે એક જ દીવો છે, જે વડે હું મારા માર્ગે દોરાઉં છું અને તે અનુભવનો દીવો છે.'

મુદારા વડે ઉમેશા ક્ષીણ થતા જતા બળની ભરતી જંગલી

રીતભાતવાળા પણ જોરાવર માણુગોના અનામત બળથી હંમેશ થતી ન રહે, તો સારામાં સારો, ઉચ્ચ મંરકારવાળો સુધારો પણ અશક્ય થઈ પડે.

એમ કહેવાય છે કે ૧૮૦૬ ની સાલમાં યુરોપનો દરેક હકદાર રાજ બાયલો હતો. નગરોનો એથી નાશ થઈ જત, અગર ક્યારનાયે ૨૬ થઈ ગયાં હોત; પણ તેમા ખેતરોમાથી અને ગામડામાથી ભરતી થઈ. આજે નગરો અને દરણારો છે એ સ્થિતિ નગરોમા ગામડાના લોકો આવવાથી થઈ છે સુધારાનુ મહાન અનામત બળ ગામડા છે.

માણુઓ જે કાઈ કરે છે તેથી નહિ પણ તેઓ જેની આશા આપે છે તે ભવિષ્ય રચૂ કરે છે, તેથી જાતિ માટે આશા રહી શકે છે. આપણને નિરાશામાથી બચાવવાને કુદરત, પ્રસંગોપાત ચૌશિંગ્લન, લિંકન, ગ્લેસ્ટન, લેનિન, ગાંધી અને કમાલ જેવા પોતાના જાતિબંધુઓ કરતા ધણા જિંયા માણુસો આપણે માટે મોકલી આપે છે અને તે બતાવી આપે છે કે, તેણે તેની ભાવનાનો પરિત્યાગ કર્યો નથી.

જીવનશક્તિના નામથી જોળખાતા શારીરિક અનામત બળ, સાહસના નામથી જોળખાતા માનસિક બળ અને સૌથી વધારે અતઃકરણના નામથી જોળખાતા નૈતિક બળ સાથે આપણે જીવનમા પ્રવેશ કરીએ છીએ.

ચૌશિંગ્લન કહેતો કે, તમારી છાતીમા અતરાતમા નામથી જોળખાતો સ્વર્ગીય અગ્નિનો અંગારો જગૃત રાજો પોતાનો સંહાર કરનાર શિયાળામાથી બચવાના આશ્રય તર્કિક દક્ષિણ દિશા જોળવાને પક્ષાને જે પ્રેરણાથી પ્રોત્સાહન થાય છે; બ્યારે પાંદડા ખરી પડે છે અને ફૂલ નાશ પામે છે, ત્યારે જિંદગી નિભાવવા માટે ફળ દાટવા સારું ખિસકોલીને અને મધ એકઠું કરી રાખવા મધગાખને જે વડે સૂચના થઈ આવે છે, તેને મળતો આ અંતર્યામી ઉપદેશક છે. આપણે

ગમે તે સપ્રમાય ટોચ, ગમે તે અલિપ્રમાય ટોચ તોપણ આપણને લાગે છે કે, કોઈ પણ વસ્તુથી, કોઈ પણ સાગ મગનો બલો મળ્યા વગર રહેતો નથી તેમ કોઈ પણ ખરાબ મમ માટે સત્ત ધયા વગર ગહેતી નથી દેગે બધુ બધુ છે કે, તેના જીવનની પાછળ કેનાક નાના અમુર સતાર્થ રહે છે, આ અમુરો કોઈ પણ વખતે આગળ આની તેને બદનામ કરવાની તક સોધ્યા કરે છે દોષદષ્ટિ, ઈર્ષ્યા, તિરસ્કાર, ગુસ્સો, નિંદા, વદોષિ, ચાડી અને વેગ એ આ અમુરો છે, જના મુવી નૈતિક આરોગ્ય એવુ બધુ અધોગત થઈ આ જગુઓ અવનત આત્માના કીચક અને એરી ઉવામા વિકાસ પામે નહિ, ત્યા મુવી આરોગ્યમા તે મદ પડી રહે છે બીજી બાબુ તપા સીએ તો ઉત્તમ રીતે ગાળવામા આવેના જીવનના ભવ્ય અનામત બળના ખ્યાલથી આપણને વિશ્વાસ અને બાગ મગે છે આપણે જે કોઈ સારુ કરું ટોચ છે તેની ઘાદગારીથી આપણને યોગ્ય ધત્તો મગવાની પ્રેમ્યા અને પ્રોત્સાહન મગે છે

આખી સૃષ્ટિ એકી અવાજે ધાર્મિક આરાઓની મર્તના કરી રહી છે અણુ અણુ પણ નૈતિક મિશ્રણમા બેળાયેના જલુાય છે પદાર્થના સ્વભાવમા પણ કોઈ નૈતિક વૃત્તિઓ રહેની છે, પુષ્પો માથી પણ તે જલુઈ આવે છે, મલોમાથી તે પ્રમથે છે, જગનમા તે બગે છે, ધાસમા તે ગતિમાન છે, પાકમા પણ તેનુ આન દગ્નક અસ્તિત્વ જલુઈ આવે છે દરેક પ્રકારની સૃષ્ટિમા, ઉત્પત્તિમા, અદશ્ય મહાન શક્તિથી આવેસો, ડહાપણુનો થોડોક ઉપદેશ, સાધુતા, શક્તિ યોજના વગેરે દેાય છે અને પોતાના કરતા વધારે ઉચ્ચ વસ્તુ તરફ પોતાની લવ્યનાના મહાન ઉત્પાદક વરફ તે દષ્ટિ કરાવે છે પણ જેમ આપણે કુદરતના કામોમા આ નૈતિક વનણુ જોઈએ છીએ તેમ માણુસમા આ મહાન નૈતિક અનામત બળ ઘણી અસરકારક શક્તિ માથે રહેલું આપણે જોઈએ છીએ

પોતે ક્યાથી આવ્યો છે અને ય્યાં જવાનો છે એ વિવચના

ગાન વગર પોતે નિઃશીમ સમુદ્ર ઉપર ફેંકાયેલો છે એમ મનુષ્યને માન્ય પડે છે. જે કાઈ તે જાણે છે તે એ જ છે કે, જે હાથ તેણે જોયો નથી, તેના વડે તેના દૃશ્ય ઉપર સુવર્ણ નિયમ લખાયો છે, તેના આત્મામાં નકરો લટકાવવામા આવ્યો છે અને તેના હાથમા હોકાયંત્ર મૂકવામા આવ્યું છે મુકાન ઉપર કઠી નહિ જોવામા આવવા છતાં હમેશા તે જગા ઉપર રહેનારો એ જ નાવિક છે. ગિંદગીના અચોક્કસ પાણી ઉપર પોતાનું ક્ષણભર વહાણ ચલાવવા માટે તેના જન્મ વખતે એક દેવદૂત મોકલવામા આવે છે, એ હમેશા તે જાણે છે.

આરના આ શુભદેવનો અવાજ દળાવી દેવાને આપણે પ્રયત્ન કરીએ તો પણ સારા કામો માટે તે હમેશા હા પાડે છે અને ખરાબ કામો માટે તે ના પાડે છે આપણે એના ઉપર ધ્યાન આપીએ કે નહિ, પણ કોઈ મથુ મતા તેના નિર્ણયમા એક અણુ માન પણ ફેરફાર કરી શકતી નથી

આરોગ્ય તથા અનારોગ્યમા, મંપત્તિમા તેમ આપત્તિમા, લાય અને લાગવગ બધા પહોંચી ન શકે લાં, આ નિમકહલાલ નોકર આપણી સાથે ને સાથે રહે છે તે વચ્ચે કૂદી આવતો નથી, છતાં આપણે જે દરેક કામ કરીએ છીએ, આપણે જે દરેક શબ્દ જોક્ષીએ છીએ, તેની તે તુલના કરે છે અને અમુક કામ ખરુ કે ખોટુ તેનો ફેંસવો આપે છે.

મદ્ગુણુ ગમે તે સપ્રદાયમા હોય, ગમે તે જાતિમા હોય, પૃથ્વીના ગમે તે ખડમા તેનું દર્શન થાય, પણ ઈશ્વરનું આશ્રાન્ય છે અને પોતાના ઊંચાગા ઊંચા તપ્પત ઉપરથી તે તેનો બચાવ કરશે દૂરની ભૂમિ ઉપર ફેંકાવા છતાં, માનવ અત કરણના આપ્પા મેદાન ઉપર લડત ચલાવવા છતાં ઊંચેની સઘળા ચીંતે તેની લડત જોતી હોય છે આગ તેના પક્ષમા દળેથી હોય છે તેનો હવાલો દેવ-

ફત પામે હોય છે. મુખ્ય દેવદત્તના વાવટા તેની જાણુમા ટોય છે અને જેની હદ નથી તેના આકાશમાં અને અભેદ અધિકારની આણુ-જાણુ સદ્ગુણની કૃનેહનાં સ્તોત્ર, ઈશ્વરના મહેમાનને અનુચરના જેના સુર મેળવાયા છે તેવી વીજ્ઞાઓ વડે ગવાય છે.

ઉચ્ચ વિચારો અને ઉચ્ચ કાર્યોથી જે અનામત જગ ઉન્નત થાય છે, તેની ખૂબી જ કાંઈક લુટી છે. આપણા ઉપર તેમની જે અસર રહે છે, જે જાપ પડે છે તે પાછળની આપત્તિથી અને મૃત્યુથી પણ ભૂંસી શકાતી નથી અને દૂર દૂરના ભાવિ સમયમા પણ સાગ કામના સ્મરણથી અને તેના જાહસાવી આપણામાં જે ઉલ્લાસ ાને તે વધારી અને આપણને જે વેદનાઓ હરો તે કમી થશે.

'संस्कृत' साहित्य' ग्रंथों की व्याख्यां 'वीथु' साहित्य

अन्य उपयोगी पुस्तकें

पुराणग्रंथः		समायत्तः	
शान्तिपर्व—(महाभारत भाग ६६)	१२-१०	वाङ्मोक्षि समायत्त (बे भागमा)	१५-००
श्रीलक्ष्मण अष्टम उत्तर महाभारत	७ पाठे	गुणसीकृत समायत्त (बे भागमा)	७ पाठे
वायुपुराण	१०-००	गिरधरकृत समायत्त	७ पाठे
वामनपुराण	५-००	समयवित्तमानस—मूल	७ पाठे
		उपनिषद्	

ધર્મ કથા—પ્રાર્થના

ઇંચરસ્તુતિ	૦-૭૫	શ્રીવિવમહિમ્ન સ્તોત્ર	૧-૦૦
વૈદિક-વિનય (ત્રણ ખંડોમાં)	૭-૫૦	હરિપાઠ	૦-૨૦
વ્રતકથા—મંત્રનંત્રસગ્રહ	૨-૦૦	ભીષ્મસ્તવરાજ	૦-૧૫
પુરુષોત્તમમાસમાહાત્મ્ય	૩-૦૦	નિત્યપાઠ	૧-૨૫
ચંદ્રીપાઠ	૨-૦૦	કંઠાભૂષણમ્	૦-૩૦
પ્રાતઃ અને સાપ્તાહની પ્રાર્થનાઓ	૦-૫૦	હનુમાનવાલીસા	૦-૧૫
શ્રી વિષ્ણુસહસ્રનામ	૦-૫૦	સાંપ્રદાયિક પુસ્તકો	
જપ અને નામસ્મરણ	૧-૫૦	ધર્મપદ—ધર્મના પદો	૧-૨૫
વિષ્ણુસહસ્રનામસ્તોત્રમ્	૦-૧૫	શિષ્યાપત્રી	૦-૪૦
સત્યનારાયણની કથા	૧-૨૫	જપજી	૧-૦૦

ગીતાવિષયક

શ્રીજ્ઞાનસત્રગીતા	૨-૦૦	શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા	
શ્રીજ્ઞાનસત્રગીતા ગુજ વિ	છપાણે	(ગુટકો)	૦-૫૦
પુરુષાર્થવિધિની ગીતા (ભાગ ૩ ન્ને)	૪-૦૦	અક્ષયક્રમીતા	૦-૬૦
શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા (મોટા અક્ષરોમાં)	૧-૫૦	શ્રી ચમગીતા	૧-૭૫
શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા (ગુટકો ગુ. વિધિ)	૦-૫૦	અવધૂતગીતા	૧-૨૫
		પાંડવગીતા	૦-૪૦
		ગીતાસંકલન	૦-૧૯
		ગીતાગદ્ય	૦-૪૦

પ્રકીર્ણ

સાહિત્ય

રાજસ્થાનનો ઇતિહાસ ગ્રંથ ૧ લો	૧૨-૦૦	સ્વચરિત્રો	૧-૦૦
અમર ભારત (ત્રણ ભાગ)	૯-૦૦	વનવનગ્રમાં વસનારા	૧-૦૦
ગુજરાતનાં તીર્થસ્થાનો	૨-૦૦	બેનીનાં મૂળ તત્ત્વો (૩ ભાગમાં)	૪-૨૫

ધર્મ અને નીતિ

મનુસ્મૃતિ	૬-૦૦	હિંદુધર્મની બાળપોથી	૦-૭૫
આર્યધર્મનીતિ અને ચાલુક્યનીતિસાર	૧-૨૫	નવધાભકિત	૦-૫૦
બાલવિલાસ	૧-૫૦	વૈરાગ્યશતક	૦-૪૦
સુભાષિતરત્નભાંડાગાર	૧૨-૦૦	નીતિશતક	૦-૫૦
ચારુચર્્યા	૦-૨૫	વિજ્ઞાનશતક	૦-૬૦
યજ્ઞ અને યુધિષ્ઠિર	૦-૬૦	શાંકિલ્ય ભકિતસૂત્ર	૦-૩૭
ધર્મદર્શન	૧-૦૦	નારદનાં ભકિતસૂત્રો	૦-૩૦
હિંદુધર્મ-મોટું	૧-૨૫	સંતોષસુરતરુ	૦-૩૦
હિંદુધર્મ અને સદાચાર	૦-૨૫	નવસંહિતા	૦-૩૭
હિંદુધર્મ	૦-૨૫	વ્યવહારમાળા	છપાશે
હિંદુધર્મના પાયા	૦-૨૫	જૈસલ્-તોરલ તથા જાલંધર-જોષીચંદ	છપાશે

નિબંધાદિ ગદ્ય સાહિત્ય .

સમુદ્રો	૧-૨૫	પુસ્તકામી	૦-૨૫
પ્રાચીન કાળનો વિદ્યા-ઈતિહાસ	૨-૦૦	ઉચ્ચ જીવન	૦-૩૮
પરદેશોમાં ભારતીય સંસ્કૃતિ	૧-૫૦	જીવનનું ભાષુ	૧-૨૫
આત્મનિરીક્ષણ અને સંકટપ	૧-૦૦	સાહિત્ય પ્રવેશિકા	૨-૫૮
સંસારનાં સુખ	૨-૦૦	શુભસંગ્રહ-ભાગ ૨ નો	૩-૦૮
આર્થતંત્રની આંટીધૂંટી	૧-૦૦	સૌ મૂર્ખાનાં લક્ષણો	૦-૨૫
આપણે ક્ષી ન વિચારીએ?	૨-૦૦	પલટાતા શંગ	૧-૫૦
		ગ્રામરચના	૨-૦૦

વેદાંત તત્ત્વજ્ઞાન

શ્રીયોગવાસિષ્ઠ મહારામાયણ ૨૫-૦૦	જ્ઞાનવહરી	૦-૫૦
પુનપાતરવિદત	લઘુયોગવાસિષ્ઠસાર	૦-૫૦
અનુભવપ્રકાશ	શ્રીમત્ શંકરાચાર્યકૃત	
તત્ત્વાનુસંધાન	રતોત્રસંગ્રહ	૨-૦૦
પંચદશી (મરાઠી પરથી)	ઉપદેશસાહચી	૪-૦૦
અમૃતાનુભવ	શ્રીદક્ષિણમૂર્તિસ્તોત્ર	૧-૫૦
વિચારસાગર	મણિરત્નમાળા	૧-૫૦
પંચીકરણ	સૌંદર્યવહરી	છપાગે
વેદાંતસિદ્ધાંતમુક્તાવલી	વિવેકચૂડમણિ	૧-૫૦
વેદાંતશબ્દકોશ	મોહમુદ્ગર અને બીજાં	
પટ્ટપદી (વેદાંતપ્રક્રિયા)	દસ રત્નો	૧-૦૦
પાતંજલ યોગસૂત્ર	આત્મા-અનાત્માવિવેક	છપાગે
આત્મરામાયણ	પ્રયોધસુધાકર અને તત્ત્વપ્રેષ	૦-૫૦
જીવન્મુક્તિવિવેક	વસ્તામલકસ્તોત્ર અને	
જ્ઞાનવાણી	વાક્યસુધા	૦-૧૫
આત્મચિંતન	પ્રત્નોત્તરમાળા ને જીવન્મુક્ત	
	આનંદલહરી	૦-૨૫

દર્શાંતકથાઓ

શ્રીસુબોધકથાસાગર	૩-૫૦	શાંતિપર્વ-કથાસાર	૦-૭૫
શ્રીસુબોધરત્નાકર	૨-૦૦	સંતની વાતો	૨-૦૦
દર્શાંતચતક	૧-૫૦	સદ્બોધસરિતા	૧-૧૦
ધર્મકથાઓ	૧-૫૦		

આરોગ્ય અને વૈદક

ચરક-સંહિતા (પાંચ ભાગમાં)		વૈદ્યજીવન	૧-૨૫
ભાગ ૧ લો	૧૫-૦૦	વૈદકના અકસીર ઉપાયો	૦-૪૦
ભાગ ૨ જો	૧૫-૦૦	વ્યાયામ અને સૂર્યનમસ્કાર	૦-૭૫
ભાગ ૩ જો	છપાશે	છાલો, પાલો, મરીમસાલો	૫-૦૦
ભાગ ૪ થો	૧૦-૦૦	મલમપટ્ટા	૧-૦૦
ભાગ ૫ મો	૮-૦૦	રસાયન (આયુર્વેદ નિર્ભય- માળા : ભાગ ૪ થો)	૧-૫૦
ભાવપ્રકાશ (બે ગ્રંથોમાં)	૨૭-૦૦	આયુર્વેદનો ઇતિહાસ	૫-૦૦
કાર્યપસંહિતા	૧૫-૦૦	શૈલિદો આયુર્વેદ	૧-૨૫
સુગૃત-આયુર્વેદ (બે ગ્રંથોમાં)	૧૬-૦૦	આરોગ્યની બારમાળી	૨-૦૦
અર્થાંગહૃદય-વાગ્ભટ	છપાશે	બોપદેવચતક	૧-૨૫
માધવનિદાન	૧૨-૦૦	ઝેર ઉતારવાના તાન્કાલિક ઉપાયો	૦-૭૫
હારીતસંહિતા	૬-૦૦	માંદાનો આહારવિહાર	૦-૩૦
ટ્યુકડો વૈદ્ય	૨-૦૦	માંદગીમા ઉપવાસ	૦-૫૦
રસનૃત્રસાર અને સિદ્ધપ્રયોગ સગ્રહ પ્રથમ ખંડ	૧૦-૦૦	ખોરાકના ગુણદોષ	૧-૦૦
પદ્માપદ્ય (આરોગ્યની કૂચી)	૩-૦૦	ખોરાકમાં ઝેર	૦-૫૦
ચિકિત્સાજન	૧-૦૦	જીવનચર્ચા	૦-૫૦
ધરધરનો વૈદ્ય	૨-૦૦	હરડો (અને તેનો ઉપયોગ)	૦-૫૦
આરોગ્ય વિષે સામાન્ય જ્ઞાન	૧-૦૦	વૃક્ષાણુવેદ	૦-૭૫
યોગરત્નાકર-પૂર્વાર્ધ	૮-૦૦	દાંતનું જતન	છપાશે
યોગરત્નાકર-ઉત્તરાર્ધ	૬-૫૦	ચૂર્ણ-ઔષધિ	૦-૪૦
આપલો આહાર	૨-૦૦	ક્રવાલ-ઔષધિ	૦-૪૦
તકકપ અને છાશસેવનનિધિ	૦-૭૫	પાક-ઔષધિ	૦-૪૦
		પ્રકીર્ણ-ઔષધિ	૦-૪૭

નવલકથા-વાર્તાસંગ્રહો

ગિરજા ગોરનો સોટો	૩-૦૦	પરાક્રમી દયકુમાર	૨-૫૦
કનકકટોરો	૨-૦૦	ભોજાનપ્રમંથ	૨-૦૦
તડકી-છાંપટીનાં		ગામકુ બોલે છે	૧-૦૦
દેવદાસ : ગુલાબ	૨-૦૦	ઈતિહાસને આજવાળે	
અમર અજવાળાં	૧-૦૦	(મચિત્ર)	૧-૦૦
અનાવરણ	૨-૫૦	હાજીઆખાનાં સાવસો	૨-૫૦
પ્રકાશનાં પગલાં	૦-૭૫	મોહિની અને બીજા વાનો	૧-૦૦
બનાવટી દેવો	૧-૦૦	સંત બજરામ અને પતિતા	૦-૭૫
પટલાઈના પેથ	૨-૦૦	અલ્લોચ્છે અને નર્મુ	
બિરબલ અને બીજા	છપાણે	રેલવે સ્ટેશન	૦-૨૫
હાસ્યતરંગ	૧-૦૦	બે ડોસાની જાત્રા	૦-૪૦
ઉત્તરરામચરિત	૧-૫૦	જીવલેણ ગાકુ	૦-૩૦
		શામલ નારા	૦-૨૦

લોકસાહિત્ય

કહેવતસંગ્રહ	૪-૫૦	સોરઠી દુહાસંગ્રહ	છપાણે
કહેવનો	૧-૨૫	સરવો સોરઠ દેશ	૧-૫૦
વાગે રૂટી વાંસળી રે	૨-૦૦	બરાસકસૂરીની વાર્તા	૦-૫૦
બત્રીસ પૂતળીની વાનો	૩-૦૦	નંદબત્રીસી	૦-૩૫
મગપથીસીની વાનો	૧-૫૦	ધીરામારુની વાર્તા	૦-૩૭
ઉખાણા	૧-૨૫	મદન-મોહના	૦-૨૫
સોનાની ઝાલ	૨-૫૦	બકરી-વાકવો	૦-૪૦

સંતવાણી-ભજનો

પરિચિત પદસંગ્રહ	૩-૦૦	નુલસીદાસની સાખીઓ	૦-૪૦
નુલસીમતસર્થ	૧-૫૦	ભક્ત સુરદાસનાં પદો	૦-૪૦
મીરાંબાઈનાં ભજનો	૦-૭૫	દાસી જીવણનાં પદો	૦-૫૦
નરસિંહ મહેતાનાં ભજનો	૦-૭૫	ધીરા ભગતનાં પદો	૦-૨૫
છોટમની વાણી	૦-૭૫	ઋષિરાજનાં પદો	૦-૪૦
રવિ, ભાણુ અને મોરાર-		ભોજ ભગતના ચાબખા	૦-૫૦
સાહેબની વાણી	૦-૪૦	સંત દાદુ	૦-૨૫
નિષ્કુલાનંદની વાણી	૦-૩૦	સાંખ્યમાર અને યોગસાર	૦-૩૭
અખાના છપ્પા	૧-૨૫	કેશવકૃતિ	૦-૩૦
થામળના છપ્પા	૧-૨૫	કવિ દીનદયાળગિરિ	૦-૨૫
દલપતરામની કવિતા	૦-૭૫	પૂજોધભાવની	૦-૨૫
ભક્તકવિ દયારામનાં ભજનો	૦-૪૦	અક્ષરમાળા	૦-૩૭
કબીર સાહેબના ભજનો	છપાચે	સો ભજનો	૦-૪૦
કબીર સાહેબની સાખીઓ	૦-૩૦	ગિરધર કવિરાય	૦-૧૯
		વેતાલ કહે	૦-૨૫

કાવ્યો-આખ્યાનો

કાવ્યમાધુર્ય	૩-૫૦	નળાખ્યાન	૧-૨૫
કાવ્યસંતોષ	૧-૫૦	સુમુખ તથા નૃસિંહકુમાર	
કવિતાસંગ્રહ-ભા. ૧	૧-૦૦	(બે આખ્યાનો)	૦-૩૭
કવિતાસંગ્રહ-ભા. ૨	૦-૭૫	મહાપિંદરી અને બીજાં	
ઓખાહરણ	૦-૭૫	બે આખ્યાનો	૦-૫૦
કવિ ગંગ કહે સુન શાહ,		પ્રલ્લાદ આખ્યાન	૦-૫૦
અકબર	૦-૩૫	સુદામાચરિત્ર	૦-૨૫

જીવનચરિત્રો

મા આનંદમયી	૧-૨૫	પ્રાચીન ભક્તો	૧-૨૫
ભારતના વીર પુરુષો	૩-૦૦	શ્રી રમણ મહર્ષિ	૨-૫૦
મહાન શીખ ગુરુઓ	૨-૫૦	કેવાસપતિ હસમહારાજ	૨-૫૦
પુરાણ અને ઇતિહાસના યશસ્વી પાત્રો	૩-૫૦	ભક્તવીર હનુમાન	૧-૫૦
મહર્ષિ દયાનંદ	૧-૫૦	ભક્ત પીપાજી	૦-૪૦
સ્વામી શ્રાધાનંદ	૧-૫૦	શ્રીમત્ શંકરાચાર્ય	૧-૨૫
સૌરાષ્ટ્રના સતો	૧-૫૦	નાનક	૦-૬૦
સોરઠના સિદ્ધો	૧-૫૦	ચંદ્રહાસ	૦-૩૦
ગુજરાતના ભક્તો	છપાસો	દત્તાત્રેય (અવધૂત)	૦-૩૦
ગૌતમ બુદ્ધ	૧-૫૦	કબીર સાહેબ	૦-૪૦
ચૈતન્ય મહાપ્રભુ	૧-૦૦	ગોસ્વામી તુલસીદાસ	૦-૪૦
સ્વામી રામતીર્થ	૧-૦૦	સંત વાનેશ્વર અને મહાત્મા એકનાથ	૦-૪૦
સંત તુકારામ	૧-૨૫	વાનેશ્વર ને ચાંદવ	૦-૪૦
સામાજિકારને પદ્મિ તુકારામ	૨-૦૦	શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ	૦-૪૦
યોગીશ્વર શાશવન્કય	૦-૬૦	સત મૂળદાસ	૦-૩૭
ભક્ત અંબરીષ	૦-૫૦	ચેકલુ દાદા	૦-૫૦
પ્રેમાનંદ સ્વામી	૦-૭૫	ભક્ત જ્યારામ	૦-૪૦
સ્વામીશ્રી નિત્યાનંદ	૦-૫૦	ભક્ત સહિદાસજી	૦-૨૦
		મહાત્મા સરયુદાસ	૦-૫૦
		નાનલકૃ બાપા	૦-૩૦

વધુ વિગત માટે વિસ્તૃત સૂચિપત્ર મંગાવો